

TRAVAUX DE L'INSTITUT SLAVE DE PRAHA
TOME V.

MILAN PRELOG

LE PÉLERINAGE
DES SLAVES À MOSCOU
EN 1867

Traduit du manuscrit par
MILADA PAULOVÁ

PRAHA 1931
AUX FRAIS DE L'INSTITUT SLAVE - EN COMMISSION
À »ORBIS«
IMPRIMERIE DE L'ÉTAT

PRÁCE SLOVANSKÉHO ÚSTAVU V PRAZE
SVAZEK V.

MILAN PRELOG

POUŤ
SLOVANŮ DO MOSKVY
ROKU 1867

Z rukopisu přeložila
MILADA PAULOVÁ

V PRAZE 1931
NÁKLADEM SLOVANSKÉHO ÚSTAVU - V KOMISI NAKLADATELSTVÍ
ORBIS
TISKEM STÁTNÍ TISKÁRNY

4428-I

1464/45

1867.

СЕРГЕЕВЪ

СТАРАЯНСКІЕ РОСТИ

РИБЕРЪ

БРАЗНЕРЪ

КОВАЛЕВИЧЪ

ИВАНОВЪ

ТОЛОВАДИНЪ

РУССКІЯХЪ КРАТЪЛЪЯХЪ

ВЪ ПЕТЕРБУРГЪ 8 АИЯ, ЮСККА 17 ЛІАХЪ

Чери,
Моробане,
Сибиринъ,
Савининъ,
Алфимовъ

Давидовичъ,
Литвиненко,
Сербинъ,
Русский-де-Таминъ,
Колчугинъ,
Болгаровъ

ФОТОГРАФЪ ИМПЕРАТОРСКОЙ ПУБЛИЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ БАРТЬ.

Издатель: В. С. Соловьевъ

Printed by the Imperial Public Library of St. Petersburg.

TUTO SVOU KNIHU

věnuji

panu DRU. JAROSLAVU BIDLOVI,
profesorovi Karlovy university v Praze,

JAKO PROJEV OBZVLÁŠTNÍ ÚCTY
A PRÁTELSKÉ ODDANOSTI

OBSAH

Strana

Obsah VII

Prameny a literatura XI

I. První slovanský sjezd v Praze roku 1848. — Malé výsledky sjezdu. — Rusko za Mikuláše I. a Slované. — Přebrot za Alexandra II. — Založení „Slovanského výboru“ v Moskvě. — Polské povstání a jeho následky. — Katkov, Aksakov, Samarin. — Pogodin a Poláci. — Hercen a Poláci. — Zájem o slovanské otázky 1

II. České a polské povstání. — Palacký o Polácích a Rusech. — Rieger o polsko-ruských vztazích. — Srbové a Poláci. — Chorvaté a Poláci. — Strossmayer o Polácích a Rusech 11

III. Bismarck a Češi roku 1866. — Pokusy Čechů dorozuměti se s Poláky a ostatními rakouskými Slovaný o otázce federalistického zřízení Rakouska. — Riegrův program federalistického Rakouska. — Nemožnost dohody u Slovanů. — Porážka hraběte Belcrediho Beustem. — Ještě jeden nezdařený pokus o spolupráci rakouských Slovanů. — Beustova dohoda s Poláky. — Vyrovnání s Maďary. — Český protest proti Beustově říšské radě. — Vztahy mezi Rakouskem a Ruskem. — Obraz slovanského světa v předvečer roku 1867 17

IV. Vznik ideje národopisné výstavy mezi členy „Společnostipřátelpřírodníchvěd“ v Moskvě. — Návrh profesora N. A. Popova zřídití slovanské oddělení národopisné výstavy. — Pozvání slovanských korporací a učenců, aby se zúčastnili výstavy a přispěli tím k dosažení jejího cíle. — Výstava nabývá politického charakteru. — Články Katkovovy. — Agitace I. Aksaková pro výstavu. — Uspadnění příjezdu slovanských „poutníků“ Ruskem 27

- V. Proč se Čechové rozhodli jíti do Moskvy. — Stanovisko Mladočechů. — Politický ráz poutí. — Úřady v Čechách a pouť. — Sabina policejním konfidentem. — Pozvání Chorvatů a Srbů moskevským výstavním výbo-rem. — Matković, Veber, Polit, Subotić. — Podezřelá cesta Dra Ljudevita Gaje do Ruska. — Slovenští, srbští, maloruští, lu-žičtí, kašubští a čeští poutníci 35
- VI. Cesta Palackého a Riegra do Paříže před od-jezdem do Moskvy. — Jejich styky s francouz-skými politiky a polskou emigrací. — Po-kusy polské emigrace odvrátiti Palackého a Riegra od cesty do Moskvy. — Fričovo za-kročení. — Útoky polského tisku na Čechy pro jejich cestu do Ruska. — Strossmayer v Paříži 51
- VII. Benešova charakteristika slovansko-ruské politiky. — Ruské strany. — Slovanští pout-níci nepřišli do styku se „západníky“. — Ruská vláda a car a panslavismus. — Beu-stova instrukce vyslanci Reverterovi. — Útoky německých a maďarských listů na slo-vanské poutníky 59
- VIII. Zahájení moskevské národopisné výstavy velikým knížetem Vladimírem 23. dubna. — Car a carevna v Moskvě. — Řeč Laman-ského na banketě. — Příjezd poutníků do Ruska 20. května. — Uvítání v Granici—Czestochowa, Varšava, Vilno. — Chování Poláků. — Politova polonofilská řeč ve Vilně. — Příjezd do Petrohradu. — Ra-kouský vyslanec Revertera a slovanští hosté. — Audience u Gorčakova a u cara. — Carův projev. — Dr. E. Grégr o nadšení v Čechách z carova projevu. — Skutečné carovo smýšlení o panslavistickém hnutí. — Oslava svátku sv. Cyrila a Metoděje v Petrohradě. — Řeči hraběte Tolstého, Lamanského, Riegra a Polita na banketě. — Poutníci přítomni představení Glinkovy opery „Život za cara“. — Odjezd do Moskvy. — Dojmy českého novináře Vávry o pobytu v Rusku 68

- IX. Nadšené uvítání poutníků v Moskvě. — Schůze představitelů slovanské vědy a slo-vanského umění na moskevské universitě. — Řeči Palackého, Polita a Riegra. — Miličević proti návrhům, aby ruský jazyk byl všeslovanský. — Veřejná schůze „Přá-tel ruské literatury“. — Veřejná manifes-tace v Sokolnicích. — Řeč Pogodina a Aksakova. — Rieger mluví ve prospěch Poláků a vyvolává rozhořčení ruských nacionalistů. — Kniže Čerkasskij odpo-vídá Riegrovi. — Útoky Poláků na Riegra. — Řeč Vladana Đorđeviće. — Poutníci v „Obchodním klubu“. — Otázka pravo-slaví. — Moskevští studenti a Slované. — Vávrova pozorování. — Pravidla Slovan-ské učené a literární společnosti. — Usne-sení o budoucích všeslovanských sjezdech. — Návrat do Petrohradu. — Schůze v Ze-měpisné společnosti. — Otázka českého vystěhovalectví do Ruska. — Návštěva u velikého knížete Konstantina v Pavlov-sku a návštěva Kronštadt. — Návrat domů 94
- X. Beust o pronásledování poutníků po ná-vratu z Ruska. — Pomsta na češích. — Polit nemůže obdržeti advokatury v Chor-vatsku. — Subotić zbaven místa. — Zájem Ruska o pronásledované Jihoslovany. — „Moskevské Vědomosti“ apelují na ruskou veřejnost, aby pomohla pronásledovaným Jihoslovánům. — Proces proti dalmatskému „Il Nazionale“. — Strádání Matije Majara a profesora Golovackého 121
- XI. Žádné z usnesení Slovanského sjezdu v Moskvě nevstoupilo v život. — Prohlá-šení Aksakova, že hlavní výsledky sjezdu třeba hledati v Rusku. Slovanská otázka v Rusku něčím skutečným. — Otázka vše-slovanského jazyka a pravoslaví. — Ochab-lost v Rusku brzo po moskevských slav-nostech. — „Slavjanskaja Zarja“ ve Vídni 129
- XII. Klaczkův útok na moskevskou pouť v „Re-vue des deux mondes“. — Odpovědi ruské

žurnalistiky. — Polemika J. V. Friče s Dr. Braunerem o moskevské pouti před pražským soudem 135

XIII. Palacký o Rusku po moskevském sjezdu. — Dr. E. Grégr má za směrodatný úsudek svého bratra Dr. J. Grégra o Rusku. — Zklamání českých vůdců, že moskevská pouť neměla vlivu na vnitřní politiku Rakouska. — České noviny líčí Rusko v nejpříznivějším světle. — Rusofilství v Čechách. — Vládní opatření proti němu. — Nezdařená deputace nebo adresa amerických Čechů ruskému carovi. — Beust o rusofilství rakouských Slovanů. — Subotić a Polit o svých dojmech v Rusku. — Politův návrat k Západu a Polsku. — Dopisy Miškatovičovy v „Pozoru“ o slovanské pouti. — Články v „Pozoru“: rusofilství v Chorvatsku. — Rauch získává kardinála Haulika, aby vystoupil proti rusofilství. — Zprávy o domnělém „Všeslovanském plese“ ve Varšavě nebo Moskvě. — Závěrečné slovo 141

Přílohy 156

Résumé 167

Ukazatel 171

Příloha: Tableau účastníků moskevské pouti (světlotiskem v 1/2 původní velikosti).

PRAMENY A LITERATURA

AKTA chorvatské dvorské kanceláře v Král. zemském archivu v Záhřebě.

NOVINY:

Národní Listy (Praha) z let 1867 a 1868.
Il Nazionale (Zadar) z roku 1867 (s přílohou *Národní List*).
Narodne Novine (Zagreb) z let 1866, 1867, 1868.
Národní Noviny (Praha) z roku 1867.
Pozor (Zagreb) z let 1866, 1867, 1868.
Agramer Zeitung (Zagreb) z roku 1867.

SOUDOBE PUBLIKACE:

Besědy v občestvě ljubitelej rossijskoj slovesnosti pri imper. moskovskom universitetě. Moskva 1867.
J. V. Frič, Die Kehrseite der slavischen Wallfahrt nach Russland. Prag 1867.
 Buď jasno mezi námi! Obrana těch zásad a náhledů, kterých v otevřeném listě svém k redakcím veškerých novin českých vyslovil J. V. Frič. V Praze 1868.
J. Klaczko, Le Congrès de Moscou et la propagande panslaviste. („Revue des deux Mondes“ 1867, XXXVII. anée.)
P. Matković, Moskovska etnografička izložba. („Rad Jugosl. Akademije“. Zagreb 1867.)
J. Perwolf, Vývin idey vzájemnosti u národův slovanských. V Praze 1867.
 Polskij vopros. Sobranie razsuždenij, zapisok i zaměčanij *M. P. Pogodina*. Moskva 1867.
M. P. Pogodin, Rěč proiznesennaja na obědě v čest Slavjan maja 21. v Sokolnikach, otisk z „Ruské Gazety“, č. 17 a 18.
Pouť Slovanův do Ruska roku 1867 a její význam. V Praze 1867.
Processo del Nazionale. Zara 1869.
Vserossijskaja etnografičeskaja vystavka i slavjanskij s'ezd v maě 1867 goda. Moskva 1867.

LITERATURA:

Sočinenija *I. S. Aksakova*. Slavjanskij Vopros, 1860—1886. Moskva 1886.

- Dr. *E. Beneš*, Problémy slovanské politiky. („Slov. Přehled“ XVII., 1925.)
- Aus drei Viertel-Jahrhunderten. Erinnerungen und Aufzeichnungen von Fr. Graf von *Beust*. Bd. II. 1866—1885. Stuttgart.
- J. Bidlo*, Dějiny Ruska v devatenáctém století. Díl I., II. V Praze 1907—1908.
- V. Brandl*, Život K. J. Erbena. V Brně 1887.
- V. Deželčić*, Dr. Ljudevit Gaj. Zagreb 1910.
- A. Fischel*, Der Panslawismus bis zum Weltkrieg. Stuttgart und Berlin 1919.
- E. Grégr*, Denník I. Vydal a úvody opatřil Dr. Zd. *Tobolka*. 1907.
- J. Heidler*, Příspěvky k listáři Dr. Fr. L. Riegro. Díl I. Z let 1836 až 1891. V Praze 1924.
- J. Holeček*, U Skrejšovského. Zlatá Praha 1920.
- K. Kazbunda*, Pokusy rakouské vlády o české vyrovnání. („Český časopis Historický“ XXVII., 1921.)
- K. Kazbunda*, Pouť Čechů do Moskvy 1867 a rakouská diplomacie. V Praze 1924. (Jediná práce o sjezdu v Moskvě, přinášející mnoho nového archivního materiálu.)
- L. Leger*, Vzpomínka na Fr. Palackého. (Památník na oslavu stých narozenin Frant. Palackého. V Praze 1898.)
- L. Machač*, Brauner o pouti do Moskvy proti J. V. Fričovi. („Pokroková revue“ V., 1908—1909.)
- T. G. Masaryk*, Russland und Europa. I. Jena 1913.
- K. Mattuš*, Paměti. V Praze 1921.
- M. Đ. Miličević*, Etnografička izložba i slovenski sastanak u Moskvi 1867. Beograd 1884.
- Fr. Palackého* Spisy drobné. Díl I. V Praze 1898.
- Vzpomínky prof. dr. *J. Palackého* na pouť do Moskvy r. 1867. („Národní Politika“ 8. února 1906, č. 38.)
- Epizoda s pouti do Ruska. Napsal *A. Patera* (do Památníku na oslavu stých narozenin Frant. Palackého. V Praze 1898.)
- Putne uspomene od Dr. *M. Polita-Desančića*. Novi Sad 1896.
- Sve dosadanje besede Dr. *M. Polita-Desančića* sa pesničkim crtama iz srpske političke borbe od god. 1861—1883. Novi Sad 1883.
- Česká Politika*. Díl III. Napsali Dr. *V. Kramář* a Dr. *Zd. Tobolka*. V Praze 1909 (II. Pouť Čechů na Rus r. 1867).
- M. Prelog*, Kako je Jovan Subotić kažnjen radi svoga bavljenja u Rusiji god. 1867. Beograd 1927. (Zvláštní otisk z „Volje“ 1927.)

- M. Prelog*, Dr. Mihajlo Polit i sveslovenski kongres u Moskvi god 1867. (Zvl. otisk z „Letopisu Matice Srpske“ 1927.)
- M. Prelog*, Austrijska vlada i druga omladinska skupština u Beogradu god 1867. („Zapisi“ 1928, č. 3.)
- J. Redlich*, Das oesterr. Staats- und Reichsproblem. Bd. II. Leipzig 1926.
- J. Skerlić*, Omladina i njena književnost. Beograd 1906.
- Život Dr. *J. Subotića*. Četvrta knjiga. Novi Sad 1910.
- Zd. Tobolka*, Die Pilgerfahrt der Tschechen nach Russland im J. 1867. („Prager Presse“ 1927, č. 135.)
- H. Traub*, Fr. L. Rieger. Praha 1919.
- K. Tůma*, Život Dr. J. Grégro, slavného obrance svobody české. V Praze 1896.
- F. Šišić*, Korespondencija Rački-Strossmayer. Zagreb 1928. Knjiga I.

I.

PRVNÍ SLOVANSKÝ SJEZD V PRAZE ROKU 1848 – MALÉ VÝSLEDKY SJEZDU – RUSKO ZA MIKULÁŠE I. A SLOVANÉ – PŘEVRAŤ ZA ALEXANDRA II. – ZALOŽENÍ »SLOVANSKÉHO VÝBORU« V MOSKVĚ – POLSKÉ POVSTÁNÍ A JEHO NÁSLEDKY – KATKOV, AKSAKOV, SAMARIN – POGODIN A POLÁCI – HERCEN A POLÁCI – ZÁJEM O SLOVANSKÉ OTÁZKY

První slovanský sjezd v Praze, konaný roku 1848, měl položit pevné základy k společné práci a vzájemnosti Slovanů v budoucnosti. Sjezd se nazýval všeslovanský, ale vpravdě jím nebyl. Nebyl na něm zastoupen největší slovanský národ: Rusové. Účastnil se ho sice Bakunin, nikoli však jako zástupce Ruska, nýbrž se zcela jinými záměry. Češi pozvali do Prahy ruské intelektuály, ale ti nemohli vyhověti jejich pozvání. Vláda Mikuláše I. neznala totiž žertů, když šlo o nějaké hnutí, které jí nebylo po chuti.

Zasedání pražského sjezdu jasně ukázalo, že se každý slovanský národ stará v první řadě o své vlastní zájmy. Každý tam vykládal zásady podle svých vlastních potřeb a přání, a proto i výsledky sjezdu byly jen zcela nepatrné. Stala se četná usnesení, ale téměř nic z toho všeho nebylo v dalších letech provedeno. Vedení sjezdu bylo v rukách konservativních českých politiků a vzdělavců, kteří, jak se ukázalo, byli dosti bázliví, ba úzkoprsí. Kdyby se sjezdu nebyli účastnili ve velkém počtu Poláci, kteří vnesli do jeho debat a usnesení nový, svěží duch, byl by poskytl tehdejší liberální a demokratické Evropě obraz dosti ubohý.

Porady sjezdu byly přerušeny revolucí, která propukla náhle v Praze. Mnozí členové sjezdu se však vrátili domů plni nadějí v lepší doby Slovanů. Polák Malisz napsal brožuru o kongresu pro Němce a v té praví, že Slovan nyní smí radostně zvolati: Nastal čas, abych již nepil žluči z číše, nýbrž abych i já svrhl jho, když celý svět chce být svobodou. Lužický Srb Jordan psal po sjezdu o citu dosud nepoznaném, který se šíří z jednoho kraje Slovanstva ke druhému, o nesmírné touze po něčem, co člověk nedovede vysloviti. Ale to něco horečné vzrušuje tep 80 milionů. Jen vysloviti pravou myšlenku, slovo, jen jiskru a vzplane celá Evropa! Běda těm,

praví Jordan, kdož toho nejsou s to pochopiti, běda těm, kteří doufají, že potlačí mocí bajonetů a diplomatickou intrikou ducha, který se šíří netušenou silou od hodiny k hodině. Ještě je čas, aby se z tohoto ducha stal dobročinný genij blahobytu národů, lidskosti a míru. Ale bude-li se pokračovati jen ještě trochu v útisku, změní se tento duch v šílenství, které jako bič Boží, jako litý orkán zachvátí města, vesnice a státy. Tu a tam blýskání už věští bouři. Na dalekém východě se už objevují těžká a bouřlivá oblaka...

Ale nebyli to jen Malisz a Jordan, kdož odešli z Prahy plni fantastické víry ve velikost a sílu Slovanstva. Bylo velmi mnoho jiných, jim podobných. Brzo po sjezdu se však ukázalo, že o nějaké velikosti a síle Slovanů nelze ani mluvit. Rakouští Slované, stojící na programu austroslavismu, dožili se těžkých zklamání. Postavili se do prvních řad na obranu Rakouska, o kterém radikální Slovák Ludevít Štúr na sjezdu v Praze řekl, že je „quintessence servilismu, špehounství a podobného neřádu“. Těm, kdož zdůrazňovali potřebu zachování rakouské říše, řekl rozhořčeně, že to je „největší posměch“. Co by nám řekl svět, kdybychom o nic více nestáli, než o zachování Rakouska. Pádem Rakouska nepadáme my. Týž Štúr ještě připojil: Chraňte se toho, aby se vláda vrhla do náručí Maďarů. Spojí-li se Němci a Maďaři, co z nás bude?

Ale většina Slovanů na sjezdu nedbala Štúra. Slované pomohli Rakousku potlačit maďarskou revoluci. Bojácnou politikou, nezabezpečivše nijak své budoucnosti v náhradu za své oddané služby, zavinili, že jich Rakousko nedbalo, jak se právem bál Štúr, a že se o dvacet let později vrhlo do náruče Maďarů.

Na sjezdu v Praze se podařilo aspoň zdánlivě smířiti Malorusy a Poláky. Ale sotva se vrátili domů, začal mezi nimi opět prudký boj. Poláci, majíce na zřeteli jen své vlastní zájmy, spojovali se s největšími nepřáteli Slovanů. Politická vzájemnost, o níž se tolik hovořilo na sjezdu v Praze, nezůstala než zbožným přáním.

V temných dobách Bachova absolutismu zanikl v Rakousku úplně veřejný život. Jednotliví slovanští národové rakouští byli sotva s to, aby uhájili svého národního bytí. Pokud nenašli této těžké absolutistické soustavy vládní téměř zcela nečinně, zápasil každý národ zvláště. Na pěstování slovanské vzájemnosti nemohl nikdo ani pomýšlet.

V Rusku, jež bylo tehdy nejmocnější evropskou velmocí, ne-li doopravdy, tedy aspoň zdánlivě, zakořenil se despotismus Mikuláše I., který věřil, že je Bohem povolán, aby po celém světě bránil principu legitimacy. Mikuláš I. byl rozhodný protivník každé akce, jež směřovala ke změně nesnesitelného postavení Slovanů, a to nejen v Rakousku, nýbrž dokonce i v Turecku. Stalo-li se za jeho vlády něco pro Slované v Turecku, nebylo to dílem vědomé slovanské politiky. Podle knížete Trubeckého řídila se ruská politika až do krymské války v otázkách, týkajících se národů blízkého východu, jen náboženskými ohledy. Ruská politika byla ověněna svatozáří romantických vzpomínek na říši byzantskou, odkud Rusové přijali pravoslaví a s ním i první zárodky křesťanské kultury. To bylo doplněno mystickou tradicí byzantského dvouhlavého orla z doby sňatku Ivana III. se Sofií Palaiologovnou. Ruský samovládcé vzal na sebe úkol ochránce pravoslaví. Byzantion bylo druhým římem, Moskva třetím — čtvrtého však už nebude. Tyto představy našly mocný ohlas v náboženských pojmech širokých vrstev. Proto i války, jež Rusko vedlo proti Turecku, měly onen ideální ráz a vyvolávaly veliké veřejné sympatie, kterými byly charakterisovány dějiny spolupráce a spojení nejvyšší moci s národem v Rusku.¹⁾

I ruští slavjanofilové odsuzovali v počátcích každé politické panslavistické hnutí. Když bylo roku 1849 zavedeno vyšetřování s Ivanem Aksakovem, který byl kompromitován korespondencí s přítelem Jiřím Samarinem, vyložil Aksakov caru Mikulášovi písemně svoje názory. Při tom napsal, že panslavismus je nebezpečný pravoslaví a samovládě. Car Mikuláš připojil k tomuto podání vlastnoruční poznámku: Kdyby sjednocení Slovanů bylo v důsledku poměrů realizováno, byl by to vůbec konec Ruska.²⁾

Všechny slabé stránky despotické vlády v Rusku odhalila krymská válka, jež byla pro Rusko jediným velkým zklamáním. Pařížský mír těžce ponížil Rusko. Smrt cara Mikuláše však znamenala počátek nové doby, kdy bylo možno volněji dýchat. V Rusku se počaly živěji hýbat živly, které se zaměstnávaly slovanskými otázkami. Počaly hledati spojení. Balkánští Slované byli samo sebou spojenci Ruska vzhledem

¹⁾ Dr. Edvard Beneš, Problémy slovanské politiky v „Slov. Přehledu“ 1925, str. 8—9.

²⁾ Tamtéž str. 245.

k nedávné vojenské akci, již Rusko podniklo proti Turecku. Rakouští Slované se mohli státi spojenci, ale jen v případě, kdyby jim byla věnována v Rusku větší pozornost. Rakousko, které car Mikuláš pomáhal zachrániti, projevilo za krymské války černý nevděk, a nepřátelské jednání Rakouska vyžadovalo, aby Rusko obrátilo svůj zřetel k rakouským Slovanům.

Toto smýšlení v Rusku zobecnělo a využili ho praktičtí slavjanofilové, a sice ono křídlo, jež se později rozvilo jako úplně panslavistické, nebo lépe panruské. Roku 1857 byl v Moskvě založen slovanský výbor s cílem, podporovati mravně i hmotně Jihoslovany. Měl poskytovat peněžité podpory na stavbu jejich kostelů a škol a k rozvíjení literatury Balkánských Slovanů. Mladým Slovanům, kteří přijdou do Moskvy za vzděláním, měl uděleti podpory. V lednu roku 1858 byl tento výbor úředně schválen, a byl zároveň podřízen asijskému departementu ministerstva zahraničních věcí. Z t. zv. slavjanofilských klasiků byl mezi jeho zakladateli Chomjakov, bratři Aksakovové a Samarin. Z dalších bývalý ministr školství Uvarov, Pogodin, Katkov, Majkov, Solov'ev a Bachmetev. Bachmetev byl předsedou výboru. Po jeho smrti se jím stal Pogodin (1861). Car dovolil, aby následník trůnu přijal nad ním protektorát a carevna a mnozí jiní z vládních kruhů poskytovali výboru ročně značný peníz. Sekretářem a pokladníkem výboru se stal Ivan Aksakov, který ve svém listě „Den“ vybízel ke konání sbírek pro Slované, zdůrazňuje, že poskytování pomoci Slovanům není projevem velkodušnosti, nýbrž mravní povinností Rusů.³⁾

Přece však se slavjanofilové nepřizpůsobili ihned směru politiky, jak si ji představoval Pogodin, předseda slovanského výboru. Roku 1860 uveřejnili rusky a srbsky spis: „Srbima — poslanica iz Moskve“, jehož autorem byl Chomjakov. Slavjanofilové v něm napomínali mladé bratry, aby setrvali při pravoslaví a aby se chránili před západem. Udělili jim rady, aby svou řečí, obyčejí a oděvem se nesnažili napodobiti Evropu, nýbrž aby, neucházejíce se o pochvalu, že jsou pravými Evropany, zůstali spravedliví a chránili svých křesťanských ctností, své starobylé jednoduchosti a pravdymilovnosti. Proti těmto názorům se prý ostře ozval Daničić.⁴⁾

³⁾ Alfr. Fischel, Der Panslavismus bis zum Weltkrieg. Stuttgart-Berlin 1919. Str. 368.

⁴⁾ Tamtéž 369.

Počátek vlády Alexandra II. vyznačují důležité politické a sociální reformy. To jenom zesílilo snahy po sblížení se Slované ostatních států. Došlo i k některým pokusům zlepšiti poměry v Polsku. Zdálo se, že slovanské hnutí má v Rusku připravenou půdu k rozvoji, ale polská revoluce roku 1863 úplně změnila poměry. Měla osudné následky nejen pro celou vnitřní politiku Ruska, nýbrž i pro vzájemné vztahy slovanských národů.

Polští povstalci prohlásili, že Halič a Poznaňsko nepatří do sféry povstání, zato však vystoupili s nárokem na Litvu a Ukrajinu. Programem povstání bylo obnovení starého polského státu v hranicích, které měl roku 1772, anebo dokonce ještě před mírem v Andrušově (1667). Kromě polských zemí žádali i kraje, kde jen šlechta a část občanstva byla polská. Stačí, jestliže se jen trochu zamyslíme nad statistickými daty, aby bylo zjevno, jak neoprávněné byly požadavky Poláků a jak ohromné rozhořčení musily vyvolati v Rusku. V zemích bývalého Polska z doby před rokem 1772 žilo roku 1863 úhrnem 23 milionů obyvatel. Z toho bylo 8 milionů Poláků, více než 8 milionů Malorusů, 2½ milionu Litevců a Lotyšů a asi 2 miliony Němců. Co do náboženství bylo tam 9¾ milionu katolíků, 2½ milionu pravoslavných sjednocených, 6 milionů pravoslavných, skoro 2 miliony protestantů a 2½ milionu židů. Ve vlastní litevské gubernii bylo na př. v Grodnu 10% Poláků, v Kovnu 9%, ve Vilně, středisku polských kulturně-nacionálních snah, jen 8%. V Podolí bylo 13% Poláků, ve Volyni 12%, v oblasti kijevské jen 4½%.⁵⁾

Nebudeme zde líčiti vývoj polského povstání. Polské emigraci se podařilo vzbuditi zájem o polskou otázku ve veřejnosti západní Evropy a u západních vlád. Západní státy poslaly Rusku noty, ale o nějakém ozbrojeném zakročení nebylo ani řeči, ač v ně Poláci skládali mnoho nadějí. Tyto noty měly pro polsko-ruský poměr velmi těžké následky. V ruské společnosti se jimi probudilo uražené vlastenecké sebevědomí. Ruské liberální hnutí, které sympatisovalo s Poláky, bylo zatlačeno silným vlasteneckým proudem, žádajícím, aby se Rusko vrátilo v zahraniční i vnitřní své politice ke svým národním zásadám: k samoděržaví a pravoslaví a k silné vládě nad podmaněnými

⁵⁾ Srov. data u Fischela, str. 371. — Též Josef Perwolf, Vývin idey vzájemnosti u národův slovanských. V Praze 1867. Str. 66—68.

národy. Hlavním představitelem tohoto směru byl Michal Nikeforovič Katkov.⁶⁾ Rusko musí být jednotný stát, silně ruský národní! Tato národnost se musí opírat o společný ruský jazyk, společnou víru a slovanský „svět“. Vše, co tomu stojí v cestě, nutno vyhladiti. Katkov hlásal v „Moskevských Vědomostech“ boj proti Polákům do vyhlazení. Neexistuje polský národ, je jen polská šlechta a duchovenstvo, kteří ovládají lid. Kdyby Rusko kdykoliv svolilo k obnovení zaniklého polského státu, provedlo by na sobě samovraždu. V této době položil Katkov základy svému velikému vlivu na veřejný život své země.

Katkov psal později i poněkud umírněněji o polské otázce, ale v jádře přece jen zůstal vášnivým odpůrcem Poláků. Žádal poruštění, ale jen západních (ruských) krajů. Polské království má mít s Ruskem toliko společné vojsko a finance. Národnostně a jazykově může zůstat samostatné.

I slavjanofilové zaujali rozhodné stanovisko proti Polákům. Ivan Aksakov a Samarin uveřejnili celou řadu protipolských článků. Slavjanofilové byli proti Polákům proto, že byli katolíky. Samarin, filosofický protikatolík (jak ho nazývá Masaryk),⁷⁾ napsal, že Polsko je otrávenou dýkou, kterou západ vetkl do srdce Slovanstva. V litevských a jihoruských oblastech musí být všemi prostředky upevněno pravoslaví, jež je úhelným kamenem řecko-slovanské vzdělanosti naproti Polákům, přední stráží škodlivé a shnilé kultury románsko-germánské. V obvodu národopisných hranic budiž Polákům přiznána svoboda víry a užívání jejich řeči ve vnitřní správě a ve vnějším styku. Úplné osvobození sedláků ze jha jejich pánů zjedná Rusku vděčné a oddané poddané.⁸⁾ A stejně smýšlel i Katkov. Samarin viděl v Polácích živé potvrzení teorie slavjanofilů: Poláci se vlivem katolictví zpronevěřili sami sobě a své zemi a tak byli uvrženi do zkázy. Polské otázky nelze řešiti, dokud se Poláci neobrodí. Samarin neviděl nic nemožného v tom, že by se Rusko úplně zřeklo království polského, tvrdě, že by to nebylo v rozporu s ruskými zájmy.⁹⁾

Ze slavjanofilských kruhů po udušení polského povstání

⁶⁾ Jaroslav Bidlo, Dějiny Ruska v devatenáctém století. Díl II. (1865—1894). V Praze 1908. Str. 64—65.

⁷⁾ T. G. Masaryk, Rußland und Europa I. Jena 1913, str. 251.

⁸⁾ Fischel 373.

⁹⁾ Masaryk 251.

vyšel návrh, aby čistě polské kraje, nikdy však západní a jižní Rusko, byly raději zcela vyklizeny, kdyby se sněm, který byl za tím účelem svolán a kde měli zasedati i sedláci, vyslovil pro nezávislost. Nemůže být úkolem Ruska, aby plnilo funkci žalárníka polského národa. Hilferding opět psal, že Rusko přichází polskou otázkou ustavičně do rozporu samo se sebou. Rusko nemůže Polsku vydati Polákům, poněvadž žádají i západní ruské země, ale nemůže ho vydati ani Německu nebo Rakousku, poněvadž by to bylo zradou na Slovanstvu.¹⁰⁾

Pogodin, „klamný dobrák“, jak ho nazývali přátelé,¹¹⁾ psal od revoluce roku 1820 mnoho o polské otázce. Bidlo právem zdůrazňuje, že Pogodin napřed velmi kolísal mezi sentimentálními sympatiemi a surovými hrozbami, pak se však postavil se vši rozhodností na stranu těch, kdož doporučovali pronásledování Poláků, obzvláště v litevsko-ruských zemích. Sestavuje roku 1867 předmluvu ke svým článkům o polské otázce, psal Pogodin: Dnešní polská šlechta musí tak jako staří židé, vyvedení z Egypta, vymřít, putujíc 40 let po evropské poušti, a nové Polsko s osvobozenými sedláky a městy musí začít nový život, nové dějiny, ve společenství s Ruskem. Přes to však ujišťoval své čtenáře, že poznají z jeho článků, jak si váží vynikajících vlastností Poláků. Polský národ je jeden z nejskvělejších a nejnadanějších slovanských národů, jeden z prvních členů slovanského společenství, které tvoří milý sen slovanského mládí.¹²⁾

Vše to však nepřekáželo Pogodinovi, brániti neslýchaných barbarských činů, kterých se dopustil v Polsku generál Murav'ev. Sami Rusové nazývali Murav'eva pohrdavě „katem“. Pogodin však nalezl mnoho slov, jimiž hájil jeho nelidského jednání. Stačí jen připomenouti, že Murav'ev poslal asi 10.000 Poláků na Sibiř. Polský živel v Litvě a v Rusku stihla roku 1863 vůbec národní a hospodářská katastrofa, jež se podobá té, kterou utrpěl český národ po bitvě bělohorské.¹³⁾

Pogodin byl přesvědčen, že samostatné Polsko nemůže vůbec existovati a tvrdil, že spolek je stejně potřebný pro obě strany: u Poláků z důvodů zeměpisných, u Rusů politických a pro obě strany z důvodů historických. Podivně si však představoval

¹⁰⁾ Bidlo 67.

¹¹⁾ Klaczko v „Revue des deux mondes“ 1867, str. 165.

¹²⁾ M. P. Pogodin, Polskij Vopros. Moskva 1867. Str. VI—VII.

¹³⁾ Tamtéž 184—185. Bidlo 70.

metodu, jíž by se mělo upevniti toto společenství. V listě historikovi Palackému (z dubna 1864) praví, že nejen s ohledem na ruský národ, nýbrž i vzhledem k Polákům a celé Evropě má ruská vláda přímo povinnost odkoupiti anebo vyvlastniti v západních guberniích půdu polských poddaných, ovšem za podmínek, pro ně velmi výhodných, tak aby tam nezůstala ani píď polského jmění. Tím, praví, bude navždy odstraněn zdroj všeho nepřátelství s Poláky a všech jejich nároků. Bez naděje na připojení západních gubernií bude se Polsko musiti uklidniti, i když proti své vůli, a ponechati v míru i Evropu.¹⁴⁾

Ruská vláda vydala roku 1865 skutečně ukaz v duchu těchto rad Pogodinových, kterým se v devíti západních ruských guberniích zakazovalo „osobám polského původu“ nabývatí pozemků jinak nežli dědictvím. A zákon tento působil i nazpět. Ti, kdož se zúčastnili polského povstání, musili se do dvou let vyprodati a vystěhovati ze země. Kromě toho byl ohromný počet statků polských povstalců konfiskován, a byli jim podarováni ruští úředníci. Pomocí vlády pronikali však do těchto krajů i Němci.¹⁵⁾

Polská emigrace pobouřila celý západní liberální a demokratický svět proti Rusku. Počala dokazovati (v Paříži na př. Duchinski), že „Moskalové“ nejsou žádní Slované, nýbrž Turánci, kteří si přisvojují neprávem jméno Rusů. Toto jméno náleží jen obyvatelům Ukrajiny, Volyňska a Podolí. Liberální západní tisk opakoval toto domněle vědecké tvrzení, jež tolik uráželo ruský národní cit, ve všech možných obměnách. Pogodin s druhé strany zase dokazoval, že polská aristokracie má v sobě značnou dávku západní, neslovanské krve, a sice keltské. Tento rozdílný původ je též příčinou, že polská šlechta přezírá svůj národ. Ve fyziogonomii polské šlechty a sedláků je zjevně patrný rozdíl.¹⁶⁾

I ruský režim v samotném Polsku se mnoho nelišil od soustavy, kterou zavedl Murav'ev na Litvě. Hlavními představiteli tohoto režimu byli Nikolaj Miljutin a kníže Vladimír Čerkasskij, rovněž stoupenci staroruské neboli nacionalistické strany Katkovovy. Aniž se budeme zabývatí podrobným vyličením tohoto způsobu vlády, který je dostatečně nestranně

¹⁴⁾ Pogodin 168—169.

¹⁵⁾ Perwolf 71. Bidlo 71.

¹⁶⁾ V dopise Palackému m. uv. 177. — Palacký uveřejnil tento dopis s vysvětlivkami (Viz Spisy drobné I. 193—203).

popsán, všimneme si poněkud blíže jen knížete Čerkasského, poněvadž roku 1867 hrál vynikající úlohu na slovanském sjezdu v Moskvě. Nejsa vůbec ve státní službě, byl jmenován na přímluvu jedné velkokněžny zástupcem státního sekretáře pro Polsko Miljutina a domníval se, že je povolán, aby se stal Lykurgem a Justiniánem země, které vůbec neznal. Předsevzal si, že přetvoří duši Polska, že vykoření „latinismus“ a vštípí tomuto národu „pravou slovanskou vzdělanost“. Pokládal Poláky za neslovanský, feudální národ. Nemilosrdně pronásledoval katolické duchovenstvo. Jednoho dne odjel v plném lesku, v povoze taženém třemi páry koní, do hlavní katedrály v Chelmu a vlastní rukou tam rozbil varhany.¹⁷⁾

Nenávist na jedné i na druhé straně rostla den ze dne. Ruská veřejnost se stále více nacionalisovala a vykonávala silný vliv na úřednictvo, ve státě, kde vládlo samoděržaví, ještě dosti reakční a nenárodní. Vláda počala bezohledně porušovatí nejenom Litvu a Ukrajinu, nýbrž i samotné Polsko, a veřejné mínění to schvalovalo.

Za těchto poměrů pozbyl i Hercen, který se ujímal Poláků, vší populárnosti a přestal hráti roli, kterou dosud zaujímal jako rádce veřejného mínění své vlasti v otázce liberálních reforem a zvláště zrušení nevolnictví. Hercen protestoval proti utiskování Poláků, zašel však příliš daleko, dále než mu to dovolovaly vlastní zásady. To přiznal i sám. Katkov, který uznával vliv jeho „Kolokolu“, povstal proti Hercenovi. Masaryk má však za to, že to nebylo polské povstání, jež oslabilo vliv Hercenův. V Rusku v té době už byla mládež, která smýšlela socialisticky a radikálně, a Hercen se této mládeži zdál příliš neurčitý a politicky příliš konservativní. Na počátku šedesátých let nabyl velikého přímého vlivu v Rusku Černyševskij. To podstatně přispělo, že ochladl zájem pro Hercena, a snad bylo i přímou příčinou tohoto ochlazení. Reakce a útisk zesílily po roce 1863 radikalismus a vytvořily v Evropě novou vrstvu emigrace, která s Hercenem neměla už nic společného.¹⁸⁾

Polská emigrace znevážila Rusko na západě. Západní Evropa zaujala znovu protiruské stanovisko a Rusko cítilo, že je mezinárodně osamoceno tak, jako kdysi po krymské válce. Ted'

¹⁷⁾ Klaczko 169—170.

¹⁸⁾ Masaryk 257.

snad ještě více. A právě v té době se počínají ruské vzdělané kruhy zajímati živěji o slovanské otázky. Mnozí učenci navštěvují západní a jižní Slovany a seznamují ruskou veřejnost s jejich poměry. Stačí vzpomenouti jen Lamanského, Hilferdinga a Lavrovského, Popova a Ivana Aksakova. I ruská vláda dala najevo, ovšem neúředně, že se zajímá o slovanské věci. Roku 1864 byl vydán z podnětu knížete Gorčakova spis: „L a politique du présent.“ V tomto spise se vykládá, že je třeba zachovati mír, poněvadž ho Rusko potřebuje k rozvoji svého hmotného blahobytu, dopravy i své obranné síly, tak aby v budoucnosti mohlo dostáti svému poslání. Radí se v něm rakouským slovanským národům, aby, dokud nebudou s to rozbítí Rakouska, zachovali klid. Totéž platí i pro příbuzné národy v Turecku. Rakouští slovanští národové jsou však ohroženější germanisací než ony.¹⁹⁾

Nové okolnosti v evropské politice, o kterých bude řeč níže, způsobily, že v Moskvě připravovaná národopisná výstava se stala náhle všeslovanskou, a že se roku 1867, z iniciativy slavjanofilů a ruských nacionalistů, sešli v Moskvě představitelé všech slovanských národů kromě Poláků.

¹⁹⁾ Fischel 381.

II.

ČESKÉ A POLSKÉ POVSTÁNÍ – PALACKÝ O POLÁCÍCH A RUSECH –
RIEGER O POLSKO-RUSKÝCH VZTAZÍCH – SRBOVÉ A POLÁCI – CHOR-
VATÉ A POLÁCI – STROSSMAYER O POLÁCÍCH A RUSECH

Polská otázka byla příčinou, že i ve veřejném životě ostatních slovanských národů vznikly rozpory o pojmání této otázky. Nejsilněji se to projevilo u Čechů. Široká česká veřejnost chovala veliké sympatie k Polákům, kdežto konservativní kruhy občanské, v jejichž čele stáli Palacký, Rieger a Brauner, zaujaly stanovisko protipolské. Polská otázka byla ve značné míře též příčinou, že v Čechách došlo k stranickým různostem a k utvoření staročeské a mladočeské strany. Palacký byl donucen veřejnou polemikou, aby se vyslovil o této otázce. Řekl prý v soukromé rozmluvě s jedním poslancem českého sněmu, že ani neví, jak Čechům sympatie, projevované Polákům, škodí v Petrohradě. Spásu Slovanstva vidí jen v ruském caru. Nevěří, že by Poláci měli zvítěziti v nynějším boji, a stane-li se to, bude to největším českým neštěstím. Tento domnělý výrok Palackého se dostal do veřejnosti a Palacký uznal za nutné, vysloviti se o svém stanovisku k Rusům a Polákům. Prohlásil, že mu nikdy netanulo na mysli, že by měl spásu Slovanstva viděti v ruském caru. Tuto spásu spatřoval odjakživa jen ve Slovanstvu samém, v jeho vlohách a přirozených právech, jež se pro zvláštní historické okolnosti nemohly ještě plně rozvíti. V dalším výkladu potírá tvrzení českých polonofilů, že ruský car je hlavním potlačovatelem svobody. Nechce psáti apologie carství, o kterém ví, že se v posledních stoletích stalo jakýmsi amalgamem vládních zásad mongolských a německých. Ale dnešní ruský car přese všechny nesnáze a nesčíslné překážky vrátil teprve nedávno milionům svých poddaných jejich lidská práva, která jim byla bezprávně vzata. O takovém vladaři se nemůže říci, že utiskuje svůj národ, naopak musí býti zván osvoboditelem.

Palacký psal, že nechce hájiti dnešní ruské vlády, poněvadž se jí nedostává potřebné důslednosti. Polské povstání není tak velikým neštěstím pro Čechy, jako pro Poláky samé. Soudil, že v tom jsou s ním zajedno nejenom všichni rozvázní Če-

chové, nýbrž i sami Poláci. Jen revolucionáři z instinktu²⁰⁾ a nepřátelé Slovanstva a pak lidé, kteří nemají samostatného úsudku, se mohou těšiti z nynějších událostí v Polsku. Poláci projevují v boji statečnost, ale celý svět ví, že většina polských vítězství existuje jen v novinách a má jen diplomatické příčiny i účely. Kdyby Polákům přispěla ku pomoci celá Evropa a kdyby se nakonec osvobodili úplně od ruské vlády, nebudou přece skutečně samostatni. Pak budou míti tolik pánů, kolik měli dříve pomocníků, ne-li ještě více.

Při této příležitosti, podáváje výklad o polské otázce, napsal Palacký i jednu neobyčejně významnou větu, která zejména charakterisuje tohoto českého vůdce, tak váženého. V Evropě, řekl, minula na věky doba, v níž by se mohly tvořiti a udržeti nezávislými státy druhého nebo třetího řádu. Dokonale samostatnou politiku, řídící se pouze vlastními zájmy, mohou v Evropě provozovati jen Anglie a Rusko, a jiné státy, sebe mohutnější, musí bráti ohledy a řídit se vůlí těchto mocností.

Ti, kdož pociťují bázeň před rostoucí mocí Ruska, tvrdí, že je třeba postavití nějakou hráz na hranicích Evropy, i kdyby to měl býti obnovený polský stát. Ale v Polsku, bude-li obnoveno tímto způsobem, budou poručeti jeho obnovitelé a stane se krvavým bojištěm. Z této války vyjde Polsko zpustlejší, než kdysi Čechy. Neboť není rozumného člověka, který by nenahlížel, že kdyby v tomto boji nastalo pro ruský národ a stát někdy opravdové nebezpečí, nebylo by tam nesvornosti mezi carem a poddanými. Pak se objeví noví Mininové a Požarští a ti setrvají déle v zápase, nežli „stateční páni dobrodziejí“. Tato ironická fráze těžce urazila Poláky.²¹⁾

Palacký se dotkl i jiných otázek, jež bylo nepříjemné slyšeti Polákům. Tázal se, směřuje-li polské povstání jen ke svobodě a ne také k panování „ve praruském Kyjevě“? Mají polští sedláci dostatečně příčin, aby lnuli ke svým pánům anebo raději k vládě?

Roku 1864 zaujal Palacký ještě otevřeněji protipolské stanovisko. Cílem Poláků je ovládnutí Volyňska, Podolí a Ukrajiny. Poláci marně ujišťují, že vedou válku jen proti ruskému caru a nikoli proti ruskému národu. Car je ve své říši abso-

²⁰⁾ Františka Palackého Spisy drobné. V Praze. I., str. 179. — Palacký ani r. 1848 nesoudil příznivě o Polácích.

²¹⁾ Palacký 180. — Palacký se později omlouval, že užil této fráze jen z důvodů slohových, aby neopakoval často jména Poláci.

lutním pánem, mocnějším než jiní, ale té moci přece jen nemá a nikdy míti nebude, aby dobrovolným darem postoupil Polákům kolébku své říše — Kyjev. Palacký dokazoval statistickými daty, jak neveliké je procento Poláků v Podolí, Volyňsku a v kyjevské gubernii. A i tito Poláci jsou z větší části někdejší Malorusové, kteří se teprve v XVI., XVII. a XVIII. století stali katolíky a popoštěli se strašnými metodami Jesuitů. Dnes to jsou však již skuteční Poláci a mají úplné právo chrániti své národnosti. Mají-li však proto také panovati? Palacký odsuzoval i prostředky, kterými bojovali Poláci. Roku 1831 se Poláci bili v širém poli, nyní se však dopouštějí úkladných vražd. Konečně odsuzoval ostře své krajany, kteří, ač jim je známo, že Rusové jsou příbuzní a přátelé Čechů, právě tak jako Poláci, posuzují celou otázku jednostranně a úmyslně urážejí Rusy, kteří se proti nim ničím neprovinili.

Hlavní tehdejší český politický orgán „Národní Listy“ stál úplně na straně polských povstalců a napodobil polskou žurnalistiku, útočící na ruskou vládu a ruský národ. Veřejnost v Čechách to schvalovala a Palacký pozbyl mnoho na své oblíbě pro svoje protipolské stanovisko. Holeček tvrdí, že hlavně zásluhou Skrejšovského, který byl spolu s Braunerem náčelníkem rusofilského směru, se Staročesi postavili na stanovisko proti Polákům.²²⁾

Ale Palacký neuspokojil ani Rusů svými výklady. Hilferding v dopise Riegrovi si stěžuje na stanovisko české žurnalistiky k Rusům. Hilferdingovi se nelíbily ani názory Palackého, že by ruský stát byl amalgamem vládních zásad mongolských a německých. V otázce polské není rozdílu mezi ruským národem a ruskou vládou. Rieger odpověděl Hilferdingovi, že polské plány na obnovení Polska v hranicích z roku 1772 jsou šílené a že maloruská otázka je podle jeho soudu hlavní překážkou rusko-polského dorozumění.²³⁾

Na slovanském jihu rozšířilo se roku 1848 rovněž veliké rusofilství. Skerlić praví, že tato „instinktivní“ láska Srbů k Rusům hraničila se zaslepeností. Ale tyto sympatie k Rusku mizely šířením liberálních ideí. Rusofilství bylo nejmenší, když nové socialistické pokolení, vychované ve školách ruských učitelů, počalo hlásati ideu politické svobody, sociální spravedl-

²²⁾ Josef Holeček: U Skrejšovského. Zlatá Praha 1920. Str. 71.

²³⁾ Spisy drobné I., 193—203.

nosti a svobody přesvědčení. Rok 1863 rozdělil i Srby ve dva tábory. Mládež sympatisovala s liberály a nešťastnými Poláky, rozkouskovanými tak jako Srbové. Není bez významu, že v Berlíně mladí srbští důstojníci losovali, kdo z nich se má bít pro obecnou věc svobody v řadách polských povstalců. Jevrem Marković a jeden jeho přítel odešli vskutku do Polska na pomoc povstalcům. Generace starší, v první řadě „pravoslavní Slavjané“, stála na straně Rusů.

Když Polák Jablanowski přišel do Nového Sadu jako delegát polských revolucionářů, vítala ho mládež s velikým nadšením. Svetozar Marković na jedné schůzi řekl, že osud srbského národa je spjat s Polskem, nikoli s Ruskem, a že je třeba, aby Rusko bylo rozkouskováno na drobné republiky. V tom viděl způsob, jak utvořit sjednocené a svobodné Polsko. Když bylo povstání potlačeno, uprchl dosti veliký počet polských revolucionářů do Srbska, kde zůstal a našel tam druhou vlast.

Mladá generace let šedesátých byla nadšena více pro obecný ideál svobody a svobodu vlastního národa, než pro daleký a mlhavý sen „slavjanského císařství“. Jejím ideálem bylo Dušanovo carstvo, anebo cíle zcela praktické: sjednocení Srbska a Černé Hory a připojení Bosny a Hercegoviny k Srbsku a Černé Hoře. Pomýšlelo se i na spolupráci všech balkánských národů k uskutečnění balkánské konfederativní republiky. Heslem „mládeže“ byla myšlenka, kterou vyslovil na jedné schůzi Alexander Sandić: *N a p ř e d j s e m S r b a p o t o m S l o v a n .*²⁴⁾ Srbská mládež v cizině, na př. ve vídeňské „Zoře“ a stejně v Ženevě a Curychu pracovala však mnoho ke sblížení Slovanů.²⁵⁾

Na Chorvaty dolehl po roce 1848 těžce Bachův absolutismus ve všech odvětvích veřejného života. Po jeho pádu počal náhle bujetí a silně se rozvíjetí kulturní a politický život. V čele všech národních akcí stál veliký djakovský v l a d y k a S t r o s s m a y e r. Rozšířila se idea jihoslovanského sjednocení. Do prvních let sedmého desetiletí spadají Strossmayerovy návrhy na založení jihoslovanské university a jihoslovanské

²⁴⁾ Slavný český politik a publicista Havlíček řekl po svém návratu z Ruska před rokem 1848: Jsem Čech, ale nikdy Slovan — vykládaje tento svůj výrok později tak, jak vyslovil svou myšlenku Sandić.

²⁵⁾ Jovan Skerlić, Omladina i njena književnost. Beograd 1906. Str. 107, 185—190.

akademie. Chorvatský sněm se usnesl, že úřední národní jazyk bude se příště zvatí jihoslovanský a že se každému dává na vůli, aby ve styku s úřady užíval latinky nebo kyrilice.

Národní síly se vybíjely a vyčerpávaly bojem za dosažení největší možné samostatnosti a svobody Chorvatska, za připojení Dalmácie k Chorvatsku a novou organizací země v ohledu osvětovém, správním a hospodářském. V otázce zřízení monarchie byl v dohodě s ostatními slovanskými národy říše zdůrazňován *f e d e r a l i s m u s*. Nakonec bylo však Chorvatsko postaveno Beustem přece jen před hotový čin — vyrovnání Rakouska s Uhrami, a v té chvíli počalo Chorvatům hroziti nebezpečí, že jim bude vnuceno vyrovnání s Maďary. Chorvaté i Srbové postupovali na chorvatském sněmu společně proti Vídni a Pešti. Chorvatský sněm odhlasoval na návrh Ivana Vončiny jednomyslně rovnoprávnost srbského národa v Chorvatsku s chorvatským.

Je pochopitelné, že za poměrů, kdy se vskutku jednalo o politické bytí Chorvatska, pohlíželi Chorvaté s velikými nadějemi na tu část našeho národa, která ve svobodném státě pod vládou knížete Michala usilovala o to, osvoboditi porobené bratry z tureckého jařma, majíc před očima jako konečný cíl, i když ne ještě zcela jasně — osvobození všech jižních Slovanů.

Vzhledem k otázce rusko-polské a úloze Poláků, jak byla tenkrát v slovanském světě chápána, stáli Chorvaté na stanovisku, že nemají důvodu, proč milovati více ruský národ nežli polský, anebo obráceně. Nikdo z ostatních slovanských národů není vinen žalostným vztahem mezi těmito národy. Rusové vyšli vítězně z boje s Poláky a založili ohromnou slovanskou říši, které slovanští národové potřebují, tak jako by potřebovali Polska, kdyby Poláci byli zvítězili nad Ruskem. Kdo potřebuje pomoci, hledá ji tam, kde se jí může nadíti, a netáže se, je-li to vhod Polákům, kteří se sami, ve své politice, naprosto neohlížejí na názory a snahy kohokoliv. Není na př. známo, psal „Pozor“ roku 1867, že by Poláci byli něco obětovali pro zájmy Čechů, Chorvatů nebo Srbů, a jejich obžaloba, že jmenovaní národové zrazují věc Polska, když se snaží navázati přátelské styky s ruským národem, je proto nespravedlivá. Ale kdyby tito národové zapomněli i na vše na světě, na své zájmy, na svou budoucnost a měli jen jedno jediné přání, přispěti k osvobození Polska, bylo by Polsko ob-

noveno tímto přáním? Může pomoci druhému, kdo sotva sebe sám brání před zkázou?²⁶⁾

Vladyka Strossmayer však podporoval polské povstání. Udržoval přátelské styky s vůdci polské emigrace, s Czartoryským a Zamojským. Ale je zcela jisto, že na polsko-ruské poměry nepatřil očima této emigrace. Ivan Aksakov píše v jednom článku, že i znamenitý chorvatský vlastenec, „ač je katolickým biskupem, slíbil svou pomoc nejen k obohacení národopisné výstavy, nýbrž i musea“.²⁷⁾

²⁶⁾ Pozor 1867, č. 146.

²⁷⁾ I. S. A k s a k o v, Slavjanskij Vopros. Moskva 1886. Str. 119.

III.

BISMARCK A ČEŠI ROKU 1866 – POKUSY ČECHŮ DOROZUMĚTI SE S POLÁKY A OSTATNÍMI RAKOUSKÝMI SLOVANY O OTÁZCE FEDERALISTICKÉHO ZŘÍZENÍ RAKOUSKA – RIEGRŮV PROGRAM FEDER. RAKOUSKA – NEMOŽNOST DOHODY U SLOVANŮ – PORÁŽKA HRABĚTE BELCREDIHO BEUSTEM – JEŠTĚ JEDEN NEZDAŘENÝ POKUS O SPOLUPRÁCI RAKOUSKÝCH SLOVANŮ – BEUSTOVA DOHODA S POLÁKY – VYROVNÁNÍ S MAĎARY – ČESKÝ PROTEST PROTI BEUSTOVĚ ŘÍŠSKÉ RADĚ – OBRAZ SLOVANSKÉHO SVĚTA V PŘEDVEČER ROKU 1867

Ačkoli nechceme líčiti politické boje, jež vedli češi proti Schmerlingovu centralismu, a události z vnitřní politiky Rakouska před prusko-rakouskou válkou roku 1866, je třeba k účelu naší práce zmíniti se podrobněji o pokusu, který učinil Bismarck, snaže se získati Čechy na svou stranu. Celá tato otázka není ještě dostatečně osvětlena, ale přece se zdá, že k tomuto pokusu došlo. Je jen nejisté, pokud to Bismarck myslil vážně. Akce byla soustředěna v rukách známého českého revolucionáře J. V. Friče, který již jako mladý student vynikl roku 1848 na pražském slovanském kongresu a zvláště v tehdejší pražské revoluci. V letech šedesátých byl emigrantem a byl dobře znám mezi revolucionáři rozličných evropských států. Žil v Paříži, Ženevě a Berlíně, a později se ještě podrobněji seznámíme s akcí, kterou podnikl v Paříži, aby odvrátil české vůdce od „poutě“ do Moskvy.

Čeští emigranti vydávali v Berlíně už roku 1865 list „Blázník“, který psal revolučně proti Rakousku a byl tajně dovážen do Čech a na Moravu. S těmito emigranty přišel do styku Bismarck a slíbil, že Prusové budou šetřiti celistvosti zemí koruny české, že je odtrhnou od Rakouska a obnoví jejich samostatnost. Češi si zvolí krále, který jim bude navržen Prusy, ti se však jinak nebudou mísiť do českých věcí. Až bude Rakousko poraženo, vystoupí Čechové veřejně proti Rakousku. V Čechách byl zasvěcen do těchto plánů Skrejšovský, kníže Rudolf Thurn-Taxis a A. Kozák.

Po porážce u Hradce Králové byl Frič Bismarckem pověřen, aby vstoupil do styku s českými politiky. Jednal prý s Drem Sladkovským. Podle Holečka radili se o pruských nabídkách Palacký, Rieger, Dr. Grégr a Skrejšovský. Skrejšovský byl rozhodně pro přijetí pruského návrhu. Palacký se chýlil k mí-

nění Skrejšovského, ale Rieger a Grégr odporovali, takže nabídka nebyla přijata.

Kdo pronikl do ducha politiky Františka Palackého, uvěří stěž, že se odhodlal k tomuto dobrodružství. Celý pruský plán, o kterém píšeme, by musil býti lépe osvětlen, aby mu bylo možno věřiti.²⁸⁾

Po porážce Rakouska u Hradce Králové byli Češi právě nejlojálnější. Stále ještě doufali, že ve spolku s ostatními slovanskými národy změni směr rakouské vnitřní politiky ve svůj prospěch. Poláci byli na Schmerlingově říšské radě spolu s Čechy a Jihoslovany v opozici proti únorovému centralistickému patentu. Povstání roku 1863 a jeho následky vyloučily však Poláky z praktické politiky na říšské radě. Po ukončení prusko-rakouské války přišli Poláci do styku s Čechy v Praze. A ještě téhož roku došlo ke schůzi vůdců rakouských Slovanů ve Vídni (Palacký, Rieger, Strossmayer, Mažuranić, Goluchowski). Jen Slovinci nebyli zastoupeni. Rieger vytyčil program federalistického Rakouska. Toto federalistické Rakousko, jak si je představoval Rieger, bylo by však složitostí svého aparátu bývalo pravé státní monstrum. Mělo se skládati z pěti zemských skupin: a) starorakouské, b) vnitrorakouské (Slovinci byli obětováni Němcům), c) uhersko-chorvatské, d) polské, e) české. Každá skupina v pentarchii měla míti generální sněm, a jednotlivé země své zemské sněmy. Historický národ každé skupiny měl v ní míti prvenství. Nejvyšším sborem zákonodárným byl státní kongres, složený z delegátů generálních sněmů, pro věci politiky zahraniční, války a loďstva, obchodu a cel a státních financí. Administrativu všech odvětví státní správy mělo řídit státní ministerstvo a pět dvorských kancelář, při něm zřízených, jež zase s t. zv. zemskými ministerstvy měly vésti správu jednotlivých skupin. Všem národům a menšinám: Němcům, Slovincům, Malorusům, Srbům i rumunským Sasům, Rumunům zaručoval se svobodný rozvoj národnosti, kultury a literatury. Slované se však nemohli shodnouti na tomto programu,²⁹⁾ a Vídeň našla už jiné cesty, jak rozřešiti otázku nového vnitřního zřízení Rakouska. Rozhodující úlohu měl při tom Beust.

Dne 30. října roku 1866 stal se v Belcrediho kabinetu Beust

²⁸⁾ Karel Tůma, Život Dra Julia Grégra. V Praze 1896. Str. 207—209. Holeček: m. uv. 24. 42.

²⁹⁾ Fischel 329.

ministrem zahraničních věcí. Dosáhl tohoto postavení bez přesných znalostí vnitřních poměrů Rakouska a Uher a bez předběžného plánu, jak rozřešiti státní problém. A přece právě jemu, který po pruském vítězství politicky zůstal bez vlasti a který z ciziny byl povolán, aby se stal rádcem císaře Františka Josefa, bylo souzeno, aby za několik měsíců v Rakousku dosáhl toho, po čem v Německu marně toužil po celá léta, toho, co se v moderní Evropě více než kdykoliv dříve stalo jediným měřítkem posuzování všeho lidského díla: bezprostředního praktického úspěchu.

Redlich praví, že hrabě Andrassy řekl Belcredimu ještě v době, kdy stál v čele ministerstva, ale Beust byl už ministrem zahraničních věcí: „Slované nedovedou vládnouti, těm se musí vládnouti.“ Beustovi všichni slovanští politikové té doby připisovali zase výrok, který on sám rozhodně popíral,³⁰⁾ totiž, že Slované třeba přitisknouti ke zdi. Nebylo by ostatně divu, kdyby se byl Beust skutečně tak vyslovil. Jeho podceňování Slovanů — o Maďarech nevěděl vůbec nic — byla „communis opinio“ vzdělaných Němců té doby, obzvláště liberálů. Beustův soud o Slovanech se shodoval s úsudkem nejváženějších německých politiků rakouských, nejlepších úředníků ve státní správě a duševních i společenských vůdců německého občanstva nejen ve Vídni a Štyrském Hradci, nýbrž i v Praze a v Brně. Mimo to usilovala vlivem Andrassyho zvláště Deákova strana o to, aby nadvláda rakouských Němců v celé západní polovině říše se stala pevným základním kamenem mostu, který jako trvalá přátelská spojka měl býti zřízen vyrovnáním mezi oběma polovinami státu.

Český historik Kazbunda tvrdí, že hrabě Belcredi byl centralista a ne federalista, jak se soudilo dříve.³¹⁾ Toto tvrzení lze sotva přijímati v celém rozsahu. Je známo, že Belcredi byl odpůrce plánu vyrovnání s Maďary, který měl Beust. Jako stoupenec moravské skupiny konservativní šlechty chtěl pomoci zvláště Čechům. Soudil, že česká práva jsou právě tak dobrá jako maďarská. Byl pro obnovení jednoty a samostatnosti země koruny Svatováclavské na základě českého státního práva. Dopustil se však velikého hříchu tím, že za osmnáct

³⁰⁾ Beust, Aus drei Vierteljahrhundert. Stuttgart 1887. Bd. II., 192.

³¹⁾ Karel Kazbunda, Pokusy rakouské vlády o české vyrovnání. Čes. čas. Hist. XXVII. 1921. Str. 96.

měsíců svého ministrování neučinil nic, aby seskupil nejen utajené, nýbrž už stávající síly Slovanstva a ve velikém zá-
pase o nové státní zřízení zjednal Slovanům vliv, který by byl
odpovídal plně jejich síle.

Beust porazil Belcrediho v postavení pouhého ministra za-
hraničních věcí.³²⁾ Upozornil v jedné zprávě císaře Františka
Josefa, že zahraniční situace nutně vyžaduje rozřešení vnitro-
politických otázek. Je třeba, tvrdil, nalézt pevnou základnu,
která by byla východiskem dalších operací, a dokazoval, že
touto základnou může být jen společný postup německého
a maďarského živlu proti panslavismu. Tvrdil, že je úplně
nemožné, aby vláda na jedné straně hledala hlavní svou oporu
u slovanského obyvatelstva a na druhé byla středem a vedla
centrální akci uprostřed odcizeného německého obyvatelstva.
Připouštěl, že německé provincie mohou být právě tak snadno
přitahovány k Německu, jako slovanské části říše k Rusku,
ale tvrdil, že spokojení Němci v každém případě v rozhodné
chvilí lépe ovládnou nespokojené Slované, než obráceně. Za-
hraniční situace je toho druhu, že by roztrpčení Němců v Ra-
kousku zvětšilo nebezpečí, které Rakousku hrozí od Pruska.
A to by bylo větší zlo, než dočasné rozmrzení slovanského
obyvatelstva, které při svých nárocích, pokud se týče Ruska,
je na štěstí rozděleno.³³⁾

Rozhodná bitva mezi Belcredim a Beustem byla svedena
dne 1. února 1867 v ministerské radě, které předsedal Fran-
tišek Josef. Belcredi zdůraznil, že vláda musí stát nad národy
a nesmí být stranická k žádnému z nich. Naprosto nežádá,
aby byla slovanskému živlu dávana přednost, ale nebude-li ho
dbáno, otevrou se tím dvěře škodlivé a nebezpečné agitaci
v slovanských krajích Rakouska.³⁴⁾

Belcredi podal téhož dne žádost za propuštěnou, zcela
správně v ní zdůrazňuje, že konstitucionalismus, který se bude
opírat jen o panství Němců a Maďarů — menšiny obyvatel-
stva říše — je jen zdánlivě schopen života a že říši jen oslabí.
Beust byl poté jmenován ministerským předsedou a hned se
energicky ujal díla, uzavřít vyrovnání s Maďary.³⁵⁾

³²⁾ J. Redlich, Das österr. Staats- und Reichsproblem. Leipzig
1926. Bd. II., 535—536.

³³⁾ Beustův memorial u Redlicha, 827—828.

³⁴⁾ Tamtéž 559, 564.

³⁵⁾ Tamtéž 567.

Abyste měl v příští říšské radě většinu, usiloval především
o to, získati pro sebe a svou politiku Poláky. Poláci v adrese
haličského sněmu ze dne 10. prosince 1866 se sice vyslovili
pro federalismus, ale obraceli se v ní přece jen ke státu a ještě
více ke koruně. Bylo v ní vysloveno přesvědčení, že Rakousko
bude v duchu své ústavy na jedné straně chrániti svobody
uvnitř říše, navenek pak bude štítem západní civilisace, národ-
nostního práva, lidskosti a spravedlnosti. Dále se zdůrazňovala
víra v poslání Rakouska, v radikální změny, jež slíbil císař,
a adresa končila ujištěním, že Poláci stojí a budou státi po
boku svého císařského pána.

V lednu roku 1867, když Beust už otrásl postavením hra-
běte Belcrediho, měli Češi poradu se dvěma Poláky, Potockým
a Tarnovským z Krakova, a spoléhali na jejich nezávazné sliby
o solidaritě Poláků s Čechy ve vedení politiky a dokonce
i v otázce pasivní politiky vůči říšské radě. Čechy podporovali
při tomto vyjednávání krakovští žurnalisté, kteří asi spíše
z důvodů taktických než zásadních odmítali Beustovy nabídky
Polákům. V polovině února konána schůze federalistů ve Vídni.
Na této schůzi byla zastoupena konservativní šlechta z Čech,
Moravy a Tyrol, čeští politikové z Čech a Moravy, polští poli-
tikové z Krakova a ze Lvova a slovinští politikové. A tam se
Čechové od Poláků dozvěděli, že haličský sněm nemůže při-
stoupiti k návrhu, aby nevyslal svých zástupců na říšskou
radu ve Vídni. Hrabě Clam-Martinič Poláky žádal, aby hleděli
přimětí svůj sněm, aby odhlasoval takovou adresu, jež by ne-
uznávala kompetence říšské rady. Poláci však mlčeli. Jen velmi
malý počet byl ochoten spolupracovati ve smyslu slovanské
solidárnosti. Poláci se řídili v první radě čistě polskými zájmy.
Většina polských šlechtických politiků, v jichž čele stál hrabě
Gołuchowski, již dávno pomýšlela na to, jak by své vztahy
k vídeňské vládě postavila na jinou základnu. Kromě toho byli
Poláci dotčeni rusofilskou politikou Čechů, jež nabývala v Če-
chách stále více půdy. Hrabě Gołuchowski vypracoval pro ví-
deňskou vládu memorandum, ve kterém shrnul požadavky
Haliče, a to již 6. února roku 1867, tedy ještě před schůzí
federalistů. Beust neuspokojil ihned všech těchto požadavků,
jež směřovaly v první radě k zajištění prvenství Poláků v Ha-
liči, ale když Poláci zvolili poslance do říšské rady a vstoupili
do vládní většiny, obdrželi různé výhody, jimiž se Malorusové,
obývající Halič, stali národem druhého řádu. Od té doby platila

pro Františka Josefa a stejně i pro všechny jeho ministerské předsedy politická zásada, která se pak stala základní zásadou rakouské politiky, že Poláci mají tvořiti spolehlivou oporu vlády.³⁶⁾

Češi zůstali se svým opozičním stanoviskem proti říšské radě osamoceni. Nepodařilo se jim získati pro svou akci ani Poláky, ani Slovincce, ani tyrolské konservativce.³⁷⁾ Nakonec jim nezbylo, než aby bojovali proti Beustovým plánům sami. K tomu cíli chtěli protestovati proti užší říšské radě na českém sněmu. Beust se však rozhodl rozpustiti český sněm na základě § 15 únorového patentu, kterým se zapovídalo dávatí poslancům jakékoliv instrukce. Český místopředseda baron Rothkirch byl vyzván, aby oznámil do Vídně neprodleně telegraficky obsah případného ohrazení českému sněmu. Když se to stalo a Beust dostal do rukou návrh textu adresy českého sněmu ze dne 25. února, ve kterém se protestovalo proti výhradně předlitavské říšské radě, prohlásil, že nyní nadešel okamžik, kdy vláda musí ukázati, že půjde důsledně cestou, kterou nastoupila a kdy musí dáti příklad haličskému, kraňskému, tyrolskému a maďarskému sněmu, pro případ, že by se chtěly bráti toutéž cestou jako sněm český. Český sněm byl patentem ze dne 26. února rozpuštěn a vypsány nové volby. Vláda získala násilím umělou většinu a česká národní strana zůstala v menšině. Němečtí a velkostatkářští poslanci vykonali volbu do říšské rady. Čeští národní poslanci se ohradili slavným protestem ze dne 13. dubna roku 1867, ve kterém zdůraznili české státní právo a prohlásili, že se dále nemohou účastniti nezákonného a protiústavního sněmování. Protest nesl na prvním místě podpis Palackého, který se tím postavil v čelo nastoupené pasivity. Rakousko, jak si je Palacký představoval — tato idea byla zmařena! Ve jménu českých poslanců hovořil Rieger a skončil svoji řeč slovy: Sláva vlasti! Sláva králi! Galerie bouřlivě aklamovaly tento protest, a na hrozbu zemského maršálka, že je dá vykliditi, bylo slyšeti hlasy: My jdeme sami! Co bychom tu také děle mezi vámi dělali! Přese všechny zákazy a hrozby český lid všude nadšeně vítal akt českých poslanců.³⁸⁾

³⁶⁾ Tamtéž 619.

³⁷⁾ Tamtéž 637.

³⁸⁾ Kazbunda m. uv. 112. Dr. Eduard Grégr, Denník. Vydal a úvodý opatřil Dr. Zdeněk V. Tobolka. V Praze 1908. I. Str. 152.

Dne 29. května schválila zdánlivě úplná říšská rada vyrovnání s Uhrami. Beust slavil vítězství. Obecně překvapuje rychlost, se kterou uskutečnil vyrovnání s Maďary, od nichž očekával, že budou podporovati jeho plány v zahraniční politice. Často se stává, praví Redlich, že moudří cizinci, kteří se v některé zemi orientují otevřenými očima, posoudí v době ku podivu krátké správně její okamžité politické a sociální poměry, dokonce správněji, než lidé domácí, i když se jim nepodaří proniknouti k posledním příčinám a souvislostem zjevů.³⁹⁾ Beust si takto brzo utvořil soud o silách, se kterými mu bylo v dané chvíli počítati, ale přece se přenáhli a brzo musil uznati, že jeho výpočet nebyl správný. Později přiznal sám císaři Františku Josefovi, že by nikdy nebyl souhlasil s maďarským vyrovnáním, kdyby situace vnější byla bývala zabezpečena.⁴⁰⁾ Zahraniční situace Rakouska působila mu mnoho starostí a musíme si jí zvláště všimnouti.

Polské povstání roku 1863 a stanovisko, jež k němu zaujal vídeňský kabinet, vytvořily hluboký rozkol mezi Ruskem a Rakouskem. Osamocené Rakousko cítilo, že vzhledem k nerozhodnuté otázce německé nemůže zůstati neutrální. Musilo se proto rozhodnouti buď pro západní státy, anebo pro Rusko. V případě, že by se připojilo k akci proti Rusku po boku západních států, bylo mu počítati s možností obnovení Polska a tím i se ztrátou Haliče. Prusko se své strany se postavilo na stranu Ruska a Rakousko se tudíž rozhodlo pro polovičatou politiku, která jen zhoršila jeho poměr k Rusku, zatím co se Prusko s Ruskem velmi sblížilo. Prusko otevřelo své hranice ruským vojenským oddílům, pronásledujícím polské povstalce, a to bez „předběžného hlášení“, kdežto Rakousko jen odzbrojovalo polské povstalce, když překročili rakouskou hranici.

Kníže Gorčakov žádal na Rakousku, aby byl odzbrojeným uprchlíkům znemožněn návrat do Polska, ale Rakousko, nezdávajíc této žádosti, mnoho věcí úmyslně přehlédlo. Gorčakov měl nejednou příležitost k stížnostem, že Rakousko trpí, když se v Krakově ozbrojují polští povstalci. Rakouský ministr zahraničních věcí, hrabě Rechberg, přistoupil i k remonstraci v polské otázce, kterou organisoval Napoleon III., a když se Rakousko připojilo ještě i ke kolektivní notě Francie a Anglie ve prospěch Poláků, dosáhl Gorčakovův hněv vrcholu.

³⁹⁾ Redlich 583.

⁴⁰⁾ Kazbunda 113.

Dva roky (1863 a 1864) této rakouské politiky vůči Rusku měly pro rusko-rakouský poměr osudné následky. Ještě o pět let později řekl car Alexander II. rakouskému vyslanci Vetserovi při jeho nástupní audienci: Nechci odhalovati minulost, ale v Rakousku se stalo mnoho věcí, jichž jsem neočekával. Let 1863 a 1864 nejsem s to nikdy zapomenouti. Nejsem rozhořčený, ani pomstychtivý, ale bolelo mne to. Máme společný živl, který mi působí starosti, a tomuto živlu bylo v Rakousku lichoceno, byl rozmazlován a popuzován proti mně. Často jsem sám sobě říkal: Císař učiní jednoho dne zkušenosti; Poláci mu nejsou doopravdy oddáni; doufají, že ho využijí k uskutečnění svých plánů, které postihují stejnou měrou císařský stát jako Rusko.

Když do rakouských služeb vstoupil Beust, obrátil celou pozornost k politice odplaty Prusku. Tomu, jak jsme viděli, podřídil i vnitropolitické poměry Rakouska. Napřed chtěl osamotnit Prusko a odvrátiti od něho Rusko. Aby toho dosáhl, počal činiti kroky k revisi pařížského míru z roku 1856 na prospěch Ruska, ale tak, aby zároveň posílil i vliv Rakouska na Balkáně. Rusko chtěl získati ústupky v otázce černomořských úžin. O této „revisi“ měla rozhodovati konference plnomocníků signatárních velmocí Pařížského míru. Ale Beustův návrh nebyl přijat ani od Francie, ani od Anglie.

Aby ukázal Rusku svou dobrou vůli, podal Beust, nedbaje neúspěchu, o svém podnětu zprávu do Petrohradu, ale Gorčakov řekl, že celý tento krok má za přenáhlený a že se jím v Paříži vzbudila jenom zbytečná nedůvěra. Mimo to choval obavy, že by Rusko kompromitoval před veřejností doma a před všemi křesťanskými státy na Balkáně, kdyby přijal změnu ustanovení pařížského míru jako dar velmocí. Gorčakov zamýšlel provésti to vše při jiné příležitosti aktem, který by vyvěral z autority vlastní, což se mu později též podařilo.

Beust hledal tedy jiné cesty a doufal, že by se mohl Rusku přiblížiti ve věci východní otázky. Ruská vláda zdůrazňovala při každé příležitosti svoje sympatie k balkánským křesťanům. Po té stránce Rakousko nemohlo tudíž nic činiti. V otázce územních nároků na Balkáně odmítal car každý návrh, směřující k rozšíření ruského území kromě Bessarabie, kterou nepokládal za zisk, nýbrž za obnovení starého ruského panství. Beust, aby se zalíbil Rusku, prohlásil hraběti Stackelbergovi, ruskému vyslanci ve Vídni, že Rakousko nečiní žádných ná-

roků na rozšíření svého území na Balkáně. Ale Rusko nemělo zapotřebí bráti s nějakým uspokojením na vědomí ani toto prohlášení. Balkánští křesťané pohlíželi na Rusko jako na svého upřímného ochránce. Vše, čeho pro ně dosáhlo u Porty Rakousko nebo západní státy, bylo jen poloviční, ano ilusorní. Tyto státy měly zájem především na tom, aby zachovaly celistvost Turecka na Balkáně. Balkánští křesťané žili však ideou úplné státní samostatnosti a v tom našli pochopení jenom u Ruska, i když bylo patrné, že Rusové počítají s tím, že aktem osvobození balkánských Slovanů i Rusko dosáhne ne přímo zisků územních. Rakousko se své strany opět vědělo, že bude tak dlouho ovládati své Slovany, dokud bude Turecko, a obráceně. Proto se Rakousko a Rusko nemohly sblížit ani v této otázce. Mezi oběma státy nebylo už nic společného kromě konservatismu a monarchického a dynastického principu.⁴¹⁾

Přese všechny tyto nezdary při pokusech přiblížiti se Rusku byl však Beust k Rusku velmi pozorný, třebaže pohlížel s velikou nedůvěrou na vše to, co se tam chystalo a dělo.

Pohled, který poskytovalo Slovanstvo v předvečer roku 1867, není v žádném směru potěšitelný. Kromě Ruska všichni slovanští národové zápasili s nepřáteli, divoce na ně útočícími, aby uhájili svého bytí. Skoro všude byl veden boj za rozhodné „býti nebo nebýti“. Češi bojovali s Němci; Slovákům a Rusínům odpírali Maďaři téměř všechna národní a politická práva a stejně se chtěli zachovati i k Srbům a Polákům. Bulhaři a Srbové pod panstvím tureckým neměli ani základních lidských práv. Slovinci, Chorvaté a Srbové dalmatští bojovali s Němci a Italy, a v jediném samostatném slovanském státě, v Rusku, počalo se teprve silněji buditi národní uvědomění. Ruský národ neposkytoval ještě stále toho pohledu, jako národ francouzský, italský, španělský, anglický a německý. V Rusku nebyla ještě zlomena převaha německého živlu, třebaže byla už značně oslabena. U všech národů jmenovaných bylo by směšné mluvit a pátrati po jakési nenárodní straně a snahách podobné strany po nadvládě nad domácím obyvatelstvem. V Rusku však jest podnes taková strana.

Tento mračný obraz Slovanstva zakaloval ještě více zápas

⁴¹⁾ Srov. o tom Karel Kazbunda, Pouť Čechů do Moskvy 1867 a rakouská diplomacie. (V Praze 1924. Politická knihovna, Řada I., Kniha IV., str. 22 a d.), kde se na základě nového materiálu z vídeňského archivu osvětluje Beustova zahraniční politika.

uvnitř slovanského plemene samého, vedený s hroznou úporností po dlouhé věky — zápas mezi Poláky a Rusy. Perwolf praví, že člověk by chtěl zvolati slovy Sv. Písma: „Rozmnožil jsi, Pane, tento národ, nezveličil jsi však jeho veselí.“⁴²⁾

V těchto neobyčejně těžkých poměrech, ve kterých žili zvláště slovanští národové rakouští, došla jich výzva, aby se účastnili podniku národopisné výstavy v Moskvě, a o něco později obdrželi význačnější představitelé kulturního a politického života Slovanů pozvání, aby přijeli osobně do Moskvy na výstavu. Toto pozvání bylo uvítáno v slovanském světě s netajenou radostí.

⁴²⁾ Perwolf, 3—4.

IV.

VZNIK IDEJE NÁRODOPISNÉ VÝSTAVY MEZI ČLENY „SPOLEČNOSTI PŘÁTEL PŘÍRODNÍCH VĚD“ V MOSKVĚ — NÁVRH PROFESORA N. A. POPOVA ZŘÍDITI SLOVANSKÉ ODDĚLENÍ NÁRODOPISNÉ VÝSTAVY — POZVÁNÍ SLOVANSKÝCH KORPORACÍ A UČENCŮ, ABY SE ZÚČASTNILI VÝSTAVY A PŘÍSPĚLI TÍM K DOSAŽENÍ JEJÍHO CÍLE — VÝSTAVA NABÝVÁ POLITICKÉHO CHARAKTERU — ČLÁNKY KATKOVY — AGITACE I. AKSAKOVA PRO VÝSTAVU — USNADNĚNÍ PŘÍJEZDU SLOVANSKÝCH „POUTNÍKŮ“ RUSKEM

Koncem roku 1863 byla založena při moskevské univerzitě učená společnost „Obščestvo ljubitelej estestvoznanija“ (Společnost přátel přírodních věd). Někteří z členů-zakladatelů této společnosti, mezi nimi zvláště Bogdanov, profesor moskevské university, navrhli v prosinci roku 1864 zřídit antropologické a kranilogické sbírky, přístupné obecnstvu. K tomu cíli měla býti uspořádána antropologická výstava, zahrnující především ruské kmeny, rozdělená ve dvě části: antropologickou a národopisnou. Sestaven i rozpočet podobné výstavy a bylo zjištěno, že by k tomu cíli bylo zapotřebí 20.000 stříbrných rublů. Pro ruské kulturní poměry té doby je velmi příznačné, že navrhovatelé výstavy počítali, že vstupné vynese 15.000 rublů, a pomýšleli na to, že přenesou výstavu i do Petrohradu a tím uhradí vložený kapitál. Pomýšlelo se i na možnost, že výstava skončí schodkem a počítalo se s tím, že v takovém případě zakoupil by sbírky nějaký státní ústav a že v krajním případě by mohly býti prodány i do ciziny. Toto poslední je zvláště zajímavé.

Provedení zamýšlené výstavy bylo svěřeno výboru k tomu zvláště zvolenému. Když pak státní rada a místokurátor školního okresu moskevského V. A. Daškov věnoval společnosti na výstavu 20.000 rublů, připojuje toliko podmínku, že se výstavní předměty stanou majetkem moskevského veřejného musea, byla výstava po stránce hmotné zabezpečena. A když v červnu 1865 obdržel výbor povolení k výstavě od cara, začala se všestranná akce.

V listopadu roku 1865 navrhl na schůzi „Společnosti přátel přírodních věd“ profesor moskevské university N. A. Popov, dobře známý svými pracemi z oboru dějin rusko-srbských styků, aby na národopisné výstavě bylo vybudováno slovanské

oddělení. Navrhoval, aby se společnost obrátila k redakcím nejznámějších slovanských listů, k Maticím a vědeckým spolkům se žádostí, aby se přihlásily k účasti na výstavě, a aby dopsala i slovanským učencům a přátelům národopisu, doporučujíc výstavu jejich pozornosti. Koncem prosince roku 1865 výbor vyzval Popova, aby vstoupil ve styk s rozličnými slovanskými korporacemi a osobnostmi a ujal se organizování slovanského oddělení výstavy. Byl povolen jistý peníz, který měl umožniti opatření slovanských výstavních předmětů, a Popov jej dal k dispozici F. M. Rajevskému, duchovnímu při ruském vyslanectví ve Vídni, který již tenkrát byl znám v celém slovanském světě jako veliký přítel slovanské vzájemnosti. Rajevskij měl udržovati styky se slovanskými korporacemi a učenici v rakouských zemích. K lepšímu pochopení účelu výstavy byla vydána německy brožura: „Die russische ethnographische Ausstellung in Moscau. Wien 1866. Jiní členové výstavního výboru měli navázati styky se Slovy v Prusku, Sasku a Turecku. V této poslední zemi mnoho vykonali i ruští konsulové.

V Záhřebě pracoval pro výstavu „Spolek pro jihoslovanské dějiny a starožitnosti“ (Društvo za jugoslavensku povijest i starine) a ve Lvově rusko-haličská Maticе a Národní Dům. V Bělehradě „Srbská učená společnost“ (Srpsko učeno društvo) zvolila k tomu účelu ze sebe zvláštní výbor. Po stránce finanční přispěl na akci kníže Michal a srbská vláda, černohorský kníže Nikola a kněžna vdova Darinka. Prusko-rakouská válka roku 1866 však zdržela, jak se zdá, sbírání předmětů pro výstavu, zvláště v Lužici a v Čechách. U Kašubů pracoval pro výstavu Dr. Cejnov a Dr. Mangart. Počet přihlášených vystavovatelů vzrostl posléze nad 300. Slovanské spolky byly však pozvány k účasti poněkud pozdě, jak na to upozorňuje ve své zprávě záhřebský profesor Matković, třebaže o jejich účasti bylo rozhodnuto dosti brzo. Bližších příčin toho neznáme. Bulharské sbírky došly následkem toho do Moskvy teprve po otevření výstavy.

Známy polský publicista Klaczko napsal tendenční vyličení moskevské výstavy a moskevského slovanského sjezdu do pařížské „Revue des deux mondes“, o němž se v této knize stane ještě častěji zmínka. V tomto článku praví, že idea výstavy vznikla roku 1864 v době diplomatického zakročení, kdy na platonické prostředkování Evropy ve prospěch Poláků odpo-

vědělo Rusko zásadou „jednoty a nedotknutelnosti carské říše, zrušujíc autonomii starého království Jagellovců“. Hodlajíc manifestovati pro tuto zásadu před zraky celého světa, navrhla prý „Společnost přátel přírodních věd“ konání národopisné výstavy, jež měla podati obraz různých typů národů, sjednocených pod žezlem carovým, s jejich kroji, zbraněmi atd. Je však téměř jisto, že idea národopisné výstavy nebyla v počátcích naprosto spojena s podobnou politickou tendencí.

V jedné pražské policejní zprávě označil policejní důvěrník, známý český spisovatel Karel Sabina, za mravního autora výstavy českého učenice Dra J. E. Purkyně, který již v době, kdy byl profesorem ve Vratislavi, často si dopisoval s přírodovědeckou sekcí ruské akademie, naléhaje vytrvale na to, aby byly pořádány sjezdy slovanských přírodopisců za účelem posílení slovanského vědomí a slovanské vzájemnosti. Podle této policejní zprávy vyšel od této sekce první podnět k uspořádání výstavy.^{42a)} Není vyloučeno, že Sabinova pražská policejní zpráva je potud správná, že Purkyně usiloval o uskutečnění ideje sjezdů slovanských přírodopisců; ale idea výstavy vznikla určitě v Moskvě a ne v Petrohradě a není žádných dokladů pro to, že by ruská akademie měla v této příčině vliv na členy „Společnosti přátel přírodních věd“ v Moskvě a přiměla je k iniciativě.

Klaczko tvrdil úplně nesprávně, že události z roku 1866 daly podnět k přetvoření národopisné výstavy ve všeslovanskou. S touto myšlenkou vystoupil Popov už roku 1865. Události z roku 1866 byly ovšem podnětem k živějšímu zájmu o výstavu, a celá akce, týkající se výstavy, nabyla jimi nové podoby. Právě tak přispěly i vnitropolitické události rakouské, že se jevil stále větší zájem o výstavu v Rusku vůbec.

Jakmile byl v Praze uzavřen mezi Rakouskem a Pruskem mír, počal vůdce ruské nacionalistické strany Katkov psáti ve svých „Moskevských Vědomostech“ v duchu jasně naznačujícím, že je potřebí vyvésti Rusko co nejdříve z osamocení, ve kterém se ocitlo. Doporučoval, aby byla uzavřena srdečná dohoda Ruska a Pruska. Tvrdil, že oba státy mají společné zájmy. Už Bismarck se vyjádřil v podobném smyslu, ujišťuje, že Prusko nemá bezprostředních zájmů na východě, a že by v této otázce mohl berlínský kabinet postupovati ruku

^{42a)} K a z b u n d a, Pouť 37.

v ruce s petrohradským. Je jen potřeba, aby se Bismarckovi otevřela vyhlídka na jistý prospěch.

Katkov psal ve svém orgánu o veliké mravní síle Ruska, o práci na poli osvětlení národů, které má uskutečnit v nové době. Pomáhá-li Francie obrození latinských národů a činí-li Prusko stejně v Německu, proč by Rusko, jediný nezávislý slovanský stát, nemělo pomoci slovanským národům a překazit cizím vládám, aby bránily jejich politickému rozvoji? Zásada nacionalismu a solidního základu moderní Evropy by tím zvítězila. To je úkol Ruska, krásný a prostý všeho sobectví. Provedení tohoto úkolu bude dobrým dílem, důstojným Ruska a jeho velikosti. Svatá Rus jej splní.

V polovici února roku 1867 psal Katkov v jednom článku, že přichází nová doba, jež náleží Rusům, že se budí k životu nový svět, svět řecko-slovanský. Na Balkáně jsou skupiny tři národů, plných činnosti a života: řecká skupina, slovanská a rumunská. Jsou spojeny svazkem společné víry. Jakmile se tyto tři národové vzchopí, Rusko už nebude osamělé a objeví se Evropě ve zcela jiném světle. Změní svou tvářnost asijského státu a stane se činitelem mravním. K latinsko-germánské vzdělanosti se musí připojit kultura řecko-slovanská, poněvadž bez této první by byla neúplná a nebyla by schopna dalšího rozvoje pro svou neplodnou výlučnost.⁴³⁾

V téže době, kdy Popov navrhoval zřízení slovanského oddělení národopisné výstavy, počal i I. Aksakov ve svém orgánu „Den“ psát o slovanské otázce. Píše o pražském slovanském sjezdu z roku 1848 a o otázce, kterým jazykem se Slované mají dorozumívati, obnovil tvrzení vzniklé z německého pramene, že totiž na sjezdu v Praze byla touto dorozumívací řečí němčina, ač to již roku 1848 popřeli všichni významnější členové sjezdu. Aksakov dále zdůrazňoval, že rakouští Slované roku 1848 přiznali vládu nad slovanskou federací německému císaři. Rakouští Slované — zvláště Češi — vypracovali teorii rovnoprávnosti všech rakouských národů — na německé základně. Tuto teorii odsuzoval Aksakov co nejostřeji, poněvadž je od základu lživá.⁴⁴⁾

Když car povolil slovanské oddělení výstavy, což akci, jak se zdá, poněkud zdrželo, počal Aksakov propagovati velmi živě

výstavu. Dovožoval, že ruské obecnost se jí seznámí s obyčejí ruského lidu, ale že na prvním místě bude lze činiti srovnání s ostatními Slovy. V životě slovanských národů ještě dnes jsou patrné příbuzné črty, společné všem. Zjistiti lze je však jenom srovnáváním. Aksakov docela vážně myslil, že na národopisném podkladě mnohých slovanských národů musí býti patrná pečeť otroctví, ujařmení a odcizení své vlastní národnosti pod barbarským panstvím, ať již tureckým anebo osvětleným rakouským.

Aksakov věřil, že tato výstava více než cokoliv jiného utuží vzájemné vztahy mezi Rusy a ostatními Slovy ve vědě a literatuře. I u Němců byly podobné naděje podnětem ke sjezdům učenců ze všech německých zemí. Tyto sjezdy budily při novodobé německé roztržiténosti národní uvědomění a přispěly k politickému sjednocení.

Z tohoto posledního odstavce vysvítá, že k rozhodnutí, pozvati na výstavu i zástupce Slovanů, došlo zjevně v kruzích ruských nacionalistů a jim blízkých slavjanofilů. Aksakov uváděl dále, že všude v zahraničí má živou účast na podobných sjezdech i město, kde se konají. U Němců a rakouských Slovanů jest obyčej, že se příslušné město stará o hosty po stránce slevy jízdného a ubytování. Jako příkladu vzpomíná slavnosti tisíciletého výročí sv. Cyrila a Metoděje z roku 1868, a toho, co pro své hosty učinilo Brno. Máme zůstat, ptal se Aksakov, za Němci nebo za svými chudými slovanskými bratry? Dá se Moskva zahanbiti nějakým Würzburgem nebo Brnem? Soudí-li moskevská městská rada, že nemá práva vydávati městských peněz k tomuto účelu, nenajde se v Moskvě ani jeden člověk, který by na to dal peníze? Nebude možno sebrati upisováním tolik peněz, aby se Moskva mohla reprezentovati jako pravé národní ruské hlavní město, hlavní město jediného slovanského svobodného státu? Zda je k tomu potřebí mnoha peněz? Šest neb sedm tisíc — více sotva. Nikoliv — Moskva nezadá své slávy.⁴⁵⁾

V březnu roku 1867 agitoval Aksakov velmi živě, aby Moskva uvítala co nejdůstojněji slovanské hosty, v té době už pozvané. Je to důležitá událost, psal, neboť se nejedná jen o vědecký zájem, nýbrž i o společenský a politický. Výstava má účel čistě vědecký a je projektována beze vsí účasti vlády,

⁴³⁾ Klaczko 136 a d.

⁴⁴⁾ Aksakov 45.

⁴⁵⁾ Tamtéž 117—122.

ale současné poměry působí, že se vymyká z podobných obyčejných parád a výstav. Rusko nechce nikoho znepokojovati, ale nemůže zapřít svého příbuzenství s 30 miliony Slovanů rakouských a tureckých. Tato skromná výstava musí být epochou v dějinách Slovanů. V Moskvě si Slované znovu uvědomí svou slovanskou jednotu v živém vzájemném styku, posílí svůj duševní i mravní vztah k Rusku a vrátí se domů s novou odvahou pokračovati v boji s Maďary, Němci a Turky. Zde v Moskvě Slované pozбудou citu osamocení. I dříve byly pořádány sjezdy — zvláště onen roku 1848 v Praze — ale neměly smyslu, poněvadž se jich neúčastnili Rusové, slovanský národ, který si z Boží milosti jediný zachoval svou svobodu a kterému Bůh svěřil vysoké poslání, přispěti k osvobození a obrození porobených bratrů. Rusko si nepřije ovládnouti politicky své bratry, nýbrž přeje jim jejich duševní svobody a svobodného života, aby zůstali věrni slovanskému bratrství. Rusko samo o sobě je mravní a politickou oporou svých bratrů, oporou, která má takovou cenu, jako každá pomoc hmotná, a bez Ruska není pro slovanské bratry záchrany.

Aksakov obracel se dále proti odpadlíkům od slovanského bratrství, Polákům, nebo lépe řečeno proti polské šlechtě, jež tolik pomluvila Rusko. Slované přes to však vidí, kdo je jejich přítel a kdo nepřítel. Tudíž se právě v Moskvě bude konat slovanský sjezd. Nikdo z iniciátorů výstavy na něj nemyslel, ale došlo k němu, protože jinak nemohlo být. Dějiny jsou logické. Nepřicházejí k nám slovanští bratři hrdí na významnost své práce nebo jako mocní představitelé kapitalismu, nýbrž bratři jednoduší, skromní a chudí. Ale jsou to bojovníci, bojující za slovanský duch a čilí obránci své národní samostatnosti, kteří prožili leta strašných zkoušek a útisku německého a tureckého a v poslední době i maďarského. Přese všechna tato strádání a zkoušky jejich duch zůstal v boji nezlomen a neztratili víry v historické poslání Slovanů.

Dnešek je zvláště kritický pro rakouské Slovaný. Rakousko po dlouhém váhání rozhodlo se opřít o Maďary, Němce a Poláky, aby uhájilo svého bytí. Rusy v Haliči obětovalo Polákům a ostatní Slovaný Němcům a Maďarům. Sjednocená Germánie postupuje útočně směrem k východu, aby pogermánštila ještě zbytek Slovanů v latinsko-germánské Evropě. V Kremlu s nimi obnovíme duševní, bratrský spolek. To bude naše odpověď, odpověď Ruska a všeho slovanského světa na výzvu, která se

nám stala sjednocením germánských národů a zároveň odpověď na všechny hrozby Evropy.⁴⁶⁾

Vylíčili jsme podrobněji jádro Aksakovovy publicistické kampaně proto, poněvadž velmi jasně a téměř zcela otevřeně podává všechny myšlenky hlavních pořadatelů moskevské „poutě“ Slovanů z roku 1867, jak zvláště Němci počali s posměchem nazývati ve svých novinách cestu Slovanů, chystajících se do Moskvy. Celá akce nabyla teď nového charakteru, než ve chvíli, kdy se počalo jednati o národopisnou výstavu. Aksakov nemluvil jen jménem svým, nýbrž ve jménu nacionalistů rázu Katkovova a zvláště svého přítele Jiřího Samarina. Pomalu mizel všechn rozdíly mezi slavjanofily a nacionalisty. V čele akce se nalézal Pogodin, dále petrohradský profesor Lamanskij a jiní. Z tohoto kruhu vyšla i myšlenka, aby do Moskvy byli pozváni kromě kulturních pracovníků také politikové.

V ruské veřejnosti bylo potřebí vzbuditi zájem o uvítání slovanských hostů, jak vysvítá z článků Aksakovových. Nepsal jen Aksakov v tomto směru, nýbrž celá ruská žurnalistika. Výstavní výbor podal zprávu o přípravách k výstavě moskevské městské radě. Pogodin upozornil na důležitost a význam návštěvy slovanských hostů a zdůraznil, že Moskva musí přijmouti slovanské bratry s otevřenou náručí. Duma povolila na uvítání 10.000 rublů. Boháč Kokorev se zavázal, že ve svém hotelu ubytuje bezplatně 30 osob jako své hosty.⁴⁷⁾ V Petrohradě byly sebrány peníze na uvítání hostů soukromou iniciativou a podobné přípravy vykonány ve všech význačnějších městech na cestě mezi hranicemi, Petrohradem a Moskvou. I ruské železniční podniky poskytly zvláštní vozy pro „poutníky“. Ruští pořadatelé brzo však poznali, že pro velikou vzdálenost Moskvy je nutno počítati s jistými obtížemi, pokud se týče návštěvy slovanských hostů. Již v polovici března otiskuje záhřebský „Pozor“ krátkou výzvu, aby ti, kdož „z naší vlasti“ chtějí viděti výstavu a získati slevu na drahách, co nejdříve se přihlásili v redakci časopisu „Zukunft“ ve Vídni. Brzo nato otiskl „Pozor“ dopis N. A. Popova, kde byla moskevská výstava nazvána „jedinou na světě“. Jejím hlavním cílem bude dosaženo, jestliže „naši matičku Moskvu“ navštíví „učení,

⁴⁶⁾ Tamtéž 147—150. Srov. i Pozor 1867, č. 95.

⁴⁷⁾ Národní Listy 1867, č. 111.

věrní synové slovanští“, aby při přátelské schůzce mohli po prvé navzájem pojednati a vyměnití názory o budoucnosti Slovanů v době, kdy se sjednocují všechny germánské síly k záhubě odtržených a osamocených větví slovanského kmene. Popov vyzýval všechny Chorvaty jménem výstavního výboru, aby, pokud jim to bude možné, přijeli do Moskvy. Přípravný výbor vymohl pro poutníky bezplatnou jízdu od ruských hranic přes Petrohrad až do Moskvy a zpět, opatřil jim bezplatné bydlení a stravování, pozvání k banketům a do výstavní dvorany. Po takových přípravách, psal Popov, bylo by nám velmi nepříjemné, kdyby „vynikající mužové slovanští“ nenavštívili naší nejskvělejší slavnosti. Ve věci bezplatných jízdenek odkazoval na Rajenského ve Vídni.⁴⁸⁾ Kromě tohoto obecného pozvání docházela jednotlivých slovanských vynikajících lidí v celém slovanském světě i pozvání osobní. Není zcela jasné, zda byla tato pozvání rozesílána s vědomím ruské vlády, která to popírala, ale zdá se, že se vše to dalo přece jen s jejím souhlasem.⁴⁹⁾

⁴⁸⁾ Pozor 1867, č. 61 a 93.

⁴⁹⁾ Kazbunda 37.

V.

PROČ SE ČECHOVÉ ROZHODLI JÍTI DO MOSKVVY – STANOVISKO MLADOČECHŮ – POLITICKÝ RÁZ POUTI – ÚŘADY V ČECHÁCH A POUŤ – SABINA POLICEJNÍM KONFIDENTEM – POZVÁNÍ CHORVATŮ A SRBŮ MOSKEVSKÝM VÝSTAVNÍM VÝBOREM – MATKOVIČ, VEBER, POLIT, SUBOTIČ – PODEZŘELA CESTA DRA LJUDEVÍTA GAJE DO RUSKA – SLOVENŠTÍ, SRBŠTÍ, MALORUŠTÍ, LUŽIČTÍ, KAŠUBŠTÍ A ČEŠTÍ POUTNÍCI

Pozvání do Moskvy přišlo do Čech právě v době, kdy Češi byli hořce zklamáni a kdy Beust svou jednostrannou a bezohlednou politikou vytvořil národu žalostný výhled do budoucnosti. Čeští politikové pozbyli vši naděje, že by ve spolku s ostatními slovanskými národy mohli zastaviti vývoj událostí. Dr. Matuš vypravuje, že se čeští politikové po protestu v českém sněmu sešli v bytě Vojty Náprstka a tam se radili o dalším postupu, čerpající sílu ze svého vědomí slovanského, z něhož zejména Brauner bral všechnu svou naději.⁵⁰⁾ České listy se počaly živě zajímati o moskevskou výstavu. Palacký už roku 1865 napsal v díle „Idea státu rakouského“: „Den svolání dualismu stane se, nutností přírody neodolátnou, spolu také dnem narození panslavismu ve formě jeho nejméně žádoucí.“ Toto proroctví a i hrozba Palackého se vyplnily dříve, než sám myslil. Palacký správně soudil, když resignovaně řekl o Rakousku: B u d e m e i p o R a k o u s k u. Cítil důležitost Ruska a počítal s pádem Rakouska, nechtěl však v ničem přispěti k tomuto pádu. Ale chtěl předejiti možnosti, které se bál, aby se české země pro nedostatek slovanské vzájemnosti a pro lhostejnost Ruska nestaly kořistí Německa. Příbuznost oficiální ruské a pruské politiky, jakož i osobní přátelství obou vladařů, nutily k přemýšlení. Osud Rakouska se tehdy posuzoval ve všech kruzích pesimisticky. Rozbití Rakouska mohlo míti za následek rozdělení monarchie mezi Rusko a Prusko. Syn Palackého, Jan Palacký, který byl rovněž jedním z moskevských poutníků, vypravuje, že Češi byli pozváni do Moskvy od slavjanofilské strany proti vůli strany Gorčakovovy, která chtěla postoupiti Předlitavsko Prusku. Práví, že obdržel zprávy, že Bismarck vyjednával s Gorčako-

⁵⁰⁾ Karel Matuš, Paměti. Praha 1921. Str. 61.

vem o rozdělení Rakouska. Rakouská vláda měla o tom dobré zprávy a rovněž rakouský vyslanec Revertera v Petrohradě. Roku 1906 byla v časopisu „Prensos“ v Buenos-Aires otištěna smlouva o tomto rozdělení, ale nepřesně datovaná a podepsaná. Kdo zná Bismarcka, ví, že by podobná smlouva byla sotva bývala svěřena papíru. Možná, že si někdo z účastníků činil o tom poznámky.⁵¹⁾

Čechům se naskytla příležitost opatřiti si návštěvou Moskvy potřebné informace, ale zároveň podati důkaz, že malí slovanští národové nejsou tak zcela osamělí, aby si německá troufalost mohla tropiti úsměšky z jejich národního rozvoje a popírati, že je čeká slavná a bezpečná budoucnost.⁵²⁾ Bylo velmi důležité, že téměř všichni čeští politikové byli téhož mínění, když se rozhodovalo o tom, má-li se jeti do Moskvy.

Držitelé moci v Čechách věděli, že nedávné polské povstání zesílilo rozpory mezi Staročechy a Mladočechy a doufali, že pouť do Moskvy, jež byla manifestací pro Rusko, je ještě prohloubí a tak oslabí sílu české politiky. Český místodržitel baron Kellersperg referoval do Vídně, že v českém táboře není v této otázce jednomyslnosti. Dr. Sladkovský a Zeithammer se prý vyslovili proti pouti, rovněž historická šlechta a kardinál Schwarzenberg, v politice vždycky stoupenec české národní strany, a rovněž kanovník V. Štulc.⁵³⁾ Není vyloučeno, že tento místodržitelův referát byl správný, ale v české veřejnosti nevystoupil přece jen nikdo proti pouti do Moskvy. Problémem byla jen otázka, jak se chovati v Rusku a zdali tato pouť má býti demonstrací proti Rakousku vůbec, nebo jen proti Beustově politice.

Holeček vypravuje, že se v Praze konaly porady českých politiků (jmen neuvádí) o tom, jak osvědčiti české stanovisko naproti Rusku. Znamý publicista Skrejšovský zastával názor, že Čechové, když už do Ruska jdou, musejí tam vystupovati jako celí Slované, a že všechny ohledy na Rakousko musejí ponechati doma. Češi jsou v ostré opozici a nechtějí-li prohráti,

⁵¹⁾ Viz Vzpomínky prof. Dr. J. Palackého na pouť do Moskvy 1867 (Národní Politika. 1906, č. 38). Srov. i Kazbunda 33. Kramář-Tobolka 316.

⁵²⁾ Pouť Slovanův do Ruska roku 1867 a její význam. V Praze 1867. Str. VII.

⁵³⁾ Znamý polonofil a překladatel polských básnických děl do češtiny.

jsou nuceni chopiti se zbraně, které se Rakousko nejvíce leká, a to je panslavismus. Každá polovičatost by je zabila. Poutníci do Moskvy jsou posly českého národa k ruskému, ale též mluvčími českého národa před hlavou ruského národa: carem. Rakousko roku 1848 úspěšně zastrašilo Čechy carem-tyranem, který chce utvořiti universální monarchii a za tím účelem jest odhodlán kráčet přes mrtvolý národů, zvláště slovanských. Tyto strašáky mohly účinkovati roku 1848 za cara Mikuláše I., ale ne dnes za Alexandra II. K boji proti Rakousku není pádnější zbraně nad Rusko.⁵⁴⁾ Na to však řekl Rieger, že Čechové půjdou do Moskvy demonstrovat, nikoli konspirovat. Rusům vyloží poctivě a upřímně svůj názor na slovanskou otázku, ale i svá přání a touhy. Povědí v Rusku, a rovněž před forem celého světa, že požadavky, o jejichž splnění se zasazují v Rakousku, jsou zákonité a že se zakládají na historickém právu českého království. Češi nejsou revolucionáři, proč by se tedy Rusům ukazovali v jiné podobě, než která je jejich vlastní? Dost vykonají, dají-li Rakousku výstrahu, aby se rozpomenulo. Mimo to musejí býti pamětlivi i katolického kléru, který je proti pravoslaví, ale nás bude nyní podporovati, pokud bude věřiti, že pouť do Moskvy podnikáme jako prostí nespokojenci a opozičníci bez velezrádných záměrů. Historická šlechta nepůjde s námi do Moskvy, ale rovněž nám nebude brániti v cestě, pokud bude rozuměti politickému účelu této pouti.

Skrejšovský marně dokazoval, že Maďaři dali příklad, jak je nutno jednati s Rakouskem. Staročestí politikové souhlasili s Riegrem, na něhož byl vznesen úkol, aby dal v Moskvě výraz českému smýšlení podle okolností a svého uznání. Je-li Holečkovo vyprávění správné, doufala většina, že pouť do Moskvy mohla by vésti ke změně kursu vídeňské vlády k Čechům.⁵⁵⁾

Vynikající jednotlivci dostávali pozvání i od osobností, stojících mimo úzký kruh moskevských organisátorů výstavy. Erbenovi psal z Petrohradu na př. prof. Sreznevskij a zval ho do Ruska těmito slovy: Přijďte Vy sám také; seznejte sami, jak my Rusové umíme či neumíme ceniti zásluhy Vaše i podobných Vám mužů. Přáli bychom si viděti mezi hosty Palackého, Riegra, Braunera, Hattalu, Vocela, Hamerníka. Jiným, možná, že budou překážeti ohledy politické, ačkoli v celé věci

⁵⁴⁾ Holeček 71—72.

⁵⁵⁾ Tamtéž 71, 91.

není politického ani za mák a ani býti nemůže. Bože odpusť, jestliže takové ohledy se někomu namanou.⁵⁶⁾

První pozvání do Čech rozeslal Rajeuskij, stojící už delší dobu v živém písemném spojení s českými politiky a učenci a zvláště s Erbenem. V Čechách se mysli, že Erben rozdává bezplatné jízdenky. Proto se naň obraceli se všech stran a měl s tím tolik práce a psaní, že se chtěl nějak ze všeho vyzouti a zůstat raději doma.

Bylo velmi důležité, jak se v té situaci zachovají Mladočeši. Podle jedné policejní zprávy psal v polovici dubna profesor Lebedev Dru E. Grégrovi, že sjezd v Moskvě má býti jakýmsi přípravným slovanským parlamentem. Výstavní sítě budou vyzdobeny odznaky a barvami všech slovanských národů a bude se tam rozléhati hovor ve všech slovanských jazycích a nářečích.⁵⁷⁾ Lze stěží říci, pokud je tato policejní zpráva věrohodná; je-li však správná, byl by to důkaz, že Rusům záleželo velmi mnoho na tom, aby získali i představitele Mladočechů k návštěvě Moskvy. Politika rakouských Poláků ostatně způsobila, že Mladočeši velmi vystřízlivěli ze svého polonofilství. Polská povolnost k Vídni a práce na haličském zemském sněmu dostatečně ukázaly, že Poláci sledují jen své vlastní zájmy, a že se příliš nestarají o ostatní rakouské Slovany. Tak se nakonec Mladočeši v otázce pouti ocitli ve stejném táboře se Staročechy. Když petrohradský dopisovatel „Národních Listů“ oznámil organisátorům moskevské výstavy a slovanského sjezdu, že do Moskvy přijede i Dr. Julius Grégr, bratr Dra E. Grégra, známý mladočeský politik, a že „Národní Listy“ otevřely své sloupce úplně ruskému podniku, nechtěli tomu ani věřit. Radost jejich byla veliká, neboť Grégr učinil svým přistoupením z této pouti teprve to, čím vskutku měla býti: velikou manifestací českého národa a odpovědí na politiku, proti rakouským Slovanům zahájenou. Grégr svou účastí na moskevské pouti setřel zbytky rozporů v českém táboře a zatlačil do pozadí to, v čem se Češi rozcházel. Sám prý řekl v Petrohradě, že je štěstím, že se odhodlal k této cestě, protože se situace v Čechách teď vyjasní a nyní teprve zesílí sebevědomí českého národa.⁵⁸⁾ Mladočeský orgán „Národní Noviny“ otevřeně přiznal politický charakter moskevské

pouti. „Nehodláme tajiti, psaly Národní Noviny, že má výstava moskevská pro nás, kteří tam nejedeme za pouhou filologií neb etnografií — význam skutečně a hluboce politický. Význam tento nevložili jsme do ní my, nýbrž jen ti, kdož právě pro tento význam nejvíce se hněvají. Ti, co inaugurovali v Rakousku dualismus, co v nebezpečí uvádějí samostatnost koruny české a tím i národnost českou; co na Vltavě vydali národ český, tohoto přirozeného strážce království českého, ti, co na Moravě vytiskli slovanské obyvatelstvo z politické činnosti, ti, co národ slovenský vydali na kořist bezohlednému maďarismu, a ti konečně, co na Sávě zapomínají povinné vděčnosti, obětující statečný národ horvatský velkopanským pretensím Maďarů: ti, pravíme, učinili z jednoduché výstavy ethnografické sjezd slovanský s významem nepopíratelně politickým... Slované ze všech krajů nepůjdou tam, aby „koketovali se vzdáleným státem na východě“, nýbrž aby pozdravili se s národem blízkým podle krve a rodu a aby položili základ k vzájemnosti všech kmenův slovanských, která zvláště Slovanům rakouským zjednati má proti všelikým bouřím budoucím onu záštitu národního rozvoje, které zde doma marně dovolávají se.“⁵⁹⁾

Úřadů v Čechách nezůstalo tajno, že v ruské otázce nastal v české veřejnosti veliký obrat. Pražský policejní ředitel rytíř Straub dobře pochopil, že by Mladočeši, i když cítí odpor k ruskému živlu, přece jen rádi viděli, aby došlo k demonstraci na prospěch Ruska. Že doufají, že tím bude proveden nátlak na rakouskou vládu. Podle Straubova mínění dopomohlo Rusům k tomuto úspěchu velmi mnoho chování Poláků na haličském sněmu. Straub upozornil Vídeň i na rusofilskou agitaci, která vychází z Moskvy a zvláště ze Slovenska, „kde prý ruské sympatie doznaly v poslední době mocného rozmachu“. O konservativcích Straub praví, že jejich pohled plný touhy je upřen k Rusku.

Straub měl za to, že pout do Moskvy je důležitá politická záležitost a proto se postaral, aby měl přesné zprávy o všech událostech v Moskvě. Nejdříve zamýšlel poslati tam s českou deputací zakukleného policejního důvěrníka; ale pak našel lepší a lacinější způsob, jak obdržeti prvotřídní zprávy. K cestě do Moskvy obdržel od českého kulturního spolku „Svatobor“

⁵⁶⁾ Vincenc Brandl, Život K. J. Erbena. V Brně 1887. Str. 82.

⁵⁷⁾ Kazbunda 36.

⁵⁸⁾ Tůma 219.

⁵⁹⁾ Národní Noviny 1867, č. 11.

400 zlatých podpory novinář E. Vávra. Vávra byl spolupracovníkem „Národních Listů“ a později tam též popsal moskevskou pouť. Byl zetěm Karla Sabiny, který byl v l. 1859—1866 důvěrníkem pražské policie. Sabina nabídl se pravděpodobně sám Straubovi, že mu dá k dispozici soukromé dopisy, které bude dostávat z Ruska od svého zetě. Sabina o tyto listy svého zetě požádal, tvrdě, že potřebuje původních informací pro své referáty v „Kölnische Zeitung“. Později skutečně dával Straubovi originální Vávrovovy dopisy pro policejní oddělení předsednictva ministerské rady, aniž Vávra byl o tom měl tušení.⁶⁰⁾

Český místodržitel Kellersperg měl, jak jsme viděli, za to, že moskevská pouť vyvolá v českém táboře rozpory. Vláda myslila, že z této pouti bude ještě těžiti. Zajímavý je případ dovolené Dra Braunera. Dr. Brauner, zemský advokát, požádal o dovolenou na dva měsíce. Předseda vrchního zemského soudu v Praze baron Streit tušil, že jí chce užiti k návštěvě Moskvy. Radil se proto nejdříve s místodržitelem, který byl toho mínění, že je lépe neznemožniti Dru Braunerovi cestu do Moskvy, „poněvadž uspořádání slovanského sjezdu v Moskvě dotklo se Čechů velmi nepříjemně“. Dr. Brauner nestoupne svým krokem v přízni svých národních straníků. Streit si však přece jen vyžádal příslušné pokyny od ministra spravedlnosti, který věc přednesl v ministerské radě, jež se připojila k mínění místodržitelovu.⁶¹⁾

Je pochopitelné, že vídeňská vláda nevěřila, že slovanská pouť má čistě vědecký cíl. Kněz Rajeuskij, který organisoval celou akci v Rakousku, byl známý panslavista; proto Beust později v Petrohradě dosáhl u ruské vlády jeho odvolání. Vládě musilo býti podezřelé i to, že mezi poutníky je tolik politiků. Český tisk útočil na Beustovu politiku a Beust viděl, že jsou Češi rozhořčeni. Ale záleželo mu přece jen na tom, aby se navždy neznelíbil Čechům a tím i Rusům a proto se rozhodl, že nebude klásti překážek pouti do Moskvy.⁶²⁾

V Chorvatsku bylo pozvání k účasti na moskevské národopisné výstavě pojímáno na počátku se stránky čistě vědecké. Pozvání k účasti na moskevské výstavě obdržel „Spolek pro jihoslovanské dějiny a starožitnosti“. Tento spolek zvolil ze

sebe výbor pro moskevskou národopisnou výstavu. Předsedou výboru byl Rački a tajemníkem prof. Matković. Tento výbor se rozhodl, když již sbírá předměty pro moskevskou výstavu, položit i současně základ i k národopisnému oddělení chorvatského národního musea. K zřízení tohoto oddělení žádal 300 zl. od místodržitelství. Poněvadž spolku bylo známo, že i Srbská a Dalmatská Matice sbírají předměty, které hodlají poslati do Moskvy, vyzval obě Matice, aby se snažily získati jeden exemplář vždy i pro příští národopisné oddělení chorvatského musea. Výbor otiskl i provolání k přátelům „slovanského národopisu“ v Trojjediném království, klada v něm váhu na to, že Rusko je nejvhodnější zemí pro pořádání národopisné výstavy, poněvadž v něm žije nejvíce národů, rozličných krví, jazykem i vzdělaností.⁶³⁾

Chorvatská dvorská kancelář pochopila žádost o podporu 300 zl. tak, že je to peníz určený delegaci Spolku k cestě na národopisnou výstavu do Moskvy, a rozhodla, že podporu poskytne teprve, až bude určeno, kdo z členů Spolku tam pojedje. Výbor vyložil vládě, že Spolek pro jihoslovanské dějiny naprosto nemyslí na to, poslati do Moskvy někoho ze svých členů, nýbrž že je to peníz, potřebný k založení národopisného oddělení chorvatského národního musea. Dvorská kancelář povolila pak žádaných 300 zlatých.⁶⁴⁾

Vše to se dalo v době, kdy se v Rusku ještě nezačalo se zvaním politických a kulturních pracovníků k osobní návštěvě Moskvy. Není nám podrobněji známo, kdo všechno dostal pozvání, aby přijel do Moskvy. Dr. Polit praví, že mnoho Chorvatů a Srbů z Chorvatska a Slavonie obdrželo pozvání. Dr. Subotić praví o sobě, že byl pozván. Podle všeho byli pozváni všichni, kdož se osobně účastnili sbírání předmětů na národopisnou výstavu. Skutečností však je, že z Chorvatska do Moskvy neodjel ani jediný významnější politik, a z vědeckého světa jen profesor Matković. Již jsme uvedli, že Strossmayer slíbil podporu pro výstavu a Rački byl v Moskvě očekáván, ale nepřišel žádný z nich. Malou účast politických osobností objasňuje do jisté míry chorvatský dopisovatel českých „Národních Novin“, který píše: Kdyby nebylo právě nyní sněmu, viděli byste, že by právě z našich zemí velká odešla procesí do Moskvy. Slyšel

⁶⁰⁾ Kazbunda 43, 45.

⁶¹⁾ Tamtéž 41.

⁶²⁾ Tamtéž 38.

⁶³⁾ Pozor 1866, č. 262.

⁶⁴⁾ Tamtéž č. 321.

jsem tak mnohého poslance si naříkati, že by velmi rád jel do Ruska, ale že se bojí složití mandát, aneb chcete-li nejlépe v nynějším rozhodném okamžiku do sněmovny.⁶⁵⁾ V chorvatském sněmu se právě v květnu jednalo o životních otázkách Chorvatska, ale sněm byl již dne 25. května uprostřed započatého boje rozpuštěn. Situace byla vpravdě taková, že každý vlastenec musil býti na svém místě.

Kromě toho byly tu jistě i jiné důvody, ale těch se lze jenom dohadovati. Prudké útoky německých a maďarských listů a hrozby těm, kdož by se odvážili jeti do Ruska, odvrátily mnohého od cesty do Ruska.

Záhřebské „Národní Noviny“ nejdříve oznámily, že z Chorvatska odjede do Moskvy bývalý veliký župan križevské župy Ljudevit Vukotinović, septemvir Dr. Subotić, ředitel gymnasia A. Veber a profesor na reálce Petr Matković. Že kromě těch se chystají k cestě i mnozí bohatí obchodníci, mezi nimi 70 osob ze Srěmu.⁶⁶⁾ Ze slovinských zemí pojedje Matija Majar, Ivan Vilhar a Hudec.⁶⁷⁾ O Vukotinovićovi nevíme, proč nejel. O Vebrovi se však zachovala akta podrobně osvětlující důvody, proč nejel do Moskvy. Subotić a Matković jeli do Moskvy.

Když prof. Matković požádal o pas k cestě do Ruska, obrátila se záhřebská místodržitelská rada k chorvatské dvorské kanceláři do Vídně, oznamujíc, že Matković žádá prostřednictvím svého ředitelství o dovolenou na šest týdnů k cestě na národopisnou výstavu v Moskvě, a že chce jeti svým nákladem. Ve zprávě se mluví o „veliké vědecké hodnotě“ této výstavy, a o Matkovićovi se praví, že je mužem, který velmi vážně, neúnavně a při tom objektivně pracuje ve svém oboru. Zmíněná cesta přispěje prý k poučení a rozšíření jeho vědeckého obzoru a prospěje i zemi samé, poněvadž po návratu bude s to úspěšněji pracovati na zřízení národopisného oddělení národního musea. Vědecký zájem věci samé přímo prý vyžaduje, aby byl ve svém úmyslu podporován.⁶⁸⁾

Přes toto vřelé doporučení postupovala chorvatská dvorská kancelář opatrně. Obrátila se k c. k. ministerstvu vnitř s dotazem, jsou-li s „tamějšího hlediska“ nějaké překážky, jež by

⁶⁵⁾ Národní Noviny 1867, č. 11.

⁶⁶⁾ Narodne Novine 1867, č. 103.

⁶⁷⁾ Tamtéž č. 104.

⁶⁸⁾ Viz Přílohu I.

bránily účasti rakouských poddaných na této výstavě vůbec a v daném případě Matkovićově zvláště.

Ministerstvo vnitř odpovědělo, že po dohodě s ministerstvem zahraničních věcí může oznámiti, že není vůbec námitek proti účasti na výstavě v Moskvě a tím méně v případě Matkovićově, kterého místodržitelská rada tak vřele doporučila (7. března 1867). Teď teprve udělila dvorská kancelář Matkovićovi dovolenou.⁶⁹⁾

Matković nebyl politicky nijak činný a proto bylo vše tak snadné. Do Moskvy jel vůbec jen z čistě vědeckého zájmu, jak je zjevné i z referátu, který po návratu z Moskvy otiskl v Radu (I) Jihoslovanské Akademie, i z jeho velmi skromného vystupování v Moskvě a Petrohradě, kde se jeho jméno sotva připomíná. Jiný byl postup jednání s Adolfem Vebrem. I jeho místodržitelská rada vřele doporučila, jakožto „vážného a horlivého učence“, ale Veber byl poslancem a v opozici proti plánům, které byly již tehdy ve Vídni sjednány vzhledem k Chorvatsku. Proto nedostal dovolené.⁷⁰⁾

Z význačnějších osobností odjel do Moskvy Ljudevit Gaj se synem Svetislavem. V jakých poměrech žil tehdy tento národní buditel, o tom jsme otiskli na jiném místě nové dokumenty.⁷¹⁾ Gaj byl zavázán sloužiti svými „Národními Novinami“ vídeňské vládě. Lze těžko říci, co ho přimělo, aby se za takových okolností, jež byly veřejnosti známy, objevil spolu se slovanskými představiteli v Moskvě a Petrohradě. „Pozor“ zaznamenal pověsti, kolující tehdy po Záhřebě, které jsou velmi významné pro posouzení, jak tehdy o Gajovi smýšlela veřejnost: „Nevíme, je-li to pravda, ale v Záhřebě se vypravuje, že Dr. Gaj odjel se Slovaný d o R u s k a j a k o v l á d n í d o h l í ž i t e l, a že proto nebyl ruskou vládou puštěn s ostatními Slovaný dále do země, neboť vláda chce, aby se tam slovanští bratři radovali beze všeho omezení.“⁷²⁾ O několik dní později otiskl však „Pozor“ tuto zprávu „Národních Novin“: „Soudíme, že se zavděčíme všem přátelům a ctitelům Dra Ljudevita Gaje, oznámíme-li jim, že jsme od něho obdrželi z Varšavy tento telegram ze dne 27. května: „Svetislav (syn) se úplně uzdravil. Přijímají a hostí nás pohostinsky. Odtud

⁶⁹⁾ Viz Přílohu II., III. a IV.

⁷⁰⁾ Viz Přílohu V. a VI.

⁷¹⁾ Milan Prelog, Ljudevit Gaj u sumračju svoga života. Riječ, Zagreb 1927, 14., 15. a 16. června. — ⁷²⁾ Pozor 1867, č. 121.

odjedeme zítra, ve středu stihneme do Petrohradu a v pátek do Moskvy“.⁷³⁾ Od té doby „Pozor“ mlčí o Gajovi a jeho pobytu v Rusku, kdežto Gajův syn Velimír otiskl toto prohlášení: „Utrhačné zprávy, rozšířené po našem mnohomluvném městě o cestě mého otce Dra Lj. Gaje na národopisnou výstavu do Moskvy a o jeho zdržení ve Varšavě, k němuž došlo pro nenačalou nemoc jeho spolucestujícího, mého bratra Svetislava, prohlašuji za nepravdivé, snad za něčí kalný, zlovolný výmysl, a s potěšením oznamuji četným přátelům a přívržencům otcovým, že byl uvítán od slovanských bratří všude s obzvláštním pohostinstvím, a že se těší na celé cestě plné a vlídné úctě, jak mohl předem doufatí plným právem.“

Podle mínění Dra Deželiče jel Gaj do Ruska s nadějí, že se mu tam dostane podpory (hmotné?), ale dožil se hořkého zklamání. Týž autor tvrdí, že Pogodin na počátku dubna před otevřením výstavy měl veřejnou přednášku, ve které se dotkl i Gaje slovy: „Illyrský Gaj, který byl u nás v Moskvě nadšeně pozdravován, vstoupil do tajemného šera.“ Z těchto slov je patrné, že se o Gajovi vědělo vše i v Moskvě. Když se Gaj, asi po svém příchodu do Moskvy, dověděl o těchto Pogodinových slovech, obrátil se na něho otevřeným listem ze dne 10. června 1867: „Vzhledem k poznámce, kterou jste o mně učinil při své přednášce o „Slovanech“ v Národopisné společnosti dne 4. dubna 1867, vydám dokumenty, ze kterých seznáte, můj ctěný příteli, celou mou práci a posoudíte, zda jsem si zasloužil po 27leté námaze, obětech a strádání těch sympatií a nadšení, jež jste mi podle svých vlastních slov projevil Vy sám i Vaši druhové v Moskvě roku 1840 jakožto prvnímu hlasateli všeslovanského bratrství u západních a jižních Slovanů.“⁷⁴⁾

Gaj se v Moskvě a Petrohradě choval zcela tiše. Myslím, že smím říci, že na něho pohlíželi s nedůvěrou nejen jeho krajané, nýbrž i Rusové. Naši lidé, na př. Subotić, Polit a Miličević, kteří byli v Moskvě a později napsali vzpomínky o tomto svém pobytu v Rusku, nezmiňují se ani slovem o Gajovi. Nevystoupil ani při jedné příležitosti oficiálně. Český novinář Vávra píše, že byl spolu s ostatními pozvanými na večeri u Po-

⁷³⁾ Narodne Novine 1867, č. 123.

⁷⁴⁾ Tento dopis byl s příloženými dokumenty otištěn v 21. čísle „Sovrem. Lětopisu“, kterého jsem nemohl dostatí. Srov. Deželić, Dr. Ljudevit Gaj 38.

godina. Z toho lze souditi, že se Gajovi podařilo nějak se ospravedlniti svými „dokumenty“. V ruské zprávě o národopisné výstavě, kde jsou u všech jmen slovanských hostí uvedeny delší či kratší jejich biografie, čteme u jména Gajova: „Od roku 1848 soukromník, který žije v tichosti, nepřestal však vydávati „Narodne Novine“ a „Danicu Ilirsku“ (?). V poznámce stojí: „O Gajovi viz akta, jež otiskl za svého pobytu v Moskvě v »Sovrem. Lětopisu« číslo 21.“⁷⁵⁾

Z Chorvatů z Chorvatska jel do Moskvy ještě Abel Lukšić, známý vydavatel listů „Glasonoš“ a „Slavische Blätter“ (zanikly 1866), právník Mirko Bedeković, o němž v Moskvě nejdříve mysliili, že to je Koloman Bedeković, známý unionistický chorvatský politik, a některé jiné bezvýznamné osobnosti.

Ze Srbů z Chorvatska jeli septemvir Dr. Jovan Subotić a Dr. Mihajlo Polit, v té době soudní úředník v Záhřebě. Tato dvojice hrála v Rusku ze všech Jihoslovanů nejvýznamnější úlohu.

Dr. Jovan Subotić byl již dávno znám jako nadšený slovofil. Roku 1848 byl členem pražského sjezdu. Při oslavě tisíciletého trvání ruského státu byl vyznamenán ruskou vládou vysokým řádem. S Ruskem měl vůbec dobré styky.⁷⁶⁾ Ve své autobiografii vypravuje, že obdržev pozvání do Moskvy, oznámil to chorvatské dvorské kanceláři, žádaje o dovolenou; a ježto obdržel pomocí svých ruských přátel zároveň místo pro svého syna Dejana v ruské vojenské škole, hlásil i to dvorské kanceláři a bez překážek obdržel pro sebe i syna pasy. Na cestě do Ruska se zastavil ve Vídni a navštívil kancléře generála Kuševiče. Ten mu řekl, že vláda proti jeho cestě ničeho nenamítá, ale že by císaři bylo milejší, kdyby byl požádal o místo pro svého syna ve vlasti. Subotić se kancléři omlouval, že netušil, že by to vládě a dokonce císaři Františku Josefovi mohlo býti nemilé.

Spisy, jež se nám zachovaly o Subotićově žádosti o dovolenou, opravují však mnoho z toho, co vypravuje ve své autobiografii. Nežádal o dovolenou, aby mohl jeti na národopisnou výstavu, nýbrž aby doprovodil svého syna do Moskvy. V průvodním aktu bána Šokčeviće se výslovně praví, že Subotić žádal o dovolenou k cestě do Petrohradu, aby tam umístil

⁷⁵⁾ V serossijskaja etnografičeskaja vystavka i slavjanskij s'ezd v majě 1867 goda, 139—141.

⁷⁶⁾ Skerlić 185.

svého syna v jednom z vojenských carských ústavů. I ve výnosu dvorské kanceláře se výslovně praví, že se mu dovoluje cestovati do ciziny v záležitostech rodinných. Zdá se, že Subotić by nebyl dostal dovolené, kdyby byl žádal přímo o dovolenou na výstavu. Odjezd syna do Petrohradu mu přišel vhod, umožňuje mu uvést ve své žádosti jen tento důvod. Nelze však odírat víry ani tomu, co vypravuje sám, že totiž oznámil bánovi i kancelérovi, že v Moskvě půjde na výstavu.⁷⁷⁾

Dr. Polit ve svých Pamětech praví, že nežádal o dovolenou, nýbrž že se vzdal svého místa, chtěje se po návratu z Ruska věnovati advokatuře. Dokumenty, jež jsme uveřejnili o tomto předmětu,⁷⁸⁾ líčí však věc v jiném světle. Polit byl tehdy úředníkem u záhřebského soudu (sudbenog stola) a podal žádost o dovolenou svému bezprostředně nadřízenému úřadu. I „sudbeni“ i „banski“ stol však nedoporučily jeho žádosti. Nedostáváje vyřízení, obrátil se tudíž k dvorské kanceláři a v této druhé žádosti žádal o dovolenou ze „zdravotních důvodů“. Žádost byla však zamítnuta a Polit se vzdal svého místa. Zdá se, že jeho resignace vyvolala trapný dojem ve Vídni, poněvadž dvorská kancelář vyzvala „banski stol“, aby „vybídł Polita, aby odvolal svou resignaci, kterou podal asi v rozrušení, a aby nemařil své budoucnosti“. Vídni šlo o to, aby ukázala, že vláda ničeho nenamítá proti cestě svých příslušníků do Ruska. Polit však trval na své dovolené a kromě toho žádal, aby byl přeložen k bánskému stolu. „Banski stol“ podal o jeho stanovisku zprávu dvorské kanceláři a ta přijala jeho žádost za propuštěnou.

Z chorvatských osobností zasloužil se o moskevskou národopisnou výstavu zvláště osecký továrník Felix Lay. Vytiskl v Moskvě i pojednání s názvem: „Narodnyj byt v Slavonii.“ Mnoho výstavních předmětů poskytl rovněž Alexander Vukašinović, poslanec ze Srěmu, který též sám byl v Moskvě. Kromě toho třeba uvést mezi moskevskými poutníky mitrovického protu Uroše Milutinoviće, protu Nikolu Begoviće, knížete Ra-

⁷⁷⁾ Viz Dr. Jovan Subotić, Autobiografija (I—IV). Izdanje Matice Srpske, Novi Sad 1901—1910. Knjiga IV, 1—3. Milan Prelog, Kako je Jovan Subotić kažnjen radi svoga bavljenja u Rusiji. Zvl. otisk z „Volje“ 1927, str. 3—5.

⁷⁸⁾ Milan Prelog, Dr. Mihajlo Polit i sveslovenski kongres u Moskvi god 1867. Zvl. otisk z „Ljetopisa Matice Srpske“ 1927. Str. 1—4.

faela Kukiće a j. Později, když se slovanští hosté chystali již k návratu domů, přijel do Ruska chorvatský publicista a novinář Josef Miškatović.⁷⁹⁾

Z Dalmácie se vydal do Moskvy známý národní bojovník kněz Ivan Danilo, conte Mato Pucić, archimandrita krckého kláštera Kovačević; ze Zadru hrabě Ilija Dede Janković, poslední mužský potomek opěvaného Stojana Jankoviće, jak o tom aspoň vypráví Miličević, a někteří jiní. Dalmatští autonomisté prudce útočili na dalmatské poutníky a vinili je, tak jako stoupence národní strany vůbec, že se spolčují s Ruskem. „Il Dalmata“ se divil, že dalmatské úřady dovolily Danilovi a Pucićovi, aby jeli na moskevskou výstavu a psal, že česká, haličská a chorvatská zemská vláda nedaly povolení k cestě všem těm, kdož o ně žádali. „Il Nazionale“ odpověděl, že česká a haličská vláda odepřely (?) povolení jen úředníkům, ač ani k tomu nebyly oprávněny. Chorvatská vláda nedala dovolené Politovi z důvodů úředních. Danilo a Pucić však nejsou úředníky a vláda nemá žádného práva nevydati jim pasů.⁸⁰⁾

Ze Slovinců jel do Ruska známý národní bojovník Matija Majar, který již roku 1848 trpěl pro svou národní činnost. Ve slovanském světě byl znám dílem: *V za emi pravopis slavjanski*. Majar sestavil pro moskevskou výstavu slovanskou svatbu a popsal ji do posledních podrobností. Jel s ním novinář a literát I. Vilhar a pedagog Hudec, který se chtěl v Rusku seznámiti zvláště s tamější prací ve školách.

Ale našly se i jiné způsoby, jak zabrániti jednotlivcům v cestě do Ruska, pokud jim ji nezakázala sama vláda. Tak na př. Majar nedostal dovolení k cestě od svého biskupa. Poněvadž se přece vydal na cestu, byl po návratu pohnán k zodpovědnosti. V Haliči maloruští duchovní, ač obdrželi pasy, nedostali povolení k cestě od nadřízených církevních úřadů. Odepřel je na př. řeckokatolický arcibiskup Litvinović.⁸¹⁾

V Novém Sadě pečovala o moskevské poutníky „Srbská Matice“.⁸²⁾ Z Vojvodiny odjel Laza Kostić, který byl před tím na světové výstavě v Paříži, pak Krstić, „předseda »Preodnice«,

⁷⁹⁾ N. Noviny 1867, č. 48.

⁸⁰⁾ Il Nazionale 1867, č. 29. Srov. i „Narodni List“ z 3. července 1867.

⁸¹⁾ Národní Noviny 1867, č. 18.

⁸²⁾ Srpski Letopis z r. 1867—69, str. 498.

spolku mladých spisovatelů-studentů z řad rakouských Srbů“, a ještě několik bezvýznamných lidí.

Srbská učená společnost byla již roku 1866 vyzvána, aby se postarala o předměty pro slovanské oddělení národopisné výstavy. Tato výzva byla obnovena 22. ledna 1867 a nato byl zvolen výbor, v němž hlavní úlohu hrál Miličević, sekretář ministerstva školství, a malíř Steva Todorović. Todorović maloval zajímavé typy. Společnost sama povolila na výdaje, spojené s přípravami k výstavě, 200 dukátů, a kníže Michal věnoval sto zlatých medžidijí ze své pokladny. Sebrané předměty byly poslány do Moskvy prostřednictvím Rajevského.

Miličević vypravuje, že 7. dubna 1867 přišel do Bělehradu z Moskvy telegram Daškova, kterým byl pozván k návštěvě výstavy Jovan Gavrilović, dále sekretář a pokladník Srbské učené společnosti Dr. Šafařík, kustos musea Miličević a Todorović. Z těchto pozvaných osob nevyhověl pozvání Gavrilović. Oficiálním zástupcem Srbska byl ustanoven místo něho M. A. Petronijević, který odjel do Ruska dříve než druzí za jistým politickým posláním. Z ostatních Srbů ze Srbska, kteří jeli do Moskvy, nutno se zmíniti o Miloradu Medaković a mladém studentu lékařství Vladanu Đorđevići, představiteli vídeňské „Zory“. Mimo ně jelo ještě několik advokátů a obchodníků. Černohorští delegáti Petar Vukotić a Ilija Plamenac přijeli mnohem později než ostatní hosté, a jak se zdá, teprve po jistém zakročení z Ruska. Bulhary zastupoval Bogorov, lékař v Plovdiva.

Miličević navštívil před odjezdem do Moskvy knížete Michala a Garašanina. Žádal Garašanina, aby dal delegátům pokyny, jak mají v Rusku mluvit. Garašanin mu na to řekl: Kdybys šel ke Gorčakovu, dovedl bych tě poučiti o tom, jak máš mluvit, ale co máš říci tomu Palackému, Riegrovi, Katkovovi, Aksakovu a Daškovu, to věru nevím. To budeš věděti lépe sám. Nakonec však přece řekl: Rusům můžete říci, kdyby se to hodilo a bylo zapotřebí, toto: Vláda našeho knížete je přátelsky nakloněna Bulharům a pokud bude moci, bude jim pomáhati, aby se osvobodili. Černá Hora je naše, vypovídá sice občas poslušnost, ale jsme odhodláni snášeti vše to trpělivě až do konce. Chorvatsku hrozí nebezpečí. Rusové vědí, od koho. Tázalo se nás o radu a my jsme řekli, aby trvalo na svých právech a snášelo dokonce i bezpráví, stojíc na svém. Uvidíme, jak bude dále. V celku

potřebujeme vhodné chvíle a příznivých vyhlídek na úspěch, pak se budeme bít, kdybychom měli ztratiti i to, co máme.⁸³⁾ Návštěvu u Garašanina vykonal Miličević v době, kdy Srbsko už mělo ve svých rukách města.

Z Malorusů z Haliče jel do Ruska Jakov Golovackij, profesor Lvovské university, a Josef Livčak, mladý ruský literát, který po návratu počal vydávati ve Vídni všeslovanskou revui „Slavjanskaja Zarja“, a mladý advokát ze Lvova Evžen Pavlović.

Profesor Golovackij pozbyl svého místa pro domnělou rusofilskou agitaci před svým odjezdem do Ruska. Domovní prohlídka, jež byla policií provedena v jeho bytě, odkryla zcela nevinnou literární korespondenci, ale Golovackij byl v únoru 1867 přece zbaven místa a akademický senát obdržel rozkaz, zavésti s ním vyšetřování. Senát zjistil, že Golovackij postupoval zcela správně, ale zůstal přece jen bez místa. Teprve později obdržel malou pensi.⁸⁴⁾

Jménem uherských Malorusů jel do Ruska konsistoriální notář M. Molčan, který na výstavu poslal velikou sbírku fotografií uherských Malorusů. Slováky zastupovali advokáti a národní pracovníci Dr. Jan Jesenský a Pavel Mudroň z Turčanského Sv. Martina a Ondřej Radlinský, poslovenštěný Polák a známý církevní a paedagogický spisovatel. Kašuby zastupoval Florián Cenova z Pruska, a Lužické Srby jejich buditel Ivan Smoljar (Schmaler), zakladatel „Lužické Matice“, který právě roku 1867 počal vydávati „Centralblatt für slawische Literatur und Bibliographie“. Jel s ním i mladý lužický lékař Petr Dučman.

Kvalitativně byli nejlépe zastoupeni češi. Do Ruska jel český politický a vědecký výkvět, takže češové předčili všechny ostatní slovanské národy. Byli vůbec vůdci „karavany do slovanské Mekky“. Kdyby se češové nebyli rozhodli tak odhodlaně k tomuto kroku, nebylo by vůbec došlo k moskevské pouti. Mezi čechy třeba uvésti jménem vůdce Staročechů: Palackého, Riegra a Braunera, pražského archiváře K. J. Erbena, bibliotekáře českého musea A. Vrťátka, známého lékaře Dr. J. Hamerníka, syna starého Palackého Dra Jana Palackého, publicistu Dra Skřejšovského, vůdce Mladočechů Dra

⁸³⁾ M. Đ. Miličević, Etnografska izložba i slovenski sastanak u Moskvi 1867. Beograd 1884. Str. 5, 16.

⁸⁴⁾ Srov. V serossijskaja etc. 113, 121.

Julia Grégra, asistenta českého musea Adolfa Pateru, docenta ruštiny na polytechnice v Praze Josefa Koláře, malíře Quido Mánesa, novináře Emanuela Vávru, advokáta Dr. T. Černého, místostarostu českého Sokola, barona Villaniho, Dr. Matuše a j.

Podle ruské zprávy dosáhl počet slovanských hostí čísla 81. Připočítáme-li k tomu hosty, kteří se dostavili později, bylo v Rusku dohromady 84 Slovanů. Klaczko praví ironicky,⁸⁵⁾ že sláva většiny z nich nepřekročila obvodu jejich rodného města, a že mimo advokáty, paedagogy a kněze byl tam i „lečtější hrubý sedlák“. Vskutku tam nebylo sedláků, ač by to nebylo výpravě nikterak na újmu.

VI.

CESTA PALACKÉHO A RIEGRA DO PAŘÍŽE PŘED ODJEZDEM DO MOSKVVY – JEJICH STYKY S FRANCOUZSKÝMI POLITIKY A POLSKOU EMIGRACÍ – POKUSY POLSKÉ EMIGRACE ODVRÁTITI PALACKÉHO A RIEGRA OD CESTY DO MOSKVVY – FRIČOVO ZAKROČENÍ – ÚTOKY POLSKÉHO TISKU NA ČECHY PRO JEJICH CESTU DO RUSKA – STROSS-MAYER V PAŘÍŽI

Palacký a Rieger soudili, že je nutné, aby svůj krok před odjezdem do Ruska ospravedlnili před francouzskou veřejností a dorozuměli se s vůdci polské emigrace v Paříži. Proto odjeli do Paříže. Zdá se, že měli jakýsi politický plán, jak by vzbudili živější zájem ve francouzských politických kruzích o českou otázku. V té době veřejné mínění ve Francii ve všem, co se týkalo slovanských zemí, řídilo se bezpodmínečně polskou emigrací. Vše, co souviselo s Ruskem, bylo podezřelé. Čechové byli v oficiálních kruzích buď úplně neznámi, anebo se tam krátce soudilo, že jsou panslavisté, t. j. nebezpeční lidé. Rieger, jak vysvítá z jeho pařížské korespondence, hledal styky s Thiersem, Favrem, Henri Martinem a j. Seznámil se i s madame Cornu, jež byla obecně pokládána za Egerii Napoleona III., a ta mu řekla: Nic nevíme o poměrech ve vaší vlasti, a není nikoho, kdo by nás informoval o vás. Rieger psal domů, že v Paříži pracuje, ale že by Francouzi musili dříve o Češích něco vědět, rozumět českým věcem a poznati, v čem se české zájmy stýkají s jejich. Měl by sem člověk přijít každé čtvrtletí jednou, praví Rieger, a vždy stará spojení obnovit a myšlenky občerstvit. Budeme se musiti postarati i o některé publikace zvláštní, ad hoc připravené pro Francouze, neb každý z nich se domnívá, že mu je dovoleno vědět jen tak málo jako dauphinu. Beust je ve velké milosti u císaře Napoleona III., poněvadž Francouzi doufají v jeho pomoc, ale v tom se klamou. Francouzům nezáleží na tom, kdo jak vládne v Rakousku a jak je organisováno, nýbrž na tom, aby bylo Rakousko vůbec. Hlavní jest, že může vyvinouti válečnou moc ve prospěch Francie proti Prusku. Obávám se, praví Rieger, že se Francouzi budou musiti poučiti vlastní škodou, když se cizí radou poučiti nedají...⁸⁶⁾ Praví se, že

⁸⁶⁾ Dr. Jan Heidler, Příspěvky k listáři Dra Frant. Lad. Riegry. V Praze 1924. I., 172—173.

⁸⁵⁾ Klaczko 146.

Rieger usiloval o slyšení u Napoleona III., že je však překazili polští emigranti.⁸⁷⁾ Proto mohl Klaczko zlobně psáti, že Palacký a Rieger myslili, že na ně v Paříži čekají Biarritze a Plombières (narážka na Bismarcka a Cavoura), a že tam přimějí samého Napoleona k nějaké ohromné kombinaci, jež by zahrnula půl tuctu národů, vyvolených, aby změnili tvářnost celého světa, ale že se zklamali.⁸⁸⁾

I Palackému i Riegrovi běželo zvláště o to, aby se dorozuměli s aristokratickými vůdci polské emigrace, Czartoryským a Zamojským, a objasnili jim, že cesta Čechů do Moskvy nesmí býti vykládána ve smyslu nepříznivém Polákům. Zamojski sezval k počtě Palackého a Riegra společnost, kde mluvil Palacký pro federalismus a českou věc. Vůdcové emigrace se však nedali přesvědčiti. S polské strany se zdůrazňovalo, že cesta do Moskvy je jakousi velezradou nejen na Polsku, nýbrž i na celé Evropě a civilisaci.

Kromě těchto vůdců, náležících k polské emigraci, kteří, jak praví Frič, usilovali o sympatie evropských vladařů, kteří spoléhali na intervence ve prospěch Poláků v horní a dolní sněmovně anglického parlamentu, na modlitby papežské stolice, kteří organisovali kozácké pluky v Turecku a kteří podporovali Beustovu politiku — snažili se odvrátiti Palackého a Riegra od cesty do Ruska i emigranti z řad polské demokracie. Deputace z těchto kruhů odevzdala Palackému a Riegrovi adresu, kde se pravilo, že hlavním cílem Rusů je dokázati světu, že 50 mil. obyvatelstva dnešního moskevského státu tvoří spolu s 30 mil. Slovanů v Prusku a Rakousku jediný slovanský národ. Tento osmdesátimilionový národ musí odpověděti svým sjednocením na hrozbu národního německého sjednocení, a Moskva se musí státi středem této sjednocené říše. Slovanský sjezd roku 1848 byl významný, poněvadž neúčast Rusů dopustila účastníkům, že mohli zdůrazniti nezávislé, nepanslavistické stanovisko slovanské. Tento sjezd prohlásil, že se Moskva musí naprosto a bezpodmínečně zříci rozdělení Polska. Poláci si nedovedou představit, že by někdo z opravdových Slovanů mohl podati Moskvě ruku, dokud i jen píď polské půdy zůstává v jejich rukách.

Emigranti se v adrese tázali: Nevíte, že titíž lidé, kteří Vám připravují ovace, oslavovali nedávno kata Katkova a há-

⁸⁷⁾ H. Traub, Fr. L. Rieger. Praha 1919. Str. 133.

⁸⁸⁾ Klaczko, 146.

zeli kamení a bláto na polské vyhnance na Sibiř? Nevíte, že se těchto demonstrací účastnili i nejvyšší hodnostáři pravoslavné církve? Nevíte, že plán, jak vyhladiti polský živel, vymyslel tentýž Pogodin, který dal popud i k této politicko-národopisné výstavě? Rusové jsou ovládáni neslovanskými pudy, a dokud se jich nezřeknou, dokud nepřestanou se svými imperialistickými snahami, dokud se nevzdají toho, čeho nabylí násilím, dotud celý vzdělaný svět, nejen Slované, jsou nuceni spatřovati v ruském národě živel nebezpečný a nepřátelský.

Frič vypravuje, a nemáme důvodu, proč bychom mu nevěřili, že Palacký polskou deputaci žádal, aby nepřipisovala příliš velikého významu cestě Čechů do Moskvy. Čechové jdou do Moskvy proto, poněvadž již nemohou ustoupiti od daného slova, zvláště když je dal on sám. Neschválí však ničeho, co by nebylo v souhlase s českou národní politikou a tisíciletou minulostí českého národa. Je možné, že přilnou ještě více k Polákům, až se tam rozhlédnou. Pokusí se ostatně o smír Poláků a Rusů.

Jeden člen deputace vyslovil pochybnost o úspěchu smířovací akce a mluvil proti panslavismu, který ničí individualitu některých národů. Konečně vyslovil obavu, že v Moskvě přimějí Čechy k schválení násilností, spáchaných na Litvě a Ukrajině, byť i nepřímému.

Palacký ujistil Poláky, že bude-li nutné, řekne v Moskvě směle, co si myslí, a že nikdo z Čechů nikdy neuzná žádného násilí, a že se bude vždy a všude protivit politice „odnárodňovací“. Na důkaz, že cesta, kterou Čechové nastoupili, je správná, uvedl i okolnost, že se v Čechách nikdo neozval proti záměru moskevských poutníků. Druhým Polákům, kteří zapřísahali Palackého i Riegra, aby nejezdili do Ruska a nezmiňovali se tam o Polácích, kladli oba stereotypní otázky: Chcete se poněmčiti nebo porušiti? Poláci odpovídali, že se nechtějí státi ani Němci, ani Moskalý.

„Dziennik Poznański“ přinesl o pobytu Palackého a Riegra v Paříži článek, nadepsaný: Palacký a Rieger v Paříži i. V článku se líčí příznivý dojem, který Palacký a Rieger učinili na Poláky. Oba prý dobře cítili, „jak bolestné a trpké city vzbudí v Polácích zpráva o jejich pouti do Moskvy. Ale jakož oni poslední usnesení haličského sněmu nepovažují za zpronevěření, sami si přejí, aby jejich cesta nebyla jim počí-

tána za odpadlictví a neuznávání polských křivd. Přišli do Paříže, aby svůj předsevzatý krok vylíčili v pravém světle. Proto osvědčovali všem, s nimiž přišli do styku, že jednání Ruska proti Polsce považují za ohavné, že listy, podněcující k potlačování živlu polského, mají za neslovanské a barbarské, a že jedním z hlavních účelů jejich cesty do Moskvy jest odříkání se vší solidarnosti v nenávisti Rusů k Polákům. Budou míti za povinnost svou mluvit do svědomí Rusů a vyzývat je, aby se vzpamatovali z toho »šílení pomsty« a vyměřovali Polákům spravedlivě. Raděno jim, aby ta slova raději přednesli ve spise a upustili od cesty své. Zůstali však při svém předsevzetí, opíraje se o mínění, že nikoliv celá masa společnosti ruské, nýbrž pouze jedna vrstva vinna jest tím, co se v Polsce děje a soudíce tedy, že jejich ústní hlas lépe slyšán bude⁸⁹⁾

Zdá se, že v tomto článku bylo úmyslně leccos přibarveno v projevech českých předáků, aby byli v Rusku znemožněni. Lze stěží uvěřiti, že by se Palacký bezprostředně před svým odjezdem do Ruska byl takto vyslovil.

Frič se pokusil odvrátiti Palackého a Riegra od cesty do Moskvy osobně. Nejdříve jim zaslal list, ve kterém psal, že moskevský sjezd má za nebezpečný a že se při celé věci jedná nejen o čest, nýbrž i o bytí českého národa. Češi svých nepřátel nejenom nezastraší, nýbrž dají jim do rukou proti sobě nejstrašnější zbraň. Celý západ se oboří na Čechy. Bylo by lépe, aby se Čechové poněmčili, než aby ruské orly byly ve střední Evropě. Ruská vláda nejen se neujme Čechů, nýbrž první je zradí při první katastrofě, toho roku podle Friče odvrácené. České úsilí o zachování své individuality pokládá ruská inteligence prostě za předsudek a první podmínkou její národní ochrany bude požadavek, aby se Češi zřekli všech zbytečných požadavků malého národa, všeho úsilí po své samostatnosti, všech sympatií k těm, kteří trpí. Frič prudce útočil na Pogodina jako na úplného Byzantince, který již před 30 lety ukázal ruské diplomacii, jak vrhnouti símě rozkolu mezi Čechy a Slováky, Chorvaty a Srby, Rusy a Poláky. Nakonec vyslovoval přání, aby se Čechům v Moskvě naskytl příležitost, by mohli zdůrazniti zvláště své federativní snahy a dokázati tak Evropě, že nemá čeho se báti od emancipace Slovanů.

Frič neobdržel odpovědi na svůj list, aniž se osobně dostal

⁸⁹⁾ Národní Noviny 1867, č. 21.

do styku s Palackým a Riegre. Palacký naň měl nemilou upomínku ještě z pražské revoluce roku 1848. Ač je nutno uznati, že Frič jako revolucionář a polonofil poněkud přeháněl, soudil přece jen v mnohém zcela správně a přesně. Zůstal však se svými názory osamocen. Pařížská „Česká Beseda“, pak „Česká Beseda“ v Berlíně, v Drážďanech, Mnichově, Stuttgartě a i v Chicagu a v Milwaukee se vyslovily pro pouť do Moskvy, když je Frič požádal o projev důvěry v protivném smyslu.

Dne 21. května obrátil se i syn velikého Mickiewicze listem k Palackému a Riegrovi, prohlašuje, že marně doufají, že získají Rusy. Polsko nemůže o nic zebnat, neboť nežádá za odpuštění, nýbrž o spravedlnost. A neobdržíte-li od nich této spravedlnosti, jakým právem chcete v našem jménu žádat odpuštění? Velikou prací a utrpením jste probudili svůj národ. Jste si dnes jisti, že ho nevedete ke zkáze? Chcete, aby Vás Rusové zbavili německé byrokracie, a kdo Vás uvítá ve Varšavě? Váš majetek a památky odveleku do Petrohradu. Žádné prosby, žádné důvody nebyly s to, aby Vás odvrátily od Vašeho předsevzetí. Jestliže český národ po Vašem návratu přijme zodpovědnost za Vaše slova a kroky, dožijete se, že Moskalové rozbijí tábor v Praze, ke zkáze Čechů.

Na hostině, jež byla pořádána k počtě Palackého a Riegra českomoravskou besedou v Paříži a na kterou byli pozváni i představitelé různých slovanských národů, hájili Palacký a Rieger svého federalistického stanoviska. Policejní agent, který nahlédl do jednoho pařížského Fričova dopisu, referuje, že se Palacký snažil přítomným objasniti, že se Češi musí držeti tak dlouho Rakouska, dokud se samo svými hříchy nepřivede ve zkázu. Většina rakouských národů je slovanská a federativní Rakousko poskytuje Slovanům nejvíce záruky pro existenci a rozvoj. Soukromě se prý Palacký a Rieger vyjádřili, že hlavním cílem jejich cesty do Moskvy je působiti k tomu, aby se Čech v případě rozbití Rakouska nedostalo Prusku, což by prý podle jejich názoru bylo lehce možno. Rieger prý řekl Polákům, že Čechové k Rusku nechovají ani o vlas silnější sympatie, než k ostatním slovanským národům, a že se jedná jen o vzájemnost všech slovanských národů.⁹⁰⁾

⁹⁰⁾ O pařížském pobytu Palackého a Riegra viz L. L e g e r, Vzpomínka na Frant. Palackého (v Památníku na oslavu stých narozenin Frant. Palackého), dále J. W. F r i č, Die Kehrseite der slavischen Wall-

Polské noviny útočily vytrvale na Čechy od chvíle, kdy se stalo známým, že pojedou do Moskvy, a odvracely je od cesty do Moskvy. S malými rozdíly psaly stejně: „Dziennik Poznański“, „Czas“ (krakovský), „Dziennik Polski“, „Gazeta Narodowa“ atd.

„Chcete pozdraviti, psal jeden list, jedinou velikou slovanskou velmoc, jež vás může sjednotiti. Podívejte se na osud národa, který připravilo Rusko starému a slavnému národu, který je s ním sjednocen pod ruským žezlem už plných sto let. Chráníte svého jazyka, obyčejů, tradic — uvědomte si, co učinilo Rusko z jazyka, obyčejů a tradic Poláků. Sbíráte s něžnou pietou své literární památky a pozůstatky své minulosti, zeptejte se, co se stalo s knihovnamí Zaluských a Czackých, s polskými uměleckými sbírkami. Lnete k svému duchovenstvu, ženám a dětem, záleží vám na vašem majetku a jmění? Popatřte, jak pronásledují naše biskupy, odsuzují naše kněze k smrti provazem, tisíce našich žen a dětí vyhnali do ledových zemí, jak bezohledná lupičská soustava ničí náš majetek. Projděte tímto červeným mořem polské krve, prostudujte dobře naše peklo, jež vede do vašeho ráje.“⁹¹⁾

„Gazeta Narodowa“, orgán hraběte Gołuchowského, svalovala vinu na vídeňskou „Presse“ a její stranu za to, že Češi jedou do Moskvy. „Nedivíme se tak ani vůdcům Čechů, kteří naslouchají sirenským hlasům moskevským, jako oněm zaslepeným deníkům vídeňským, které násilně Čechy od Rakouska odstrkujíce, házejí na Čechy blátem a obviňují je z velezrády za to, že tito, násilím tlačeň, k Rusku se obracejí. „Presse“ a její strana jest to, která je vinna tím, pakli Češi vskutku vrhají se v náruč čekajícího na ně a vyzývajícího je k sobě Ruska. Mají-li Poláci Čechům za zlé takovýto obrat, je příčina toho jasna. „Presse“ však a její družstvo nemají příčiny rozhorlovat se na Čechy, neboť obrat jejich k Rusku je jen následek dlouhé a důsledné práce německé.“⁹²⁾

„Dziennik Polski“ psal poněkud umírněněji, dokazuje, že ten, kdo posuzuje blíže a nestranně české poměry, částečně pochopí náklonnost Čechů k Rusům, na novo se budící. Čechové jsou mezi kladivem a kovadlinou, mezi Předlitavskem a Prus-

fahrt nach Russland. Prag 1867. Str. 22—23, 27—29, 35—40. Kazbunda 33.

⁹¹⁾ Viz u Klaczka 149.

⁹²⁾ N. Noviny 1867, č. 5.

kem. Kdo je má podporovat, aby je vytrhl z toho postavení? Proto pohlížejí na sever k „bílému caři“. Synové Husa, Žižky a Prokopa chtějí se v případě nezbytí raději státi Rusy než Němci.

Týž orgán psal při jiné příležitosti s velikou nenávistí o Rusku. Moskevská výstava má čistě politické cíle, neboť věda nic jí nezíská. Základem každé vědy je pravda, vůdčí myšlenka této výstavy, jakož i všech ruských zřízení, je však lživá. Lží je solidarita slovanských národů pod ruským protektorátem. Ani Poláci, ani Češi, ani Ukrajinci neuznávají této solidarity. Ani turečtí Slované nejdou tak slepě za Ruskem, jak se o tom snaží přesvědčiti Evropu. Vědí zajisté dobře, že ruská ochrana přinesla by jim jen despotismus.⁹³⁾

„Przeгляд Polski“ přál Čechům šťastnou cestu k moskevské pouti, a to jen proto, že tato cesta zajisté bude první i poslední. Až se uskuteční pěkné plány a naděje o sjednocení Slovanů: tu země svatováclavské, dělicí jako klín severní Němce od jižních, budou postoupeny v záměnu za jiné služby jistému sousedovi a spojenci slovanského Ruska (t. j. Prusku), jenž jich pro zaokrouhlení zajisté bude potřebovat, a pak již Čechové na sjezdy slovanské, třebaš nevinné a učené, jezdití nebudou. „Na štěstí pro ně i pro nás a pro svět jest ještě pomoc proti tomu.“⁹⁴⁾

Poláci získali pro své stanovisko i některé francouzské noviny, jako „Opinion Nationale“ a „Siècle“, jež psaly zcela v duchu polských emigrantů.⁹⁵⁾

Polští uprchlíci z Montmorency zorganizovali i demonstraci proti národopisné výstavě v Moskvě. Účastnili se jí i někteří francouzští revolucionáři. Polák Wolowski prohlásil, že všichni Slované, kteří jedou do Moskvy, jsou zrádci. Z Francouzů mluvil Carnot, Levy, Fouché, de Carel a j. Schůzi pozdravil Hugo, Michelet i Quinet. Viktor Hugo předpovídal, že brzo přijde čas, kdy všichni evropští národové řeknou Polsku: Vstaň!⁹⁶⁾

Palacký a Rieger netrpělivě čekali, že do Paříže přijede vladyka Strossmayer. Rieger psal domů, že by ho před svou cestou do Ruska chtěli zpravit o celé situaci a uvést na různá místa,

⁹³⁾ Tamtéž, č. 13.

⁹⁴⁾ Tamtéž, č. 39.

⁹⁵⁾ V serossijskaja etc. 82, 83.

⁹⁶⁾ Tamtéž, 88.

aby mohl dále pracovat sám. Strossmayer vskutku jel do Paříže jako do nějakého dočasného vyhnanství. František Josef postavil ho před rozhodnutí, aby buď se neúčastnil zasedání chorvatského sněmu, anebo se zřekl svého biskupství. Strossmayer zvolil první. Kalousek, známý český historik, referuje Riegrovi o událostech ve vlasti a Rakousku vůbec, končí svůj dopis slovy: „Nejlépe by bylo, kdybyste se sešli se Strossmayerem v Paříži a jej sebou vzali do Rus.“⁹⁷⁾

Není nám podrobněji známo, jaké stanovisko zaujímal Strossmayer k moskevské pouti. Leger tvrdí, že určitě neodvracel Palackého od cesty do Moskvy, a že rozuměl povaze této cesty lépe než kdo jiný. Je známo, že ruští Chorvaté a Srbové čekali, že Strossmayer tam možná přejede. „Indépendance Belge“ ohlásila v listě z Petrohradu vladýkům příjezd do Ruska.⁹⁸⁾ Nevíme ani to, co soudili o možné cestě vladýkově do Ruska Palacký a Rieger. Strossmayer za daných okolností by jí byl určitě dal v sázku svoje postavení a spolu s ním vše to, k čemu položil doma tak krásné základy. Proto též nejel do Ruska.

Strossmayer sloužil za svého pobytu v Paříži mši svatou polské emigraci. „Gazeta Narodowa“ viděla v tom demonstraci proti moskevské výstavě. Záhřebský „Pozor“ přinesl ostré popření tohoto výkladu a objasnil věc dávnými přátelskými vztahy Strossmayera s Czartoryským a Zamojským.⁹⁹⁾

Palacký a Rieger, opouštějíc Paříž, jeli přímo do Petrohradu. Rieger obdržel za svého pobytu v Paříži dopis od Kalouska (ze dne 7. května), mimořádně příznačný pro duch, který tehdy vládl v Čechách: „Teď se obracejí myslí všech jen do Moskvy, psal Kalousek. Zkrátka Moskva jest teď jediným světlým místem na obzoru našem. S kýmkoliv jsem mluvil, každý se raduje z návštěvy Vašnosti v Moskvě a přičítá jí velikou důležitost — jiné útěchy na ten čas není!“¹⁰⁰⁾

⁹⁷⁾ Heidler 171.

⁹⁸⁾ N. Noviny 1867, č. 26. Račkému psal Strossmayer (1. června 1867) z Paříže, že odtud odjíždí, poněvadž jej lidé, kteří se k němu tlačí, nudí. Sám nepíše o své cestě do Ruska Račkému ani slova. Je jasné, že na tuto cestu ani nemyslí. (Srv. Ferdo Šišić, Korespondencija Rački—Strossmayer, Knjiga I. Zagreb 1928, str. 46.)

⁹⁹⁾ Pozor 1867, č. 143.

¹⁰⁰⁾ Heidler 171, 172.

VII.

BENEŠOVA CHARAKTERISTIKA SLOVANSKO-RUSKÉ POLITIKY—RUSKÉ STRANY—SLOVANŠTÍ POUTNÍCI NEPŘÍŠLI DO STYKU SE „ZÁPADNÍKY“—RUSKÁ VLÁDA A CAR A PANSLAVISMUS—BEUSTOVA INSTRUKCE VYSLANCI REVERTEROVI—ÚTOKY NĚMECKÝCH A MAĎARSKÝCH LISTŮ NA SLOVANSKÉ POUTNÍKY

Ve své studii „Problémy slovanské politiky“ charakterizuje Dr. Beneš slovansko-ruskou politiku tím, že konstatuje, že se v ní od nejranější doby opětuji čtyři hlavní fakta, a to: a) nejasné tendence všeslovanské solidarity bez konkrétního politického výrazu, tíhnoucí ke koncepci neurčitěho panslavismu, b) národnostní partikularismus, žádající plné respektování jednotlivých národností i na půdě ruské (spor polsko-ruský a ukrajinsko-ruský), c) slavjanofilství, postupně zpolitizované, zdůraznivší později heslo ruské reakční politiky: národnost, pravoslaví a samoděržaví, a vedoucí ve svých důsledcích přirozeně ke snaze po sjednocení a pospolitosti především a zejména Slovanů pravoslavných, d) ruský nacionalismus, tíhnoucí k expansi na Balkáně a vyhranivší se nakonec v panrusismus, a v různých svých fázích podle mezinárodní situace naň se opírající oficiální politika vlády, která současně užívá theoretických tendencí všeslovanských a hesla o osvobození Slovanů, podporuje je, ale při tom potírá doma bezohledně a brutálně jako národní a politické (demokratické) nebezpečí partikularistická hnutí jednotlivých svých národů, užívá slavjanofilství jako opory k své politice mezi Slovany pravoslavnými, ale odmítá jeho tendence demokratické.

V tom všem vidíte, praví Beneš, jednak nejasnost v názorech a ve vedomostech o podstatě t. zv. slovanského problému vůbec, jednak zcela přesnou taktiku, dělat na prvním místě to, co je v užším zájmu Ruska a speciálně vládního a státního režimu. Důsledný odpor k Polákům a Ukrajincům, tendence ztotožňovat slovanství stále s národností (ruskou) a orthodoxií a konečně odpor k demokracii a pokroku ukazuje, že slovanství ruské oficiální politiky je a bylo svou stálou tradicí reakční.¹⁰¹⁾

¹⁰¹⁾ Beneš, Problémy 245.

Snad by tato charakteristika nesnesla pronikavého rozboru a kritiky, ale je nutno uznati, že je v hlavním správná, zvláště ve vystižení ruské oficiální politiky. V dvorních a vládních ruských kruzích panoval v době, o které hovoříme, a ještě celá desítilétí později duch konservativní, staroautoritativní, aristokraticko-státně policejní. Carův pobočník generál hrabě Petr Šuvalov dovedl naříkati i na „liberální i konstituční Rakousko“.¹⁰²⁾

Jeden z českých poutníků (asi Dr. J. Grégr) napsal po návratu z Ruska úvahu o Rusku. Mluvě o stranách v Rusku zdůrazňoval politickou důležitost Němců. Tato důležitost se prý zakládá hlavně na tom, že mají vliv při obsazování vysokých míst ve státě, a že přivádějí a uplatňují na škodu domácích lidí nové krajany. Mravní stránka jejich činnosti spočívá v tom, že šíří v úředních kruzích sobectví a služebnost a tak znemravňují ruskou společnost. Spisovatel úvahy nazývá tuto stranu německo-aristokratickou a tvrdí, že pracuje proti liberálně-demokraticko-sociálním snahám, které vyvěrají ze slovanského cítění a slovanské přirozenosti ruského národa, a že využívá silného slovanského hnutí v Rusku, aby zakryla svoje názory, v jádře aristokraticko-sobecké.

Proti této straně stojí, zápasí s ní, ruská národní strana a strana ruskoslovanská. Jednu i druhou počítá náš autor k žvlům liberálním. Je ovšem otázka, může-li se říci o ruské národní straně, pod kterou spisovatel rozuměl i Katkova a jeho stoupence, že byla liberální. Správné však je tvrzení, že stoupenci této strany měli slovanské uvědomění, ale že jim stačilo, že jsou Rusy. Nenávistná, protipolská politika této strany podle mínění spisovatelova již přestala. V tom se však mýlil, a je doopravdy divné, že se nepoučil o jiném ani v Moskvě, kde sám mohl slyšeti i čísti, že ruští nacionalisté nejeví ani trochu ochoty upustiti od politiky odplaty.

S velikým nadšením mluví spisovatel o ruskoslovanské straně, t. j. o slavjanofilech. Tato strana chce podle jeho mínění pomocí spojené práce všech slovanských národů vytvořiti novou společnost a novou vzdělanost v duchu svobody, rovnoprávnosti a lidskosti, jež jako skrytá perla tkvějí v povaze a duchu slovanských národů. To je

strana budoucnosti. Jejím heslem je slovanská kultura, jež bude brzo heslem celého ruského národa a všeho slovanského světa. Tato strana pojala ve svůj program vzájemnost všech slovanských národů. Ani jeden člen veliké slovanské rodiny nesmí býti utiskován, zničen anebo násilně odnárodněn. Stoupenci této strany bývají často líčeni jako Panrusové; těmi však nejsou. Přejí si, aby byl ruský jazyk světový, tak jako francouzský nebo anglický, a aby se stal diplomatickou řečí všech Slovanů. Někteří z nich jdou i dále a přáli by si, aby Slované přijali ruštinu bez násilí, svobodně a přirozeným vývojem za řeč spisovnou. V programu strany není ani stopy po politické centralisaci a politické nadvládě ruského národa nad ostatními Slovy. Hájí zásad úplné rovnoprávnosti, svobody a individuální samostatnosti slovanských národů. Ano strana nemá ve svém programu ani pronásledování Poláků. Až skončí proces asimilace v t. zv. západních guberniích a až bude vyřízena otázka polsko-rusínská, až bude zlomen oligarchický vliv polské šlechty, anebo vzdají-li se Poláci ideje velikého Polska, přistoupí Rusové k obnově polského království.¹⁰³⁾

Je zcela jasné, že se český poutník-politik příliš nadchl tímto ideálním programem Slavjanofilů, a že vše to psal pod silným vlivem vzpomínek na nadšené přijetí v Rusku, v jehož čele stály právě slavjanofilské kruhy. Nepodařilo se mu však proniknouti hlouběji v názory slavjanofilů: ti se v té době téměř již nelišili od ruských nacionalistů, s nimiž záhy i splynuli.

I tento politik však zpozoroval, že je v Rusku mnoho svobodomyšlných lidí, kteří ještě nevstoupili do žádné organizované politické strany. Ale ani on ani ostatní z poutníků, kteří psali o své pouti do Moskvy, nepiší o nějakém styku s těmito neorganizovanými Rusy, svobodomyšlně smýšlejícími, k nimž třeba určitě počítati t. zv. „západníky“, kteří se právě vyznamenávali požadavkem pokrokového, demokratického Slovanstva. Nikde na př. nečteme, že by se mezi slovanskými hosty byl objevil Pypin, který roku 1865 vydal své „Dějiny slovanských literatur“, v nichž klade důraz na jednotu literatury i kultury slovanské v nejširším slova smyslu. Zdá se, že

¹⁰²⁾ Kazbunda 47.

¹⁰³⁾ Národní Noviny 1867, č. 51, 54, 55.

se slovanští hosté nemohli v Rusku stýkati s lidmi zcela podle své vůle. Máme o tom i zprávy, o nichž bude řeč níže.

V době, o které mluvíme, počítala ruská vláda, jak vysvítá ze všeho, co nám je známo, vážně s nacionálními Panslavisty. I některé osobnosti z kruhů dvorních sympatisovaly s jejich snahami, jako na př. kníže Konstantin, ministr války Miljutin a zvláště ministr kultu hrabě Tolstoj. Místokancléř Gorčakov se choval dosti zdržlivě. Ale vláda, i když byla nucena dbáti panslavistického hnutí, nikterak se s ním neztotožňovala. Zdá se, že Alexander II. zůstal věren názoru svého otce Mikuláše I. na panslavismus. Když v r. 1868 v Darmstadtě, v rozhovoru s rakouským vyslancem, přivedl řeč na panslavistické hnutí, připustil, že existuje, ale zároveň prohlásil, že v něm spatřuje tendence demokratické. Rakouský vyslanec měl tehdy dojem, že car je tímto hnutím „očitě znepokojen“ („visiblement inquiet“), a že je dalek toho, aby je jakkoliv podporoval nebo dokonce podněcoval.¹⁰⁴⁾

Ruská vláda se musila chovati k panslavistickému hnutí zdržlivě se zřením k Rakousku. Kdyby ho byla chránila, byla by bývala přejímala odpovědnost za politiku, jež by předčasně byla prohloubila propast mezi Ruskem a Rakouskem. Rakousko si bylo vědomo, že v tom případě by se jednalo o boj na život a na smrt. Z nejbližšího okolí carova se ozývaly stížnosti na panslavismus. Tak jmenovaný už generál Šuvalov, který náležel k nejlivnější osobnostem u dvora, označil panslavismus za fantom, který jen ruší dobré styky mezi Ruskem a Rakouskem. Je zločinem vznítiti tyto vášně a potom jich zanechat. Proto vláda nemůže podporovati panslavismu. I přednosta asijského departementu ministerstva zahraničních věcí, kam náleželi i balkánští slovanští národové, Stremukov, se vyslovil o panslavismu jako o nepraktickém snu. Myslil dokonce, že je panslavismus na úkor pokroku ruského vzdělání a hmotného pokroku Ruska.¹⁰⁵⁾

Rakouská vláda byla od svého vyslance v Petrohradě, hr. Revertery, podrobně zpravena o stanovisku ruské vlády k té otázce. Revertera psal Beustovi, že se vláda často sklání před „slavjanofilskou frakcí“, která by byla schopna, kdyby se jí ponechala volnost, přivést Rusko v otevřený rozkol s celým světem. Ruská vláda, praví Revertera, je příliš slabá, aby se

zhostila své zodpovědnosti, ale bylo by nemenší chybou, kdyby byla ztotožňována se vším, co se kolem ní hovoří a děje.

Když se v dubnu Revertera dověděl, že starosta města Petrohradu chystá slavnostní banket pro hosty, položil Gorčakovovi na oko soukromou otázku, jak chce vláda zameziti případné politické demonstrace, jež by jej jako rakouského vyslance přinutily k stížnosti. Gorčakov řekl Reverterovi, že petrohradský výstavní výbor byl vyzván, aby nedopustil, aby se vítání slovanských hostí dostalo politického zabarvení, ale odmítl každou možnost, aby vláda v té věci zakročila v Moskvě, kde (prý) v tom ohledu nemá vlivu. Jediným prostředkem po jeho názoru by bylo upozornění ministra zahraničních věcí, zaslané přímo výstavnímu výboru; ministr vnitra „nejspíše“ (probablement) pošle podobné upozornění do Moskvy. Revertera soudil, že výraz „nejspíše“ (probablement) nejlépe svědčí o úmyslné pasivitě vlády.

Ruská vláda se chovala tak, jako by nevěděla o pozváních, které výstavní výbor poslal rakouským Slovanům, a to ještě v době, kdy starosta města Petrohradu žádal ministerstvo vnitra o dovolení, aby směl slavnostně uvítati cizí hosty, kteří pojedou přes Petrohrad do Moskvy. Revertera navštívil ministra vnitra Valujeva a požádal ho, aby, pokud jest na něm, předešel demonstracím, které by byly s to, aby zhoršily dobrý poměr obou vlád.

Valujev odpověděl, že byla už učiněna všechna opatření, a že moskevský guvernér obdržel rozkaz, aby pokud možno zabránil jakékoliv výstřednosti strany, která uskutečnila sjezd slovanských hostí v Moskvě. Dále řekl, že zpraví i cara o možnosti takové demonstrace, ale dodal, že vláda, jakkoli toho lituje, přece nemůže pomýšleti na to, aby zakázala připravený sjezd. Musila se omeziti na „sages conseils“ petrohradskému výboru a učiní podobně i v Moskvě, kde prý je obzvláště třeba, aby nedošlo k žádné nepřístojné manifestaci v době, kdy tam bude car. Z toho je obzvláště patrné, jak ruské vládě záleželo na tom, ukázati, že není o věci informována, a že moskevské slavnosti nemají do sebe nic oficielního. Chtěla ukázati vlídnou tvář Vídni, ale i národnímu cítění. Druhého dne po návštěvě poslal Valujev Reverterovi dopis, ve kterém žádal o bližší údaje stran návštěvy slovanských hostí, aby prý mohl dáti do Moskvy určité pokyny. To měl býti důkaz naprosté neinformovanosti ruské vlády, která „zůstala zcela stra-

¹⁰⁴⁾ K a z b u n d a 48.

¹⁰⁵⁾ Tamtéž, 49—50.

nou od této celé etnografické epizody“.¹⁰⁶⁾

Beust nechtěl podrážditi rakouské Slovany překážkami nebo dokonce zákazem cesty do Ruska, ač si byl vědom dosahu této demonstrace. Jednalo se mu i o to, zlepšiti poměr k Rusku a po případě je i získati. Proto nařídil Reverterovi (v květnu), aby jevil naprostou lhostejnost, nečinil žádné demarche a neprojevil žádných známek neklidu vídeňského kabinetu. Poslal mu poštou obšírnou instrukci, a to proto poštou, aby Gorčakov zvěděl jeho názor po případě přímo, obvyklým otevřením telegramů, posílaných poštou. V tomto telegramu schválil Beust názor Reverterův, že by nic nebylo méně oportunní, než rakouská stížnost na pozvání k moskevským slavnostem. Rakouská vláda nečiní ani doma překážek odjezdu pozvaných, (ale viděli jsme, že přece došlo k jistému týrání) a nezamýšlí protestovati u ruské vlády. Telegram obsahoval i jakousi hrozbu. Beust totiž ve své instrukci praví, že ruská vláda nesmí býti překvapena, odmítne-li rakouská vláda zasáhnouti v analogickém případě, kdyby v Haliči došlo k podobným manifestacím, jichž by se účastnili i poddaní ruského cara, t. j. ruští Poláci. Vytýkal ruské vládě, že dovolila, aby výstava sloužila glorifikaci t. zv. jednotné slovanské národnosti.

Třebaže pečeť telegramu byla už rozlámána, když se dostala do rukou Reverterových a on byl přesvědčen, že Gorčakov už zná obsah telegramu a proto považoval už za zbytečné telegram mu přečísti, obdržel od Beusta dodatečně rozkaz, aby to přece učinil. Gorčakov Reverterovi na to znovu řekl, že ruská vláda stojí zcela stranou oslavy myšlenky jednotné slovanské národnosti. Řekl, že tato myšlenka nemá jiných obhájců než stranu, známou svou výstředností a představovanou jistou částí moskevského tisku. Gorčakov snad přeháněl, ale nemluvil proti svému přesvědčení, když dodal, že carský dvůr kromě toho, že přijal patronanci nad národopisnou výstavou, nemá s touto stranou nic společného. Car se o tom později vyslovil podobně. Živě však odrazil Gorčakov utajenou pohružku Beustovu o případných polských manifestacích v Haliči. Řekl Reverterovi, že by se „nalezlo v Rusku málo amatérů“, kteří by se účastnili těch manifestací.¹⁰⁷⁾

Zatím co Beust byl takto donucen více méně nedobrovolně přivoliti, aby rakouští občané slovanského původu jeli do

Ruska, zahájila německá a maďarská žurnalistika prudkou palbu proti Slovanům pro jejich pouť do Moskvy. Sloupce novin byly plny hrozeb poutníkům. „Pozor“, dotýkaje se této kampaně, píše, že k výstavě dal podnět spolek moskevských učenců, kterým se ani nesnilo o politice, leč potud, pokud dnes každý duševní zjev zasahuje i do politiky. Poněvadž jsou slovanští učenci chudí, je pochopitelná péče ruských bratrů o prostředky, kterými by jim usnadnili cestu do Moskvy. Němci hlučí, píší o zradě, hrozí hněvem rakouských národů. Zvláště zuří vídeňská dualistická „Debatte“, bájící o panslavismu a o spiknutí proti Rakousku. Kdo se ho zúčastní, bude prý pohlcen buď železnými rukama panslavismu, anebo zašlápnut „mocným genijem“ Rakouska. Slovanům není však zapotřebí, aby se hájili proti vídeňským listům, ve kterých mohou každého dne čísti o příbuzenství Germánů. Němci hledají dohodu a přátelství s celým světem pomocí Slovanů a proti nim. A my se snad dopouštíme hříchu a buřičství, jdeme-li si prohlédnouti moskevskou výstavu, abychom seznámili národ s národem, a to v téže době, kdy se usiluje o poznání africké pouště, kdy se sjednotila Itálie a kdy hlas krve vede ji ke spolku s Francií proti spojenci minulého roku...? V Rakousku existuje spiknutí, ale tím není moskevská výstava, nýbrž dohoda Němců a Maďarů proti druhým rakouským národům. Vývoj událostí učiní mu však přítrž. Slované, poučení zkušenostmi, nahlédnou, že je jim třeba především vzájemného duševního styku, chtějí-li se ubrániti zkáze. Chorvatský národ obzvláště nesmí ani na chvíli zapomenouti na své bratry za Sávou.

Veliké a svaté jsou povinnosti k státu, ale i stát má povinnosti k svým národům. Neplní-li jich, tvrdí-li, že je sám sobě cílem, místo aby byl nástrojem, sloužícím k přirozenému rozvoji národů a k uskutečňování vyšší pravdy, kope hrob podmínkám a základům svého vlastního trvání. Jestliže to Rakousko pochopí, může nevinná moskevská výstava býti pro něho postrachem? ptal se „Pozor“.¹⁰⁸⁾

„Debatte“ hrozila ostrakismem všem Slovanům, kteří hodlají navštívit moskevskou výstavu, jestliže před odjezdem nepožádají o dovolení, jež možno obdržeti jen po „iuramentum fidelitatis“.¹⁰⁹⁾

¹⁰⁶⁾ Tamtéž, 54—55.

¹⁰⁷⁾ Tamtéž, 57.

¹⁰⁸⁾ Pozor 1867, č. 97.

¹⁰⁹⁾ Tamtéž, č. 98.

Deákův „Pesti Naplo“ psal, že je naprosto nutné manifestovati pro uherský stát, jsou-li v zemích koruny sv. Štěpána lidé, kteří touží viděti Petrohrad a Moskvu a pozdraviti Hilferdinga, Aksakova, Turgeněva (?) a Lamanského. V jeho jménu volá: quos ego! Moskevský sjezd znamená nebezpečí pro evropskou vzdělanost a P. Naplo sliboval, že Maďaři, tak jako vždycky, budou odrážeti od Evropy útoky slovanského barbarství. Kdo se staví otevřeně nebo tajně pod prapor bílého cara; je počítán k nepřátelům Maďarů, Němců a Poláků. Panslavisté se mýlí, myslí-li, že svět bude pohlížeti na jejich hnutí týmiž zraky, jako na touhu Italů a Němců po jednotě. Výsledek jejich hnutí může býti jen jediný: soustředění ohromné fyzické moci v rukou carových, který jí užije k zdržení civilisace a svobody ostatní Evropy. Hnutí tohoto rázu nejen nenalezne sympatií u vzdělaných národů světa, nýbrž vytvoří z nich velikou ligu, jež bude hrází proti novým útokům barbarství.¹¹⁰⁾

„Pester Lloyd“ psal s vysoka, směje se tomu, že do Moskvy putují zástupci Slovanstva ze zemí, které požívaly tisícileté ústavy. Či svět má padnouti na kolena, táže se „Pester Lloyd“, v prach před křížem, na Kremlu se skvícím, má heslo „Odin (jeden), odin car“ uvrhnouti svět v zmatky? „Pester Lloyd“ doufal, že rakouští Slované získají v Moskvě zkušenost, že není největším neštěstím žíti pospolu s národy cizojazyčnými, jen když tyto kráčejí drahou osvěty a svobody. Rusko chce získati si mocný vliv na Slovaný a použití jich za nástroj k záměrům svým.¹¹¹⁾

Vídeňské listy, psal „Pozor“, se snaží zesměšnit moskevskou výstavu, ale při tom o ní stále píší, a to je jisté znamení, že mají spíše strach, než že jim je do smíchu. Slovanští národové, kdyby na světě bylo tolik moudrosti, kolik je nepravdy a vášni, musili by býti uznáni rovnoprávními s ostatními národy v Rakousku a pak by se pohlíželo na moskevskou výstavu jako na německé „Turn- und Schützenfeste“. Zaznamenáváje názor vídeňské „Presse“, že se nebojí, vzhledem k Rusku, o Čechy, poněvadž těch od západu nemůže odtrhnouti žádná moc světa, nýbrž o slovanský jih, odkud Rakousku hrozí vážné nebezpečí — „Pozor“ praví, že se v Rakousku děje vše, aby toto nebezpečí bylo stále akutnější. Jiho-

¹¹⁰⁾ Pozor 1867, č. 99. Vserossijskaja 82.

¹¹¹⁾ N. Noviny 1867, č. 14.

slované jsou den ze dne týráni a těžce uráženi. Válka na západě zdvihne i východní mraky, a ať se mluví cokoliv o maďarské síle, Uhry nebudou moci odolati tomu, co může vzniknouti na dolním Dunaji.¹¹²⁾

¹¹²⁾ Pozor 1867, č. 101.

VIII.

ZAHÁJENÍ MOSKEVSKÉ NÁRODOPISNÉ VÝSTAVY VELIKÝM KNÍŽETEM VLADIMÍREM 23. DUBNA - CAR A CAREVNA V MOSKVĚ - ŘEČ LAMANSKÉHO NA BANKETĚ - PŘÍJEZD POUTNÍKŮ DO RUSKA 20. KVĚTNA - UVÍTÁNÍ V GRANICI-CZEŤOCHOWA, VARŠAVA, VILNO - CHOVÁNÍ POLÁKŮ - POLITOVA POLONOFILSKÁ ŘEČ VE VILNĚ - PŘÍJEZD DO PETROHRADU - RAKOUSKÝ VYSLANEC REVERTERA A SLOVANŠTÍ HOSTÉ - AUDIENCE U GORČAKOVA A U CARA - CARŮV PROJEV - DR. E. GRÉGR O NADŠENÍ V ČECHÁCH Z CAROVA PROJEVU - SKUTEČNÉ CAROVO SMÝŠLENÍ O PANSLAVISTICKÉM HNUTÍ - OSLAVA SVÁTKU SV. CYRILA A METODĚJE V PETROHRADĚ - ŘEČI HRABĚTE TOLSTÉHO, LAMANSKÉHO, RIEGRA A POLITA NA BANKETĚ - POUTNÍCI PŘÍTOMNI PŘEDSTAVENÍ GLINKOVY OPERY „ŽIVOT ZA CARA“ - ODJEZD DO MOSKVVY - DOJMY ČESKÉHO NOVINÁŘE VÁVRY O POBYTU V RUSKU

Moskevskou výstavu, jejímž čestným předsedou byl veliký kníže Vladimír Alexandrovič, zahájil dne 23. dubna sám kníže, který při prohlídce výstavy projevil veliký zájem zejména o slovanské oddělení, jímž ho prováděl prof. Nil Popov.¹¹³⁾ Dne 24. dubna navštívil výstavu car a carevna a dne 27. dubna pořádal Daškov k počtu rozličných deputací slavnostní oběd, kde profesor petrohradské university a předseda národopisného oddělení Imperátorské zeměpisné společnosti v Petrohradě Lamanskij mluvil o významu výstavy ve smyslu všeslovanském. Tato řeč vyjadřovala několik hlavních, vůdčích myšlenek těch osobností, které organisovaly sjezd a proto je zvláště významná. Pozváním slovanských zástupců do Moskvy, řekl Lamanskij, se připravují události velikého historického významu. Sjezd slovanských delegátů a koryfeů v Moskvě se může státi mezníkem, může zahájit novou epochu v dějinách slovanského světa. Je důležité, že to jsou zájmy čistě vědecké, jež volají do Moskvy různé slovanské činitele. Kde je věda, tam vládne svoboda přesvědčení, svoboda názorů i mluvy. Je významné, že Moskva, zvouc slovanské delegáty ve jménu vědy, shromazďuje je právě ve jménu národopisné vědy. Že pořádá slovanský sjezd právě za národopisné výstavy, znamená, že seskupuje Slovary, a ni ž

¹¹³⁾ Národní Noviny 1867, č. 16.

je chtěla zbaviti jejich národních vlastností a růzností, nýbrž že naopak uznává jejich národní a historická práva. Touto velkodušností (!) a spravedlivým uznáváním práv svých slabších soukmenovců ruský národ, nejsilnější mezi Slovary, si získá mravní vážnost a silný vliv na své soukmenovce.

Lamanskij skončil svoji řeč přáním, které budeme ještě častěji slyšeti za slovanského sjezdu v Moskvě, aby se totiž v Rusku rozšířilo slovanské uvědomění, a aby se ruština stala obecným jazykem slovanským. Toto poslední přání bylo uvítáno bouřlivým potleskem.¹¹⁴⁾ Lamanskij opakoval jen to, co již dříve zastával v různých svých spisech, žádaje, aby Slované přijali ruštinu za společný jazyk spisovný, anebo aspoň za vzájemně dorozumivací orgán při svých vzájemných stycích. Lamanskij pohlížel s velikou skepsí na západní Slovary. Tvrdil, že záhuba, jež jim hrozí, nemůže býti odvrácena vzájemností ve smyslu Kollárově. Je třeba, aby měli prostředek k společné činnosti, který by je spojoval s jejich soukmenovci na východě, a tím může býti jen ruština. Jen tato řeč může u Slovanů vytlačit němčinu, a jen tímto způsobem se jednotlivé části téže rasy stanou doopravdy částmi mocného celku, činitelem všelidské civilisace.¹¹⁵⁾ Lamanskij pobýval roku 1863 v Čechách a odnesl si odtud dojem, že Češi nejsou ještě zralí pro osvobození od Němců. Ani rok 1867 přý nezahladil tohoto dojmu, dokonce přý v něm Lamanského utvrdil. Lamanskij sdílel tento názor až do konce své činnosti jako profesor se svými žáky, kteří pak zaujali všechny stolice slavistiky na ruských universitách. I profesor i jeho žáci dokazovali vědecky, že Slováci jsou zvláštním národem a ne českou větví.¹¹⁶⁾ Je samozřejmé, že Češi nemohli ani nechtěli přijmouti této these Lamanského, a proto, zanevřev na ně, tvrdil, že ještě nejsou zralí k osvobození.

Ostatně ještě uvidíme, že i představitelé ostatních slovanských národů, zvláště Srbové, rozhodně odmítali myšlenku jakékoliv všeslovanské řeči. Jen vášniví a naivní rusofilové mezi slovanskými hosty s tím souhlasili.

¹¹⁴⁾ Vserossijskaja 71.

¹¹⁵⁾ Fischel 390—391.

¹¹⁶⁾ Holeček 92.

Slovanští poutníci nebyli přítomni zahájení výstavy. Největší část těch, kteří jeli z jihu, se sešla ve Vídni, odkud odjela přes Přerov k ruským hranicím. V Přerově k Jihošlovánům připojili se Češi a Moravané a společně dne 16. května přijeli do Granice, ruské pohraniční stanice. Český novinář Vávra tvrdí, že se již na této cestě do Granice skvěle osvědčila slovanská vzájemnost. Všichni Slované si navzájem výborně rozuměli, přes to, že se mluvilo ve všech slovanských jazycích.¹¹⁷⁾ Miličević však nebyl téhož názoru a konstatoval, že se jen obtížně dorozumíval s Čechy. O styku s Rusy praví, že bylo zásadou mluvit s nimi rusky, anebo každý mluvil svým jazykem.¹¹⁸⁾

V Granici uvítali slovanské poutníky plukovník Sakovič a lékař Skvorcov, člen uvítacího výboru. Hostům leccos imponovalo hned při jejich příjezdu. Tak přijali s povděkem, že jim byla úplně prominuta prohlídka zavazadel, která se jindy na ruských hranicích přísně konala. Dr. Polit praví, že to byl zvláštní pocit, když se ocitli na ruské půdě, a když slyšeli ruštinu a na vozech a na lokomotivách viděli kyrilské nápisy.¹¹⁹⁾

Již v Granici byly proneseny významné řeči od slovanských hostů. Dr. Brauner zdůraznil, že Češi byli první mezi Slovany na západě, kdož oživil myšlenku slovanské vzájemnosti a zasažovali se o její rozšíření. Všichni jsme členy veliké rodiny slovanské, řekl Brauner. Vaše pohostinství není jen pouhou dvorností, vychází z bratrské lásky, která nám zůstane na věky milá. Navrhl, aby bylo ruskému klubu ve Varšavě posláno telegrafické poděkování za uvítání. V této Braunerově řeči byla i věta: „zde na hranicích veliké říše ruské, v jejíž mezích slunce nezapadá“. Frič se právem bouřil pro tu větu a napsal: Co bychom řekli my (t. j. Češi), kdyby několik německých cestovatelů, na př. Sasů ze Sedmihradska, uvítaných od členů německého kasina někde v Mikulově nebo v České Třebové, telegrafovalo svým německým bratrům do Prahy, že je pozdravují na hranicích německé říše?

Dopisovatel záhřebských „Národních Novin“ psal do Záhřeby, že byl pro hosty v Granici připraven „na nejvyšší

rozkaz“ zvláštní vlak, k němuž byl připojen vůz, kterého užívala zemřelá carevna matka Marie Nikolajevna. Všechny ostatní vozy byly první třídy. Dopisovatel „Národních Novin“ nebyl sám, který to zjistil. Klaczko praví s velikou ironií, že slovanští hosté byli bez sebe nad velikou ctí, jíž se jim dostalo, nevědouce, jak k ní přišli a nad tím, že se s nimi tak blaho-sklonně jedná.

Z Granice poutníci jeli do Częstochowy. Všude na nádražích stáli v slavnostní výstroji ruští vojáci, pozdravující hosty. Jistý člen „sjednocené srbské mládeže“ psal „Zástavě“ o uvítání v Częstochowé: „Ale věru, musíme přiznati, že uvítání bylo srdečné, jenom nikde žádného Poláka, nikde polského lidu, všude jen samá uniforma a sem tam žid na stanicích.“

V Częstochowé poutníci navštívili slavný klášter. Tam měli příležitost poznati, jaká nenávisť panuje mezi Rusy a Poláky. Jeden člen řádu uvítal hosty latinsky, aby nemusil mluvit rusky. Jednomu z hostů prý řekl: Přece jdete k Moskalům? Toho jsme se nenadáli! Byl však ihned zaměněn jiným. Druzí se Čechům divili, že se jako katolíci druží s Moskaly, což Češi rozhořčeně odmítli. Šafařík a Hamerník řekli prý provázejícím je úředníkům, že Poláci nejsou tak vydrancováni, jak se vypravuje, když se v klášteře nalézají ještě tolik drahocenností. To bylo jistě spravedlivé, praví Klaczko, a důstojné a líbezné od těch pánů, upozorniti ruské úřady na tuto nedbalost ve službě. Teď již důstojníci zajisté zakročí...

Při hostině, pořádané k počtě hostů, připil Miličević ruskému vojsku, které pomůže Srbům vypuditi z Evropy Turky. Srbský pravoslavný protojerej — asi Nikola Begović — o kterém praví dopisovatel „Národních Listů“, že na sebe obracel velikou pozornost již na hranicích svou imponující postavou, připil pravoslavné Rusi, a to právě v Częstochowé, praví Frič.

Ve Varšavě byl před příjezdem hostů ustaven zvláštní výbor ze středu Ruského Klubu (Russkago Sobranija), který apeloval na veřejnost, aby opatřila prostředky, aby uvítání hostů bylo co nejlepší.¹²⁰⁾ Hosty vítaly výhradně ruské oficiální osobnosti. I Rieger, který přijel spolu s Palackým do Varšavy

¹¹⁷⁾ N. Noviny 1867, č. 25.
¹¹⁸⁾ Miličević 11—12.
¹¹⁹⁾ Putne uspomene 58—59.
¹²⁰⁾ Srov. o těchto podrobnostech: M. Polit-Desančić, Putne uspomene, Novi Sad 1896. Str. 58—59. Národní Listy 1867, č. 25. Pouť Slovanů atd. 3 a dále. Klaczko 146—147. J. W. Frič 1—2.

později, píše své ženě, že byli uvítáni výhradně Rusy, generály a úředníky. Frič vypravuje, že ve Varšavě provázela hosty řada ruských tajných, z části aby nemluvili s některou neoficiální osobností, a z části proto, aby je nezatkla pro jejich „čamary“ městská policie, nevědouc, kdo to je.

Zdá se, že slovanští hosté neměli ani příliš příležitosti přijít do styku s Poláky. Frič tvrdí, že slavný historik práva Maciejowski je přijal nevlídně. Vávra praví, že Poláci ve Varšavě byli na poutníky neobyčejně rozhořčeni, ale že někteří k nim pak přece přišli a mluvili s nimi.

Politovi, který jel do Ruska s jistými sympatiemi pro Poláky, padlo do očí, že i všechny nápisy nad obchody jsou psány kyrilicí. To byl právě jeden z těch malicherných útisků ruské byrokracie, vskutku dílo gubernátora generála Berga. Úředníci varšavské knihovny odpovídali hostům na ruské oslovení německy, ježto nechtěli mluvit rusky.

Hosté si prohlédli Varšavu, Lazienky, Belvedere. Pravo-slavným kněžím bylo velmi milé, praví ruská zpráva, že ve Varšavě našli stejný chrám jako doma. Vyslovili zvláštní přání, aby jim varšavský arcipastýř požehnal na další cestu, ale ten nebyl ve městě. Hosté navštívili i jedno polské gymnasium a byli přítomni zkoušce žáků z ruštiny. Ruská zpráva praví, že Slované prohlásili, že by bylo pro Poláky na čase, aby se rozhodli definitivně splynouti s ruskou rodinou. Kteří Slované to byli, ruská zpráva nepraví.

Hosté byli slavnostně pohoštěni v ruském klubu. Tabuli předsedal Němec generál von Minkwitz, náčelník štábu ruské armády v Polsku. Dr. Polit tam měl řeč, ve které první ze slovanských hostů osvědčil před Rusy veřejně své sympatie k Polákům. Zdůraznil zvláště fakt, že se všichni Slované sešli právě zde v hlavním městě někdejšího Polska. Srbové přišli ze zemí, kde jejich ruští bratři společně s nimi již odedávna prolévají krev svou v boji s Turky. Proto také soucítění srbského národa odedávna a zvláště náleželo ruskému národu. Rusko musí státí se národním. Ale národní Rusko nemůže býti nepřitelem ani jedinému kmenu slovanskému. Rusko již není toliko ruské, jest vpravdě všeslovanské, a v této své všeslovanskosti musí se státí přítelem a bratrem všech národů slovanských. Tomuto všeslovanskému, národnímu Rusku provolává Polit: Sláva!

Bratr gubernátora Berga přednesl k počtě hostí svou báseň. Berg byl známý překladatel Královédvorského rukopisu a Mickiewiczových děl do ruštiny a kdysi byl nadšeným přítelem Poláků. Roku 1864 se stal oficiálním historikem polského povstání s dobrým platem a výsadou a povinností býti přítomen všem výslechům a válečným soudům ve varšavské pevnosti a ve Vlně za režimu Murav'evova.

Po Bergovi mluvil Miličevič rusky o tom, jak i na něho působil v rozhodném směru západní duch a jak právě ze západu se šíří lživé ideje a výklady o Rusku. Miličevič připil ruskému vojsku a nadchl přítomné, jak sám vypravuje, tak, že se stal na několik okamžiků v tomto početném shromáždění „velikým“ člověkem.

Po odjezdu slovanských hostů z Varšavy přibyl tam z Paříže Palacký a Rieger. Ruský klub uspořádal jim zvláštní hostinu, při které Rieger ve své řeči řekl, že Rusko jako samostatný stát připoutá k sobě všechny ostatní slovanské národy.

Vávra praví, že slovanští hosté opustili Varšavu částečně s příjemnými a částečně s těžkými a bolestnými vzpomínkami, odjíždějící ze starého sídla polských králů a hlavního města národa, který je osudem tolik pronásledován.

Na další cestě byli hosté slavnostně uvítáni v Grodnu, kde se vítání účastnilo již i občanstvo. „Pozor“ zaznamenal, že k jednomu z členů deputace přistoupil šedý stařec a vtiskl mu do ruky tři stříbrné ruble, prose, aby je odevzdal pokladně chudých ve Vlně na poděkování za to, že mu Bůh dopřál, aby se dočkal tohoto blaženého dne. Ještě slavnostněji byli hosté uvítáni ve Vlně. Rieger píše své ženě, že se zdá, že jméno Palackého je i prostému ruskému lidu známé a vedle něho nejvíce snad jeho vlastní. „Je to právě věc, která nás nejvíce překvapila a musím říci i těšila, že přátelské demonstrace, které se nám děly, nebyly rázu oficiálního, ale vyjdouce z tříd učených, u samého národa z měšťanstva a lidu nalézaly ohlasu.“¹²¹⁾

Ve Vlně hosty uvítal gubernátor Baranov. Tam je dostihli i Palacký a Rieger, čímž slovanští poutníci získali vskutku vůdce. I ve Vlně došlo k důležitým projevům se strany poutníků. Rieger zdůraznil, že jest to po první, kdy slovanští hosté

¹²¹⁾ Heidler 176.

krácejí po půdě slovanské, na které Slovan jest svým pánem. Že je možno doufati, že také jiným Slovanům vzkvete budoucnost lepší, takže budou také doma pány.

Již jsme dříve řekli, že Polit přijel do Ruska jako polonofil. Sám vypravuje, že byl „nadšen“ pro dorozumění s Poláky, ale později se přesvědčil, že Rusové mají pravdu, když tvrdí, že dohoda s Poláky je nemožná, poněvadž se nechtějí znáti k slovanské vzájemnosti. „Na neštěstí“ dotkl se však ve Vilně na banketě ve svém hovoru i této otázky, tvrdě, že je ve všeslovanském zájmu, nějak se dohodnouti s Poláky. Zdá se, že tam se vůbec po prvé mezi Rusy a slovanskými hosty počalo jednati o slovanském neštěstí, kterým je neshoda s Poláky. Rieger zdůrazňoval v přátelském rozhovoru potřebu smíru s Poláky. Ruská zpráva o slovanské pouti praví, že to učinil způsobem velmi jemným. Politův hovor vyvolal u Rusů špatný dojem. Přítomní ruští důstojníci počali protestovati a Malorusové z Haliče prudce útočili na Poláky. Polit mohl jen stěží pokračovati ve své řeči, snaže se objasniti své stanovisko s hlediska slovanské vzájemnosti. Zato však doslechli o této Politově řeči Poláci a Polit byl při odjezdu z Vilna na nádraží odměněn od jedné polské dámy kyticí květin. Od té doby se již ve svých hovorech nedotýkal polské otázky. Miličević porovnával ve Vilně rok 1804 a 1867. Roku 1804 se srbští delegáti, jdoucí do Petrohradu hledati spojence, hlásili v noci, a dnes 80 Slovanů „jede s takovou slávou a radostí do ruského hlavního města“. Miličević praví, že Steva Todorović téměř plakal, vida, jak slova jeho krajana dojala všechny přítomné.

Ve Vilně měli slovanští hosté příležitost slyšeti, jak mluví pravý ruský nacionalista typu Katkovova. Byl to konsul Račinskij, který byl kdysi konsulem ve Varně. Račinskij řekl, že Slované na své půdě nesmějí zůstat v podruží Němců, Maďarů a Turků. Rakousko nemá více smyslu pro Slovany než Turecko, a Maďaři podlehnou Rusům, když budou pokračovati, jak začali. Račinskij navrhl pojmenovati ruské řeky jmény slovanských hostů, kteří se účastnili banketu: Palackého, Riegra, Erbena, Šafaříka a vyslovil svou hlubokou radost nad tím, že nyní živé řeky plynou do Moskvy. O tom však máme ještě jinou variantu: Račinskij prý mluvil o ruském moři, které pohltí slovanské říčky a potoky.

Již v druhém oddílu cesty nabyt český novinář Vávra přesvědčení, že Rusové věří v panslavismus jako v Boha a v to,

že celé Slovanstvo bude jednou federativním Ruskem. Nejpozději se to stane za 3 roky. Slovanští poutníci se přesvědčili, že Rakousko nemá přítele na své východní hranici, a že slovanská idea je hluboko zakořeněna v ruských myslích. Obzvláště nadšení byli poutníky ruští důstojníci, takže poutníci neměli ani dosti času, aby zodpověděli všechny otázky, jež jim byly kladeny. Musili slíbiti, že své historické, politické a literární poměry osvětlí v malých spisech, a stejně i sněmovní události posledních let. Brožury měli přeložiti a vydati ruští profesori.¹²²⁾

V době, kdy slovanští poutníci byli ve Varšavě a Vilně, byl odhalen v Paříži pomník polskému básníku Mickiewiczovi. Frič použil i této příležitosti k útoku na své krajany, kteří se nyní bratří s Rusy, ale ujišťoval, že se Čechové přece nezpronevěří svému poslání v Slovanstvu.

Vávra o tom psal do Prahy svému tchánovi; „Čtli jsme zde Pepíkovo kázání na hřbitově. Naši pravili souhlasně, že je Pepík osel.“ Není divu, že jeho krajané tak o něm soudili. Bylo to v opojení nad nadšeným přijetím v Petrohradě, uprostřed ustavičných banketů a slavností, kdy se Brauner cítil jako v nebi.¹²³⁾

Polit praví, že pravé národní nadšení se projevilo teprve tehdy, když poutníci přijeli do úplně ruských krajů. V Ostrovu, prvním čistě ruském městě, přivítal poutníky starosta města chlebem a solí. Milutinović vzal nůž, pokřížoval chléb a žehnaje rozřezal jej a rozdělil mezi poutníky. Zvláště nadšeně byli poutníci uvítáni ve Pskově a pak na všech stanicích, kde se aspoň několik okamžiků zdrželi.

V noci 20. května přijeli do Petrohradu a ihned byli odvezeni do hotelu „Belle-vue“, kde pro ně byla připravena společná hostina. Brauner, děkuje za přivítání, řekl, že toto skvělé uvítání Slovanů je drahocenným úkazem bratrské ruské lásky, s níž se Slované setkávají na ruské slovanské půdě, a to právě v době, kde po tisíciletém a posud trvajícím zápasu chce ne-

¹²²⁾ O pobytu ve Varšavě a ve Vilně srov. Vserossijskaja 151—156. M. Polit-Desančič, Putne uspomene. Str. 60 a dále. — Sve dosadanje besede. Novi Sad 1883. Str. 70. Miličević 11—15. Národní Listy 1867, č. 29. Pozor 1867, č. 124. Kazbunda 113—114. Pouť 10 a dále. Klaczkko 150—151.

¹²³⁾ Frič, Kehrseite. Kazbunda 114 a 125.

přátelský živel za všechny staleté služby, od věků mu prokázané, odměniti se nám tím, že nás přitiskne ke zdi (narážka na domnělý projev Beustův); vy bratři naši tisknete nás k srdci svému.¹²⁴⁾

Je zajímavé, že Rieger ve své řeči mluvil o Slovanech jako o „největším národě“ na světě počtem, skutkem však ne nejprřednějším. Nato zdůrazňoval právě individualitu jednotlivých slovanských národů. Seznali jsme, že jsme jedennárod, řekl, a že budeme-li podporovati se vespolek, budeme národem velikým, že budeme rovněž tak velicí skutkem, jako jsme velicí počtem. Miličević vzpomínal bratrů Slovanů, uhnětených Turky, kdežto pop Danilo vyslovil přání, aby se všichni Slované bratrsky stýkali na zemi, jako se dalmatští námořníci přátelsky stýkají s ruskými na moři.¹²⁵⁾

V Petrohradě následovala řada veřejných manifestací a slavnostních řečí na banketech a při jiných různých příležitostech, jež jsou významné pro tuto slovanskou pouť do Moskvy i pro vše to, co jí ruští organisátoři chtěli dosáhnouti.

Nejdůležitější z petrohradských událostí je nesporně audience Slovanů u cara Alexandra II. Dne 21. května navštívil Palacký a Rieger rakouského vyslance Revertera, k němuž přivedli druhého dne i ostatní „význačnější hosty“. To byla formální návštěva, následek audience u Gorčakova, pro Slovanův důležitější. Palacký a Rieger řekli vyslanci Reverterovi (tak aspoň zpravoval Beusta), že byli tolik zváni, a že jim tato cesta byla tak usnadněna, že bylo nemožno nevyužítí takové příležitosti, aby si prohlédli Moskvu. Ptali se Revertery, mohl-li by prostředkovati, aby byli přijati carem. Revertera nechtěl dáti najevo, že slovanské hosty pokládá za jakousi deputaci a proto odpověděl, že každý vynikající Rakušan má právo žádati jeho prostřednictvím pro sebe (individuellement) o audienci. Slíbil, že jejich přání přednese na směrodatném místě, a že o odpovědi zpraví každého jednotlivce zvlášť. Palacký a Rieger jmenovali Reverterovi ještě tato jména: Braunera, Hamerníka, Urbena, Golovackého, archimandritu Kovačeviče, hraběte Pucíe, Danila, Begoviče, Matkoviče, Kukiče a Jesenského.¹²⁶⁾

Reverteru navštívilo, podle jeho zprávy, téhož dne ještě

několik mladších lidí, kteří se představili jako členové slovanské deputace. Revertera se jich tázal, o jaké deputaci mluví, poněvadž jemu není nic známo o jejím cíli a neví ani o její existenci. Návštěvníci nato prohlásili, že tím slovem rozumějí společnost, jež se sestoupila s cílem navštívití národopisnou výstavu. „Jste tedy učenci,“ ironisoval Revertera. „Nikterak. Pouze zvědavci, kteří chtějí viděti Rus a cara.“ Revertera na to odpověděl, že v tomto případě je v rozpacích, žádati pro ně o audienci. K tomu je třeba vážnějšího důvodu, než pouhé přání, viděti cara. Existuje i jedno pozdější svědectví o tomto slyšení u Revertery. Ve Vídni byla konána dne 13. června po návratu moskevských poutníků jakási slavnost. Na této slavnosti vypravoval Musulin z Karlovců, že jim Revertera řekl: Ja, glauben den die Herren, daß der Kaiser nur so sich anschauen läßt, was haben sie denn für ein Interesse ihn zu sehen? K Reverterovi se ostatně šlo jen pro formu, řekl Musulin, neboť tak jako tak bylo už jisto, že bude slyšení u cara.¹²⁷⁾

Před audiencí u Gorčakova se Slované radili, co mají říci. Rieger radil zdůrazniti literární a vědeckou vzájemnost a politiku ponechati stranou. Palacký prý chtěl, aby se Gorčakovu připomenulo, že Rusko nesmí dopustiti, aby zahynul nejsilněji ohrožený západní slovanský národ (t. j. Češi). Rusko je nadějí Slovanů pro případ, že by některému slovanskému národu hrozila zkáza. Chorvaté, Srbové i Slováci nato žádali, aby se vzpomnělo i jich a nejen Čechů.

Je-li Vávrovo svědectví ve všem přesné, nebyl Gorčakov na počátku slyšení příliš obřadný. Rieger ho oslovil nejdříve česky a on odpověděl rusky. Mluvílo se i francouzsky. Gorčakov chválil Čechy, že se u nich tak mocně vyvinula slovanská myšlenka, že se odhodlali k návštěvě výstavy. Car se těší z příchodu hostů a radostného vítání národem. Má přání, aby pobyt v jeho státě podrželi v dobré památce. Když hosté poprosili, aby jim poskytl příležitost poděkovati carovi za pohostinství, odpověděl Gorčakov, že se to může státi přispěním rakouského vyslance.

Gorčakov se slovanských hostů tázal, jaké mají vyhlídky, že jejich duševní a vědecké snahy dosáhnou vskutku evropského uznání a důležitosti, a bylo mu řečeno, že Slované spo-

¹²⁴⁾ Pouť 17.

¹²⁵⁾ Tamtéž 18.

¹²⁶⁾ K a z b u n d a 59—60.

¹²⁷⁾ Tamtéž 60—61.

léhají jediné na svou pílí. Gorčakov nato konstatoval, že to je těžké bez podpory při překážkách a odporu. „Nepustím nikdy s očí, že Rusové jsou Slované, a slovanské politiky vždy šetře, slovanský pokrok v každém ohledu podporovati budu, tak toho zajisté učiní i následovníci moji, jimž snad dopřáno bude učiniti ještě více, nežli mohu já.“ Čechům prý ještě řekl, že chvíli nemá právě za příznivou. Kdyby byli přišli za pruského vpádu, nebo brzo po něm, byl by je ihned sám představil carovi, bez prostředkování rakouského vyslance. Nyní je nucen odkázati je na něho. Podle zpráv zasvěcených ruských kruhů okolkoval prý Gorčakov jen proto, aby audience u cara co nejvíce vynikla, a zdálo se, že rozhodnutí vyšlo ze samého carova srdce.¹²⁸⁾

Srbové ze Srbska, a to Petronijević, Šafařík, Miličević, Todorović a Đorđević, k nimž se připojil Polit, vykonali zvláštní návštěvu u Gorčakova. Srbové šli nejdříve k Stremukovovi, řediteli asijského departementu (Miličević ironicky poznamenává, že se zde Srbsko počítá k asijským zemím). Stremukov byl delší dobu konsulem v Dubrovníku a znal dobře poměry na jihu. Odvedl je ke Gorčakovu, a když představil Politu jakožto rakouského Srba, Gorčakov směje se řekl: „Je vous reçois en contreband.“¹²⁹⁾

Gorčakov řekl Srbům: Srbský národ je svěží, mladý národ a čeká ho veliký rozkvět a budoucnost. Já jsem stár a nemocen a nedožiji se možná doby, kdy dojde k tomuto rozkvětu. Ale moji nástupci budou na stráži zájmů srbského národa právě tak, jak jsem hleděl býti já. Jeden člen srbské deputace řekl později Vávrovi: „Pozorujte, pozorujte srbského národa, nikoliv Srbska.“ Vávra ví, že Gorčakov řekl ještě Srbům, že se slovanský jih musí státi skutečně slovanský, a že není as dlouho do těch dob, kdy všichni Slované hojně a za zájmy všeho druhu budou navštěvovati posvátnou Moskvu. Při odchodu řekl prý Politovi: Nebojte se, doktore Polite, neřeknu Reverterovi, že jste byl u mne.¹³⁰⁾

U ruského dvora se těžko přátelili s myšlenkou, že by měl ruský car přijmouti slovanské hosty, když to jsou cizí poddaní,

¹²⁸⁾ Tamtéž 18—19, 118—119.

¹²⁹⁾ Miličević praví, že řekl: To je kontraband, když se vmísil mezi Srby.

¹³⁰⁾ M i l i č e v i ć 18—20. K a z b u n d a 58, 61. 118—119. Pouť 21.

obzvláště kdyby nebyli představeni vyslanci příslušných států. Ale ruské veřejné mínění bylo zaujato pro hosty a dvůr musil na ně míti zřetel. Car Alexander II. soudil, že musí učiniti svému národu tento ústupek. Subotić ve své autobiografii konstatuje, že se otázka audience u cara stala „diplomatickou“ otázkou. Protivila se jí německá strana u dvora, o níž slyšel, že má vliv zvláště u carevny.¹³¹⁾

Slovanští hosté byli přijati carem v Carském Selu 26. května. Pro upokojení vídeňského kabinetu bylo to odůvodněno v novinách, že se tak stalo na žádost rakouského a srbského vyslance a tureckého chargé d'affaires. Oficiální „Journal de St. Pétersbourg“ přinesl krátké vyličení audience. Car hovořil laskavě se Slovaný a řekl jim všeobecně: „Bůh račiž vyslyšeti záhy všechny vaše prosby.“¹³²⁾

Podle Miličeviče byli carovi osobně představeni Slované: Petronijević, Šafařík, Miličević, Todorović, Đorđević, Bogorov, Palacký, Rieger, Šmoljar, Dučman, Kovačević, Begović, Subotić, Kukić, Polit, Milutinović, Matković, Hamerník, Erben a Golovackij. Kníže Medo Pucić se nemohl zúčastniti audience pro nemoc.¹³³⁾

Reverterovi se nepodařilo zabrániti ani účasti ostatních Slovanů při přijetí u cara, i když ve vedlejších rolích. Podle jedné zprávy shromáždili se ostatní Slované v sále dvorního divadla, kudy car s carevnou procházeli, ubírajíce se z chrámu. Viděli ho a pozdravili. Subotić zase vypravuje, že tato část Slovanů byla odvedena, aby se podívala, jak car koná přehlídku některých pluků, načež byli přivedeni do jedné chodby, jíž se car měl ubírat, aby mu viděli do tváře. Vypravovali pak, že se car o nich velmi milostivě a vřele vyslovil.¹³⁴⁾

U audience dvorní ceremonář kníže Lieven postavil na první místo Srby ze Srbska, za ně Bulhara Bogorova a pak Čechy, Srby a Chorvaty z Rakouska-Uherska. Car přišel s carevnou a pěti dětmi. Všichni, kdož byli osobně přítomni této audienci a zůstavili o ní své vzpomínky, praví, že car promluvil s každým několik bezvýznamných slov. Oslovil každého rusky, kdežto carevna mluvila i německy, obzvláště dlouho s Palackým, kterého znala již z Prahy. Carevna prý řekla Palac-

¹³¹⁾ Subotić 45.

¹³²⁾ Kazbunda 63.

¹³³⁾ Tento počet se liší od onoho, který Reverterovi navrhl Palacký.

¹³⁴⁾ Subotić 48.

kému, že všichni čeští spisovatelé jsou puristé a to jim slouží ke cti, ale vyslovila prý i politování nad tím, že všichni slovanští národové nemají stejného písma a pravopisu.¹³⁵⁾

Rieger psal své ženě, že ví již z telegrafických zpráv, co mluvili s carem, a že vše ostatní byly jen banální otázky, jako na př. jak se vám líbí Petrohrad, jak dlouhou zde zůstanete atd.¹³⁶⁾

Šafařík cara pozdravil jménem Srbů ze svobodného Srbska. Car mu odpověděl: Vždy jsem si vysoce vážil citů, jež ke mně chová srbský národ a hleděl jsem vám pomáhati. To není mé osobní dílo, tento úkol jsem zdědil od svých rodičů blahé paměti. Bůh dej, aby se vaše přání brzo splnilo. Ještě se tázal, zdali Turci vyklidili města, a když obdržel kladnou odpověď, řekl: Bělehrad je nyní čistý a váš (t. j. srbský).¹³⁷⁾

Syn Palackého, Jan Palacký, praví o pozvání Slovanů do Carského Sela, že to byl moment historický, na který by se nemělo zapomenouti. Nikdy nebyl dán tak silný výraz bratrství mezi národy, jako tehdy, kdy sám car nazval Slovany bratry. Po této audienci byl také celý ruský svět jako obrácen. Podle svědectví, hodných důvěry, řekl car hostům: „Těším se velice, že vidím své rodné bratry zde na slovanské rodné zemi.“ To působilo jako elektrická jiskra. Telegraf brzo roznese slova do slovanských metropolí: Prahy, Bělehradu a Záhřeba. Český list „Posel z Prahy“ vykládal 4. července projev tak, že se tím car označil jako otec Slovanů, který nezapomene dnes, co byl včera slíbil. Tehdejší český tisk vyslovoval vůbec naději, že by se ruský protektorát rozšířil až ke břehům Vltavy a Moravy, kdyby pruská touha po lupu a domácí zrada chtěly vytrhnouti Čechy ze svazku rakouských zemí a přikovat je k Německu. Jan Palacký praví, že tehdy se ujal heslo, že a n i j e d n a s l o v a n s k á v e s n i c e n e s m í v í c e b ý t i z t r a c e n a. Nato prý nastal obrat i ve Vídni.¹³⁸⁾

Dr. E. Grégr ve svém deníku praví, že telegram o audienci u cara vyvolal po celé Praze nesmírnou sensaci a vyvolá ji zajisté v celém českém národě. Nejkrasnější demokrat a republikán cítí veliký význam slov carových a oči se mu při nich zajiskří radostí. To není cit lokajské servilnosti, který v nás

¹³⁵⁾ Klaczko 155.

¹³⁶⁾ Heidler 177.

¹³⁷⁾ Miličević 29, 36.

¹³⁸⁾ J. Palacký m. m. a v Památníku 127.

vzbuzuje radost nad laskavým uvítáním carovým, nýbrž jest to zákmit lepší budoucnosti ve tmách děsné přítomnosti. V oné době, kdy nás v Rakousku odkopávají, v této době přijímá nás v Rusku největší národ světa s otevřenou náručí, a sám císař ruský, tento hrdý, despotický autokrat, jmenuje nás svými rodnými bratry. Kdežto ve Vídni každý topič a zametač u dvora ohruje nos a kouká se s pudy na Čecha a na Slovana, představuje carevna ruská dítky své hostům slovanským. Ejhle! sirotek opuštěný, opovržený, v cizí službě utýraný, nalezl konečně rodného bratra, postaveného na výsluní lidské slávy a moci. A tento bratr se nestydí za nešťastného sirotka, zdvihne ho z prachu otroctví, přitiskne ho k prsoum svým a zvolá před celým světem: „Tys milý, rodný bratr můj!“ Po tomto telegramu musela vzniknouti v hlavě každého Čecha myšlenka, že nejsme přece tak úplně opuštěni od celého světa, a že může přijíti hodina, kdy nám mocný bratr na severu, který nám nyní podává ruku bratrské lásky, podá též ruku mocného ochránce.

Ale Dr. E. Grégr, kromě těchto nadšených slov, připojuje i úvahy, které dokazují, že ho nadšení zcela nezaslepilo. Myšlenka na ruskou pomoc je rovněž tak nebezpečná, jako lahodná, neboť by mohla vzbuditi v českém národě naději, které se snad nikdy nevyplní, mohla by v národě českém vyvolati důvěru v pomoc ruskou, která by nás v rozhodné chvíli mohla zklamat. A toto zklamání by bylo strašné a následovala by všeobecná ochablost mysli. Grégr věří v upřímnost a čistotu sympatií, jež Rusové dávají na jevo Slovanům. Věří, že car i carevna (!) a celá carská rodina prodchnuta je slovanskou vzájemností, a že se cítí býti rodinou slovanskou. Věří, že i státníci ruští — alespoň někteří — na to pomýšlejí spojití konečně všechny národy slovanské pod žezlem cara ruského, je jenom otázka, budou-li tyto city a plány míti dlouhého trvání. Sympatie národů se měnívaly rychleji, než sympatie jednotlivého člověka a plány diplomacie spočívají jen na vrtkavém základě oportunity. Grégr nepochyboval ani okamžik, že by diplomacie ruská a car obětovali Čechy každou chvíli za výhodnější náhradu buď na jihu neb kdekoli v jinde. Proto nerad viděl, když zvláště starší vlastenci mluvivali již s takovou jistotou a sebevědomím o šťastné budoucnosti českého národa, jako by ruská vojska již všechny Němce a Rakušany

daleko za modré hory byla vyhnala. Pro danou chvíli těšilo Grégra nejvíce pomýšlení na hněv a vztek, který budou mítí z jednání carova ve Vídni.¹³⁹⁾

Vávra se prý v Petrohradě dověděl, že car byl velmi potěšen, že Slované přijeli na výstavu, a že přivolil ke zvláštním pozváním Slovanů z ohledů vyšších, než pouze národopisných. Lamanskij vysvětloval situaci tak, že účel všeho toho spočívá v Turecku. Tam co nejdříve se začne akce. Náboženský směr, který se v dřívějších dobách přikládal východní otázce, nebyl by už časový a nevedl by k cíli tak, jako směr národní. Proto je potřeba probuditi vědomí slovanské příbuznosti, zvláště Jihoslovanů s Rusy, a tato myšlenka bude se prý s velikým úsilím hlásati v novinách bulharských a srbských. Vávra k tomu dodává, že se všem zdá přirozený výklad Lamanského, že si ruská diplomacie schovávala národní otázku na poslední adut.

Výklad Lamanského prozrazuje plány, které chovali tehdejší ruští panslavisté. Zdá se, že i sám car musil na chvíli ustupovati před tímto silným prouděním v národě. Jiná svědectví, hodná důvěry, nám však prozrazují, co si car doopravdy myslil o Čechách a o celém panslavistickém ruchu.

Roku 1868 vyhověl Beust Gorčakovi a odvolal Reverteru. Vyslancem v Petrohradě jmenován byl rytíř Albín Vetsera, do té doby legační rada cařihradské internunciatury. Při nástupní audienci u cara řekl tomuto vyslanci car: Vzhledem k minulosti je moje svědomí vůči rakouskému císaři čisté. Nedal jsem podnětu k ničemu, co by bylo nutno odpouštětí. Vetsera carovi připomenul, že moskevská pouť způsobila nepříjemnosti rakouské vládě. Na to řekl car: Myslíte zajisté na Čechy? Je pravda, že zde existují sympatie, ale rakouský císař nemůže si zajisté mysliti, že bych mu chtěl odloučiti jeho poddané. Pouť a všechny tyto demonstrace jsou mi protivné; já jsem k nim ničím nepřispěl a lituji, že k nim došlo. V dalším rozhovoru s Vetzerou car odmítl podezírání Ruska ve věci Turecka. Rusko je veliké dost pro mne, nechci nic od svého souseda. Existuje ovšem strana v mé říši, jež by mi chtěla vnutiti své plány, ale dokud vládnu já, nepodám k tomu ruky a ručím i za svého syna. Že chovám sympatie pro

křesťany v Orientě, toho jsem nikdy netajil a myslím, že nemám důvodu, abych to skrýval, neboť jsou to moji bratři podle víry a chtěl bych jich chrániti, kdyby byli utiskováni.¹⁴⁰⁾

Zmíněný již pobočník carův Šuvalov se vyslovil, že Rusko a zvláště ruské oficiální osobnosti neměly podporovati panslavistické ideje a tak nápadně lichotiti těm českým pánům, kteří pro šíření těchto ideí podnikli cestu do Ruska. V té otázce nejsme jen naprosto v nepravu, nýbrž postupovali jsme zcela nepoliticky, že jsme tu otázku vyvolali.

Baron Brenner, který po jistou dobu zastupoval Reverteru, když tento nastoupil dovolenou, odsuzoval ruský dvůr pro to, že došlo k audienci. Slyšení mohlo býti snadno odmítnuto, poněvadž se car chystal k odjezdu na pařížskou výstavu. Brenner píše, že je třeba želeť, že car neshledal vhodným dáti pocítiti těmto deputovaným bez mandátu, jak špatně se shoduje jejich chování s jejich povinnostmi cizích poddaných, a že se nikterak nepřipojuje k nepřístojným ovacím na počest blouznivců, nespokojených se spřátelenou mocností, s níž Rusko udržuje styky dobré harmonie.

Car již den po odjezdu slovanských hostí odjel z Petrohradu přes Berlín na světovou výstavu do Paříže.¹⁴¹⁾

Dne 23. května byl v Petrohradě za účasti slovanských hostí slavně oslaven svátek sv. Cyrila a Metoděje, a to nejprve v Isakievském chrámu, odkud se hosté odebrali na schůzi Akademie nauk, potom do bohatého musea Akademie a konečně k obědu do šlechtické besedy (dvorjanskoe sobranie). Ve velikém sále šlechtické besedy bylo shromážděno asi 600 osob. Proti carově lóži, mezi sloupovím, byla v pozadí postavena tribuna, ozdobená kvítím a korouhví sv. Cyrila a Metoděje, nad níž se klenul v modrém poli zlatý nápis: „S l o v ě n s k i j j a z y k i r u s s k i j o d i n.“^{141a)} Nad nápisem se vznášel ruský orel a po stranách vlály prapory. Pod galeriemi byly namalovány slovanské znaky (na př. společný znak zemí koruny české). Na druhých stranách pod galeriemi byly mezi červeno-bílo-modrými prapory nápisy: Sámó, Bořivoj, Otakar II., Žižka, Jiří Poděbradský, Daniel, Jachymovič, Boris, Symeon, Nemanja, Dušan, Karađorđe, Miloš, Petr I. Njegoš,

¹⁴⁰⁾ Kazbunda 64, 103, 107, 121—122.

¹⁴¹⁾ Kazbunda 64.

^{141a)} Citát z Nestorova letopisu.

¹³⁹⁾ Denník I. 161—163.

Kazimír Spravedlivý, Rostislav, Vladuch (?), Matěj Trenčanský, Zvonimír, Nikola Šubić. Jídelní lístky byly okrášleny pohledy na Moskvu a na Cařihrad, nebo výjevem, jak Rus podává slovanskému bratru chléb a sůl.

Banketu předsedal ministr kultu hrabě Tolstoj. Vítaje hosty, užil celé své obratnosti, aby zdůraznil, že shromáždění nemá politický ráz. Řekl hostům, že nejsou deputací, zvolenou svými občany určeným pořádkem, a že ve svých toboolkách nemají plnomocenství v zákonité formě. Rovněž přítomní Rusové nejsou úředními osobami, nýbrž Rusové, t. j. Slované severní a východní, kteří se sešli uvítat Slované západní a jižní. Na celém shromáždění není nic vypočteného, nemá žádných politických cílů. Ale tím se nezmenšuje jeho význam, naopak roste. Je to důkaz, že účastenství se nezakládá na nějakých zevnějších, měnících se, nahodilých okolnostech, nýbrž že spočívá na vnitřním svazku mezi Slovanými. Tolstoj řekl, že tento svazek je v Slovanech samých, v jejich desítky věků trvajících slovanské mysli, srdci a krvi ve všech slovanských žilách. Slyšíte, jak bije slovanské srdce? Rčete, bije-li tak srdce jiné? Nikoli, pánové, nikdo nemůže dáti si rodného bratra, toho dává prozřetelnost. Podvržence nikdo nepřijme za rodného bratra. Upevněme, pánové, tyto přirozené svazky tím vším, co jest nejušlechtilejšího v člověku, jednotou ducha, vědou. Sbližuje-li věda lidi různých národů, spojuje-li lidi různých povah, a v tom spočívá sláva evropské civilizace, je mohutný vědecký svazek nevyhnutelný mezi Vámi a námi. My nemůžeme úplně pochopití sebe bez Vás, a Vy bez nás.

Po řeči Tolstého byla přednesena báseň od Tjutčeva, který kdysi, hláse se k „západníkům“, opěval katastrofu Polska a později, pod vlivem Schellingova mysticismu, napsal intimní memoir pro cara o budoucnosti světa. Pravoslavná církev, pravil tam, obsáhne celý svět.

V Tjutčevově básni se hovořilo o Západu, který je zneklidněn a zachvácen strachem, vida, že všeslovanská rodina po prvé praví ve tvář příteli i nepříteli: To jsem já! Ještě nejsou pomstěny krivdy minulosti a ještě četná nebezpečí hrozí sdružené rodině. Ještě není smyta krev ani na Kosím Poli, ani s Bílé Hory. A mezi námi, bratři, jaká potupa! Jenom ten ujde pohanění nepřátel, kdo spáše zradu na svých. Aj, jen rtům našeho Jidáše uštědří oni svého políbení. Při sloze, kde se naráželo na Poláky jako na zrádce slovanské matere, pří-

tomní se nezdrželi slz. Bylo slyšení přerývané a přidušené vzlyky.

Profesor Lamanskij, který v soukromých rozhovorech často mluvil o politice, proslovil na tomto banketu řeč, jež vyvolala nepříjemný dojem mezi Slovanými. Počal známým výrokem Palackého, jímž tento zahájil Pražský sjezd. Pánové, čeho naši otcové nikdy nenadáli se, co za mládí sotva jako krásný sen tanulo na srdci našem, co před nedávnou ještě chvílí ani za vřelou tužbu vyjevovati jsme si netroufali — to den dnešní oblaženým očím našim staví již co skutek živoucí. Slovanští bratři sešli se, aby se přihlásili k veliké rodině své a podali sobě ruce k věčnému spolku lásky a bratrství. Náš sjezd má také všeslovanský význam, ale jiné cíle i příčiny. Roku 1848 sešli se na sjezdu Slované, aby zachránili cizí vlast a rozřešili otázky politické. My nemluvíme o cizím zachraňování, nepřejeme si nikoho zachraňovati a vylučujeme politiku ze svých přátelských hovorů. Chceme se přátelsky radovat, protože dávno očekávaná záře již vychází! Podle ruské zprávy zněl tento poslední passus tak, že se Slované sešli, aby se prostě rozveselili a navzájem pohostili. Některé slovanské listy, mezi nimi zvláště srbský „Napredak“, protestovaly proti tomuto způsobu vyjadřování, ale ruská zpráva praví, že Lamanskij nebral svá slova doslova, jak to činily slovanské listy.

Básník A. N. Majkov přednesl básně, ve které bylo vysloveno podle Klaczka magické slovo: Cařihrad. Úkol věků je splněn, Slované počínají novou epochu. Archandělé kují již v nebi kříž, který bude vztýčen na basilice Sv. Sofie:

„Zavanul z Ruska nový duch
ve tvář Evropy feudální:
ona s hrůzou se rozhlíží,
se steskem hledí na sever dálný.“

Rieger mluvil opět o „národě slovanském“, který musil přinést Evropě mnoho obětí na své krvi a nenalezl toho štěstí jako jiní národové, aby se během historie rozvinul v jediný celek. Je úkolem Ruska do budoucnosti, aby bylo pamětlivo zájmů národů, které se nalézají v politickém otroctví.

Největší dojem vyvolal svou řečí Dr. Polit. Mluvil o tom, že láska k ruským bratrům žije v srdci Srbů od mládí. Srbské

matky vypravují dětem již v kolébce o pravoslavných bratrech, o svaté Rusi. V dobách bídy, kdy Srbové chtěli zoufati nad sebou samými, vždy se utěšovali, že nemohou zaniknouti ani zahynouti, dokud žije veliká Rus. Od nepaměti Srbové cítili veliké sympatie pro Rusko — i když se ještě nemluvílo o slovanské jednotě a ještě nepronikla slovanská myšlenka. Příklad Srbů do Ruska a jejich přijetí v hlavním městě ruského carství dokazují, že se Rusko už stalo říší všeslovanskou. Úkaz ten je veledůležit a jeho dosah nesmírný. Rusko nemá zvláštního úkolu jen v Asii, nýbrž i zcela blízko na evropském východě. Velikým úkolem Ruska je osvobození evropského východu. Přišel čas, aby přestalo panství jednoho národa nad druhým, ať se jmenuje turecký, maďarský anebo německo-rakouský. Bitva u Sadové rozhodla o osudu evropského východu. O osudu Slovanstva mají právo rozhodovati Slované sami a jediní, a při tom náleží první úkol samozřejmě Rusku. Rusko není jen ruský stát, je slovanské a všeslovanské. Slovanské Rusko znamená hrozbu vzdělanosti, nýbrž vychází civilizaci vstříc, připravující Evropě bratrství slovanských národů. Prvním krokem k tomu je rozřešení východní otázky. Tato otázka se týče nejvíce Ruska, poněvadž je podmínkou cti ruského národa a postavení Ruska jako velmoci. Východní Slované, východní pravoslavní křesťané a zvláště Srbové doufají, že Rusko, jsouc pamětlivo katastrofy Kosího Pole, vyplní svůj úkol. Ve jménu tohoto poslání připil Polit na brzké rozřešení slovanské otázky!

Politův hovor vyvolal nepopsatelné nadšení. Rusové Polita houpali („kačali“). Klaczko líčí, že francouzským vojákům na Krymu zůstal v paměti tento podivný ruský obyčej. Byly odstraněny stoly. Polita uchopili, vyhodili do výše a chytali na ruce. To se opakovalo třikráte. Ruský novinář Andreev, který psal pro ruské listy biografie slovanských hostů, praví na místě, kde popisuje politickou práci Dra Polita, že jeho řeč vyvolala nesmírný dojem. Že každý se jen tázal: Kde je Dr. Polit? Představíme se mu? Andreev praví, že Slované očekávají velmi mnoho od Dra Polita vzhledem k společné práci a jistě se ve svém očekávání nezklamou. Druhého dne obdržel Polit sta a sta návštěv různých učenců, novinářů, důstojníků a generálů. Slavní generálové Černjajev a Kaufman poslali mu své navštívenky. Fotografové ho fotografovali a dámy mu posílaly jemné bonboniéry. Vše mluvílo o „oslnujícím srbském

řečníku“. Později uvidíme, že měl Polit po svém návratu pro tuto řeč nepřijemnosti.¹⁴²⁾

Slovanští poutníci byli v Petrohradě ve všech kruzích nadšeně vítáni. Svědčí o tom i zlobný referát vyslance Revertery, který praví, že „tito pánové jsou pro tu chvíli lvy Petrohradu“ (les lions de St. Pétersbourg). Vláčejí je od slavnosti ke slavnosti, a na ulicích běhá lid za jejich povozy, aby viděl „Slovany“. Vypadá to, jako by jich nikdy nebyli viděli, jako kdyby je byli právě objevili na některém novém souostroví v Polynesii. Je nemožno, aby vážné mysli se nepozastavily nad směšností, jež se pojí k této národní frašce („à cete farce nationale“). Revertera doufal, že přítomnost podobných pochybných lidí, jako byli ti, kdož byli u něho při oné druhé návštěvě, a kterých prý je mezi slovanskými hosty většina, otevře snad oči nadšencům.¹⁴³⁾ Ale Revertera se mýlil. Nejvznešenější osobnosti petrohradské společnosti hostily Slované. Kníže Šeremetev je pozval k církevnímu koncertu do své domácí kaple, kde koncertoval 50členný pěvecký sbor, a kníže Bezborodko-Kušelev vystrojil na jejich počest slavnost a uspořádal koncert ve svém paláci. Koncertu se zúčastnili vynikající představitelé petrohradského světa vědeckého, literárního a politického. V překrásné zimní zahradě zpíval sbor donských kozáků. Nad umělou jeskyní v zahradě zářil průsvitný obraz se znaky všech slovanských zemí a nápísem: „Vy všichni jste bratři naši.“ Polit poznamenává, že tato slavnost zůstane v paměti všech slovanských hostů jako nějaký čarovný sen.¹⁴⁴⁾

V řadě petrohradských slavností byla dáována na počest hostů Glinkova opera: „Žizn' za carja“. Představení se účastnil veliký kníže Konstantin a Mikuláš. V divadle byly uspořádány bouřlivé ovace zvláště Palackému a Riegrovi, kteří se tam dostavili s ruskými řády. Když však s jeviště zazněla velkolepá Glinkova mazurka, obecenstvo hvízdalo. Ruská zpráva praví, že obecenstvo přijalo ve druhém jednání velmi chladně slavnou mazurku. Bez ohledu na velmi krásný tanec tanečnicků a tanečnic byl slabý potlesk přerušen ihned syčením. Byla to svého

¹⁴²⁾ Viz Polit, Sve dosadanje besede 72—73; Putne uspomene 70, 71; Vserossijskaja 208—209; Pouť 36. — O banketu v besedě srov. ještě Pouť 25 a dále N. Noviny 1867, č. 33.

¹⁴³⁾ Kazbunda 62.

¹⁴⁴⁾ Sve dosadanje besede 71. Pouť 22—23.

druhu demonstrace „zcela pochopitelná, jestliže se uváží, že mezi hosty nebyl nikdo z Poláků, zrádců Slovanstva“. — Po opeře byla zábava, při níž byly předvedeny tance rozličných v Rusku žijících národů. I tu se pískalo při polských tancích.¹⁴⁵⁾

Hercenův „Kolokol“ přinesl o té věci ostrý článek s názvem „Mazurka“: V té strašné beztaktnosti, v tomto nemilosrdném, surovém výpadu, psal, poznali jsme jen zase hanebné, nízké stránky ruské povahy. To čpělo Murav'evem a Katkovem, po otroctví a policii, po malicherných, pomstychtivých, bezohledných a germanisovaných Tataro-Slovanech. Je zbytečné vykládati, proč Poláci nebyli a nemohli býti přítomni této slavnosti. Již příliš mnoho voskových figur oblékli do rubášů mrtvých, než aby měli za nutné dívati se na moskevské. Mají svou dost velikou výstavu v Sibíři a v dolech. Jestliže jste pobrali tomuto národu již vše, zůstavte mu aspoň jeho smutek a nežádejte jeho přítomnosti na svých hodech. V článku se nakonec vytýkalo „poněkud tlustému“ Palackému a „krasorečníku“ Riegrovi, zvyklým po celý život báti se policie a vlády, že jim asi nepřišlo na mysl, že mají povinnost protestovati ve jménu nepřítomného národa. Klaczko, mluvě o událostech v divadle, praví, že občanstvo odešlo z divadla šťastné a pyšné, že přimělo slovanské bratry zúčastniti se této manifestace proti národu rebelů.¹⁴⁶⁾

Dne 27. května odjeli Slované z Petrohradu do Moskvy, cíle své pouti. Při rozloučení v Belle-vue proneseny četné řeči. Palacký, děkuje obyvatelům Petrohradu za pohostinství, řekl, že Slované sem přišli s očekáváním nemalým, ale že se přiznávají, že všechno jejich očekávání je daleko převyšeno. Myslil jsem, že Petrohrad jest město evropské, nikoli čistě ruské a přijme nás vlídně sice jako hosty, ale nikoli rusky. Bratrské a slovanské přijetí nás v Petrohradě převýšilo všechnu naši naději.¹⁴⁷⁾

Dr. Skrejšovský pronesl přípitek Václavu Konstantinoviči, synu velikého knížete Konstantina, narozenému roku 1863. V českých politických kruzích byla již tehdy nadhozena otázka, proč mu bylo dáno právě jméno Václav (Vjačeslav) a není-li snad vyhlédnut pro český trůn; mnoho se o tom mluvilo,

¹⁴⁵⁾ Vserossijskaja 183.

¹⁴⁶⁾ Frič 19—20. Klaczko 154.

¹⁴⁷⁾ Pouť 45.

zvláště po pruském vpádu. Rieger a Sladkovský se snažili rozluštit tuto záhadu v Rusku a na ruském vyslanectví ve Vídni. Vávra se tázal v Petrohradě prof. Lavrovského, má-li princ Václav jaký význam, a ten mu řekl, že ano. U nás v Rusku se nedá ani jméno bez politického významu a už nejméně takové, v Rusku neobyčejné. Nebojte se, že by vás Rusko dalo Prusům. Máme několik princů v zásobě pro budoucí potřebu a Václav Konstantinovič patří mezi ně. Hrabě Tolstoj, dotázán, řekl: „To jsou věci, jež nevycházejí z gosudarova kabinetu a ho překročiti nesmí; ani Gorčakov by o nich nemluvil, a by měl otce a matky, se jim o tom zamlčel.“¹⁴⁸⁾

Při této večeři na rozloučenou pravil generál inženýr Ivanickij, že Rusové nevěří v německou vědu. Češi mají muže učené a slavné, jsou národ osvícený a je potřeba, aby zaujali v Rusku místa, která zaujímali dotud Němci. Češi rozumějí slovanským zájmům Ruska, kdežto Němci dělali karikatury ze slovanské Rusi.¹⁴⁹⁾

Našemu Miličevičovi utkvělo z řeči generála Ivanického v paměti toto místo: Jedno slunce vás zahřívá, je třeba, abyste všichni mluvili jedním jazykem. Miličevič podotýká, že hostům, kteří tomu rozuměli, uvázlo sousto v hrdlech. Mnozí rozumní Rusové počali pak hosty uklidňovati, ukazujíce na to, že Ivanickij je přemrštěný ruský vlastenec, který velmi často neví, co mluví. Miličevič měl ostatně ještě častěji příležitost vyslechnouti podobné řeči a velmi ho to pobuřovalo.¹⁵⁰⁾

Dne 21. května psal Rieger z Petrohradu své ženě, že mluvil česky a bude dnes asi zase mluvit, ale že se nepouští do politiky, drže se v mezích obecné vzájemnosti slovanské. „Poměry jsou zde zvláštní, mnohonásobně a divně rozviklané, a třeba bude se zde ohlédnouti teprve na terrain.“¹⁵¹⁾

Zdá se, že na ruské straně v Petrohradě panovala na počátku při příchodu slovanských hostů jistá zdržlivost. Jan Palacký aspoň vypravuje, že v Petrohradě vanul na počátku na všech stranách mrazivý chlad. Z významnějších lidí v Petrohradě se o hosty nikdo nezajímal, vyjímaje knížete Obolenského a Svatopluka Mirského a dva důstojníky. Ostatní osoby, které nás obklopovaly, praví Palacký, byli ponejvíce tajní poli-

¹⁴⁸⁾ Kazbunda 120.

¹⁴⁹⁾ Pouť 46.

¹⁵⁰⁾ Miličevič 48.

¹⁵¹⁾ Heidler 176, 177.

cisté. Teprve postupně se vše změnilo a pak jevíly o hosty zájem obzvláště kruhy vojenské.¹⁵²⁾

Český novinář Vávra psal svému tchánovi Sabinovi o mnoha věcech, jež zaslechl v Petrohradě a Moskvě v soukromých rozhovorech. Zdá se, že poněkud nadsazoval, myslím však, že nemáme důvodu nepokládati jeho referátů o soukromých projevech jednotlivých vynikajících osobností v celku za mimořádně zajímavá svědectví o náladě, jež v Rusku tehdy převládala. Vávrovy referáty jsou zajímavé v jiném směru tím, že nám často podávají podrobné zprávy i o čelnějších ruských poutnících.

„Naši lidé,“ praví na jednom místě Vávra, „se chovají velmi rozumně a vyhýbají se všemu politickému liberalismu. Také proti Rakousku co státu a proti vládě rakouské nikdo necekne, a vše se drží a držeti bude jen na národní půdě.“ O Riegrovi praví, že si počíná s velikým taktem a mluví o Rakousku vždy s jakýmsi respektem, „takže nás Rusové nemohou mít za rebellanty“ (sic!).¹⁵³⁾ Ale bylo-li tomu tak při veřejných manifestacích, a to se shoduje s tím, co psal Rieger své ženě, bylo jinak v soukromí. Naši lidé mají největší kuráž, praví zase Vávra, když se hodně napijou. A za celého pobytu poutníků v Rusku bylo nějakého pití! Třeba si jen přečísti, kterak Subotič ve své autobiografii vyzpíval celou hymnu na dobré ruské jídlo a pití. „Ale chlazené šampaňské! Zdá se, jako by člověk pil samé kousky ledu, božské však, jak jen může býti. Nechlazené šampaňské a chlazené, to je nebe a dudy. A chlazeného se v Rusku vypije více, než ve třech západních císařstvích!“ Frič vypočítal, že se na celé pouti tam a zpět vypilo nejméně 6000 lahví šampaňského.¹⁵⁴⁾ O odvaze svých krajanů, „když se hodně napijou“, se Vávra přesvědčil při čaji, na který byli Čechové pozváni od několika petrohradských profesorů. „Tu byste byl nepoznal líného Braunera ani Riegra, jak mluvili, praví Vávra, a panu Beustovi muselo brnět v uších, jako to znělo.“ Rieger řekl, že Beust je největším škůdcem Rakouska, a že je pochová, bude-li dlouho sedět nahoře. Lamanskij pronesl přípitek, aby tedy dlouho nahoře seděl. Palacký pravil, že „nepřeje Rakousku krátkého života, ba naopak, že má stát tento za nejlepší a Slovanům západním nejpřízni-

vější kombinaci, kdyby vláda rakouská sobě a nám (t. j. Čechům) rozuměla, ale nerozumí a nezdá se, že by kdy porozuměla pro neschopné své rádce“. Brauner dodal: „Rádcové nepřijdou sami, nýbrž jsou voláni, a kdo je volá, ten ví, proč právě ty a ne jiné. Cokoliv z toho systému pojde, jenž nejen nás, ale celý stát hubí, my hledíme nyní pokojně v budoucnost, majíce za sebou moc a národ, jenž neoslyší vzdechy stísněných.“ Rusové při cinkotu číší se pak zapřisahali, že ruský národ neopustí Čechů v nebezpečnostech. Lamanskij řekl, že nátlak ruské žurnalistiky nedá ruské vládě usnouti, a s tím souhlasili všichni přítomní žurnalisté a literáti. Vávra k tomu dodává: Pomněte, že v Rusku padá žurnalistika více na váhu, nežli jinde v celém snad světě.

Z tohoto referátu vysvítá, že to byly slavjanofilské petrohradské kruhy, o nichž Vávra praví, že tvoří nejpočetnější slovanskou stranu v Petrohradě. K této straně časem přistupovali také Starorusové (nacionalisté) jeden po druhém. V čele stál veliký kníže Konstantin, z jehož hlavy prý vyšla idea výstavy. Od něho očekáváno, že pomůže všem Slovanům.

Vávra tvrdí, že nejlepším a nejrozhodnějším z kruhů petrohradské šlechty byl hrabě Tolstoj a pak Lamanskij. Tolstoj při jedné příležitosti prý řekl: „Jenom své děti vychovávejte na Slovy a přiučujte je našemu písmu, ty se dočkají toho, čeho si přejete. Až promluvíte s osvíceným Gorčakovem, uhlídáte, jak smýšlí.“ O Gorčakovu vyjádřil se poutníkům podobně i jistý rada ve Vilně, který řekl, že je pravý ruský Slovan („pravý Slavjanin Rus“).

Kdo má takovou vytrvalost v dobrém, řekl prý Tolstoj, jako češi, na toho Pán Bůh a svatá Rus časem svým už vzpomenu. Lamanskij k tomu prohodil: Kéž by to už bylo, načež Tolstoj: Bude to snad dříve, než si kdo pomyslí; bohdá scházeti se budeme a vídati nyní častěji, buď každý rok, buď aspoň ob rok neb dva, a uspořádáme všeliké výstavy neb oslavíme památné dny. Dobrá vůle najde vždy dobrou příležitost. Němci nesmějí říkati, že si nerozumíme. U stolu Tolstého se mluvilo, že se v Rusku pomýšlí na pravé křížácké tažení proti Turkům, a kdyby se do války proti Rusku vmísilo Rakousko, dostala by turecká otázka ráz slovanské otázky vůbec a „nastal by hon“.

Vávra na jednom místě zdůrazňuje, že se Rusové nejvíce zajímali o Jihoslovany, ale na druhém praví, že nejraději mají

¹⁵²⁾ J. Palacký, Národní Politika 1906, č. 38.

¹⁵³⁾ Kazbunda 116, 117.

¹⁵⁴⁾ Frič 4.

přece jen Čechy, poněvadž se v Čechách nejvíce literárně pracovalo pro všeslovanskou ideu. O Chorvatech a Srbech praví, že si počínali nejživěji, že ustavičně píší do Záhřeba na sněm poslancům, aby se nedali, a že je nyní konec s maďarskou politikou na jihu. „I Slováci, praví, dostali jaksi kuráže. Zůstanou-li Maďaři takoví jako jsou, dostanou svatě naklepano. To se jim zde slibuje všady.“

Veliký zájem panoval v Petrohradě o Malorusy a jejich představitele profesora Golovackého. Když Golovackij v jedné soukromé společnosti načrtl postavení Slovanů v Uhrách, Rusové se téměř rozplakali, a profesor Sreznevskij pravil, že doufá, že ruští důstojníci, až zase Rusové přijdou do Uher, nebudou už sympatisovati s Maďary jako roku 1849. Ne! Ne! volali přítomní důstojníci a generálové.

Tolstoj ujišťoval v Petrohradě Golovackého, že Rusko nepovede centralisační politiky vně svých starých hranic, a že jen Němcům v severních provinciích „přistřihne frak“. Akademie přestane již záhy vydávati německá pojednání a bude za to přijímati spisy ve všech řečích slovanských. Do Německa už také nebude posílati tolik Rusů na studie jako dosud, nýbrž do Čech.

Vávra nabyl již v Petrohradě přesvědčení, že ruské střední vrstvy rozumějí slovanské otázce, a že Slované na každý způsob kráčejí vstříc slavné budoucnosti. Přes to však, že byl nadšený rusofil a ač z jeho intimní korespondence tchánovi Sabinovi a z jeho dopisů v „Národních Novinách“ úplně je zřejmé, že skutečně věřil v slovanské vědomí ruského národa (psal o „proudu vědomí slovanského, který se rozhojnil v mohutný veletok, jehož zadržení nikomu více nepodaří se“¹⁵⁵) — poznamenal přece leccos, co dokazuje, že se kolem sebe díval otevřenýma očima. V Petrohradě se mu příliš nelíbilo, poněvadž se tam cítil jako v zlaté kleci. „Všeho je dost, ale v kleci. Samí pánové kolem nás a nepustí nás z očí a rukou, takže s lidem se ani nesejdeme a s nikým mluvit nemůžeme mimo ty, co jsou pořádě u nás. Jedni jdou, jiní přijdou, a jsme jako v pasti, nestýkájíce se s lidem leda jako v letu a mimochodem. Vidíme tedy jen kabát, řekl bych uniformu Ruska, ale tělo ne.“

Vávrovi se nelíbilo, že se zvláště Staročesi příliš derou do

popředí. O Palackém praví, že se choval velmi skromně a ponechával své místo Riegrovi a Braunerovi. „Ti však se tu také nafukují a mluví celý den. Že je jen ta »huba« neboli.“ Jinak se chová Mladoček Dr. J. Grégr. Grégrovi překáží snaha, udržeti hosty v jisté osamocenosti. Chtěl by mluvit s prostým lidem. Pozoruje, často vrtí hlavou a moc mlčí. Je kromobyčejně střízlivý a studuje ty pány. Vávra se diví, že se jim ještě ani jeden Rus neprojevil jako demokrat strany Hercegovy.

Vávra mluví s ironií o některých svých krajanech, kteří jsou přemrštěně nadšeni Ruskem. O pražském archiváři Erbenovi praví, že dělá „komplimenty“ každému lokajovi a „všecko se mu tu hrozně líbí“, a že je neustále pln strachu, aby někdo něco neřekl, co by mohlo Čechům škoditi.

„Jsou zde lidé, praví, již si ani mysliti nemohou, jak může ostatní svět žíti bez ruského cara a se domýšlí, že bez něho by se už ani země neudržela pod oblohou.“ To byli ruští nacionalisté, jež Vávra nazývá Starorusy. Ostatně nacionalisté se skláněli před tváří carovou stejně jako slavjanofilové, a tento kult byl tak silný, že v dané chvíli překonal a překlenul i rozpory. Miličevič byl překvapen tímto carovým kultem a zdálo se mu neobyčejné, když při představení Glinkovy opery byl po prvé svědkem, jak všichni lidé povstávají, jakmile orchestr začal hráti: „Bože carja chrání“.^{155a})

¹⁵⁵) N. Noviny 1867, č. 33.

^{155a}) Miličevič 18. O Vávrových referátech srov. Kazbunda 48, 116 a další.

IX.

NADŠENÉ UVÍTÁNÍ POUTNÍKŮ V MOSKVĚ – SCHŮZE PŘEDSTAVITELŮ SLOVANSKÉ VĚDY A SLOVANSKÉHO UMĚNÍ NA MOSKEVSKÉ UNI-
VERSITĚ – ŘEČI PALACKÉHO, POLITA A RIEGRA – MILIČEVIČ PROTI
NÁVRHŮM, ABY RUSKÝ JAZYK BYL VŠESLOVANSKÝ – VEŘEJNÁ
SCHŮZE „PŘÁTEL RUSKÉ LITERATURY“ – VEŘEJNÁ MANIFESTACE
V SOKOLNIKÁCH – ŘEČ POGODINA A AKSAKOVA – RIEGER MLUVÍ
VE PROSPĚCH POLÁKŮ A VYVOLÁVÁ ROZHOŘČENÍ RUSKÝCH
NACIONALISTŮ – KNÍŽE ČERKASSKIJ ODPOVÍDÁ RIEGROVI – ÚTOKY
POLÁKŮ NA RIEGRA – ŘEČ VLADANA ĐORĐEVIČE – POUTNÍCI
V „OBCHODNÍM KLUBU“ – OTÁZKA PRAVOSLAVÍ – MOSKEVŠTÍ
STUDENTI A SLOVANÉ – VÁVROVA POZOROVÁNÍ – PRAVIDLA SLO-
VANSKÉ UČENÉ A LITERÁRNÍ SPOLEČNOSTI – USNESENÍ O BUDOU-
CÍCH VŠESLOVANSKÝCH SJEZDECH – NÁVRAT DO PETROHRADU –
SCHŮZE V ZEMĚPISNÉ SPOLEČNOSTI – OTÁZKA ČESKÉHO VYSTĚHO-
VALECTVÍ DO RUSKA – NÁVŠTĚVA U VELIKÉHO KNÍŽETE KONSTAN-
TINA V PAVLOVSKU A NÁVŠTĚVA KRONŠTADTU – NÁVRAT DOMŮ

Subotić praví, že cesta hostů do Ruska byla pravým triumfem. Počínaje od hranic stával se tento triumf čím dále do Moskvy vždy větší a větší, vzrůstaje jako lavina, až se v Moskvě objevil stotisícový zástup, vítající hosty. Na počátku mělo přijetí spíše ráz oficielní. Přípravný výbor se musil starati, aby hosté byli na nádražích vítáni. Než se dostali do Petrohradu uplynulo však již dosti času, aby se zprávy o jejich cestě dostaly mezi lid, takže uvítání v residenci bylo již vřelejší a srdečnější. Cesta z Petrohradu do Moskvy měla pak již zcela jiný ráz. Na každé stanici vítaly hosty tisíce a tisíce lidí a každý říkal, že podobného uvítání Rusko ještě nezažilo, jak počtem lidí, tak co do srdečnosti přijetí a vřelosti.¹⁵⁶⁾

Poutníci přijeli do Moskvy dne 28. května v 10 hodin večer. Uvítal je moskevský starosta kníže Ščerbatov, jenž podal Palackému ve jménu města na stříbrném talíři chléb a sůl. Na samém nádraží bylo asi 10.000 lidí. Každý chtěl slovanským hostům podati ruku a někteří je objímali. Policii se nepodařilo zabrániti, aby se lid nepomísil s poutníky. Všechny ulice, jimiž hosté jeli, byly osvětleny a ozdobeny prapory. Subotić prožil jen jedině podobné vítání, a sice roku 1848,

když přijel k slovanskému sjezdu do Prahy. V Moskvě hosty vítal lid i vláda, potud bylo toto uvítání větší onoho. Na nádraží byly tisíce lidí, a od nádraží po celé cestě až do hotelu, kde hosté byli ubytováni, byla hlava na hlavě. Převládal typický slovanský kroj a řeč.¹⁵⁷⁾

Ještě týž večer uvítal hosty Pogodin, Aksakov a ostatní původci a organizátoři slovanského sjezdu. Mimo to hosty přijal za jejich pobytu v Moskvě též představitel vlády, gubernátor kníže Dolgorukij. Jan Palacký vypravuje, že se tázal telegraficky cara, jak má hosty uvítati, a že obdržel odpověď: „Comme moi même.“ Dolgorukij nevěděl, zdali to znamená „jako mne samého“ nebo „jako já sám“.¹⁵⁸⁾ Přijal proto hosty téměř královsky. Ale úředně hovořil v intencích vlády, zdůrazňuje „vědeckou“ stránku výstavy. Podle názoru rakouského vyslance byl Dolgorukij jedinou oficielní ruskou osobností, v jejímž projevu zazněl strážlivý tón, který se velmi lišil od záplavy projevů, překypujících bratrskou láskou (zvláště na př. od projevů hraběte Tolstého). Rakouský vyslanec byl spokojen s proslovem Dolgorukého, tím spíše, že šlo o gubernátora města, které právem bylo možno považovati za ohnisko národní strany.¹⁵⁹⁾

Dne 29. května navštívili slovanští hosté národopisnou výstavu. O celé této výstavě se vůbec mnoho nemluvalo. Zájem o ni měli jen odborníci z hostů. Oficielní prohlídka výstavy netrvala déle než hodinu.¹⁶⁰⁾

Lamanskij nazval banket ve „šlechtické besedě“ prvním slovanským sjezdem v Rusku, hodinou bratrství.¹⁶¹⁾ Dne 30. května slavily slovanská věda a umění na moskevské universitě slavnost prvního všeslovanského sjezdu zástupců vědy a umění. V universitních síních se sešli zástupci asi 18 vědeckých a uměleckých korporací, aby uvítali hosty a referovali o své práci. Před universitou se shromáždilo mnoho lidí a studentů, hosty srdečně zdravících.

Tato schůzka Slovanů v Moskvě bývá s oblibou nazývána druhým slovanským sjezdem, třebaže zájezd nebyl spojen se žádným jednáním, jež by bylo vázáno na jedno

¹⁵⁷⁾ Tamtéž 11. Srov. i Polit, Putne uspomene 76.

¹⁵⁸⁾ J. Palacký m. uv.

¹⁵⁹⁾ Kazbunda 65.

¹⁶⁰⁾ Klaczko 160—161.

¹⁶¹⁾ Vserossijskaja 205.

¹⁵⁶⁾ Subotić 42.

místo, a mělo přesně předem stanovený program. Na něco takového se vůbec nepomýšlelo. Ale všechny ony hostiny, večere, bankety měly zásadně týž charakter. Bylo by chybné, kdyby se z tohoto rázu slavností v Moskvě činily závěry, že vše, co se tam dalo, bylo bezvýznamné. Mnoho vynikajících lidí ze slovanského světa nabylo tehdy příležitosti, navázati osobní styky, dáti si navzájem určité sliby, vyměnití názory. Ze schůzí v Moskvě zcela jistě nejdůležitější byla tato univerzitní.

Když byli hosté uvítáni zástupci zmíněných již ruských korporací, byli vyzváni, aby se ujali slova. Vávra praví, že řeči ruských delegátů, zvláště ščurovského, Platonova, Železnova a Sokolova byly toho druhu, že se nedají ani tisknouti. Učenci a akademikové tak se nadchli pro slovanskou myšlenku, že se vliv tohoto zápalu na politiku, veřejné mínění a vývin celého Slovanstva ani vypočísti nedá.¹⁶²⁾

Z hostů mluvil na universitě Palacký, Golovackij, Bogorov a Polit. Palacký řekl, že po celou dobu zasedání ozývalo se v řečech, jež byly pronášeny, slovo „nauka slovanská“. Děkuje Bohu, že se dožil chvíle, kdy tak slavné shromáždění zástupců vědy, nauk a umění slaví svůj první všeslovanský sjezd. Zestárl v studiích slovanské vědy a znal prvopočátky těch, kdo v jeho vlasti vzdělávali slovanskou nauku v dobách ne právě příznivých. Jest tomu právě padesát let, kdy byl uveden na pole slovanských věd Dobrovským, a právě tak padesát let, kdy se poprvé sešel se šafaříkem a stal se jeho nerozlučným přítelem a vzdělavatelem role slovanské vědy. Šafařík obětoval vše, co měl, pro slovanskou vědu a šafařík byl duch bohatý a vzácný. Obětoval Slovanstvu své vědění a jmění a byl mučedníkem slovanské vědy. V době, kdy věda slovanská slaví v Rusku první triumf, pokládá za svou povinnost vzpomenouti památky tohoto „vzdělavatele nauky slovanské“. Polit vypravuje, že Palacký byl za své řeči tak pohnut, že mu několikrát vstoupily slzy do očí.¹⁶³⁾

Dr. Polit přirovnával Srby ke křesťanům, kteří, složivše slib, že navštíví Svatou zemi, když pak po dlouhé cestě a obtížích spatří Jerusalema, padají na kolena, a líbají půdu. — Právě tak Srbové, jakmile spatří posvátnou Moskvu, líbají půdu této pravoslavné slovanské matky. Moskva není jen

¹⁶²⁾ Kazbunda 128.

¹⁶³⁾ Pouť 59. Polit, Sve dosadanje besede 77.

matkou Rusů, Moskva je matka všeslovanská, jádro Slovanstva. Odbočuje hluboko do historie, Polit hovořil o Dušanovu carství, zákonníku, o Obradoviči a Vukovi, a končil přáním, aby příští všeslovanský sjezd uzřel již veliký srbský stát, vzkříšený na prospěch všeslovanské vzdělanosti.¹⁶⁴⁾

Po skončení oficiálních slavností byli hosté vyčastováni universitním obědem, kde měl Rieger jednu ze svých nejzdařilejších řečí, proslovených v Rusku. Měl zatím dosti času, aby se orientoval. Na moskevské universitě horoval rektor Baršev pro sjednocení Slovanů. Mluvil o sjednocení Německa a Italie a předpovídal vznik ohromného slovanského národa, kterému nikdo neodolá. Nakonec zdůrazňoval potřebu jednotného jazyka.¹⁶⁵⁾

Rieger — „junák-řečník“ — (jak ho zval Miličević), pokládal za potřebné odpověděti na podobné projevy, jako byl rektora Barševa, v tom smyslu, jak si celkem všichni Slované skutečně představovali slovanský problém.

Proslovil delší, mohutnou řeč, v níž se jeví učenec i řečník. Miličević ve svém referátě o národopisné výstavě přináší parafrasi této řeči. Jaký cíl mají tyto naše sjezdy, tázal se Rieger? Máme před sebou dvě cesty: cestu k úplné jednotě, nebo cestu rozmanitostí k harmonii. On je pro druhou dráhu. „Rozmanitost členů nevyklučuje jednoty, ale jednota spočívá v jejich harmonii. Jednota bez údů může zavést k jednostrannosti, k bezživotí, tak jako pouhé rozdrobení bez vedoucího ducha vede k slabosti a záhubě. Kdybyste slili všechny své zvony v jediný veliký zvon, který by byl větší než sám „car zvonů“, byl by hlas tohoto hrdiny mezi zvony ovšem silný, ale nebyl by to zajisté ten milý dojem, kterým působí harmonie zvonů, když všechny současně hlásají vzkříšení. A jaká krása spočívá v tom, že všechny moskevské zvony jsou naladěny jedním duchem. A právě tato jejich harmonie činí jednotu. V člověku a v každém lidském tvorů, v politickém životě, ve vědě, i ve světě zjevů hmotných jsou dva momenty: síla a krása. Síly se dociluje hlavně jednotou, krásy harmonií částí. Zda by slovanská lípa byla krásnější, kdybyste jí odřezali všechny větve a nechali jen kmen? Každý kořen nechť se drží své půdy, ve kmeni lípy musí býti celek a jednota, ale v její koruně a rozvětvení život a květ i krása.

¹⁶⁴⁾ Sve dosadanje besede 77.

¹⁶⁵⁾ Frič 9.

Člověka méně vzdělaného nejvíce ohromí síla a veliké rozměry. Národové, kteří chtějí v dějinách působiti mocí válečnou, směřují hlavně k jednotě a svému soustředění. Za našich dob na př. Němci obzvláště dychtí po slávě válečné a dobývání, ale nevím, zdali tato jejich nynější válečná činnost bude podporovati německé umění a vědu v té míře, jak jim sloužila posavadní germánská roztržičnost, neboť Němci právě při této rozdrobenosti měli vždy jednu mysl národní a společné snahy. V této rozdrobenosti postavili se učeností a společnou duchovní prací svou mezi první národy světa.

Prostý člověk bývá přiváděn k obdivu zvláště silou a ohromující velikostí, kdežto člověk vzdělanější hledí více k podrobnostem a k částem, k oduševnění hmoty a cení si nejvíce krásu, spočívající v souměrnosti a souhlasu.“ Rieger končil svoji řeč přáním, aby mezi slovanskými učiteli bylo dojednáno konání pravidelných sjezdů, a aby se pracovalo pro krásu duchovního celku svobodným a souhlasným závoděním . . . „Sláva harmonii Slovanů!“

Miličević, který byl Riegrovou řečí zjevně nadšen, praví, že pokud se pamatuje byl to jediný přípitek, z něhož bylo možno vzhledem k historii slovanských národů a vzhledem k budoucnosti míti radost, ale přemrštěné kruhy nebyly s ním spokojeny.¹⁶⁶⁾

V referátu své ženě o svém přípitku Rieger praví, že dal myšlenku, že se každý slovanský národ musí rozvíjeti samostatně, ale za souzvuku všech.

Přípitek se nelíbil některým Ultrarúsům, aneksionistům, ale jiným se velmi líbil a našim, t. j. Čechům, velice. Obzvláště se však líbil Srbům, kteří téměř do jednoho přišli k Riegrovi, aby mu poděkovali. Sekretář srbského ministerstva (Miličević) prohlásil, že mu děkuje jménem celého Balkánského poloostrova a Dr. J. Grégr se vyslovil: Rieger mluvil jako Bůh, Rusům se to však nebude líbiti. Riegrova koncepce byla neslavjanofilská a neruská, za to však demokratická a moderní a dříve nebo později musilo dojít k srážce mezi ní a slavjanofilskou, čistě ruskou koncepcí.

Miličevićovi velmi vadily nabídky Rusů, aby ruština byla

¹⁶⁶⁾ Miličević 48, 49. Srov. Riegrovu řeč v Pouťi 66. Tam je ještě zdůrazněno, že i Řekové dosáhli nedostižného stupně vzdělanosti. Italové, ač rozdrobení, měli přece své Rafaely, a dnes, sjednocení, sotva budou míti Leonardů a Rafaelů.

přijata za vědecký jazyk všech Slovanů. Veřejně proti nim sice nevystoupil, ale užil příležitosti při obědě u knížete Meščerského, kde se sešel užší kroužek ruských nacionalistů (Čerkasskij, Katkov, Leontev, Vasiljevskij, a přítomni byli i Golovackij a Polit), aby o tom řekl své mínění. Na otázku Leonteva, co se mu nelíbí, odpověděl: Vše se mi líbí, jen přání, aby všichni Slované přijali ruštinu, je, myslím, nesmyslné. Rusové tím věcně nezískají nic, a pro nás je to velmi těžké. Na to odpověděl Leontev: Přemrštěnci jsou všude! Oddělte to, co říkají, od názorů ostatních rozumných Rusů. Nebažime po nových krajanech. Ve dnešních našich hranicích může žíti 600 milionů lidí. Naše pravé přání jest, aby se slovanští národové osvobodili, rozvíjeli a žili ve vlastních státech, nám přátelských. To je přáním všech rozumných Rusů a to jest pro vás velmi dobré. Neohlížejte se tudíž na pošetilce, kterých je všude dost. Čerkasskij, který poslouchal, připojil: Můj Bože, ti, kteří napájeli své kozácké koně v Seině, smějí zajisté přeháněti! Ale Miličević se ohradil: Blahopřeji jim k té slávě, zaplacené neštěstím, vypálením Moskvy, ale soudím, že spravedlivě žádáme, aby pro svoje vítězství neuráželi těch, jež nazývají bratry.¹⁶⁷⁾

Jako zajímavou zvláštnost třeba uvést, že Ukrajinec Hatcuk mluvil v Moskvě na universitě církevní slovanštinou.¹⁶⁸⁾

Z ostatních veřejných manifestací v Moskvě třeba se zmíniti zejména ještě o dvou: o veřejné schůzi „Spolku přátel ruské literatury“ a slavném slovanském obědě v Sokolnících.

Veřejná schůze „Spolku přátel ruské literatury“ se konala 1. června. Předseda Kalačev řekl mezi jiným, když mluvil o obtížích studia slovanského zákonodárství, jež působí různé slovanské jazyky, že je třeba, aby si Slované vyvolili jeden obecný literární jazyk, a aby v oboru práva byla vypracována obecná terminologie, jež by jasněji a přesněji vystihovala právní pojmy než cizí slova, jež často matou slovanské národní představy a pojmy. Pak by všichni vzdělaní Slované jeden druhému tak přesně rozuměli, jako si navzájem rozumějí Francouzové a Italové, kteří jsou hrdí na tuto svou přednost.

Ve výroční zprávě tohoto spolku čteme, že členové zaujali

¹⁶⁷⁾ Miličević 48, 62—63.

¹⁶⁸⁾ Pouť 68.

stanovisko, že každý slovanský národ se má vyvíjeti po svém a samostatně, při tom však obětovati svoje speciální vynikající vlastnosti a osobního genia svého do společné pokladnice všeslovanské mluvy, tak aby se nade všemi slovanskými jazyky ujal jeden jediný literární, který by znal každý vzdělaný Slovan, a aby každý slovanský národ kteréhokoliv vyznání, a maje formu vlády jakoukoliv, učinil tuto řeč orgánem vzájemného dorozumívání. Ve zprávě se praví, že přítomní Slované projevovali živý souhlas s těmito názory. Zpráva dále zdůrazňuje, že spolek přesně zjistil a určil, jaký má býti vzájemný poměr různých jazyků slovanských s ohledem na obecné dobro a pokrok vzdělanosti a jasně vymezil budoucí povahu panslavismu — jeho charakter literární.¹⁶⁹⁾

Dne 2. června konána v Sokolnikách, moskevském Hydeparku či Pratru, veliká veřejná manifestace, v paviloně, zřízeném při nedávném pobytu cara v Moskvě. Našli jsme, praví Subotić, velmi krásný pavilon, vystavěný z desek, krásně vyzdobený vně i uvnitř, s ohromnou dvoranou, jež byla upravena tak, že stoly tvořily kříž a přece zase každý host mohl přehlédnouti celou délku.

Uprostřed sálu, mezi dvěma hlavními stoly, se třepotala korouhev sv. Cyrila a Metoděje, pod níž se měly pronášeti řeči. Byla to tatáž korouhev, kterou hosté viděli v Petrohradě, a kterou věnoval k tomu účelu zámožný slepý měšťan moskevský Širjaev, nadšený stoupenec slovanské vzájemnosti.¹⁷⁰⁾

Řadu přípitků zahájil starý Pogodin. Dotkl se ve svém hovoru Poláků. Když byla tato otázka jednou již dotčena, mluvili o ní i jiní, obzvláště Rieger a výsledkem bylo veliké rozladění mezi jedním dílem poutníků a jejich ruských hostitelů. Po-

¹⁶⁹⁾ Viz Besedy v občestvě ljubitelej rossijskoj slovesnosti pri imper. mosk. universitetě. Moskva 1867, str. 8, 38—39.

¹⁷⁰⁾ Pouť 71. Zde se rozdělila už vytištěná Subotićova báseň na Moskvu. (Viz Pozor 1867, č. 137.) I Laza Kostić opěval za sjezdu „Matušku Moskvu“, severního „ptáka fenixe“:

„I naša nek vidi zemlja
Slovenskog bratstva živi znak,
Nek razaspu kubeta Kremlja,
Po zapadu istočni zrak.“

Viz u Skerliće, Omladina i njena književnost.

godin nazval návštěvu slovanských hostí epochou v dějinách všeho Slovanstva. Stará Moskva je šťastna, že jí bylo dopřáno prokázati důležitou službu vlasti. My Rusové, ponechávajíce při tomto svátku pokoje, shody a lásky stranou politiku, prohlašujeme v této slavnostní chvíli před tvářmi celé Evropy, že chováme upřímné, hluboké a mohu říci i zákonité a spravedlivé přání, aby slovanští národové všech států se těšili z práv evropských občanů devatenáctého století, a nikdo z nich nepodléhal již bývalému útisku: Češi, Srbové, Chorvaté, Bulhaři, Slovinci, Štyřané, Bosenci, Černohorci, Slováci, Moravané, Lužičané, Dalmatinci, Haličští Rusové i Poláci. Vyslovil jsem i jméno Poláků, ale kde jsou? Já jich zde nevidím. Škoda. Jediní Poláci ze všech Slovanů stojí podál s hněvivými zraky. Bůh je opatruj! Je to zbytečné. My jich ze své rodiny nevyklučujeme a hořce pláčeme nad jejich divokou zasloupeností, přejíce si, aby brzo nahlédli, jak nepřirozené je jejich postavení, když se nalézají v těsném spolku s Turky, odvěkým nepřítelem Slovanstva, zatím co se všichni ostatní Slované navzájem líbají a objímají. — Modleme se, bratří, aby zapomenouce na minulost, s důvěrou se uchýlili k velkodušnosti našeho milovaného, blahorodého vladaře, který nese jméno prvního jejich dobrodince Alexandra. Pak naše radost, ruská i slovanská, bude úplná.

Pogodin přál Slovanům, aby se po všech útrapách dožili lepších a šťastnějších dnů. Kéž se stále silněji upevňuje jejich duševní společenství a srdečnost! Kéž tento sjezd je počátkem stálého styku mezi nimi k prospěchu slovanské vědy a umění, obchodu a kolonisace a k prospěchu slovanských jazyků a jednoho jediného jazyka společného se stejnou abecedou, který je potřebný, a který si vyvolí.

Pogodinova řeč byla na ruské straně přijata velmi chladně. Rusové podle jedné verse dokonce syčeli. Zjevně proto, že se dotkl i polské otázky.¹⁷¹⁾

Jako nějaký protest proti řeči Pogodinově vyzněl hovor Aksakova. Aksakov řekl, že úkolem Ruska je uskutečniti bratrství a svobodu slovanských národů. Každý slovanský národ, který se protiví této společné úloze, a který se jí zřiká, zřiká se

¹⁷¹⁾ Srov. „Řeč proiznesennaja na obědě v čest' Slavjan maja 21. v Sokolnikach“, otisk z Ruské Gazety č. 17 a 18. Viz i Vse-rossijskaja 339. Frič 12. Jak Pogodina nenáviděli Poláci, je patrné ze sbírky básní polského emigranta Krolikowského.

již tím své vlastní existence a je odsouzený zahynouti. Prohlá-
šoval, že tento Slovanský sjezd je hranicí mezi minulostí a bu-
doucností. Vybojovali jsme nekrvavé vítěství sami nad sebou,
pravil, nad svými hříchy. Učiněn důležitý převrat. Ode dneška
mizí všechna abstraktnost, jak říkají Němci, mizí platonická
idea a nastupuje reálnost. V bratrství není vyšších, není niž-
ších. Bratří jsou si rovni a rovnoprávní. Kdo z nich je lepší
a silnější, na tom spočívá i větší zodpovědnost. Od toho, kdo
mnoho má, mnoho se také žádá. Je povinností silnějšího po-
máhati slabšímu. Rusko má velikou odpovědnost a má za
povinnost učiniti slovanské bratrství pravdou i skutkem.¹⁷²⁾

Nejdůležitější byla však řeč, kterou proslovil v Sokolnicích
Rieger ve prospěch Poláků. Tento projev byl v slovanské ve-
řejnosti mimo Rusko provázen souhlasem. Záhřebský „Agra-
mer Zeitung“ (z 19./6. č. 164) jej otiskl celý a napsal: *Seine
Rede ist in Wirklichkeit eine Tat, eine Tat
der Zukunft.*

Rieger tak jako Pogodin konstatoval, že v Moskvě bohužel
není Poláků. Roku 1863, kdy se celá Evropa postavila proti
Rusům, prohlásil spolu s Palackým, že Poláci jsou v nepravu,
a že jejich počínání je neštěstím. Oba na základě dějin uznali,
že se polská vláda a šlechta dopustily veliké křivdy, když
ruskému národu hleděly odciziti Malorusy a nutily je k unii,
prostředky často nešlechtnými. My to prohlásili zjevně za
křivdu, řekl Rieger, a uznali jsme, že máte právo získati zpět
tyto kraje, násilím Vám odňaté. A veřejně jsme řekli, že kmen
maloruský má právo hlásiti se opět k Vám, kteřížto jste dle
úsudku vědy jeden národ.

Roku 1863 jsme prohlásili, že polské povstání je neštěstím
pro Poláky, ale dnes pravím, že bylo zároveň neštěstím pro
celé Slovanstvo. Srdce dvou slovanských národů se jím
strpčila proti sobě více než kdy před tím. Dokud bude trvati
tato nenávist nesmířená, potud slovanská duše nebude klidna
a bratrství zůstane neukojeno.

Svede-li se někde boj mezi bratry a jeden z bratrů zvítězí,
má hněv a nenávist mezi nimi trvati na věky? Myslím, že na-
stala chvíle, kdy vítěz má velikomyslně říci svému bratru:
Vidíš, jsem silnější a porazil jsem tě a jsi zcela v mé moci.
Mohu nyní s tebou činiti, co se mi líbí, ale já jsem spra-

¹⁷²⁾ Klaczko 165.

vedlivý a osvědčím, že jsem tvým bratrem podle krve i ja-
zyka. Hle, nechci tvého práva a přeji tobě existence. Důvěruje
v šlechtnost slovanského srdce a rozum lidský, doufám, že
Poláci poznají, že Vám křivdili. Nežádám, aby Rusové postou-
pili i jen píď své země proti svému právu národnímu, ale
přijde-li chvíle, kdy Poláci uznají upřímně a loyálně v plné
míře i ruské právo, právo ruského národa, a zvláště malo-
ruského, pak myslím, že vy mocnější a silnější ukážete, že
nestojíte o jejich odnárodnění, nýbrž že s nimi chcete jednati
s bratrskou láskou.

České vylíčení moskevské pouti, do jisté míry rázu oficiel-
ního, praví, že u většiny posluchačů padla Riegrova slova na
půdu úrodnou. Se zřetelem na historickou pravdu však nemů-
žeme zamlčeti, že značná část Rusů byla jimi pohoršena.
Klaczko upozorňuje, že Rieger, do té doby oblíbený a slavný
řečník, kterému se vždy bouřlivě tleskalo, byl při nich od
začátku až do konce přerušován vášnivými výkřiky a zlost-
ným brucením, ano i pískáním, a když skončil, byl zahrnut
různými rozhořčenými projevy nevole, kterou vzbudil.

Vávra v první chvíli psal svému zeti do Prahy, že Rieger
mluvil o Polácích velmi směle a ostražitě, a že Rusové měli
radost, že se Čech ujal Poláků. Ale později se opravil, ozna-
muje, že ti Rusové, kteří se těšili z Riegrovy řeči, byli Rusové
strany Hercenovy, z nichž některé hosté poznali teprve
v Moskvě. Rieger si touto řečí pro Poláky uškodil.

Frič na základě zpráv současných ruských novin, obzvláště
Katkovových „Moskevských Vědomostí“, konstatoval, že Ru-
sové pískali, když Rieger řekl, že by slovanské bratrství bylo
jen prázdným sobectvím, kdyby se jeden národ chtěl povyšo-
vati nad ostatní, anebo dokonce pohliti druhé. V Riegrově
řeči bylo i toto místo: „Dokud jen jeden jediný slovanský ná-
rod bude státi za dveřmi“ (narážka na Poláky). Když Rieger
vyslovil tato slova, nastala taková vřava, že slovanští hosté
nemohli proniknouti se svým Sláva a Živio. „Moskevské Vě-
domosti“ psaly, že obecenstvo nepochopilo, jaké praktické vý-
sledky by mohl míti podobný hovor, ale všichni pochopili, že
na to musejí odpověděti. Katkov odpověděl ve svém orgánu:
Rusové nemohou býti spravedliví k Polá-
kům, protože těch už není. V našich země-
pisných dálavách není místa pro dva státy.
Dva slovanské národy — je čirá nemožnost! Jeden z nich

musil zaniknouti, a poněvadž v boji rozhoduje moc, je i právem. Slovanstvo tím ostatně nic neztratilo, nýbrž naopak získalo.

I Rieger na zpáteční cestě psal své ženě, že jeho řeči v Moskvě způsobily v Rusku mnoho hluku, a že se mezi Rusy „dělaly o tu věc zrovna strany“. Někteří Poláci mu byli velmi vděční, ale extremistům jedné i druhé strany se nezavděčil. Přesto se Rusové k němu chovali velmi pozorně a mnozí mu i vřele poděkovali za tu řeč.

Holeček nadsazuje, když tvrdí, že Čechové vzbudili svým vystupováním k sobě nedůvěru i u oficielního Ruska, i v kruzích slavjanofilských, a dokonce v celé ruské veřejnosti. Je snad pravda, že na př. Lamanskij Riegrovi nikdy neodpustil této jeho řeči, kterou se zastával Poláků, a že ještě po 20 letech zabránil Ignat'evovi blahopřáti jménem Slovanského dobročinného spolku Riegrovi k jeho sedmdesátým narozeninám. Lamanskij tehdy uváděl, že se Rieger drží neúchylně myšlenky rakouské, a že nezasluhuje sympatií slovanského světa. Rovněž Aksakov odsuzoval Riegrovu politiku, nazýváje ji ultramontání polovičatostí. Tito slavjanofilové, nebo lépe pozdější Panrusové, zapomněli jen poraditi Riegrovi, jakou tedy by měl vésti politiku v Rakousku za situace, kdy ruská oficielní politika byla právě taková, jakou Rusko v prvním desetiletí po moskevském sjezdu právě vedlo.

U Miličeviče čteme zprávu, že se Rieger po této své řeči vrátil před ostatními poutníky do Petrohradu. Tamější obyvatelstvo chtělo mu však znovu prokázati poctu. Na koncertě v Pavlovsku rozléhala se dvorana při přestávce voláním: Sláva Riegrovi! Rieger seděl jako socha, neotočil ani hlavy, a když mu Miličevič radil, aby poděkoval za prokázanou pozornost, odpověděl: Nemohu, kdož ví, kolik je těch, kteří křičí sláva, a kolik těch, kteří by pískali? Toto není Moskva, řekl na to Miličevič, před chvílí mne o tom několik Rusů přesvědčovalo. Rieger konečně vstal a uklonil se na obě strany. Zdálo se mi, že se nad námi rozboří střecha od hromového volání: Sláva Riegrovi, Urá, Urá a Živeo! praví Miličevič.

Se strany polské adresoval Riegrovi vedle jiných novinářských útoků otevřený list popoštělý Malorus Platon Kostecki (16. června). Řekl v něm Riegrovi, že se ponížil a svíjel celý poděšený, když hromada podnapilých Moskvanů protestovala proti odpuštění Polska i za těch podmínek, jaké on nabízel.

Ty, nejhrdější ze všech hostí slovanských, pravil Kostecki, musel jsi vyslechnouti a strpět pískot i rouhání, když jsi povolal, že žádný kmen slovanský nemá panovati nad druhým. A teď se vracíš do Prahy, abys dále vodil Čechy, a sami čeští zpravodajové se ostýchali napsati tvoji řeč tak, jak's ji přenesl...

Za veškerou tvou slávu nechtěl bych, aby mne tížila odpovědnost za všechny zlé následky, jež vzejdou z tvého výroku o Polsku a Rusku. Poláci Tě prosili, abys jich raději nevzpomínal. Neměl jsi k tomu práva, neboť neznal jsi pravé příčiny sporu... Měl jsi řeč jako zástupce Čechů, nuže, volám Tě před soudný stolec Čech. Stál jsi pod praporem sv. apoštolů, věrozvěstů lásky a pravdy, nuž vyzývám Tě před soud věčné lásky a pravdy a nám oběma ať je milostiv Bůh!¹⁷³⁾

Na Riegrovu řeč reagoval kníže Čerkasskij, nacionalista, kterého už známe jako někdejšího administrativního úředníka v podmaněném Polsku. V historii jsou události, pravil Čerkasskij, jichž nikdo nemůže vymazati z knihy dějin, ani historikové, ani státníci. Taková jedna událost se sběhla mezi Ruskem a Polskem. Rusko vyrovnalo jednou pro vždy a neodvolatelně staré rusko-polské dějinné účty... Tak jako není na světě síly, jež by byla s to změnití přirozený tok řek a zabrániti jim téci od pramene k ústí, tak není na světě moci, jež by byla s to, aby zvrátila dnešní státní pořádek mezi Ruskem a Polskem.

Čerkasskij ve svém proslovu užíval pro Polsko důsledně názvu „poviselské polské ruské gubernie“, k čemuž Rusové stále tleskali. Řeč končil slovy, že Rusové budou potěšeni, když se k nim Poláci vrátí, ale ne jako vzdorující člen, nýbrž jako ztracený syn, kající se ze svých hříchů. Obracuje se k Riegrovi dodal: Přemýšlejte o tom všem a poznáte, že budoucnost Polska závisí jen na Polácích samotných. Kdo jim to řekne a získá je, prokáže podstatnou službu Rusům i všem Slovanům.¹⁷⁴⁾

Subotič rovněž píše, že mezi stoupenci Riegra a Čerkasského nastalo veliké rozladění, takže se cítila potřeba jeho odstranění. Podle Subotiče ujal se té úlohy Samarin. Pozval Riegra,

¹⁷³⁾ O Riegrově řeči a následcích srov.: Vserossijskaja 342. Pouť 82. Kazbunda 129. Heidler 178. Holeček 67 a 92. Frič 14—15, 24.

¹⁷⁴⁾ Vserossijskaja 361 a d.

Čerkasského, Braunera a Subotiče k večeri do svého bytu. Tam, jak Subotič ujišťuje, mluvil přesvědčivě a bez vášně, ale bez úspěchu. Nato se rozvinula dlouhá a neplodná diskuse. Nakonec prostředkoval prý Subotič, až se obě strany dohodly a podaly si ruce jako přátelé, a to zcela upřímně a beze všeho váhání. Subotič ve své autobiografii pohříchu nepraví, čím a jakým způsobem se mu podařilo odstraniti rozpory.¹⁷⁵⁾ Hrál-li on sám při tom tak velikou úlohu, jakou si připisuje, zjistiti některým jiným, hodnověrnějším svědectvím pak též nelze.

Že rozpory mezi Čerkasským a jeho stoupenci na straně jedné a Riegrem na straně druhé nevedly k nějakým nesmiřitelným různostem, dokazuje však fakt, že Rieger byl u knížete na schůzce, o které napsal později Pogodin: Mnoho se tam mluvilo o Česích, Slovincích, Srbech a Bulharech, o různých možnostech a eventualitách. Hosté se snažili seznati záměry Ruska, hodlá-li dáti událostem směr ten či onen. My Rusové jsme se snažili přesvědčiti je, že ani my ani naše vláda nemáme žádných postranních záměrů, a že jim přejeme upřímně a od srdce všeho dobrého: Vládněte si, jak vám milo a nečekejte překážek s naší strany, nýbrž pomoci.

I zde se mluvilo o Polácích a Rieger prý řekl: Nabudete-li nezvratných důkazů, že se Poláci vzdávají západní gubernie, a že se spokojí svými zeměmi, spokojíte se s tím a smíříte se s nimi? Čerkasskij a Samarin mu odpověděli, že o podobných důkazech se zatím nikomu ani nesní, a že proto se nedá v té věci též nic podnikati.

K sympatickým projevům v Sokolnikách náleží řeč mladého Vladana Đorđevića, studujícího lékařství. Đorđević, dovolává se Riegra, prohlásil, že ten ve své řeči v universitě podal jasný výklad o tom, že se jednota musí projevovati v duševní harmonii. Souzvuk ten může býti zcela různorodý. Někteří navrhuji přijetí některého ze slovanských jazyků, na př. ruštiny, za obecný spisovný jazyk všech Slovanů. Podle Đorđevića neplynul by z tohoto kroku žádný praktický prospěch. Tisícileté vlastní dějiny vtiskly každému z národů slovanských jeho vlastní, typickou fysiognomii, která nejen nepřipouští, aby splynuly v jediný ohromný celek, nýbrž je příčinou, že by to bylo škodou pro celé Slovanstvo. Kdyby všechny slovanské

¹⁷⁵⁾ Subotič 26—28.

literatury přijaly tento návrh a byly psány příště jediným slovanským jazykem, co by se tím získalo? Vytvořila by se tím u slovanských národů kasta literátů a národové nerozměli by vlastní literatuře. Kdyby byl u všech slovanských národů zaveden jediný společný vyučovací jazyk do škol, jak dlouho by trvalo, než by tato řeč pronikla vskutku do všech vrstev obyvatelstva, aby se stala opravdu obecnou?

Đorđević upozorňoval dále, že podle jiných Slované nepotřebují jednotného jazyka pro literaturu, obecně přístupnou, nýbrž jako jazyk přísně vědecký pro ta odvětví literární, jež nejsou přístupna širokým vrstvám národním. Ale není vědy, jež by se neměla státi obecným národním majetkem. A s druhé strany věda nezná národnosti, stojí nad národními různostmi, věda je universální. K vědeckému rozvoji není zapotřebí jediné obecné slovanské řeči, neboť je naopak zřejmé, že věda činí ohromné pokroky od té doby, kdy se osvobodila z okovů obecně užívané latiny. Vyššími vědami se zaměstnávají lidé, kteří znají jazyky pramenů, z nichž čerpají svou látku. Bylo by neobyčejné, kdyby se vědě mělo za oběť přinést to, co tvoří záruku originality národů, a to je národní jazyk.

Đorđević doporučoval Rusům zvoliti jinou cestu k slovanské jednotě. Navrhoval zakládání spolků, podobných srbským omladinským spolkům v slovanských zemích, s rozšířeným oborem působnosti.

Oba Srbové, Miličević i Đorđević, se tudíž postavili zřejmě na odpor návrhům, hájeným na ruské straně v první řadě Malorusy (Golovackým) a Bulharem Bogorovem, zatím co ostatní Slované na vše to reagovali jen chabě, i když s návrhy nemohli souhlasiti. Frič českým poutníkům vyčítal, že nikdo neměl dosti smělosti ohraditi se proti podobným insinuacím, jen jediný mladý Srb Đorđević.¹⁷⁶⁾

Do Sokolnik přišlo s hosty velké množství obyvatelstva moskevského, jež bouřlivě pozdravovalo Slovanů. Při návratu ze Sokolnik, praví Subotič, se nejednou stalo, že některý Rus, oděný čistě národním krojem, skočil na stupátko vozu a uchoopil ruku toho či onoho z nás, líbaje ji až k lokti, pokud stačil, či až po rameno, načež opět klidně seskočil a odešel ke své společnosti.¹⁷⁷⁾

¹⁷⁶⁾ Vserossijskaja 395.

¹⁷⁷⁾ Tamtéž 365—366. Frič 10.

O nadšení v Moskvě psal i Vávra svému zeti, že něco takového nikdo z hostů nečekával ani netušil. „Budu míti, až přijedu, moc co povídati, píše Vávra, a ztrnete nad tím světo-
dějným obratem v Slovanstvu vůbec a v Rusku zvlášť. Věřte nebo ne, ale Moskva odzvonila dualismu a nechť se ti pánové se svou německo-maďarskou politikou neklamou.“ „Co se našich týče, praví dále Vávra, nemluví nikdo veřejně, čím by se doma mohl kompromitovati, zato však Rusové a Srbové hřmí, až se to rozléhá po celé Rusi. Tady je slovanská myšlenka tak vytržena a tak všeobecná, jako v Paříži francouzská a taková zlost na Němce, jako nikde jinde na světě. Scházíme se denně se všemi novináři a předními Rusy a ti praví, že vláda se poddá tlaku, jež žurnalistika v souhlasu s národem na vládu učiní v otázce slovanské, tím snadněji, čím jistější jest, že ho sama úmyslně vyvolává.“

I ti z hostů, kteří v Petrohradě byli dost odměření, nyní „rozvázali“. Tak Erben, Gréger a Skrejšovský. Brauner vykládal, že český národ, vycvičiv se v mlčení a trpění, schovává si čin a slovo pro dobu, kdy jazyk a ruce budou odpoutány. Katkov pravil, že Rusové se nikdy nehonosili, že jsou povoláni někomu pomoci, jako národ francouzský, jenž sliboval, co splnit nemohl — pomoci (Polákům). Rusové splní, slibující teprve dnes, že nedají utonouti žádnému kmenu slovanskému, a ruský orel bdíti bude nad každou pídí slovanské půdy.

Všechny tyto podrobnosti Vávra nasbíral z intimních rozhovorů, vedených při soukromých schůzích a čajích u vynikajících ruských politiků, kde se mluvilo volně.¹⁷⁸⁾ Ani ruské noviny vždy nepřinášely autentického znění hovorů hostů, když mluvili tak, že by jim to mohlo škodit doma. Vávra praví, že na př. Subotić mluvil velmi energicky (ne však, při které příležitosti), a že jen asi čtvrtina jeho řeči byla v novinách. „Nemůže se vůbec ani čtvrtina tisknouti, co se zde mluví.“ Katkov řekl: My to víme a oni nechť hádají.¹⁷⁹⁾

Pobyt slovanských poutníků v Moskvě se proměnil v ruskou politickou demonstraci. Vávrovi vyložili, že prý vláda chce odstraniti německý vliv doma, a že k tomu potřebuje horlivosti národa. Mimo to pokládají Rusové za jisté, že dojde k válce, a že co nevidět propukne na jihu povstání. K tomu prý vláda

¹⁷⁸⁾ Kazbunda 124.

¹⁷⁹⁾ Kazbunda 127.

potřebuje nadšení. Výstava by se odbyla ve vší tichosti jako schůze soukromých učenců, kdyby za tím vším nebyl veliký politický cíl. Úředníci prý obdrželi rozkaz, aby podporovali pouť lidu do Moskvy za doby pobytu slovanských hostů.¹⁸⁰⁾

Slovanským hostům se naskytla příležitost vejíti ve styk i s obchodní vrstvou moskevského obyvatelstva, jež se svým velikým bohatstvím představovala staroruské jádro ruského národa. Dne 7. června byla uspořádána na počest hostů hostina v Obchodním klubu. Před obědem došel z Paříže telegram o atentátu na cara Alexandra II. Atentát se nezdařil a byl proveden emigrantem-Polákem Berezowským, který svůj výstřel provázal výkřikem: Vive la Pologne, Monsieur. Dojem, který zpráva vyvolala na přítomné v Obchodním klubu, byl ohromný. Uspořádány ihned modlitby za šťastné zachránění carovo. Hudba na obecnou bouřlivou žádost zahrála národní hymnu, jež se musila třikrát opakovati. Slovanští hosté poslali od oběda carovi do Paříže blahopřejný telegram. Tento atentát jen ještě přiostrčil rusko-polské vztahy. Miličević si všiml, že zpráva o atentátu vyvolala velmi nepříznivý dojem u všech těch, kdož mysleli na možný smír s Poláky, a poznamenává skepticky, že „pouto, jež sjednocuje Slovary, je velmi vratké“.¹⁸¹⁾

Při obědě v Obchodním klubu mluvilo více hostů, mezi nimi i Polit. Přál carovi, aby se dožil šťastného obnovení srbského císařství, císařství Štěpána Dušana. Ruské noviny o tomto projevu napsaly, že je „odin iz samych silnych řečej Polita“.¹⁸²⁾

Při celé slovanské pouti hrálo velmi důležitou úlohu pravoslaví. Už Revertera psal Beustovi z Petrohradu, že jsou mnozí, kdo žasnou, že mezi 70 pozvanými hosty je jen 11 (?) pravoslavných. Komtesa Bludova nevychází prý z úžasu. Revertera, sám zřejmě špatně zpravený, informoval i Beusta nesprávně.¹⁸³⁾ Ale že pravoslavným přisuzováno bylo jisté prvenství, o tom není pochyby. Subotić, vypravuje o jedné večeri, praví: Hosty jsme byli téměř jen my pravoslavní, společnost tedy byla svá a tudíž plna upřímnosti a přátelství z první ruky. Na jiném místě opět vypravuje, že Srbové.

¹⁸⁰⁾ Tamtéž 127, 130—131.

¹⁸¹⁾ Pout 90—93. Miličević 69.

¹⁸²⁾ Putne uspomene 85.

¹⁸³⁾ Kazbunda 62.

jakožto synové pravoslavné církve, byli každému nejmilejší. Když slovanští hosté navštívili 80letého metropolitu Filareta, Subotić velebil ho do nebes. Vedle tohoto světce starý Palacký se mu zdál „pusta mesina“.^{183a)} Petronijević odevzdal metropolitovi dar srbského metropolity. Palacký řekl prý před Filaretem, že lituje, že všichni Slované nejsou téže víry.

Pravým opakem než Subotić byl Miličević a jeho názory. Do Ruska přijel jako západník. Na počátku své cesty, nadšen bratrským uvítáním v Rusku, byl ochoten sklonit se přede vším ruským, ale při bližším ohledání ruských poměrů se stal skeptický. Miličevićovi se ani trochu nelíbili tito pravoslavní přemrštěnci, upadající do směšných chyb a plní obav, aby se Srbové nestali katolíky. Nebylo mu po chuti ani ono klanění sv. Sergěji v Trojické Lávře, kam se Slované odebrali z Moskvy návštěvou. A konečně nebyl s to ubránit se jisté ironii při popisu bohoslužeb za zachránění carovo v Uspenském chrámu na Kremle. V chrámu byla hlava na hlavě, kolem chrámu nespočetné davy lidu. Když se ve chrámu čtla děkovaná modlitba, klečel lid kolem po celém Kremle. Vedle Miličeviče klečel starý Pogodin a z daleka ještě, od červených Vrat, přicházelo několik lidí s čepicemi na hlavách. Pogodin, vida je a soudě, že to jsou cizinci, kteří neznají ruského obyčeje, silně se znepokojil, že nesmekli, boje se, že zakusí nepřijemností od lidu.¹⁸⁴⁾

Srbští duchovní měli zvláštní schůzku s představiteli moskevského duchovenstva a dohodli se založit v Moskvě spolek pro studium náboženských a církevních otázek u slovanských národů a k podpoře Slovanů v jejich nábožensko-církevních potřebách. Srbští duchovní obdrželi darem knihy.¹⁸⁵⁾

Slovanští poutníci se v Moskvě cítili vůbec volnější než v Petrohradě. Vávra praví, že přišli úže do styku s národem, a že kolem nich byli stále studenti, kteří si v tom nedali bránit. Vávra doufal, že mladá Rus bude jednou ukrutnou metlou na Němce, kterým pak nenapadne sahati na slovanskou národnost.¹⁸⁶⁾

Studenti moskevské právnické a filologicko-historické fakulty zvolili ze svého středu deputaci, jež navštívila a pozdra-

^{183a)} pouhý tlustoch.

¹⁸⁴⁾ Miličević 66—67, 69.

¹⁸⁵⁾ Vserossijskaja 382—383.

¹⁸⁶⁾ Kazbunda 126.

vila Slované v Kokorevově hotelu, kde byli ubytováni. Byli u Palackého, Golovackého, Polita, Miličeviče a Đorđeviče. Palacký mluvil v přítomnosti studentů o tom, že není nutně třeba jednoho literárního jazyka, poněvadž si Slované i nyní navzájem rozumějí. Cíle pak, po kterém touží Češi i Rusové, bude dosaženo ve chvíli, kdy na českých školách bude do vyučovací osnovy zařaděna ruština.¹⁸⁷⁾ Polit ruským studentům řekl, že dílo slovanského sjednocení závisí na mladém ruském do-rostu.¹⁸⁸⁾

Z kruhů moskevských studentů vyšel podnět, aby se v Moskvě sbíraly peníze a knihy pro Slované. Byl sebrán jistý peníz, z něhož byly zakoupeny knihy. Knihami byla obdarována vídeňská „Zora“; archimandrita Kovačević obdržel knihy pro dalmatské školy, Milutinović pro 40 škol, jež byly pod jeho dozorem. Golovackij prohlásil, že Rusíni ve Lvově mají knih s dostatek, ale že se nedostává na „Národní Dům“. Studenti zahájili ihned sbírky k tomu účelu. Đorđevič a Miličević pozvali ruské studenty ke sjezdu mládeže v Bělehradě a několik ruských omladinců vskutku přijelo na tento nešťastný sjezd do Bělehradu.¹⁸⁹⁾

Studenti moskevské university poslali pražským studentům a studentům bělehradské vysoké školy dopisy, ujišťující je bratrskými sympatiemi. V dopise k bělehradským studentům je význačné místo, kde se praví, že všichni Slované bez rozdílů sociálních musí především slíbiti, že se pokládají za členy jedné rodiny. Aby vědomí této skutečnosti spočinulo na pevném základě, musí proniknouti civilisací a osvětou do masa a krve všech národů. Nejlepším prostředkem k tomu je jeden spisovný jazyk. Slovanská mládež má proto povinnost vynaložit všechny své síly k uskutečnění tohoto svatého cíle. Ruští studenti psali, že jsou přesvědčeni, že není už daleká šťastná doba, kdy všechno Slovanstvo bude tvořiti veliký celek svým duchem, řečí i vzdělaností, aniž vlády budou s to, aby tomu zabránily.

Studenti bělehradské veliké školy odpověděli na tento list v duchu slovanské vzájemnosti, ale nereagovali na pansla-

¹⁸⁷⁾ Vserossijskaja 331.

¹⁸⁸⁾ Putne uspomene 80.

¹⁸⁹⁾ Vserossijskaja 338. — N. Noviny 1867, č. 49, O sjezdu omladiny srov. můj článek: Austrijska vlada i druga omladinska skupština u Beogradu 1867. („Zapisi“ 1928, č. 3, str. 238 a d.)

vistickou tendenci dopisu ruským studentům. Pozdravovali druhy ve jménu strádajících bratří, ve jménu slovanské kultury, žádající, aby ve šlechetném nadšení pro pokrok Slovanstva pamatovali neustále na ony Slovany, jichž národní lidské bytosti hrozí ještě zkáza.¹⁹⁰⁾

Se širokými vrstvami moskevského občanstva přišli slovanští hosté do styku při velikém slovanském koncertě dne 5. června, který uspořádal v zoologické a botanické zahradě kníže J. N. Galicyn. Sešlo se přes 10.000 lidí. Program koncertu se skládal výhradně ze slovanských písní a komposic. Hudbu i zpěv řídil sám kníže. Po koncertu hosté uvedeni do zahradního pavilonu a tam vyčastováni. Slovanští hosté se pomísili s občanstvem, jež horlivě vyhledávalo rozhovor s hosty.¹⁹¹⁾

Už v Petrohradě Rusové mnoho mluvili o založení všeslovanské university ve Varšavě. Profesor Lavrovskij ujišťoval Grégra, že se ze strany Němců sice mnoho pracovalo proti zřízení této university, ale že Tolstoj přece prorazil. O této otázce mnoho se mluvilo i v Moskvě a Vávra si poznamenal, že je naděje, že ve Varšavě bude zřízena i všeslovanská akademie, kromě university. Budou vycházeti i všeslovanské rozpravy a tak si panslavismus proklestí pomocí vědy široké cesty na všechny strany.¹⁹²⁾ Otázka této university zůstala ovšem „pium desiderium“ jistého kruhu slavjanofilských učenců, ale mluvilo se o ní delší čas i po sjezdu. Zdá se, že byla mnoho přetřásána zvláště v Čechách, a sice proto, aby tím byl prováděn nátlak na vládu vídeňskou v otázce ústupků Čechům na universitě v Praze. „Národní Noviny“ (1867, č. 78) přinesly zprávu, že se v Praze podpisuje petice k ruskému ceři, v níž vyslovena jest prosba za brzké zřízení všeslovanské university ve Varšavě a za to, aby vzat byl zvláštní zřetel k českým přednáškám, jelikož Češi, ač počtem nejsilnější (?) národ v Rakousku, nemají tu do té chvíle ani jedné university. Z university pražské byl vytlačen jazyk český a celý národ vyloučten tudíž z vyššího vzdělání. Co českého na pražské universitě, nestojí hrubě za řeč. Bude-li vyslyšena prosba petentů, odhodlá se valná část českého studentstva opustiti pražskou universitu.

¹⁹⁰⁾ Vserossijskaja 469—70. — Prelog, Austrijska vlada etc.

¹⁹¹⁾ Pouť 90—92.

¹⁹²⁾ Kazbunda 119—137.

Pražská policie jevila značný zájem o tuto petici, ale ze spolehlivých českých kruhů dostalo se jí zpráv, že zpráva „Národních Novin“ je jenom novinářská kachna, mající vydrážditi vládu, anebo proto rozšiřovaná, aby Češi poznali, co na to vláda učiní. Na nějaké adrese nebo petici není slova pravdy. V akademické čítárně učinili dva studenti v té věci návrh, ale velká většina jej zamítla.¹⁹³⁾

Vávra v jednom dopise psal svému zeti, že Rusové patrně mají veliké politické plány pro dosti brzkou budoucnost, ale že program jejich není dosti jasný. Slovanští hosté slyšeli vůbec velmi fantastické věci, obzvláště v Moskvě, ale vrátili se sotva s přesvědčením, že Rusko také provede to, co slibovaly ruské nacionalistické kruhy. Jestliže Katkov přesvědčoval Vávru, že obrat v slovanském smyslu při vládě se stal teprve nedávno, a že má zprávy od svých politických přátel, že se něco srovnalo s francouzskou vládou, co přimělo cara k rozhodnému obratu a přijetí slovanské politiky, mluvil snad se své strany pravdu, sám jsa o tom přesvědčen. Vzhledem k tomu, co již víme o carově smýšlení o slovanské otázce, je však naprosto jisté, že Katkov a s ním jeho nacionalistická a slavjanofilská společnost přeceňovali svůj význam a vliv na ruskou oficiální politiku.

K fantastickým plánům, mnoho v Moskvě přetřásaným, náleží i t. zv. plán Konstantinův. Podle tohoto plánu se mělo vše až k Visle porušiti. Na západ od Visly měla býti zbudována západní říše slovanská. Když se v ruském obchodním klubu mluvilo o tom, že se Rakousko rozpadne a Čechy by v tom případě chtělo polknouti Německo, vyvstal Solov'ev a Čerkasskij a s velikou prudkostí se obořili na politickou hltavost a „žravost“ Němců. Na výzvu Lamanského zdvihl celý kruh, ve kterém seděli Češi a Rusové, ruce a přísahal, že ani píď slovanské půdy nesmí více připadnouti Němcům, a kdyby Rakousko padlo, bude proveden Konstantinův plán. O tomto plánu psal později i orgán velikého knížete „Golos“. Praha měla býti metropolí západních Slovanů, Moskva severních a východních a Bělehrad jižních.¹⁹⁴⁾

Vávra konstatoval, že vše to je krásné, ale že je k tomu i nesmírně daleko. Spíše se mu líbila druhá,

¹⁹³⁾ Tobolka, Die Pilgerfahrt der Tschechen nach Russland im J. 1867. Prager Presse 1927, č. 135. — N. Listy 1867, č. 40.

¹⁹⁴⁾ Kazbunda 135, 70.

praktičtější myšlenka, která se vynořila rovněž v Moskvě. Rozvrhly a sepsaly se stanovy ke zřízení učené a literární společnosti slovanské, jež měla každého druhého roku míti sjezd. V čele tohoto podniku stál z Rusů Pogodin, Lavrovskij, Aksakov, Katkov a Popov, dále Golovackij, Subotič, Polit, Palacký, Rieger a Erben. Ti utvořili prozatímní organisující výbor. Do Prahy se dostaly zprávy, že protektorát nad touto společností přijal carevič Alexander.¹⁹⁵⁾ K jejímu založení však nikdy nedošlo.

V Moskvě se konala i schůze výboru pro budoucí sjezdy, při níž Palacký, Rieger, Golovackij a Šafařík kladli důraz na literární vzájemnost, jak ji Kollár vyslovil. Palacký se tam obsáhle vyjádřil o cílech společné práce Slovanů. „Nemáme jiného účelu nežli uvedením vědy a literatury všeslovanské v rozkvět tužiti a probuzovati vědomí kmenové a solidárnost mezi Slovaný. Tím připravuje se půda budoucí historii. Je nás tolik, že se dále rozšiřovati nám netřeba a, jak Němci a Maďaři činí, se rozmnožovati renegáty. Jen když těmto zamezíme ubíratí nám síly a se jimi živiti, poněmčovati a pomadařovati nás, tak bude dosti činěno pro počátek. Celá úloha naše se ustřeďuje v tom, abychom mravně a duševně sesílili tak, aby západní národové uznali horlivost naši pro snahy a směry civilisační a se přesvědčili, že to, co o nás nejprv snad Vídeň a novinářští křiklouni její myslí, nesmírná jen je lež. Nechť dále lhou, křivdí a křičí! Nechť nás za nic nemají. My v tichosti jen zatím postupme a dozrajme, aby v čas, kde cizí ruce by nám na hrdlo sáhly, Slované co obr se jevíli, jehož netušené síly a velikosti vrah se lekne. Tedy v tichosti k jednotě, světlu a síle. Jde nám o existenci, ohroženou sousedy, a nesmí nám nikdo zazlívati, když k udržení této existence používáme vši své duchovné energie. Rakouská vláda nás nezná, neb nechce znáti. Že se jazyk a literatura naše nemůže zabíti jednou ranou, to uznali pánové ve Vídni všickni od Metternicha až do toho nynějšího ze Sas (Beusta). Myslili tedy, že umře samo, čemu pomáhati nebudou. Co Maďarům a Němcům se poskytovaly miliony, nám ničeho ani za nehet; naše Museum, Svatobor, Maticе, Učená Společnost, a jak vůbec se jmenují, nikdo si jich nevšímal, nepodal za nehet podpory, jen my. A v chudobě své národ přece nezhloupil a nezanikl co individualita.

¹⁹⁵⁾ N. Noviny 1867, č. 72.

Nyní se už nestrachujeme. Nejsme už potůček, jenž v písku se ztratí, před námi leží slovanské moře.“

I kdyby nás Vávra neupozornil, že si psal tu řeč, bylo by podle myšlenek a ducha snadné poznati slova Palackého. Mluvil volněji než kdy jindy, poněvadž byl v menší uzavřené společnosti.

Po Palackém se ujal slova Popov. Řekl, že zná Čechy a Rakousko a ví, že kdyby rakouská vláda jen toho nejmenšího byla pro Čechy učinila, stáli by vysoko nad jinými. Ta však pomáhá jen svým Němcům. Nikdo od Čechů nemůže žádati lásky za nenávisť a nepřízeň. A kde není lásky, tam ochabne i dobrá vůle. Popov ujišťoval, že mezi Čechy a Rusy bude tato láska, a ta svým časem dosahovati bude dále, než jejich beztoho už nic v Evropě neplatící moc.¹⁹⁶⁾

Vávra psal již z Petrohradu svému zeti, že Rusové Čechům slibují také podporu peněžní a doufal, že matička „Rossija“ něčím pomůže českému divadlu, „Matici“ a „Svatoboru“. Z Moskvy psal, že jest jisté, že jak odjedou, začnou tam veliké sbírky pro české ústavy, a že nejdříve české divadlo dostane asi 100.000 rublů.¹⁹⁷⁾ Na to však Rusové brzo zapomněli a není známo, že by kdy některý český ústav po moskevské pouti obdržel z Ruska nějakou podporu.

O všeslovanských sjezdech ujednáno,¹⁹⁸⁾ svolávati je aspoň jednou za dva roky v místě napřed ustanoveném. Měly se konati vždy mezi 1. srpnem a 1. zářím. Nejbližší příští všeslovanský sjezd měl se konati v Bělehradě. Na sjezdech se mělo jednati o literárních, vědeckých a uměleckých otázkách a vůbec o všech otázkách duševní vzájemnosti a jednoty Slovanů. Bylo ujednáno, že otázky tyto a příslušné návrhy mohou býti napřed propracovány na místních slovanských sjezdech, učených, literárních a uměleckých. Uznána dále potřeba, aby se vědecká díla slovanská stala přístupná všem Slovanům. K tomu cíli bylo podle mínění Rusů žádoucí vypracovati u všech slovanských literatur společnou vědeckou terminologii pro všechny exaktní vědy. Jeden živý jazyk (ruský!) měl se státi společnou řečí spisovnou. Proti tomuto poslednímu návrhu se vyslovili představitelé slovanských hostí veřejně i soukromě. Jeden český poutník po sjezdu psal, že je potřebné

¹⁹⁶⁾ Kazbunda 132—133.

¹⁹⁷⁾ Kazbunda 117, 130.

¹⁹⁸⁾ Pout 149.

učiti se ruštině. Kdyby však v českém národě byla vyhlášena za jazyk spisovný, znamenalo by to tolik, jako spáchatí sebevraždy na literatuře vlastní a vyloučení vlastní národ ze vši duševní činnosti v tu dobu, kdy jí má nejvíce potřeby. Je-li národům slovanským souzeno, aby se duševně sjednotili v jediném jazyce, aby znenáhla přijali jeden společný jazyk, a stane-li se to cestou nenásilnou, rozvojem přirozeným a volným, nebude to zajisté na újmu osvěty slovanské. Ale nezabíhejme do daleké budoucnosti. Před sebou máme konkrétní boj s Maďary, Němci a Turky.¹⁹⁹⁾

Bělehradský „Vidov-Dan“ otiskl po Riegrově řeči na moskevské universitě článek, kde se zcela ztotožnil s jeho názory. Slovanské plémě je příliš veliké, aby mohlo tvořiti politický celek. Na štěstí se však otvírají této duševní velikosti jeho ještě větší dráhy. Politické jednoty netřeba litovati a není ani možná. Tisícileté historie nelze smazati; zvláštnosti jednotlivých slovanských národů by mohly býti setřeny jen tehdy, kdyby se přetvořily v národy jiné, a to není v lidské moci.

Ani Češi, ani Srbové nemohou a nechtějí čehokoliv pozbyti ze své národní osobnosti. Jsem Srb, psal Vidovdan, mám v sobě podmínky k životu duševnímu a budu dále rozvíjeti svou srbskou kulturu, proniknut však duchem slovanským. K němu vede slovanská vzdělanost a k té se propracujeme zakládáním spolků slovanské inteligence a sjezdy slovanských učenců.

Dne 8. června opustil největší díl slovanských hostů Moskvu, vraceje se přes Petrohrad domů. Někteří zůstali ještě v Moskvě. Při loučení v Kokorevově hotelu pronesl šafařík přípitek předsedovi uvítacího výboru Jiřímu Samarinovi, v němž pravil, že může moskevskou slavnost spolu s Pogodinem a Chomjakovem pokládat za své osobní vítězství.

Miškatović, který se vrátil z Moskvy do Petrohradu o něco dříve než ostatní, ale pak tam zůstal s nimi, psal do Záhřeba „Pozor“, že Slované nyní už více navštěvují a prohlížejí si petrohradské památky, než pobývají na banketech.²⁰⁰⁾ Petrohradská дума povolila z městských důchodů 4500 rublů k uvítání Slovanů na zpáteční cestě. Až dotud byla všechna vydání

¹⁹⁹⁾ N. Noviny 1867, č. 58.

²⁰⁰⁾ „Pozor“ 1867, č. 140, 141. Strossmayer byl původně proti Miškatovičově cestě do Ruska, ale na radu Račkého mu udělil podporu, aby mohl jeti. Strossmayerovi by bylo bývalo milejší, kdyby byl do Ruska jel Perkovac. (Srov. Šišić, Korespondencija 46.)

na uhoštění Slovanů v Petrohradě zapravována výborem z příspěvků osob soukromých. Městská rada v tom neměla účastenství. Mimo to uvítací výbor, chtěje obdařit poutníky při jejich návratu domů knihami, rytinami, fotografiemi a dary ve prospěch jejich škol, Matic a jiných spolků, vyzýval petrohradské obecnstvo k dalšímu sbírání příspěvků.²⁰¹⁾

Jak oznamovaly noviny, byla značná část hostů zaneprázdněna odesíláním knih. Šafařík poslal do Bělehradu pět beden knih pro bělehradské knihovny a ústavy. Od profesorů moskevské university obdrželi hosté darem 800 knih. Někteří z hostů navštívili petrohradskou paedagogickou knihovnu a museum, kde je knihovník Konstantinov, když slyšel, jak těžko se objednávají ruské knihy, vyzval, aby se v té věci obraceli přímo na něho.²⁰²⁾ V září roku 1867 počal o té věci mluvit v sedění cís. Akademie věd akademik J. K. Grot. Konstatoval, že zásilky knih z Prahy nebo z Vídně se často vracejí z nepocho-pitelných příčin od ruských hranic zpět jejich odesílatelům. Se strany Ruska překážejí rozšiřování ruských děl v zemích slovanských hlavně dvě okolnosti: vysoké poštovné a to, že ruští knihkupci při zasílání knih žádají hned jejich zaplacení, nesvěřující jich do komise. V Akademii vysloveno přání, aby tyto poznámky na sebe obrátily pozornost osob, jež jsou s to přispěti k odstranění těchto překážek.²⁰³⁾

V době druhého pobytu v Petrohradě důležitá byla i schůze, jež se konala v petrohradské Zeměpisné společnosti. Rieger se tázal, v jaké míře by bylo možno obrátit české vystěhovalectví místo do Ameriky do jižního Ruska? O této otázce bylo již jednou pojednáváno na moskevské universitě, kde předseda Rolnického hospodářského spolku litoval, že se Češi stěhují v tak hojném počtu do Ameriky, místo aby se usazovali v bratrském Rusku, kde je pro ně dosti místa. V Americe se Slované odnárodňují, kdežto v Rusku zachovávají vědomí své slovanské příslušnosti. Teď se mnozí shodovali v tom, že by se pro vystěhovalce dobře hodila gubernie samarská a krajiny na úpatí Kavkazu. Rieger položil ještě jednu otázku, zda by totiž nebylo pro Čechy s výhodou, kupovati veliké množství lněného semene, kterého potřebují, v jižním Rusku místo v baltických zemích jako dosud. V souvislosti s tím byla po-

²⁰¹⁾ N. Noviny 1867, č. 40.

²⁰²⁾ N. Noviny 1867, č. 49, 50.

²⁰³⁾ N. Listy 1867, č. 218.

ložena i otázka, nebylo-li by v prospěchu Ruska, aby se část obchodního ruchu svedla od moře Baltického k Černému? V tom se však mínění rozcházela. Lamanskij bránil Petrohradu, jakožto obchodního střediska. Kdyby byl Petrohrad zbaven tohoto významu, bylo by to tolik, jako zbavit Slovanstvo opory na tom moři, jež si Němci již dávno přáli učiniti mořem německým. Jen takový příliv ruského života k moři Baltickému, který byl vyvolán založením Petrohradu, poskytl slovanskému živlu možnost, aby opanoval jedno z důležitých moří proti Němcům.²⁰⁴⁾

Jak vážně Rieger pojal otázku stěhování Čechů do Ruska, je patrné z toho, že v Praze pod jeho protektorátem byla založena agentura k usnadňování vystěhovaleckého hnutí z Čech do Ruska místo do Ameriky. Jeden petrohradský Rus zakoupil v grodenské gubernii 10.000 děsjatin půdy a prohlásil, že bude odprodávati českým vystěhovalcům děsjatinu po 3 rublech. Takto obdržel bratři, psal Klaczko, zemi polských rodin, vypuzených strašnými úkazy Miljutinovými a Murav'evovými.²⁰⁵⁾

Za příčinou stěhování Čechů do Ruska přijel do Petrohradu Alois Kareš, vystěhovalecký agent z Brém, jeda odtud dále do Moskvy. Počal vyjednávat o podmínkách, jak by se vystěhovanci místo do Ameriky mohli obracet do Ruska.

Na schůzi Zeměpisné společnosti mluvil i Subotić, a to o obtížích, jež se stavějí v cestu vytvoření jediné společné literatury. Jižní Slované musí rozhodně usilovati o to, aby Bulhaři, Srbové, Chorvaté a Slovinci přijali společný jazyk spisovný a vytvořili společnou literaturu. I když se Subotić snažil mysliti reálně a věcně, navrhoval přece jen nemožnost. Apeľoval na Rusy, aby podle své povinnosti hleděli působiti na západní Slované, aby i ti se sjednotili na společném jazyce spisovném. Potom by byly jenom tři slovanské literatury: severní, západní a jižní. V moři všech možných návrhů a projektů, přicházejících ze všech stran, rozhodně byl Subotićův nejpodivnější. Nevíme, jak byl přijat v Zeměpisné společnosti, ale že Čechové jej s místa odmítli, to je mimo vši pochybnost.²⁰⁶⁾

Vzpomínky zaslouží ještě dvě události, jež se sběhly v Petrohradě po návratu z Moskvy: Návštěva u velikého knížete Konstatina v Pavlovsku a návštěva Kronštadu. Se jménem velikého knížete se uváděl ve spojení známý politický plán, o kterém Slované už tolik slyšeli v Rusku. Veliký kníže přijal Slované velmi vřídlně. Řekl, že ho jakožto hospodáře Pavlovska velice těší, že je tam vidí. Taktéž se těší, že byli všude v Rusku přijati jako bratři, a proto doufá, že na Rusko nezapomenou. Představil jim i snoubence své dcery, řeckého krále Jiřího. Při slavnostní večeři v Pavlovsku pronesl Rieger přípitek na ruský národ. Prožřetelnost dala ruskému národu panovníka moudrého a důstojného, ale k vykonání velikých děl nikdy nedostačilo, aby jen vladař byl důstojen své veliké úlohy. Jest zapotřebí, aby národ jednomyslně splýval ve společném díle se svým mocnářem a úplně oceňoval jeho záměry.

Dr. Polit mluvil o významu, který má pro východní otázku fakt, že si řecký král Jiří, snoubenec veliké kněžny Olgy, běře ruskou princeznu a pronesl přípitek na snoubence.²⁰⁷⁾ Vladan Ďorđević pronesl přípitek na ruské dámy. Malorus Livčak přečetl shromáždění list, jež obdržel od jedné z ruských dam, vyslovující lítost nad tím, že ruská žena ve vítání slovanských hostů neměla daleko takového účastenství, jakého si přála. Pavlovsk však poněkud napravil tuto chybu, neboť tam seděli za stolem společně pánové i dámy.²⁰⁸⁾

Dne 13. června odjela jedna část Slovanů do Kronštadu. Polit píše, že tam vyvrcholilo ruské nadšení. Po prohlídce přístavu byl konán slavný oběd ve velikém sále admirality. Polit připil ruské flotě a vyslovil přání, aby se brzo opět objevila v Černém Moři k osvobození jižních Slovanů. Baron Villani přečetl svou báseň na Kronštadt. Kostić vyslovil přání viděti ruský prapor, vlající s cařihradské pevnosti. V čase oběda shromáždilo se před admirality veliké množství lidu, toužícího viděti slovanské hosty. Promluvil k nim s okna Polit a Livčak, ale lid se s tím nespokojil a žádal, aby hosté sešli na ulici. To se též stalo. Národ za bouřlivého volání „Urá“ a „Sláva“ a zpívaje carskou hymnu uvítal na ulici Slované a na obecnou žádost se šlo do chrámu vykonati díkuvzdání.²⁰⁹⁾

²⁰⁷⁾ Pouť 96. — Putne uspomene 86.

²⁰⁸⁾ N. Noviny 1867, č. 50.

²⁰⁹⁾ Putne uspomene 87, 88. — Sve dosadanje besede 79. — N. Noviny 1867, č. 51.

²⁰⁴⁾ Pouť 100—101.

²⁰⁵⁾ m. uv. 174—175. Srov. i 62.

²⁰⁶⁾ V serossijskaja 420 a 425.

Den 15. června byl určen k odjezdu. Někteří jednotlivci zůstali ještě nějaký čas v Moskvě a v Petrohradě, ale většina, pokud již dříve neodjela, se chystala k odjezdu toho dne. Poslední schůze konána ve dvoraně hotelu „Belle-Vue“, kde byli Slované ubytováni. Palacký děkoval vzrušeným hlasem ve jménu Slovanů za upřímné pohostinství a lásku, se kterou se Slované všude setkávali za svého pobytu v Rusku. „Šťastníť jsme, řekl, že jsme mohli tváří v tvář spatřiti panovníka toho, který nesmrtelným sebe učinil na věky osvobozením národa svého, opravením soudnictví a povznesením i rozmnožením školstva, jakožto jedné z hlavních potřeb civilisovaného národa.“ Když Palacký skončil svůj projev, přistoupil k němu z nenadání nějaký důstojník plný řádů, jak se později zjistilo Michal Terentev, proslavený v bojích na Kavkazu a v Asii. Důstojník mluvil rychle a ohnivě. Nebylo snadné pochopiti smysl jeho slov. Terentev jako „slovanský voják“ pronesl přípitek „slovanskému národu“. Vytrhnuv širokou a dlouhou šavli, skončil slovy: „Tu me defendas calamo, ego te defendam gladio!“ Palacký ho objal a políbil.²¹⁰⁾

Slovanští poutníci ještě před odjezdem z Ruska otiskli v novinách na rozloučenou poděkování všemu ruskému národu, vládě a carské rodině.²¹¹⁾

²¹⁰⁾ Pouť 106—107; Patera v Památníku 137—138.

²¹¹⁾ Pouť 108—111.

X.

BEUST O PRONÁSLEDOVÁNÍ POUTNÍKŮ PO NÁVRATU Z RUSKA – POMSTA NA ČEŠÍCH – POLIT NEMŮŽE OBDRŽETI ADVOKATURY U CHORVATSKU – SUBOTIĆ ZBAVEN MÍSTA – ZÁJEM RUSKA O PRONÁSLEDOVANÉ JIHOSLOVANY – MOSKEVSKÉ VĚDOMOSTI APELUJÍ NA RUSKOU VEŘEJNOST, ABY POMOHLA PRONÁSLEDOVANÝM JIHOSLOVANŮM – PROCES PROTI DALMATSKÉMU „IL NAZIONALE“ – STRÁDÁNÍ MATIJE MAJARA A PROFESORA GOLOVACKÉHO

Vídeňský tisk, když se Slované navrátili, litoval, že nebyli hned na hranici zatčeni, poněvadž se šířily zprávy, že to bylo v úmyslu vídeňské vlády. Beust ve svých memoirech vypravuje, že znovu podal důkaz svého úsilí, vyhnouti se každému porušení dobrého poměru s Ruskem. „Připomínám i to, že jsem překazil, aby bylo nařízeno trestní stíhání moskevských poutníků, které bylo s mnoha stran pokládáno za potřebné.“ Opravdu nebylo trestní řízení s poutníky zavedeno. Našli se sice ctizádostiví státní návladní, jako na př. jeden v Praze, který soudil, že je třeba české účastníky obžalovati pro řeči, které v Rusku pronesli, ale k tomu bylo třeba míti v rukou autentický tekst těch řečí, nebo aspoň jejich nepochybně věrný obsah. Podle novinářských zpráv byla na iniciativu pražského státního žalobce, který myslil, „že jeho horlivé vystoupení proti Čechům bude uznáno na nebi i na zemi,“ vedena horlivě korespondence mezi ministerstvem zahraničních věcí a rakouským vyslanectvím v Petrohradě. Rakouské vyslanectví však prohlásilo, že nemůže opatřiti autentického textu hovorů českých poutníků.²¹²⁾

Beust však přes to, jak praví Kazbunda, zapsal Čechům jejich cestu do hlavní knihy hříchů, ve které velmi rád listoval, když bylo třeba vytknouti něco české politice. Za německo-francouzské války byli Češi v pasivní opozici proti říšské radě. Rieger odevzdal v prosinci r. 1870 Beustovi jménem českých poslanců memorandum o zahraniční politice Rakouska. Tam byla vyslovena soustrast francouzskému národu a protestovalo se proti zabrání Elsaska a Lotrinska. Kromě toho se Češi v tomto memorandu vřele ujímali i ruského ná-

²¹²⁾ Aus Dreiviertel-Jahrhundert. Erinnerungen etc. von Fr. Graf von Beust II. 262.

roda a ostře kritisovali Beustovu ruskou politiku proto, že Beust nechtěl uznati kroku Gorčakova, který v říjnu r. 1870 svrhl okovy, jež mu skoval Pařížský kongres na Černém moři. Rusko vlastní silou vyškrtlo z Pařížského míru to, co podle Beusta měla učiniti konference velmocí s úmyslem, přiblížiti se Rusku. Češi to učinili z upřímného cítění s Ruskem, netušíce, že Rusko vykoupilo tento úspěch těžkým závazkem, pomáhati intensivně Prusku proti Francii.

Beust odmítl (14. pros. 1870) odevzdati toto memorandum císaři a zemským sněmům a vrátil je Riegrovi. V odpovědi Riegrovi napsal toto: Vláda osvědčila velikou míru trpělivosti, že neuposlechla rad s mnohých stran, aby byli potrestáni moskevští poutníci. Ale i smířlivost má své meze. Síla státu spočívá na jednotnosti jejího politického snažení a ani jeden stát nemůže existovati, zachovati svou individualitu a přirozený rozvoj, jestliže se stranám uvnitř jeho hranic dovolí, aby se pohybovaly směrem, který, abych neužil tvrdého slova, jež se chvěje na rtech tisíců, označím jako „Landespreisgebung“ (tvrdé slovo by bylo „Landesverrath“).

Tuto odpověď psal Beust v době, kdy se císař František Josef rozhodl pro kabinet hraběte Hohenwarta a Beust nemohl zabrániti tomuto poslednímu pokusu vyrovnání s Čechy. Přes to však zasáhl osudně do tohoto jednání. V rozhodující ministerské radě v říjnu 1871 připomněl Beust ještě jednou hřích Čechů, jehož se byli dopustili poutí do Moskvy. Upozornil, v jakém směru by český dvorní kancléř, kdyby se to místo zřídilo, vykonával vliv na zahraniční politiku monarchie. Vždy by uplatňoval ohledy na Rusko a na vždy porušil dosavadní základ a zájmy monarchie. Umluvené „fundamentální články“ s Čechy byly nato zamítnuty.²¹³⁾

Dr. Polit praví, že německé listy, když češi nabyli jistého vlivu ve Vídni za Taaffeho, denuncovaly je pro jejich pouť do Moskvy. I na říšské radě se to Riegrovi vyčítalo a ten prý řekl, že se císaři Františkovi Josefovi omluvil za tu cestu do Ruska i podnět k té cestě.²¹⁴⁾ Holeček po světové válce napsal, že ve Vídni byl ještě po padesáti letech takový zájem o moskevskou pouť, že r. 1914—1916 nebyl by se vyhnul oprátce žádný český poutník, kdyby byl ještě býval živ.

Ačkoliv nebylo soudního vyšetřování s poutníky, jak o to žádaly německé vídeňské listy a ten i onen horlivější státní návladní, byli přece mnozí poutníci pro svou cestu pronásledováni a šikanováni. V tom směru nejvíce trpěli Jihoslované.

Polit vypravuje, že účastníci cesty v Moskvě ještě nevěděli, jaká bouře se proti nim chystá v Rakousku. Když přišli do Petrohradu, seznali z vídeňských listů, že se žádá, aby byli postaveni před soud pro veležrádu. To bylo pro nás, praví Polit, veliké a nepříjemné překvapení. Nikdo nemohl ani tušiti, když se v druhých zemích mohou učenci scházeti na kongresy, když se nezazlívalo, že se šlo na pařížskou výstavu, když Němci ze všech krajů, „kde se mluví německy“, chodí na „Schützenfesty“ a mluví o německé jednotě, že by Slovanům mělo býti zakázáno jíti do Ruska, kde se ani slovem neprohřešili proti svým povinnostem rakouských poddaných, aniž hovořili cokoliv proti Rakousku.

Přes tato slova, jež Polit napsal dávno po moskevském kongresu, kdy asi sám už zapomněl, co na př. on sám mluvil v Petrohradě a Moskvě, nevrátil se do Rakouska, nýbrž odjel do Berlína, aby tam vyčkal, co bude s těmi, kteří se vrátili domů. Teprve když dostal list od svých přátel, že se poutníkům nic nestalo, odjel do Vídně. Tam odešel do chorvatské dvorské kanceláře, intervenovati stran své advokátní kanceláře, kterou chtěl otevřít v Záhřebě. Kancléř Kuševič předložil Politovi některé noviny, v nichž poznal německé listy, vycházející v Petrohradě, a řekl mu, že to, co mluvil v Petrohradě, je veležráda. Polit ovšem ani ve snu netušil, že rakouský vyslanec Brenner našel v známé už jeho řeči, již měl v šlechtické besedě, veležrádné momenty, a že sám císař František Josef napsal na Brennerově referátě poznámku: Die beiliegende Petersburger Zeitung der kroatischen Hofkanzlei behufs Behandlung des Dr. Polit bei seiner Rückkehr mitzuteilen.

Polit řekl k své obraně Kuševičovi, že jako právník zná meze, jichž se mu je držeti v hovorech, aby nepřišel do konfliktu se zákony. Co píše noviny, není autentické, a rovněž tak články v novinách nemohou býti nějakým důkazem. Ale Kuševič mu odpověděl „soldački — lakonički“, ukazuje na ruského orla na novinách: „russischer Adler, officiell, authentisch, wird untersucht werden“ a obrátil se k němu zády. Na otázku, kde bude vedeno vyšetřování, odpověděl: To se už dovíte!

²¹³⁾ N. Noviny 1867, č. 41. Kazbunda 77—79.

²¹⁴⁾ Fischel, 342.

V Novém Sadu se mezitím už proslýchlo, že byl Polit hned po svém příjezdu zatčen a jeho otec přijel proto rychle do Vídně, aby seznal, co je se synem. Na radu otcovu chtěl odjet do Srbska a za tím účelem navštívil v Gastýně knížete Michala. Vraceje se do Vídně, dověděl se, že přece jen nebude zaveden proces s poutníky, a že to vymohl ruský vyslanec Stackelberg za obvyklého nedělního přijímání u Beusta. Stackelberg prý Beustovi vylíčil, že je směšné vésti proces na základě toho, co píší noviny, protože nelze kontrolovat, zda to, co se řekne při číši šampaňského, je autentické, nehledě na to, že by podobné vyšetřování vyvolalo špatný dojem v Rusku.

Polit se vrátil do Záhřeba a žádal pravidelnou cestou o advokaturu v Záhřebě. Advokátní zkoušku složil s dobrým prospěchem už r. 1864. „Banski stol“ však navrhl dvorské kanceláři, aby mu nebyla dána advokatura. Někteří radové uváděli, že Politův charakter není bezvadný, že bojuje proti vládnoucímu systému, a že mluvil mimo stát ve svých řečech proti Rakousku, prorokuje jeho pád. Uváděl se i věcný důvod, že Záhřeb i tak má mnoho advokátů. Dvorská kancelář Politovu žádost zamítla a Polit se přestěhoval do Nového Sadu. Neznaje ani slova maďarsky, musil se nejdříve naučiti tomuto jazyku, z něhož pak složil ve Vídni zkoušku, jak sám praví, s velikými obtížemi, a stal se advokátem v Novém Sadu.²¹⁵⁾

Hůře než Polit strádal Dr. Jovan Subotić. Sám byl přesvědčen, že v Petrohradě i Moskvě vystupoval nejkorektnějším způsobem, ale ve Vídni byli přesvědčeni o jiném. Když vraceje se přišel ke kancléři Kuševičovi, ten ho nechtěl přijmouti. Tehdy už byla připravena změna vlády v Chorvatsku a kancléř Kuševič vypracoval návrh na odstoupení bána Šokčeviče a jiných vedoucích osobností v Chorvatsku (27. června). Ve svém návrhu praví Kuševič o Subotićovi, rytíři ruského řádu sv. Anny, že je koryfeem panslavismu, že své rusofilské smýšlení, nepříznivé zájmům Rakouska, manifestoval svou cestou do Ruska na národopisnou výstavu, že s sebou vzal svého švagra Polita, a že nejen schvaloval jeho rozhodnou protirakouskou řeč, nýbrž že i sám přispěl k lesku této slavnosti písní, kterou zpíval v Moskvě. Jeho panslavi-

²¹⁵⁾ O Politových útrapách viz *Prelog*, Dr. M. Polit i sveslavenski kongres u Moskvi god. 1867 (*Letopis Matice Srpske* 1927). — Dr. Polit, *Putne uspomene* 89 a d. a *Sve dosadanje besede* 80—81.

stické sympatie a tajné machinace odměnila znovu ruská vláda udělením řádu a bezplatným místem pro jeho syna na vojenské akademii v Petrohradě. Proto má býti pokládán za rozhodného nepřítel rakouské věci. Kuševič navrhoval, aby byl propuštěn ze služby bez nároku na pensi, na niž i tak nemá práva, neslouže ještě deset let.

Koncem června 1867 měl Subotić v rukou už dekret, kterým byl zbaven místa. Občané i omladina v Záhřebě mu připravili srdečné ovace, „ukazující tím,“ jak praví Pozor, „jak milují a ctí muže, které vláda pronásleduje pro vlastenecké snahy“. Záhřeb a některá jiná města zvolila jej čestným měšťanem. Přátelé mu chtěli pomoci finančně apelem k národu, ale Subotić to odmítl. Chtěl se vrátiti znovu k svému povolání advokáta. Přese všechno naléhání obdržel však advokaturu se sídlem v Oseku teprve r. 1874.

Veliký zájem o Subotiće byl v Rusku. Podle novinářských zpráv poslal tam Subotić svá dramata, jež překládal do ruštiny Potěchin. Jedno z těchto dramát mělo býti hráno v moskevském divadle. Není mi známo, došlo-li vskutku k této události. Podle týchž novinářských zpráv se ustavil i výbor pod protektorátem knížete Dolgorukého, který měl provésti sbírku pro Subotiće a tak zajistiti jeho budoucnost. Hned první den bylo prý sebráno 10.000 rublů. To je málo pravděpodobné, jak bude patrné z níže uvedené výzvy „Moskevských Vědomostí“. „Mosk. Vědom.“ přinesly zprávu, že Subotićovi bylo nabídnuto velmi čestné místo v Srbsku. Kníže Michal ho pozval, aby vstoupil do ministerstva.

V době, kdy čekal na advokaturu, stalo se hmotné postavení Subotićovo patrně velmi stísněným, neboť v aktu k chorv. dvorské kanceláři stran advokatury sám praví, že tu jde o to, „jak by své rodině opatřil pro nejbližší budoucnost chléb“. „Mosk. Vědomostí“ se ujaly sbírky ve prospěch pronásledovaných Slovanů, kteří byli na národopisné výstavě v Moskvě. Ve zvláštním článku upozornily na žalostné následky, jež pouť měla pro ty, kdož byli na výstavě. „Hrozby“, psaly Mosk. Vědomosti, „jimiž německé, maďarské a polské noviny provázely naše hosty, nezůstaly jen pouhým žertem. Vrátivše se domů, upadli Slované ve velmi žalostné postavení. Všichni víme, že jejich příchod k nám neměl žádného pobuřujícího, ani politického cíle, a přece následky byly pro většinu takové, jako by se byli dopustili státního zločinu. Že slovanská idea není pou-

hou fantasií, dokazuje dostatečně pronásledování, kterému byli vydáni účastníci nejnevinější(!) manifestace pro tu ideu. Jedni pozbyli chleba, kněz Danilo (viz níže!) je ve vězení. Subotić pozbyl úřadu a zabránili mu prováděti advokátní praxi. Vše mu vzali proto, že šel do Ruska. Každý pokus, aby proň byla zahájena sbírka, byl zakázán, a je bez prostředků, nejsa s to, aby vydržoval svou rodinu. Dovedli jsme pořádati hostiny, připíjeti slovanskému bratrství a jednotě, necháme-li teď v nouzi ty, kdo pro naše upřímné projevy ztratili chléb? Jestliže přijetí našich bratří nebylo jenom zábahou a měla-li věc jiný smysl, nesmíme zapomenouti na své soukmenovce v Rakousku. Potvrzují se zprávy, že se císařství rakouské nalézá ve větší krizi, než Turecko. Titíž Chorvaté, kteří r. 1848 zachránili Rakousko, jsou vydáni na pospas svým nepřátelům. Celá inteligence tohoto národa se skládá téměř jen z úředníků a kněží. I jedno „živio“ stačí, aby se ztratil chléb. O diplomatické intervenci nemůže býti řeči, neboť Rusko toho nemůže učiniti vzhledem k svým poddaným. U rakouských Slovanů běží o to, aby jim Rusové skutkem ukázali, co jim osvědčovali slovy. Nic nám nebrání, abychom těm národům poskytli mravní a hmotné podpory. Ukáže-li se, že už nazítří byly zapomenuty všechny hlučné demonstrace pro slovanské bratry, bylo by stokrát lépe, aby se v Rusku bylo mlčelo. Lépe pro naše bratry, lépe i pro nás samy. Není horšího nepřátelství, než když se přátelé stanou nepřáteli. Dáti znamená tolik, jako obdržeti a každá ruská kopějka byla by teď dobře uloženou jistinou.“

Vídeňská úřední „Abendpost“ otiskla v celku článek Mosk. Vědomostí, ironisujíc „ruské publicistické umělce“. Když už Záhřebští trpí taková muka, psala, musili by Palacký a Rieger, kteří hráli hlavní úlohu, býti nejméně rozčtvrceni, a přece se těší neomezené svobodě a mají zdravé údy. České „Národní Listy“ k tomu poznamenaly, že chtěli persekvovati i Palackého a Riegra, ale nebylo proč, a ani se jim nemohlo nic státi, protože jsou s dostatek majetní a nezávislí. Z Čechů se neodvážil nikdo cesty, kdo nebyl úplně nezávislý.

Mosk. Vědomostí dostávaly mnoho darů s různými přípis, jako na př.: „Na prospěch Slovanů“, „pro dr. Subotiće“, „pro kněze Danila“, nebo pod jiným heslem, ale vždycky způsobem, který, jak napsaly Národní Listy, svědčil o vřelém soucitu s ostatními Slovany. Mosk. Vědomostí vylíčili přepiatě pro-

následování, ale tu šlo zřejmě o to, aby se jejich výzva setkala s největším výsledkem.²¹⁶⁾

V Dalmácii „autonomáši“ sotva se dočkali příležitosti, aby mohli pronásledovati list pokrokovců, „Il Nazionale“. V polovici října, když už utichly první bouře útoků proti slovanským poutníkům, ale ještě stále trvala kampaň nepřátelských listů, byla na soudní rozkaz provedena prohlídka v redakci listu „Nazionale“, v bytě kněze Danila a Dra Paštroviće, provisorního redaktora, zastupujícího Dra L. Matiće, který nebyl v Zadru. U Danila našli článek o moskevské výstavě, který napsal pro Nazionale, u Paštroviće nic důležitého a v samé redakci a tiskárně listu nebylo nalezeno nic. Současně byla venku provedena prohlídka i u Dra Matiće, a to s velkým aparátem a asistencí policie, ale nic se u něho nenašlo. Po prohlídce u Danila a Paštroviće byl zatčen mladý právník a spolupracovník „Il Nazionale“, Josip Tončić. S ním byl uvězněn i Danilo.

Danilo se odvolal k vyššímu soudu a po 36denním vězení byl propuštěn na svobodu, protože nebylo žádného důvodu, aby byl persekvován. Když dne 24. listopadu opustil vězení, připravili mu přátelé srdečné ovace a večeri v čítárně. Danilo po svém propuštění z vězení sepsal svá pozorování, která učinil v žaláři („Le carceri di Zara“), jež byla velmi čtena a odhalila mnohé temné stránky rakouské administrativy v Dalmácii.

Dr. Matić, právník Tončić a Dr. Paštrović byli zapleteni do proslulého procesu proti „Il Nazionale“. Státní žalobce v řadě rozličných článků inkriminoval i článek „Gli Slavi all' esposizione etnografica di Mosca“, za jehož autora se prohlásil Dr. Matić. Vyšetřující soudce řekl, že v tomto článku je nejvíce podvratných tendencí. Na obranu řekl Matić, že článek napsal, aby obhájil slovanských poutníků před útokem celého německo-maďarského tisku, který jim všelicos imputoval. Přelíčení s touto trojicí bylo konáno až v říjnu 1868 a v druhé polovici listopadu vyhlášen rozsudek. Tončić byl odsouzen na šest měsíců do vězení, Dr. Matić na dva měsíce a ztrátu kauce 300 zl., a Dr. Paštrović k pokutě 50 zl. nebo 10 dnům vězení.

²¹⁶⁾ O Subotići a ostatních srov. M. Prelog, Kako je Jovan Subotić kažnjen radi svoga bavljenja u Rusiji god. 1867. (Revue „Volja“ r. 1927); pak Národní Listy 1867, č. 133, 240, 244, 247 a Narodne Novine 1867, č. 280.

Druhá instance snížila Tončíčovi trest na 3 měsíce, Matičovi na 6 týdnů a Paštovič byl osvobozen. Kasační soud potvrdil první rozsudek nad Paštovičem, druhý Matičův a Tončíčův trest stanovil na 4 měsíce.²¹⁷⁾

Ze Srbů ze Srbska strádal Vladan Đorđević. Podle českých novin mu ministr Cukić odňal státní stipendium jen proto, že byl na výstavě v Moskvě. V ruském oficiálním referátě o výstavě se praví, že Đorđević pozbyl stipendia pro některé pronesené věty, jimiž se dotkl důstojnosti srbské vlády.²¹⁸⁾

Ze Slovinců byl pronásledován pro svou pouť Matija Majar. Odešel do Ruska bez dovolení svých církevních představených a „Národní Noviny“ přinesly zprávu, že po návratu s ním bylo zavedeno vyšetřování. Majar prý se musil podrobiti trestu v celoveckém kapucínském klášteře, že bez dovolení svého biskupa opustil svou farnost a jel do Moskvy. Později „Národní Noviny“ opravily svou zprávu, že nebyl uvězněn, nýbrž že se musil písemně odpovídati ordinariátu ze své cesty. Majar byl odsouzen k pokutě 25 zl., což byl pro něho citelný trest, neboť jeho celoroční plat byl 315 zl.²¹⁹⁾

Malorus Golovackij, s nímž v Rusku, jak praví Vávra, provozovali pravou idolatrii, měl nepříjemnosti už před cestou do Moskvy. Po návratu mu nechtěli vydati knih, poslaných z Ruska, nýbrž je ve Lvově zabavili. Příčinou byl prý jeden kalendář, ve kterém byla zeměpisná mapa Ruska, sestavená podle Šafaříkovy národopisné mapy, kde byla ukrajinská část Haliče označena stejnou barvou jako Rusko. Zdá se, že místodržitelství v Haliči chtělo vystoupiti proti Golovackému i pro jeho cestu do Moskvy. Všeemožné ústrky ho nakonec přiměly, že opustil Halič a odešel do Vilna, kde mu bylo nabídnuto místo předsedy vilenské komise pro výzkum starých dokumentů.²²⁰⁾

²¹⁷⁾ Srov. „Narodni List“ 1912, jubilejní číslo. — *Processo del Nazionale* Zara, 1869. — *Il Nazionale* 1867, č. 29, 44, 83—86, 94, 95, 97 a rozličná čísla *N. Listů* a příloh „*Il Nazionale*“.

²¹⁸⁾ *N. Noviny* 1867, č. 140. *Vserossijskaja* 470.

²¹⁹⁾ *N. Noviny* 1867, č. 81, 82 a 129.

²²⁰⁾ *Politik* 1867, č. 105. *N. Listy* 1867, č. 157 a 188. *Kazbunda*, 129—130.

XI.

ŽÁDNÉ Z USNESENÍ SLOVANSKÉHO SJEZDU V MOSKVĚ NEVSTOUPILO V ŽIVOT – PROHLÁŠENÍ AKSAKOVA, ŽE HLAVNÍ VÝSLEDKY SJEZDU TŘEBA HLEDATI V RUSKU – SLOVANSKÁ OTÁZKA V RUSKU NĚČÍM SKUTEČNÝM – OTÁZKA VŠESLOVANSKÉHO JAZYKA A PRAVOSLAVÍ – OCHABLOST V RUSKU BRZO PO MOSKEVSKÝCH SLAVNOSTECH – „SLAVJANSKAJA ZARJA“ VE VÍDNI

Jestliže si někdo myslí“, psal Vávra, „že až odejdeme, bude konec zápalu (v Rusku), tak se mýlí. Teď teprv se to, co při hostinách a schůzích se mluvilo, rozšíří a zakotví po celé Rusi, neboť se po městech budou zřizovati spolky všeslavjanské a sokolské, literární i zpěvácké s ústředním výborem v Moskvě, zařídí se Vseslavjanská Matice pro vědu a ruská akademie se stane slovanskou, nebudou už vydávati německého nic, ale slovanské rozpravy ve všech nářečích slovanských.“²²¹⁾ Na jiném místě opět praví: „Já pravím, že je to všecko hezké, ale jako při svatbě. Jak bude potom — nevíme. Čím dále o tom přemýšlím, tím více poznávám, že to všecko půjde na dlouhé lokte, ačkoliv Katkov mluví, jakoby už zítra byla vojna a k tomu vyhrána už.“²²²⁾

Vávra přes svoje veliké nadšení dobře tušil, že všechna tato krásná usnesení budou dlouho čekati na své uskutečnění. Ale zajisté netušil, že nebudou vůbec nikdy provedena. A ni jedno usnesení t. zv. moskevského sjezdu nevstoupilo v život. O založení Vseslovanské Matice se dosti psalo v ruských novinách. Byly prý složeny i stanovy této Matice, se sídlem v Petrohradě a Moskvě. Měla seznamovati Rusy s ostatními Slovany a udržovati ustavičně styk s ostatními slovanskými Maticemi. Okolnosti setkaly se tak, psal „*Russkij Invalid*“, že se Rusko ocitlo v čele Slovanů a to ukládá mu veliké a těžké povinnosti, jež může vyplniti jen tenkrát, když celé obecenstvo neodvratně a energicky sledo-

²²¹⁾ *Kazbunda* 136. Vávra vypravuje, že dr. Černý, místostarosta pražského sokola, dělal v Moskvě pravé „furor“. Sokolská uniforma tam uchvátala všechny lidi, protože má ruský ráz. Po všech ruských městech se budou nyní zřizovati sokolské spolky po českém vzoru. *Kazbunda* 133.

²²²⁾ *Kazbunda* 138.

vati bude cíl, jím poznáný.²²³) Všeslovanská Matice nebyla však nikdy založena.

K podnětu zmíněného již bohatého slepého měšťana Širjajeva byl složen náčrt stanov spolku, který se měl nazývati „Slovanský Výbor“. Tento výbor měl poskytovat podpory Slovanům, přijíždějícím studovati na ruské university, založiti stipendia pro Rusy, kteří by studovali v zemích slovanských a byli nápomocni Rusům, kteří by tam šli za vědeckými cíli. Spolek měl úkol prostředníka mezi slovanskými učiteli a ruskými vědeckými spolky. Kromě toho měl vydávati různá díla vztahující se k otázkám slovanským. Návrh stanov odevzdán byl vládě se žádostí o potvrzení a „Birževija Vědomosti“ psaly, že je obecným přáním, aby byl předsedou zvolen Tolstoj a místopředsedou Hilferding.²²⁴) Ale ani tento spolek nebyl nikdy ustaven.

Je zajímavé, že ihned po odjezdu poutníků byl v Petrohradě založen spolek s panslavistickými snahami a sice bez schválení vlády. Proto byl úřady rozpuštěn a odsouzen k pokutě 560 rublů. Pražská „Politik“ vyslovila své podivení nad tím, že se beze všeho trpí zakládání různých výborů k podpoře Řeků a spolek pro zájmy Slovanů se zavírá. Předsednictvo Spolku se odvolalo, ale bylo mu pohroženo dalším stíháním.²²⁵)

Aksakov ocenil význam slovanské pouti v celé řadě článků, ale mýlil se, oceňuje výsledky pouti jak v Rusku samém, tak i v ostatním světě slovanském. Aksakov praví, že efekt slovanského sjezdu nebyl jen vnější, nýbrž spíše vnitřní, mravní. Ne tak politický, jako společenský, ne tak pro přítomnost, jako pro budoucnost. Němci a s nimi i někteří ruští „politikové“ se smějí slovanskému sjezdu a táží se po výsledcích? Ukažte skutečné výsledky, „etwas Greifbares“, píše „Allgemeine Zeitung“. Co přinesl tento sjezd kromě fráží, objetí a křiku? Kdyby výsledky byly vskutku takové, praví Aksakov, proč by se Němci tolik bouřili?

Aksakov zdůrazňuje, že důležitý, hlavní výsledek slovanského sjezdu musí býti hledán v samém Rusku. Návštěva Slovanů způsobila, že se slovanská otázka v samém Rusku stala z abstraktní něčím skutečným, že přešla z oblasti literatury do skutečného života.

²²³) N. Noviny 1867, č. 50.

²²⁴) N. Listy 1868, č. 1.

²²⁵) Politik 1867, č. 158.

A slovanské otázce se jen toho nedostávalo, aby se stala živou silou, aby přestala býti problémem, aby se stala skutkem. Ode dneška není už vlastnictvím učenců a literátů, nebo jen školy slavjanofilů, nýbrž celé ruské společnosti. Slovanský zájem se stal nyní blízkým zájmem každého Rusa. Všeslovanskému bratrství dostalo se uznání s výše trůnu, což je největší ctí a slávou přítomného carova panování, i v nižších společenských vrstvách, kde bylo dosud zcela neznámé. Třicet tisíc lidí se směstnalo v paviloně, kde Moskva dávala hostinu celému slovanskému světu v osobách jeho představitelů.

Aksakov vzpomíná zvláště hostiny, kterou na počest slovanských poutníků uspořádali moskevští kupci. Ruský obchodní svět stojí po výtce na praktické základně a nepoddá se lehce klamům a ilusím. To nejsou fantasté, nýbrž lidé činu. Tato společenská třída je lidu bližší než literáti, úředníci a šlechtici a proto je důležité, že uvítala hosty. V tom možno slyšeti již úderý národního vlnobití, tu již počíná národní moře.

Až bude celé Rusko proniknuto myšlenkou slovanskou, bude slovanská otázka rozřešena. Počátek byl dán a to je již polovice díla. Bez poznání slovanského poslání nelze si ani představití správného duševního rozvoje a pravé národní politiky Ruska. K úplnému pochopení smyslu ruské národnosti je třeba, aby byla chápána nejen jako ruská, nýbrž i slovanská. Aby se ruská politika stala zcela národní, nesmí býti jen ruská, nýbrž i slovanská.

Toto slovanské uvědomění Ruska, pokračoval Aksakov, ničím nepokročilo tak, jako „náhodnou“ schůzí představitelů slovanských národů při příležitosti národopisné výstavy. Díky tomuto setkání Rusové živěji pocítili své vlastní slovanství. Žádný jiný výsledek nemůže býti významnější než ten. Je nejdůležitějším problémem světa slovanského, aby Rusko pochopilo, že je středem Slovanů, a aby poznalo své slovanské poslání. Celá budoucnost Ruska a všech slovanských národů v tom spočívá. Veškerá síla Slovanů je v Rusku a všechna síla Ruska je v jeho Slovanství.

Aksakov psal vše to ještě pod svěžím dojmem moskevských slavností a je naprosto jisté, že se na úspěch slovanské myšlenky v Rusku vzhledem k širokým vrstvám ruského obyvatelstva díval s velikým optimismem. Právě tak nesprávně pohlížel na úspěch slovanské myšlenky u nejvyšší hlavy státu.

V druhém článku, který psal na počátku srpna roku 1867, ukázal však ještě i to, že ani sám zdaleka nerozumí slovanské otázce v celé její šíři, a že naň neměly žádného vlivu řeči oněch slovanských zástupců, kteří v Moskvě rozhodně hájili zásady svobodného a individuálního rozvoje každého slovanského národa. Do Ruska přicházely v té době zprávy o úspěších učení ruštině v jednotlivých slovanských zemích a Aksakov se vrací k otázce všeslovanského ruského jazyka. Vzpomíná, jak za moskevského sjezdu, při jedné ze mnohých večerí, na něž Rusové zvali některé slovanské hosty, navrhoval domácí pán, aby se hovořilo některým jiným jazykem, aby si přítomní lépe rozuměli, na př. německy. Bylo mnoho věcí, o nichž bylo třeba pojednati podrobně a ruština příliš trápila hosty. Ale ti odpověděli: „Nikoli — v svaté Moskvě?“

Místo rusky mluvivo se při hostinách v Moskvě mnoho i francouzsky. Po každé schůzi mluvílo se o naprosté nutnosti společné slovanské řeči. V tom se všichni (?) jednomyslně shodovali, praví Aksakov. A v tom se Aksakov ku podivu mýlil. Aksakov nebyl s to, aby se vzdal záměru, vydati po sjezdu provolání k Čechům, Moravanům, Chorvatům, Slovákům a Slovincům, aby se rozhodli pro pravoslaví a pro východ. „Chcete míti, ptal se, hlavou církve Krista nebo papeže?“²²⁶⁾

Už roku 1848 na pražském slovanském sjezdu pocitován byl nedostatek znalosti slovanských jazyků a při podobnostech slovanských jazyků — zejména nedostatek jednoho jediného společného jazyka slovanského. Poněvadž ho nebylo, počalo se zcela přirozeně pomýšlet na to, vzítí za dorozumivací jazyk řeč největšího slovanského národa, totiž ruskou. Beneš praví, že tato věc má svou váhu, význam i praktický účel, ale nepraktickými, někdy dětinskými nápady různých nadšenců nebo fantastů dostávala tato otázka často takový ráz, že se musila jevití mnohým skutečně hračkou. Reálně se dá řešit skutečně jen požadavkem, že ti, kdož horují pro slovanství, mají povinnost naučiti se jazyku, ve kterém se s ostatními dorozumějí. Tím ovšem nemůže býti němčina, byla a je to však psychologická chyba, chtějí povýšiti oficielně jeden slovanský jazyk nad druhý. Takové věci řeší se prakticky, bez diskusí a bez usnášení a zbaví se politické příchuti tím, že

²²⁶⁾ Aksakov 150—154, 159—165, 177—178.

se z nich vytvoří otázka účelnosti a theoreticky se uzná rovnost všech jazyků.

Větší význam přisuzuje Beneš otázce pravoslaví, právě proto, že vliv slavjanofilství byl v této věci opravdu veliký a slavjanofilové postavili celou svou doktrinu na zásadu, že pravoslaví je nejvýznačnějším znakem pravého slovanství a ruskosti. Mimo to vztah církve k ruskému státu a ruská theokracie vůbec dala pravoslaví v životě každého občana ruského v politice státu na venek i uvnitř takové místo, že pravoslaví musilo míti vliv i na veškeré hnutí slovanské v Rusku. Ruská politika oficielní viděla vedle toho v šíření pravoslaví nástroj svého vlivu a cestu k expansivní politice státu vůbec. Proto se děly s ruské strany pokusy o šíření pravoslaví mezi slovanskými katolíky a tyto pokusy se úzce spojovaly se šířením slovanské ideje. Shora již jsme uvedli, že v Rusku byla věnována zvláštní péče slovanským hostům pravoslavné víry, takže na př. Miličevičovi se zdál přímo směšným strach některých Rusů, že by se Srbové mohli pokatolíčiti. Pokusy o šíření pravoslaví u ostatních slovanských národů nemohly ostatně nikdy míti davového úspěchu.²²⁷⁾

Brzo po slovanském sjezdu se ozývaly stížnosti, že slovanské hnutí v Rusku utuchlo, že se neprojevují žádné známky živější čilosti a úsilovnějších snah. „S. Peterburgskija Vědomosti“ přinesly právě o tomto zjevu řadu článků, jež dokazují, že se tím zabývala i ruská publicistika. Psaly, že Rusové mohou velmi snadno zůstatí za slovanským ruchem, omezí-li všecku svou činnost k dosažení prvenství ve Slovanstvu jen na verše a úvodníky časopisů, pojednávajících jen o nejobyčejnějších a nejznámějších věcech. Sebemenší obrat rakouské vlády může uvéstí výsledky moskevského sjezdu v pochybnost. Neospravedlní-li Rusko slovanských nadějí, promění se slovanská horlivost v chladnost. Nastane reakce, které neopomenou využití ruští „západní nepřátelé“.

Ruský dopisovatel „Národních Listů“ ujišťuje českou veřejnost, že se v Rusku jen zdánlivě jeví ochablost, že tam slovanské vědomí nijak neochabuje, nýbrž naopak sílí a se rozmáhá. V Petrohradě byl založen Slovanský klub a od nového roku (1868) budou v Petrohradě vycházeti „Rusko-slavjanskie otgoloski“. Časopis bude přinášeti dopisy výhradně ze zemí

²²⁷⁾ Beneš 322.

slovanských a pěstovati výhradně šíření vědomostí o Slovanech. Nemusíme ani zvláště zdůrazňovati, že i tento český dopisovatel se zmýlil ve svých nadějích, a že ze všeho toho nic nebylo.²²⁸⁾ A zatím co ve velikém Rusku po všem tom nadšení se nepodařilo založiti ani jediný trochu slušný všeslovanský list, počala ve Vídni v polovici července roku 1867 vycházeti rusky psaná „Slavjanskaja Zarja“, orgán pro slovanskou politiku a literaturu, s tímto programem: V kulturně-historickém směru mají všichni Slované, tak jako Němci, Italové a Francouzi, tvořiti jeden jediný celek a svoji národní jednotu projevití jazykem. V ohledu politickém je nutno, aby se všichni Slované vzhledem k ostatním ruským národům pokládali za zvláštní politický národ, a aby pracovali k svému dobru ve federativním spojení s těmito národy „pod skvělým žezlem Habsburského domu“. Původci tohoto časopisu byli Malorusové, zvláště Livčak. Program listu chtěl zřejmě uvést slovanskou myšlenku v souhlas s loyálním stanoviskem k domu Habsburskému. Ale „Slavjanskaja Zarja“, jejíž program byl nemožný, dlouho nezářila na slovanském nebi.²²⁹⁾

²²⁸⁾ N. Listy 1867, č. 215 a 228.

²²⁹⁾ Pozor 1867, č. 184.

XII.

KLACZKŮV ÚTOK NA MOSKEVSKOU POUŤ V „REVUE DES DEUX MONDES“ – ODPOVĚDI RUSKÉ ŽURNALISTIKY – POLEMKA J. V. FRIČE S DR. BRAUNEREM O MOSKEVSKÉ POUTI PŘED PRAŽSKÝM SOUDEM

Z útoků na moskevskou pouť dosáhl největšího účinku článek polského publicisty Juliána Klaczka, autora velmi čtené knihy: „Deux chanceliers“, v známé francouzské „Revue des deux Mondes“, s názvem „Le congrès de Moscou et la propagande panslaviste“ (1867). Podnět k napsání tohoto útoku vyšel, jak jsme již předem řekli, z kruhů polské emigrace v Paříži. Klaczko dal Evropě jistou výstrahu a zdůraznil, že Rusko samo dostalo touto slovanskou agitací injekci, že tam jsou nyní rozpoutány vášně, jež se těžko udrží v mezích, a že tam vznikl proud, kterému těžko odolá i sama vláda. Ruský národ obdržel sjezdem směrnicí pro své konání a ideál nových snah. Tento národ brzo uvěří, že má vskutku porobené bratry nejenom v Turecku, nýbrž i v Rakousku, a bude přesvědčen, že jméno cara osvoboditele překročí v budoucnosti hranice Ruska.

Ačkoliv ruské spletky na Dunaji a na Balkáně nejsou nikterak věci novou, psal Klaczko, je sjezd moskevský vážným faktem, hodným pozornosti. Panslavistická propaganda byla tajně chráněna, ale toto je po prvé, že petrohradská vláda vzala na sebe odpovědnost a rozvila na svém území korouhev sv. Cyrila a Metoděje. A v tomto císařství, kde se vše kontroluje, kde je vše řízeno shora, kde se nic neděje z vlastní vůle, byla cizím Slovanům popřána svoboda stěžovati si do svých vlád. Řečí a manifestací se účastnilo vojsko, obecní úřady, oficiální osobnosti. Vznesen požadavek na cara, aby pomstil staleté utrpení Kosího Pole a Bílé Hory. Rusko je pozváno uskutečniti „velikou ideu“. Sny? táže se Klaczko. A čím před několika roky byla Mazziniho „L'Italia una“, Šlesvik-Holštýnsko profesora Dahlmanna atd.? Bismarckův oficiální orgán píše, že hrabě Tolstoj prohlásil, že si Rusko neosobuje jiných nároků, než upevniti rozumovou jednotu Slovanů a jejich svazky mravní. Mravní svazky našich dnů! ironisuje Klaczko. Na základě těchto svazků přejí si Italové dobýti Říma, Prusko se zmocnilo Hanoveru a Frankfurtu, a stejnými mravními svazky jsou i ony, jež chce upevniti Tolstoj mezi Slovaný. Slovanští

hosté se vrátili do svých domovů plni víry v „nebeské carství“. A zda by Slované mohli zachovati svou národnost a autonomii v „nebeském carstvu carově“? Nic se nenaučili na příkladě Poláků? Polsko bylo konstituováno na jiné a silnější základně, než měli slovanští bratři na Sávě a na Vltavě. Jeho pád nedatuje se od Bílé Hory nebo Kosova a i po svém pádu nepřestalo žít svým vlastním životem, účastníci se vítězství a porážek činného a bojovného lidství. Nepotřebuje, chce-li ukázati na svoji slavnou minulost, vyhledávati nějaké zaprášené kroniky, aby dokázalo původnost své literatury a genia, nepotřebuje fragmentu „Libuše“ ani „Rukopisu Královédvorského“. Polsko má Koperníka, Skargu, Mickiewicze a Slowackého. Tato rána byla namířena zvláště proti Čechům, třebaže se Čechové v té době mohli chlubit jmény, jež co do velikosti nikterak nestála za jmény Klaczkových polských velikánů.

Klaczko připouštěl, že národní a historická práva rakouských Slovanů byla zdeptána, že jsou obětí dualistické soustavy, ale vinu přičítá jim samým. Byli by se už dávno stali pány Rakouska, kdyby byli měli více „politického ducha“, tak jako Maďaři, a „pokrokové civilisace“, jako Němci! Těchto vlastností neprojevili při svém posledním pobytu v Moskvě.

Panslavistická propaganda pracuje k rozbití Rakouska, a tato možnost je nebezpečná Evropě. Východní otázka znamená větší nebezpečí pro Rakousko než pro Turecko. Osmané mají nepřítel jen v Rusku. Jejich slovanští poddaní nejsou revolucionáři (?), ani lidé podnikaví (?). Petrohradu se může podařiti podniknutí Bulhary a Bosence, ale nikdy z nich neučiní takových činných agentů, jakými jsou Češi. Slovanští národové rakouští jsou útočnějším a nebezpečnějším nepřitelem, než turecká rája. Ale petrohradský kabinet nepodnikne pravděpodobně útoku, nýbrž bude hleděti jen oslabiti rakouskou vládu a bude pokračovati ve vědeckých sjezdech atd., aby pěstoval „mravní styky“ se Slovany. Bude stále více podporovati Čechy, Malorusy, Chorvaty, bude velkodušným prostředníkem, bude chrániti i Rakouska, získá si jeho náklonnost — vše za svými cíli a pak jednoho dne Slované všichni dohromady pohltí Rakousko. Klaczko doufá ve Francii a Německu, že nedopustí vzrůstu velmoci beztoho již ohromné, která touží na škodu civilisace po vládě od Tichého okeánu k Jadranu.²³⁰⁾

²³⁰⁾ Srov. 172, 176, 179—181.

Klaczkův článek obrátil k sobě pozornost zvláště západní Evropy. Bylo v něm mnoho zloby, úmyslného překrucování faktů, ale obsahoval i mnoho důležitých zjištění rozličných protikladů, opačných zájmů mezi slovanskými národy a dobrých charakteristik cílů ruské oficiální politiky. Je významné, že francouzský zákonodárny sbor uznal za potřebné změnití jméno stolice slavistiky v „Collège de France“. Stolice „slovanského jazyka“ byla změněna v stolicí „slovanských jazyků“, tak aby ruská panslavistická propaganda nebyla podepřena ve svém mínění, že je jen jeden slovanský jazyk.²³¹⁾

Ruská žurnalistika uznala za potřebné odpověděti na Klaczkův článek. „Birževija Vědomosti“ zvláště protestovaly, že Klaczko připisuje osvědčení sympatií k slovanským hostům ruské vládě a viní ji, jako by tyto demonstrace byla vyvolala úmyslně. „B. Vědomosti“ tvrdily, že se ruská vláda vždy vzdala vši agitace ve slovanské otázce. Budiž ponecháno národům samým, aby se mezi sebou sblížily, a pak žádné politické plány nebudou s to, aby zmařily následky tohoto sblížení.²³²⁾

Petrohradský dopisovatel „Indépendance Belge“ připouštěl, že cíl Rusů, mluví-li o slovanské vzájemnosti, je nesporně politický, ale nemá nic společného s ideou assimilace, jak o tom píší rakouské a polské listy. Rusům jde o to, získati všechny západní Slovany, ne však aneksí. Chtějí míti velikou slovanskou konfederaci, nezávislou na každé cizí vládě, ve které by byly spojeny státy na základě historických tendencí různých slovanských národů. Tato konfederace, chráněná sympatiemi Ruska, by se stala její zdí proti západu. Rusko by pak v klidu mohlo pokračovati v díle, které zahájil nynější car. Evropa s údivem se dívá, jak se jeden národ dokonale přetvořil sociální revolucí, provedenou bez otřesů a katastrof, národ, kterému snad je souzeno, aby pro svůj demokratický duch osvobodil Evropu z posledních pout feudalismu. Nejpřednější zájem Ruska, končí dopisovatel, ostatně jest, aby se Čechy nestaly německé, Uhry maďarské, a aby Balkán nezůstal turecký.²³³⁾

Prudkou polemiku proti moskevské pouti zahájil J. V. Frič. V srpnu roku 1867 adresoval otevřený list redakcím českých

²³¹⁾ Fischel 394.

²³²⁾ N. Listy 1867, č. 166.

²³³⁾ Pozor 1867, č. 145.

listů, kde vzpomíná domnělého projevu Gorčakova, že čeští poutníci pracovali „pour le roi de Prusse“. Noviny přinesly dokonce zprávu, že Gorčakov vypracoval oběžník, ve kterém se zřekl panslavismu. „Ze strachu před pohlčením, praví Frič, volíme utonout a vrháme se do kalných, bezedných vln, které nás omráčených dojistá zas nazpět vyvrhnou. Rusko nás dílem nechce, dílem soudí, že nám prokáže dobrodiní, nás-li pohlčí... Pro stálou politiku oportunity svých výtečníků (vůdců) je český národ zkompromitován v očích celé demokracie. Je to ta cesta vzájemnosti, vedoucí k smiřování, táže se Frič, když saháme Polákům na jich vlastní universitu pod záminkou, že by se měla poslovanštit? Moskevskou poutí národ český nezískal ani hmotně ani mravně ničeho, sklídl jen posměch a uvalil hanbu na národ svůj.“²³⁴)

V brožurě „Bud' jasno“ mířil Frič svými útoky obzvláště na Palackého. Vzpomíná jeho slavného listu do Frankfurtu z roku 1848 a myšlenek pronesených v „Idei státu rakouského“. Cituje manifest slovanského sjezdu z roku 1848, jehož zásady schválilo 340 účastníků sjezdu a ptá se: „Zdaliž by pak tyto zásady podepsali tak jednomyslně naši právě teprv vynalezení (?) bratři v Moskvě, kteří vědí ovšem lépe než my — bývalí členové sjezdu slovanského — co činí, když hlásají, že pražský sjezd „neměl významu“, poněvadž oni tam nebyli! Frič dále připomíná, že i sami Rusové přiznávají, že za tři měsíce nic se nestalo. Je to ta uvědomělost národní, táže se ironicky Frič, která pronikla rychlostí elektrickou všechny vrstvy lidu na Rusi? toto omlazení lidu, které bude mít v zápětí čilejší pokrok ruské politiky ve smyslu svobody?“²³⁵)

Fričovi odpověděl Dr. Brauner. Brauner praví, že Frič již tenkrát, když meškal ve vlasti, jevil vždy více básnické fantasie než chladné rozvahy, která jest hlavní známkou dobrého politika. Po mnohaletém pobytu v cizině ztratil půdu pod nohama. Jeho obraznost se rozbujněla na účet střízlivé rozvahy. Jen nepřátelé Čechů a několik lidí krátkozrakých měli ihned panslavismus za panrusismus a probuzené vědomí slovanské vyhláší hned za snahu porušiti se, za přání Čechů podrobiti se ruskému carismu, vzdáti se svého jazyka, své literatury a zbaviti se ve prospěch ruského živlu národnosti české. Mos-

kevská cesta nevnesla malomyslnosti do českého národa, aniž zastavila jeho duševní práce. Cesta do Moskvy, podniknutá v době nejúpornější tísně, povznesla, důvěrou naplnila a znovu vzpružila celý národ. Národ, nedávno jako opuštěný a odevšad tísněný, nalezl pojednou bratrské spojence a druhy. V objetí mocných bratrů znamenal svoje bezpečí a slavnou budoucnost. Zesílení národa jednoho ve spolku stejnorodých druhých národů — to je význam panslavismu, to je cíl vzájemnosti slovanské.²³⁶)

Dr. Brauner se vrátil po druhé k otázce moskevského sjezdu a Fričovu útoku v článku: „Slovo o vzájemnosti Slovanů a emigraci“, a pravil, že v kruzích, kde se zrodila ethnografická theorie, že Poláci nejsou Slované, nýbrž Sarmaté, a Rusové Mongolové, nelze ani jinak hleděti na slovanský sjezd, než jako na samé příšery zoufalství, malomyslnosti a zrady federalismu. Zdravé slovanské oko vidí v něm však událost opravdu národní. Hledě k Rusi samé byl sjezd momentem velikého pokroku, snad neméně důležitý, než uvolnění 20 milionů tělesně poddaných a zavedení soudů porotních. Panslavismus a federalismus naprosto mohou obstáti vedle sebe, ba jest jeden druhému pravou a skutečnou podmínkou. Brauner nazývá klevetou zprávu o domnělé výpovědi Gorčakova, že čeští poutníci do Moskvy pracovali jen „pour le roi de Prusse“. Kdyby byl dal opravdově takovou odpověď, byl by musil pozbýti buď všeho rozumu, anebo přestoupiti k emigraci. Polský národ pojal ovšem velmi málo ideu o vzájemnosti slovanské, málo, a to patrně na svou újmu, se pro ni ozval a doposud ničeho pro ni neučinil. V tom mu bránily nejvíce živly, z nichž se skládá jeho emigrace. Poláci jsou jediný slovanský národ, který vůbec nepěstuje vzájemnosti se svými bratry slovanskými, ano čím dále tím více se jich vzdaluje. Poláci plýtvají svými nejlepšími silami v cizině, blouzní o kraji, kde polského národa vlastně nebylo a není a při tom si dávají od Němců zabírat vlastní polské kraje. Celé pluky Poláků, poskvrňující slavnou památku Jana Sobieského, pomáhají Turkům vraždit svoje křesťanské bratry jihoslovanské, a to všecko ze záští k Rusům. Výsledek bude, že zůstanou osamělí, slábnouce rok od roku, zatím co národ ruský pokračuje, roste a všestranně se vzdmáhá. Češi nemohou hledati „sympatie“ Evropy tím, že

²³⁴) N. Listy 1867, č. 162.

²³⁵) J. os. V. Frič, Bud' jasno mezi námi! V Praze 1868. Str. 7—9.

²³⁶) N. Listy 1867, č. 163.

by následovali Poláků. Tu raději zůstanou bez těchto sympatií a spokojí se prozatím sympatiemi slovanských bratří. Brauner je přesvědčen, kdyby Frič a Hercen šli do Ruska, že by seznali, že tam po době stagnace nastala doba pokroku, a že ruský národ přestal již býti pasivní.²³⁷⁾

Když „Deutsche Volkszeitung“, pražský německý list, využívá Fričovy brožury „Rub a líc“, uveřejnil článek proti Braunerovi, Brauner list žaloval pro urážku na cti. Při hlavním líčení, které bylo zahájeno dne 31. ledna 1868, učinil Brauner velmi významný projev, ve kterém označil návštěvu u cara, jakož vůbec celou pouť, za něco zcela neoficiálního, a že „již tím vyvrací se náhled, že bylo to jakés koření se a holdování, jakýmž jen vlastnímu vladaři povinni jsme. Takové návštěvy u panovníků dějí se ostatně i v jiných residencích a děly se i u dvora vídeňského. I císař náš přijal cizozemské hosti, kteří do Vídně přišli jen za vědeckým účelem, a nikdo jim proto nevyčítal neloyalnost“.²³⁸⁾ Víme-li, jak v Rusku zejména Brauner dával na jevo své energické protirakouské smýšlení, je jeho projev před soudem v Praze, zdůrazňující „vědecký cíl“ moskevské pouti a bezvýznamnost návštěvy u cara, příznačný pro tohoto vůdce Staročechů.

²³⁷⁾ Tamtéž, č. 176, 177.

²³⁸⁾ Dr. L. Machač, Brauner o Pouti do Moskvy proti J. V. Fričovi. (Pokroková revue V., 1908—1909, str. 671.)

XIII.

PALACKÝ O RUSKU PO MOSKEVSKÉM SJEZDU – DR. E. GRÉGR MÁ ZA SMĚRODATNÝ ÚSUDEK SVÉHO BRATRA DR. J. GRÉGRA O RUSKU – ZKLAMÁNÍ ČESKÝCH VŮDCŮ, ŽE MOSKEVSKÁ POUŤ NEMĚLA VLIVU NA VNITŘNÍ POLITIKU RAKOUSKA – ČESKÉ NOVINY LÍČÍ RUSKO V NEJPŘÍZNIVĚJŠÍM SVĚTLE – RUSOFILSTVÍ V ČECHÁCH – VLÁDNÍ OPATŘENÍ PROTI NĚMU – NEZDAŘENÁ DEPUTACE NEBO ĀDRESA AMERICKÝCH ČECHŮ RUSKÉMU CAROVI – BEUST O RUSOFILSTVÍ RAKOUSKÝCH SLOVANŮ – SUBOTIČ A POLIT O SVÝCH DŮJMECH V RUSKU – POLITŮV NÁVRAT K ZÁPADU A POLSKU – DOPISY MIŠKATOVIČOVY V „POZORU“ O SLOVANSKÉ POUTI – „POZOROVY“ ČLÁNKY: RUSOFILSTVÍ V CHORVATSKU – RAUCH ZÍSKÁVÁ KARDINÁLA HAULIKA, ABY VYSTOUPIL PROTI RUSOFILSTVÍ – ZPRÁVY O DOMNĚLÉM „VŠESLOVANSKÉM PLESE“ VE VARŠAVĚ NEBO MOSKVĚ – ZÁVĚREČNÉ SLOVO

Většina Čechů se vrátila domů z Ruska velmi spokojena s dosaženými výsledky své cesty. Bylo jich více mezi nimi, jako na př. Dr. Hamerník, o němž Vávra praví, že mu je „Rusko nebe, car Bůh otec, Konstantin Bůh Syn, Tolstoj Duch Svätý, Gorčakov svätý Petr, ruská Akademie sbor svätých a všichni Rusové andělé“. „Neopovažte se mu říci, píše Vávra zeti, až přijde, že je v Rusku zima, sice vás zbije a vynadá vám oslů.“²³⁹⁾ Ale Dr. Hamerník nebyl vůbec směrodatný politický činitel. V celku hleděli političtí vůdcové na ruské poměry s rozvahou.

Leger praví o Palackém, že byl svou cestou přímo nadšen. Že mu padl do oka zvláště hmotný pokrok Ruska. Přiznal, že před svou cestou do Ruska neměl o pokroku tom ani zdání.²⁴⁰⁾ Palacký vyložil později sám obsáhle svoje mínění o Rusku a o výsledcích moskevské pouti ve své politické závěti. Kdysi ve psaní do Frankfurtu (1848) řekl, že již pouhá možnost universální monarchie Ruské nemá odhodlanějšího odpůrce nad něho, ne proto, že by byla ruská, nýbrž universální. Roku 1863 se vyslovil, že ruské carství není ustrojeno na zásadách slovanských, nýbrž na jistém amalgamu zásad mongolských i německých. Obojí slovo, pravil, se v Rusku pamatuje a připomíná nemilostivě ještě podnes. A kdežto jistá petrohradská

²³⁹⁾ Kazbunda 130.

²⁴⁰⁾ V Památníku 133—135.

koterie ještě i dnes vyhlašuje, že je nebezpečným revolucionářem, horlí proti němu druhé ruské listy, že prý je hrozným reakcionářem, a že se choval falešně k Rusům.

Palacký praví, že nejen nelituje, nýbrž i žehná chvíli, kdy se odhodlal k pouti do Petrohradu a Moskvy. Nabyl jí příčiny k opravě nejedněch svých domnění a k důkladnějšímu nahlédnutí do všelikých otázek, jež se úzce dotýkají českého života národního. Palacký praví dále, že při tom ani v Rusku neobmeškal nahodilých příležitostí, tak jako jiní přátelé, hájiti politického programu svého, jímž bylo a jest: „federalistické Rakousko“. Zisk z cesty do Ruska je i v tom, že již nenalézá příčiny báti se budoucí nějaké universální ruské monarchie. Neboť všichni stateční národové postavili by se jí na odpor, a to s nasazením posledního groše i poslední krůpěje krve.

Osvícení Rusové, a počet jejich není chatrný, nejen netouží po rozšíření hranic říše své na západě, nýbrž považovali by i za nehodu, kdyby k němu jakoukoli příčinou byli donuceni. Přirozený soucit a přízeň k utiskovaným souvěrcům a sourodákům v Turecku a Rakousku křivě si vykládají za žádost po jejich opanování. Vzdělání Rusové by zvláště připojení Cařihradu k Rusku měli za pravé neštěstí. Ruští politikové se zřením k Evropě si přejí jen toho, aby se na svých západních hranicích nestýkali a neměli činiti se státy tuze mocnými a jim nepřátelskými. Nešťastný poměr k Polákům nemění v tom ohledu nic. Poláci, nebo lépe polská šlechta, která se valně už odslovanila, naprosto nechce se smířiti s Rusy, leč by jim odstoupili drahé části původně ruského území.

Palacký nabyl v Rusku dojmu, že se tam zmáhá pravý duch slovanský, lišící se od německého a mongolského, a že by bylo štěstím, kdyby se jím dal více proniknout nejen celý národ, nýbrž i vůdcové a vladaři jeho. Kdysi se slovanské uvědomění v Rusku omezovalo jen na nevalný kruh slavjanofilů. Slovanská pouť však byla příčinou, že se toto vědomí slovanské ujalo ve všech kruzích, ba i v lidu. Od té doby nabývá stále větší moci i síly, konečně bohdá neodolatelné: Tu pak skuteční se teprv pověstný onen panslavismus, čehož se tolik bojí nepřátelé Slovanů. Slyšel jsem a věřím, napsal Palacký roku 1872, že jakmile vyplní se touha hojných zuřivců německých i maďarských, a piklhaubny i honvědi počnou železem a krví apoštolovati mezi námi, nebude v Rusích pána dosti mocného, aby chtěl dusiti cit a hlas lidu . . .

Klasifikuje ruské strany, Palacký odsuzuje ruské nacionalisty čili Panrusy, v nichž není pravého slovanského ducha. Rozdílu mezi nimi a fanatiky německými a maďarskými, praví, já nenacházím; jedni jako druzí chtěli by zničiti nás co národ. Všichni my budeme tím raději učiti se rusky, čím více poučení a útěchy nám bude poskytovatí ruská literatura: ale své vlastní řeči a literatury proto se nespustíme, a nezanedbáme nikdy. Sny o utvoření a zavedení jazyka všeslovanského jsou jen — sny a nic více.

Češi byli pro federaci, ale dnes již nenadějí se valné budoucnosti Rakouska. Kdyby však jako národ upadli v poddanství ruské nebo pruské, nikdy by se nespokojili se svým osudem. Palacký rozlišuje ruskou vládu a ruský národ. Co do vlády ruské, nelze mluvit ani o platonické její lásce k Čechům. Rusko neztratilo ještě pro Čechy ani slovíčka, hledíc se naopak všemožně zavděčiti jejich nepřátelům. Bismarck se neostýchal pomocí svých orgánů pomlouvati Čechy u cara jako revolucionáře a demagogy, podněcuje i v Rakousku boj proti Slovanům. Nelze tajiti, že okolo trůnu baťušky cara vždy se ještě otáčí, ba přednost mají dávné tradice a sympatie německé. Co se týče poměru od národa k národu, je tu netoliko příbuzenství, nýbrž úplná totožnost ducha ruského a českého co do víry a náboženství, aspoň se stránky subjektivní. Palacký vycítil příbuznost mezi ruskými rozkolníky a husity XV. až XVIII. století. Je mezi nimi ovšem veliký rozdíl, ale ve způsobu, jak jedni i druzí pojímali a vedli svoji věc, v oddanosti myslí především k náboženství, v hlubokosti přesvědčení nalezl Palacký dokonalou totožnost ducha. Rozumí se ovšem, že z toho nesluší hned uzavíratí, že by Čechové snadno přilnuli k pravoslavné církvi. Právě tak se Čechové s Rusy nesrovnají ani v písmě.

V polemice s Beustem (1868) Palacký a Rieger prohlásili otevřeně, že sympatie ruského národa, které se od moskevské pouti stávají každým dnem živější, jsou jim velmi drahocenné. V Moskvě s ruskou vládou neměli žádného vyjednávání, tím méně takového, kterým by se uvádělo v pochybnost trvání Rakouska, nebo kteréž by mohlo poskvřniti českou loyaltitu. Tolik se však přece spolehlivě dověděli, že Rusko nikterak nepomýšlí na připojení Čech.²⁴¹⁾

²⁴¹⁾ Drobné Spisy 310, 333, 361, 367.

Dr. E. Grégr ve svém „Denníku“ konstatoval, že není ani jediného mezi českými poutníky, který by nebyl nadšen národem ruským, jeho mocí, ryze slovanskou povahou, pohostinností a láskou k ostatním Slovanům. Pro dra E. Grégra byl však zvláště směrodatný úsudek jeho bratra dra Julia Grégra, který se vydal na cestu s jistou nedůvěrou k Rusům. Nedlouho před tím byl nadšeným polonofilem. Dr. Julius Grégr přinesl si z Ruska opravdovou lásku a úctu k národu ruskému, u něhož našel tolik nezkažené, moderní kulturou neporušené povahy slovanské, že nyní soudil, že to je jediný národ slovanský, který zachoval nezkalený ráz slovanský. Dra Julia Grégra nejvíce překvapily sociální poměry na Rusi. Našel v nich onen ráz patriarchálního života, který se u západních Slovanů dávno již byl ztratil, utonuv v cizáckém zřízení feudálním. Sociální poměry na Rusi, zejména mezi lidem vesnickým, mají v sobě tak ryzí demokratický ráz, že by tam nejideálnější francouzský socialista našel uskutečněn svůj ideál. Na Rusi jest půda, z níž se vyvinouti může jediná pravdivá demokracie, a to na přirozených základech, z obyčejů, povahy a zřízení lidí. Na západě dala by se provésti jenom násilím a proudy krve. Podle mínění Grégrova má národ ruský nejskvělejší budoucnost mezi všemi národy evropskými. Stane se tvůrcem nových zřízení sociálních a v tom učitelem všem ostatním národům. Grégr, srovnávaje ruský a polský národ, konstatoval, že Poláci jsou veskrze feudální aristokraté — jen pán a chlop — kdežto Rusové skrz na skrz demokrati, beze vší stopy germánského feudalismu. Ruský národ je mnohem podobnější národu českému, než národ polský. Proto také Čech přilne tak snadno k Rusovi a rychle a upřímně se s ním sprátele, kdežto mezi Čechem a Polákem leží vždy cosi cizího, cosi nuceného.²⁴²⁾

Uvedli jsme poněkud obšírněji názory Palackého a Grégra, těchto dvou politických vůdců českého národa, Staročechů a Mladočechů, proto, že se jejich názory na Rusko a na jeho tehdejší poměry staly v jádře svém obecným majetkem Čechů. Moskevská pouť provedla úplnou změnu ve smýšlení českého národa s ohledem na ruské císařství. V té věci zmizel každý rozdíl mezi Staročechy a Mladočechy.

Čeští vůdcové, odjíždějící do Ruska, doufali, že jejich demonstrace bude mít vliv i na vnitřní politiku Rakouska, ale

²⁴²⁾ Denník 168.

v tom se zklamali. Od carského absolutismu nemohli očekávat pomoci pro své politické akce. Třebaže i v Rusku zdůrazňovali svoje zásady federalistické, uvedli svůj austroslavistický program přece jen v pochybnost. Koruna i rakouská vláda počaly pochybovati o jejich smýšlení, jež v pravdě bylo rakouské a loyální, a víme, že jim to při každé příležitosti bylo později vytýkáno. Mladočeský politik Eim vyjádřil se později o moskevské pouti, že snad nebylo politické, že vůdcové takto demonstrovali, ale oportunistus tenkrát nebyl na místě a národ chtěl viděti ty, kdo ho vedli, při této demonstraci.²⁴³⁾

Česká žurnalistika hleděla vylíčiti Rusko ve světle nejpriznivějším. Jeden z poutníků v pražských „Národních Novinách“ napsal, že v Rusku panuje všude a ve všem politická volnost, ne-li větší, jistě ne menší, než které se v Rakousku těší Slované Předlitavští. Rusko sice nemá paragrafované ústavy, ale politický jeho rozvoj není méně volný než v Rakousku. Je pravda, že politická svoboda neslaví v Rusku žádných triumfů, a že k pravé politické volnosti je ještě daleká cesta. Je tam mnoho, s čím muž liberální a pokrokový nemůže souhlasiti, ale je jisté, že hlavní vládní činitelé ruští nestojí pozadu za rakouskými.²⁴⁴⁾

Zájem o Rusko a ruštinu byl v Čechách veliký. Vydávaly se ruské mluvnice, jež aspoň podle novinářských zpráv byly brzo rozebrány a vycházely v nových vydáních. Lamanskij v osmdesátých letech se sice vyslovil, že vyšly i mluvnice, psané od lidí, kteří neuměli rusky ani čísti, ale vyšly i dobré gramatiky. Ilustrovaný list „Květy“ přinášel obrazy s českými a ruskými nápisy. Politický „Posel z Prahy“ přinesl v několika číslech ruské mluvnické úlohy, ale policie mu zakázala poučovati o ruštině. Národní divadlo vypravilo operu „Žizn' za carja“, při níž ruská zpěvačka Alexandrova měla svou úlohu zpívati rusky. Policie však zakázala ruský zpěv. Rieger zakročil jakožto intendant u místodržitele, ale ten schválil policejní rozhodnutí. Alexandrova poslala stížnost do jednání policie ruskému vyslanci ve Vídni, to však nepomohlo. Nakonec zazpívala svou úlohu česky.²⁴⁵⁾ Ve veřejných místnostech byla demonstrativně hrána a zpívána carská hymna. Vyšel

²⁴³⁾ Politické úvahy Gustava Eim a. Pořádá Josef Penížek. V Praze 1898. Str. 51.

²⁴⁴⁾ N. Noviny 1867, č. 51.

²⁴⁵⁾ N. Listy 1867, č. 123. — Politik 1867, č. 118, 119.

místodržitelství výnos, kterým se nařizovalo rektorům všech vysokých škol přísně zakročiti proti studentům, kteří by, jak se děje, demonstrovali ruskou hymnou. Tajní policisté dávali po hostincích pozor na ty, kdo žádali, aby se hrála ruská hymna.²⁴⁶⁾

Vláda si velmi bedlivě všímala tohoto rusofilství v Čechách. Pražský místodržitel referoval Beustovi, že by nebylo dobře, podceňovati toto hnutí, ale že právě tak chybné by bylo věřiti, že je v Čechách mnoho ruských sympatií. Dělá se opozice vládě a užívá se špatných prostředků. Veliká většina českého národa a zvláště všichni umírnění Čechové odsuzují tyto demonstrace a prohlašují otevřeně, že celá ta moskevská pouť byla aranžována ruskou vládou pomocí jisté osoby na ruském vyslanectví v Paříži. Čeští vůdcové se dali zavést. Zprávy novin o rusofilském hnutí jsou z části nepravdivé, z části přemrštěné. První svazek jedné ruské mluvnice byl vskutku rozebrán, ale není pravda, že náklad byl veliký. Vyprávění německých listů o tom, že královstvím procházejí ruští agenti, je nepravdivé. Dosud nebylo v tom směru nic zjištěno. Podle mínění místodržitelství mnoho by přispělo k uklidnění myslí, kdyby německé listy neútočily prudce na vše, co se na české straně píše, poněvadž to jitrí i jednotlivce, kteří by jinak smýšleli klidně.

Rusofilství se jevilo zvláště i na Moravě. Vláda dostávala zprávy, že vrstvy vzdělané i méně vzdělané se vrhly s neobyčejnou horlivostí na studium ruštiny. V tom ohledu zvláště aktivně působili učitelé a nižší klér. Knihy o Rusku se brzo rozprodávaly. Beust žádal moravského místodržitele, aby mu o tom všem podal zprávu. Z té vidíme, že celá česká národní strana, v čele s dr. Pražákem, horlivě pěstovala učení ruštině, pokládajíc to za prostředek k sjednocení celého Slovanstva. Učení ruštině se šířilo i mezi žáky středních škol.²⁴⁷⁾ Beust zakročil u ministerstva školství a žádal, aby působilo na učitelstvo a pomocí olomouckého arcibiskupa a brněnského biskupa na klér.

²⁴⁶⁾ N. Listy 1867, č. 205 a 208.

²⁴⁷⁾ Tobolka, Die Pilgerfahrt. 255. V ruské zprávě o moskevském sjezdu se praví, že gymn. profesor Jindřich Gura v Jindřichově Hradci sestavil kroužek 50 gymnastů, kteří se učili rusky. Jeden žák psal Gurovi, když byl v Moskvě na sjezdu, ruský dopis (viz Vserossijskaja 334).

České veřejné orgány upozorňovaly i na praktickou stránku tohoto rusofilství. Češi počali žádati v Rusku o místa. Profesor Lamanskij a petrohradský Čech Šrámek obdrželi v krátké době 8 měsíců na 2000 dopisů z českých zemí, od Čechů všech možných povolání, žádajících, aby bylo o ně v Rusku nějak postaráno.²⁴⁸⁾

V první době po moskevské pouti přijížděli do Čech i mnozí Rusové. V českých listech najdeme jména i některých vynikajících osobností, které na delší dobu přišly do Prahy, jako na př. Jiří Samarin, Hilferding a j.²⁴⁹⁾

Čechové, žijící v Americe, hodlali poslati do Ruska deputaci nebo adresu, aby poděkovali za srdečné přijetí svých bratří v Moskvě, žádali o ochranu pro západní a jižní Slovanů a obrátili pozornost k důležitosti otázky vystěhovalecké. K tomu cíli byl zřízen zvláštní výbor. Karel Tomáš, redaktor česko-amerického listu „Slávie“, psal na přání výboru baronu Steklovu, ruskému vyslanci ve Washingtoně a žádal ho o informace, jak by to američtí Čechové měli zaříditi. Baron Steklov odpověděl, že ochotně pošle adresu do Petrohradu, ale radil vypustiti z ní vše, co by mohlo znepokojiti cizí mocnosti. V případě, že se Čechové rozhodnou vystrojiti deputaci, radil, aby vyčkali, až o tom uvědomí svou vládu. V choulostivých mezinárodních poměrech evropských doporučoval zvláštní opatrnost při každém kroku, který se dotýká otázky všeslovanské.

Obdržev odpověď své vlády oznámil Steklov v říjnu 1867 Tomášovi, že caru bude velmi milá adresa amerických Čechoslováků. Od deputace bude však lépe při okolnostech nyní trvajících upustiti. V adrese rovněž třeba vynechati vše, co by mohlo vyvolati nepřívznivý dojem cizích mocností, a ruskou vládu uvést do rozpaků. Američtí Čechové, po této zprávě, upustili, jak se zdá, úplně od své akce.²⁵⁰⁾

Beust měl za nutné dotknouti se v rozsáhlém memorandu, které dne 31. srpna poslal císaři Františku Josefovi z Gastýnu, i otázky rusofilství rakouských Slovanů. Konstatoval v něm, že se v poslední době objevuje v Čechách, na Moravě i v ostatních slovanských zemích vření, ale budou-li vládní kruhy postupovati jednomyslně, nepřisuzuje mu žádné velké důležitosti. Je zaviněno hlavně cizozemskou propagandou. Ruský

²⁴⁸⁾ N. Listy 1868, č. 89. Kazbunda 72—74.

²⁴⁹⁾ N. Listy 1867, č. 205, 121.

²⁵⁰⁾ Tamtéž 260.

vliv byl v jednotlivých případech zjištěn. Beust však myslí, že se touto propagandou přece jen nepodaří obloučiti obyvatelstvo slovanské, tím spíše, že bude nuceno uznati blahovlnné jednání císařské vlády. Slovanští národové musí bezpodmínečně uznati státní ústavu. Zachovají-li se však správně v této věci, a dům se ocitne jednou pod pevným krovem, nebude žádných překážek, jež by bránily věnovati podle možnosti pozornost i místním přáním a požadavkům a historickým vzpomínkám. Tato zásada by měla býti již nyní otevřeně vyhlášena, neboť to je nejlepší prostředek k šťastnému ukončení nacionálních sporů.²⁵¹⁾

Beust ocenil správně význam zmíněného rusofilství, soudě, že nemá té důležitosti, jež mu byla s mnohých stran přisuzována. V Čechách od doby moskevského sjezdu zůstaly sympatie k Rusku již pro vždy, ale ruská oficiální politika přesvědčila pomalu i ty nejnaděšenější, že se Čechové od ruské vlády nemohou nadíti žádné pomoci. Bylo třeba vyvinouti vlastní energii doma, aby byl českému národu zajištěn rozvoj národní a kulturní.

S jakými city se z Moskvy vrátili Jihoslované, a jaké zprávy podali svým krajanům o tom, co vše v Rusku poznali a slyšeli, o tom mnoho nevíme. Subotić byl celý nadšen vším, co v Rusku viděl a slyšel. V jedné své řeči v Moskvě prý řekl: Přišli jsme do Ruska a shledali, že je tak veliké, že název carství pro ně nestačí — mělo by se nazývati svět.²⁵²⁾ Domů se vrátil, jak ve své autobiografii píše, s „velkolepým“ obrazem o Rusku a jeho nesmírném bohatství v každém směru a s představou o jeho neodolatelné mladé síle, která se denně musí vždy více rozvíjeti. Subotić srovnává ruský národ s národy románskými a germánskými. Tito jsou velikány v plné síle, rozvitými v každém směru, schopnými ovládnouti celý svět. Rusko je stejným velikánem, ale v rozkvětu svého mládí, rovno všem starším národům, ale v tom je předčící, že „p okrokem času snadno může nad nimi nabýti převahy a podle přirozené povahy věci této převahy nabýti musí“. Ale toto závodění se musí bráti stejnou cestou, kterou se ubírají druhé státy: cestou kultury, lidskosti, největšího duševního a hmotného pokroku.

²⁵¹⁾ Redlich 656.

²⁵²⁾ Subotić 42.

Polit o mnoho později ve svých „Cestovních vzpomínkách“ psal, že slovanská pouť byla velkolepým, jedinečným, historickým zjevem, jakého dosud nebylo a nebude. Veliký ruský národ, dostav se do styku s představiteli různých slovanských národů, byl elektrizován. Pocítil vnitřní sílu své slovanské bytosti, svoje slovanské poslání ve světových dějinách. Idea slovanské vzájemnosti, uvědoměná roku 1867 v Petrohradě a Moskvě, bude žítí věčně.

Tehdy Polit už zapomněl, jak se několik měsíců po svém návratu z Ruska cítil zklamán a jak se vrátil ke svým starým sympatiím: k Polákům. V „Zástavě“ trpce si stěžoval, že některé petrohradské listy, zvláště německý „St. Petersburger Zeitung“, urážlivě píše o Slovanech a účastenství, které k nim chovají Rusové. Tázal se, jak možno v Petrohradě vytisknout zprávu, že tam byl založen spolek, který hledí učinit konec „slovanské komedii a snahám slavjanofilů“. Rusko ovládli Němci, praví Polit. Historičtí protivníci Slovanstva vládnou v Rusku a Srbové nemohou pochopiti, že Rus není doma svým pánem.

„Moskevské Vědomosti“ (Katkov?) odpověděly Politovi, že se v Rusku dějí mnohé anomálie, jež si cizinec nemůže vysvětliti. Nechceme se před Dr. Politem vychloubati přílišnou svobodou tisku, ale pravíme mu s plnou upřímností, že o žádném protislovanském spolku, který neexistuje, jsme ani neslyšeli, zato však víme velmi dobře, že naše národní zájmy a sympatie mají u nás protivníky neméně horlivé nežli v Rakousku. Radíme Politovi, aby nepřikládal přílišné důležitosti výbuchům petrohradských německých listů, byť i nosily ruský státní erb. Tyto listy jsou v rozporu se slovy korunovaného vůdce, vrchního představitele Rusů, jenž minulého roku tolik vřelých slov řekl Srbům. Povinnost dobrého srbského vlastence nemůže záležeti v tom, aby oslaboval důvěru svých sourodáků v Rusko, buď falešné naděje v pomoc západních států, anebo hlásal fantastický „Sonderbund“ s Poláky.²⁵³⁾

K Politovým článkům v „Zástavě“ obrátily pozornost i „Birževija Vědomosti“. V nenormálním postavení, ve kterém bylo v posledním čase ruské časopisectvo, kdy vlasteneckému nadšení několikrát dostalo se „sprchy“, a v Rusku

²⁵³⁾ N. Listy 1868, č. 81.

povstávaly protinárodní názory, novinami ani nezpozorovány, Polit musil si učiniti nesprávný praktický úsudek. Rozhodl, že se Slované nemohou ničeho nadíti od Ruska, a že by lépe učinili, kdyby, zároveň s Poláky, všechno dobré očekávali jen od západních velmocí, poněvadž Rusové nejsou ani doma svými pány, když dovolují nepřítelům Slovanstva, aby pronásledovali slovanskou ideu, vysmívali se sympatiím Slovanů k Rusku a obráceně. „Birževija Vědomosti“ ukazovaly citátem ze sv. Písma na drobení sil a na škodu, která z toho vzejde celku.

Tato polemika vedla k prohlášení petrohradské Akademie, že zmíněný „Petersburger Zeitung“ je sice jejím vlastnictvím, ale že právo na jeho vydávání Akademie pronajala na deset let dvornímu radovi Mayerovi (do roku 1875). Nemá tudíž žádného vlivu na směr článků, dostávajíc toliko příjem ze státních oznámení. V každém případě odhalila tato polemika velmi zajímavý fakt k posouzení tehdejších ruských politických poměrů.²⁵⁴⁾

Záhřebský „Pozor“ otiskl v červnu roku 1867 několik dopisů o slovanské pouti do Ruska, asi z pera svého spolupracovníka Miškatoviče, o němž už víme, že do Ruska přijel o mnoho později nežli ostatní poutníci. Miškatovič soudil, že pouť zaslala semeno na půdu velmi úrodnou, a že podle všech známek vzejdou odtud veliké věci. Ruské listy budou rozvíjeti a pěstovati toto símě tak dlouho, dokud celý ruský národ nezatouží uskutečniti to, co je dosud jen velmi krásným plánem, nikterak však krátkým snem. I Miškatovič se zmiňuje o úsilí národní strany potlačiti moc ruských Němců. Zvláštní naději skládá v následníka trůnu.²⁵⁵⁾

V druhém dopise též autor sděloval, že se v Petrohradě bedlivě sleduje každé hnutí a vývoj poměrů na východě, k němuž Rusové počítají i Chorvatsko. V Petrohradě je známo, že bělehradská vláda touží dostati do své správy Bosnu a Hercegovinu a Rusové jí k tomu přejí mnoho štěstí, pochybujíc toliko, zda se toto přání vyplní. Vědí, že se jistý modenský vévoda učí srbsky, poněvadž mu je určeno vévodství Bosny a Hercegoviny. To ví asi již i srbská vláda a pravděpodobně uvážila již, jak si má počínati. O všech těch věcech se jedná v Paříži a v Petrohradě vládne pevné přesvědčení, že je vše

²⁵⁴⁾ N. Listy 1868, č. 87, 90.

²⁵⁵⁾ Pozor 1867, č. 136.

smluveno na prospěch Slovanů. Dopisovatel „Pozoru“ přece však je skeptický a končí svůj list větou: Vždy bylo dobře a bude i v budoucnosti spoléhati nejvíce na sebe a na rozvoj svých vlastních sil, neboť tomu, kdo tak jedná, nejlépe se daří.

Dopisovatel dále vypravuje, že „Golos“ přinesl článek o Chorvatsku, o statečnosti Chorvatů, o jejich dosavadní politice, právech a politice budoucí. Kromě malých omylů líčí postavení Chorvatska správně a s velkou láskou.²⁵⁶⁾

„Pozor“ pojednával o významu moskevské pouti i ve zvláštních člancích. Potíral energicky názory, že moskevská výstava byla improvizována ruskou vládou s intrikářskými záměry, že slovanští poutníci byli přijímáni jen od jejich orgánů, a že se ruskému národu o tom všem ani nesnilo. Opak je pravda. Ruští státníci velikého vlivu dívali se úkosem na moskevskou výstavu a na ruské nacionalisty, bojíce se směru, kterým by se mohla dáti vnitřní i zahraniční politika Ruska. Bylo potřebí onoho silného, upřímného nadšení ruského národa, aby byl váhající car Alexander II. přinucen přijmouti tak mile Slovany. Ruští politikové, kteří nemají vlivu na vládu, za to však tím více na lid, hledí slovanskou ideou podkopati moc německých baronů z baltických provincií, jež se tam zakořenila od doby Petra Velikého. Moskevská výstava mnoho přispěla, že slovanská idea ovládne celý národ, a že jí neodolá ani dynastie.²⁵⁷⁾

Zájem o ruštinu byl v Chorvatsku značný. Županovo knižkupectví vydalo v polovici července ruskou mluvnici od čecha Hanky, přeloženou Raičem.²⁵⁸⁾ Ve vládních kruzích se bděle dával pozor na všechny živly, které byly proti systému, jenž měl provésti za každou cenu vyrovnání Chorvatska s Uhrami. Beust již v únoru roku 1867 zaslal baronu Šokčevićovi list, v němž kladl důraz na to, aby úřední nebo na vládě závislý tisk usiloval potlačiti iluze všech těch, kdo se snaží, aby byl dosavadní státoprávní poměr Chorvatska s korunou uherskou rozváznán a utvořeno Trojjediné království, jež by bylo jen ve volném svazku s celkem monarchie.²⁵⁹⁾ Dne 27. června

²⁵⁶⁾ Tamtéž 241.

²⁵⁷⁾ Tamtéž 144.

²⁵⁸⁾ Tamtéž 165.

²⁵⁹⁾ Z aktů chorvatské dvorské kanceláře v Král. zemském archivu (Prelog).

došlo k známé změně režimu v Chorvatsku, kdy bána šokčeviče vystřídal na bánském stolci baron Rauch.²⁶⁰⁾

Již napřed jsme mluvili o tom, jak se za tohoto nového režimu jednalo se Subotičem a Politem. Maďarský tisk šířil zprávy, že po Chorvatsku bloudí ruští vyzvědači a pomocí rublů bouří lid. Zdá se, že zvláště ve Srěmu zavládl pravý strach před těmito ruskými vyzvědači. Tamější úřady nařídily, že všude, i v těch nejmenších vesnicích, má se dávat pozor na ruské agenty, zvláště od obecních tajemníků. Gajovy „Národní Noviny“ napsaly úvodník, v němž popíraly zprávy o domněle nebezpečných ruských agentech v Chorvatsku a Slavonii.²⁶¹⁾ Vídeňská dualistická „Debatte“ napadla v článku „Panslavistische Agitation in Kroatien“, plném denunciací, ředitele Vebra, tvrdíc o něm, že byl v Moskvě, a pak profesora Matkoviče a Kořínka, že jsou Rusomanové, jež třeba co nejdříve propustiti.²⁶²⁾

Rauch získal k akci proti rusomanii v Chorvatsku i kardinála Haulika, který v září roku 1867 vydal pastýřský list k svému duchovenstvu, snaže se je odvrátiti od panslavismu. Je z něho patrné, že Haulik věděl, že v Petrohradě je záměr založiti spolek, jehož hlavním posláním by bylo těsné sblížení Rusů s ostatními slovanskými bratry. Tento spolek měl vydávati originální díla a překlady všech děl s tendencí slovanskou a vědecko-politický časopis „Slavjanskij Věstnik“. Jeho dalším úkolem by bylo šířiti populární pojednání o dějinách, literatuře, obyčejích a jazyce slovanských národů, pořádati slovanské hudební večery a divadelní představení ve prospěch bratří, kteří strádají pod vládou tureckou, německou, maďarskou a polskou. Pro mladé literáty měla býti zřízena stipendia, aby mohli cestovati do méně známých zemí slovanských atd.

Kardinál Haulik upozorňoval, že takový spolek „musil v žalostných poměrech, v jakých se nalézají naše vnitřní i zahraniční záležitosti, vzbuditi značnou starost u naší vysoké vlády“. Dvorská kancelář vyzvala ho dne 10. září dopisem, aby vyvinul vliv na duchovenstvo ve směru potlačení této nebezpečné agitace. Proto vybízí své duchovenstvo, aby bděle dávalo pozor na každé nebezpečné hnutí a aby, zpozoro-

²⁶⁰⁾ Pozor 1867, č. 164, 174.

²⁶¹⁾ Narodne Novine 1867, č. 157.

²⁶²⁾ Agramer Zeitung 1867, č. 257.

ruje-li, že vniklo pod zástěrou jakoukoliv do jeho farnosti, oznámilo to neprodleně jemu i úřadům. Duchovenstvo je povinno vyhověti této výzvě již i proto, poněvadž se při tom jedná o „naši svatou víru a církev“. Ruská vláda se chová velmi nepřátelsky ke katolické církvi, jak se nedávno ukázalo z jejího nakládání s katolickými poddanými.²⁶³⁾ Vláda užila tudíž i v Chorvatsku stejné cesty k potlačení „panslavismu“ jako na Moravě.

Na podzim roku 1867 přinesly vídeňské listy, a za nimi polské, zprávu o jakémsi všeslovanském plesu, který se prý bude konati ve Varšavě. V aktech chorvatské dvorské kanceláře jest oběžník presidia ministerské rady — policejního oddělení, chorvatské dvorské kanceláři, obsahující zprávu, že ministerstvu bylo oznámeno z Paříže, že vůdcové rusko-panslavistické propagandy v Rusku hodlají svolati velkolepou schůzi vynikajících vůdců stran, schvalujících panslavistické tendence. K tomu cíli by byl uspořádán v příštím masopustu ples v Moskvě. Důvěrník ministerstva ujišťoval, že byly už rozeslány pozvánky k této zábavě slovanským koryfeům v Rakousku, a že zná i jejich jména. Věc je velmi pravděpodobná, jelikož Moskva byla příliš daleko. Mezitím počal však o tom psáti i tisk. Tak vídeňská „Zukunft“, a pražské „Národní Listy“, které přinesly zprávu, že se ples nebude konati v Moskvě, nýbrž ve Varšavě, a že do Rakouska bylo zasláno 300 pozvánek a to nejvíce do Prahy, Brna, Krakova a Lvova. Pozvání byla pravděpodobně poslána i do jihoslovanských zemí v Rakousku, kde prý zvláště bankéř Stanković ze Záhřebu, Atanasković z Nového Sadu a Pessiak (?) z Lublaně prohlásili, že se plesu zúčastní (viz přílohu VII.).

Zdá se, že vše to bylo prostě vymyšlené. „Moskva“ přinesla tuto zprávu z vídeňského tisku a ironicky připojila, aby se při tom nezapomnělo na vídeňské novináře, jimž by se měly poslati pochvalné adresy za sestavení tak krásného programu.²⁶⁴⁾

Jinak se zdá, že zvláště pobyt Vukotičův a Plamencův v Rusku znepokojil vedoucí činitele Rakouska a Francie, kterým se dostalo zpráv, že v Cetyni velmi vzrostl vliv strany

²⁶³⁾ Tamtéž 260—261.

²⁶⁴⁾ N. Listy 1867, č. 226.

ruské, hledící přiměti knížete k přerušení styků s Tureckem. Francouzský konsul ve Skadru navštívil cetyňského knížete a vložil mu, že upadne do záhuby, uposlechne-li panslavistů, a že i jako vítěz, i jako poražený, vždy bude v rukách těch, kteří ho ženou do války. Francii na Cetyni podporovalo v té věci i Rakousko a to s úspěchem.²⁶⁵⁾

Výsledky moskevského slovanského sjezdu, tak jako pražského z roku 1848, byly tudíž co nejmenší, a Slovanstvu jako celku nepřinesly zvláštního prospěchu. Slovanská myšlenka po tomto sjezdu určitě zesílela, ale nejtěžší otázky, které měl sjezd rozřešiti, zůstaly nerozřešeny. Mezi Slovany trvaly i dále všechny spory, které byly před sjezdem. Na př. polsko-ruský a polsko-rusínský. Dále se zcela jasně ukázalo, ať byli Čechové se svou poutí spokojeni jakkoliv, že mezi jejich a ruským nazíráním na slovanskou otázku zeje veliká propast, jíž překlenouti nelze. Již několik měsíců po sjezdu se objevilo, že všechny krásné návrhy na vybudování trvalejších a hlubších vztahů mezi Slovany zůstanou jen na papíře. Ruské úřední kruhy činily veliké překážky všem pokusům, uvést i jen nejmenší část kulturního sblížení Slovanů iniciativou Rusů ve skutek.

Možná však, že Holeček přece jen má pravdu, když tvrdí, že bez této pouti do Moskvy nebylo by v sedmdesátých letech toho silného slovanského citění, které se manifestovalo v době, když balkánští Slované s ruskou pomocí povstali proti Turecku.²⁶⁶⁾

Pro Rusko měl však sjezd, jak jsme řekli již výše, význam velmi veliký. Dr. Beneš praví, že vrhl do ruské veřejnosti, a do kruhů, jež se otázkami těmi zabývaly, trochu západního světla, vzduchu a přirozeně také názorů. Ruská společnost a ideologové slovanství živili se dosud třemi hlavními elementy ve svých úvahách o slovanství: citovým vztahem a neurčitým vědomím o společenství národů slovanských, teoriemi slavjanofilskými o pravoslaví a ruském messianismu, reminiscencemi na Byzanc a přesvědčením o poslání Ruska vzhledem k Balkánu a osvobození pravoslavných Slovanů ze jha tureckého. Při svém povrchním zkoumání a neznalosti slovanských věcí se jim dával politický závěr rusifikujícího

panslavismu nebo panrusismu takřka sám. Rieger a Palacký je svými ideami překvapili dost nepříjemně. Bylo v nich příliš mnoho nepříjemné pravdy. Z těchto příčin zůstal moskevský sjezd pro vývoj slovanské ideje v Rusku jen episodou. Kromě toho však vládní politika dobře postřehla, že se v slovanské ideji skrývá nebezpečí pro ruské samoděržaví, byrokracii, theokracii a reakci, a proto bylo vše, co souviselo s tímto sjezdem, brzo a úplně odsunuto do pozadí.

²⁶⁵⁾ Đorđević, Crna Gora i Austrija 1814—1894. Str. 257.

²⁶⁶⁾ m. uv. 71.

PŘÍLOHY

Broj 1920/392.

Visoka kr. dvorska kancelarijo!

Učitelj kr. više realne učione zagrebačke, Dr. Petar Matković, podnio je putem predpostavljenoga sebi ravnateljstva, ovomu kr. namjesničkom vijeću privitu molbenicu, kojom prosi, da mu se podijeli dopust na 6 tjedana u svrhu da o svom trošku može putovati i osobno učestvovati kod etnografičke izložbe, koja se priredjuje u Moskvi, ter se ima otvoriti mjeseca travnja t. g.

Priznajući veliku znanstvenu vrijednost pomenute izložbe, a k tomu poznajući prositelja kao muža, koji se veoma ozbiljno, neumorno i k tomu posve objektivno bavi svojom strukom ter je u njoj za ovu zemlju stekao već znatnih zaslug, nada se ovo kr. nam. vijeće, da će putovanje u Moskvu temeljitu strukovnjaku kao što je Matković služiti nesamo neposredno za veoma korisnu obuku i rasprostranjenje njegova vidokruga znanstvenoga, nego da će posredno u prilog doći i zemlji samoj po tomu, što će prositelj vrativši se s upitne izložbe i proučivši na svoje oči sve što ona u veličanstvenim razmjerama pružala bude, tím uspješnije moći sudjelovati kod uređivanja etnografičkoga odsjeka narodnoga muzeja, za kojega je ustrojenje ta visoka oblast dvorska blagoizvoljela otpisom svojim od dne 13. prosinca pr. god. broj 191009 dozvoliti i novčanu potporu od 300 forinti. S toga dakle misli ovo kr. nam. vijeće, da ni osobni razlozi ne priječe, a znanstveni interes same stvari upravo zahtijeva, da se Matković u namjeri svojoj, koja je tim veće hvale vrijedna što je sa znatnom materijalnom žrtvom od njegove strane skopčana podupre i da mu se zamoljena dozvola podijeli.

Umoljava se dakle visoka kr. dvor. kancelarija, da učitelju Dr. Matkoviću u rečenu svrhu putovanja radi etnogr. izložbe u Moskvu dopust na 6 tjedana i to od 1. travnja do 15. svinja t. g. dozvoliti dostoji se.

Premda kako je jur rečeno, prositelj ne putuje kao izaslanik kakova društva, nego kao čovjek posve privatn, ter se tako ne nalazi u slučaju koji je napose osnovom služio visokom otpisu od dne 22. studenoga pr. god. broj 4500,

ukoliko je ništa ne manje i za nj za namjeravani put nužna viša dozvola, umoljava se visoka kr. dvor. kancelarija, da mu takovu isposlovati ili odnosno podijeliti blagoizvoli.

Što se tiče učiteljskih dužnosti Matkovićevih, koje on za vrijeme dopusta naravski prekinuti mora, bila bi po onom što ravnateljstvo više realke zagrebačke zahtijeva u priloženom izvješću ovom njegovu putovanju stavjenja ozbiljna zapreka, jer ovo kr. nam. vijeće niti zna, tko bi Matkovića za to vrijeme kao posebni zamjenik suplirati mogao, niti bi to moglo biti bez troška za dotičnu zakladu, a napokon teško da bi se tko sa strane — jer u mjestu nema nikoga — i sklonio za tako kratko vrijeme preuzeti zamjеништво. Nu budući da su u slučaju bolesti ili druge koje zakonite zapreke ostali učitelji istoga zavoda dužni i inače preuzeti učevne ure svoga druga i na više vremena, što je ispod tri mjeseca bez ikakove nagrade i budući da se put Matkovićev ne smije smatrati kao stvar privatne zabave, nego kao pothvat poduzet u interesu znanosti i posredno opće koristi mnije ovo kr. nam. vijeće, da se ostali učitelji budući i onako u ovaj par svi na broju mogu i moraju upravo pridržati na kolegijalnu dužnost da učevne ure Matkovićeve za njegova izbijanja medju se podijele i ispune.

U Zagrebu, dne 16. veljače 1867.

N. Melinčević.

Sastavio školski nadzornik J. Jurković.

Příloha II.

Kr. Dalm. Hrv. Slav. Dvorska kancelaria.

Br. 895/169 1867 DEp. IV.

(Koncept)

Polizeiministerium.

Der im Anschlusse samt Beilagen mitfolgende Bericht des K. Statthaltereirates in Agram bezieht sich auf das Einschreiten des Professors an der Agramer Oberrealschule, Weltpriesters Dr. Peter Matković, in welchem derselbe um die Erteilung eines sechswöchentlichen Urlaubes zu dem Zwecke bittet um auf die eigene Kosten zur ethnographi-

schen Ausstellung in Moskau, welche im Monate April l. J. eröffnet werden wird, reisen zu können.

Der Statthaltereirat bezeichnet den Bittsteller als einen Mann, welcher unermüdlich und dabei ganz objektiv seinem Fachstudium obliegt, und knüpft hinan die Hoffnung, daß die Reise eines so gründlichen Fachmannes wie Matković zu der erwähnten Ausstellung nicht nur unmittelbar demselben zur nützlichen Belehrung und Erweiterung seines wissenschaftlichen Gesichtskreises dienen, sondern auch mittelbar dem Lande selbst dadurch vom Nutzen sein wird, daß der Bittsteller nach seiner Rückkehr von der gedachten Ausstellung bereichert durch die dort gesammelten Erfahrungen umso erfolgreicher bei der Ordnung der ethnographischen Abteilung des Nationalmuseums werde wirken können.

In Würdigung dieser Gründe spricht sich der Statthaltereirat dahin aus, daß Dr. Matković in seinem löblichen Vorsatze zu unterstützen und demselben die erbetene Bewilligung zu erteilen wäre.

Bevor man über diesen Antrag einen Beschluß faßt, beehrt man sich das löbliche k. k. Polizeiministerium um die tunlichst baldige Eröffnung zu ersuchen, ob gegen die Beteiligung österreichischer Untertanen überhaupt an der gedachten Ausstellung etwa Bedenken obwalten und ob speziell der Beteiligung des Professors Dr. Matković an derselben Ausstellung vom dortigen Standpunkte irgend welcher Anstand stehe.

Wien, den 27. Februar 1867.

Vidi Jellachich.

Daubach.

Stanković.

Příloha III.

K. k. Polizeiministerium.

1568/B. M.

Unter Rückschluß der Beilagen der geschätzten Zuschrift vom 27. v. M. Nr. 808/169 beehrt man sich nach mit dem Ministerium des Außern gepflogenen Einvernehmen Euer

Exzellenz zu eröffnen, daß der Beteiligung österreichischer Staatsangehöriger an der im April d. Jahres in Moskau stattfindenden ethnographischen Ausstellung im Allgemeinen ein Bedenken nicht im wegesteht. Umsoweniger hat man daher auch gegen die Reise des vom K. Statthaltereirate in Agram bestens empfohlenen dortigen Professors Dr. Peter Matković nach Moscau zu jener Ausstellung vom hieseritigen Standpunkte etwas einzuwenden.

Wien, am 7. März 1867.

Für den Minister
Schäfer.

Seiner des Herrn K. Kroat. Slav. Hofkanzlers etz.
Freiherrn von Kussevich Excellenz.

Příloha IV.

Kr. Dalm. Hrv. Slav. dvorska kancelarija.

Br. 1170/265. 1867. Dep. IV.
Dne 7. ožujka (primljeno 9. ožujka 1867).
Br. 1568/B. M.

Kr. Ministarstvo redarstva odpišuje na ovdašnji dopis broj 805. da sa svoga gledišta nema ništa primijetiti da se prof. Dr. Petru Matkoviću podijeli dozvola putovati na etnogr. izložbu u Moskvu.

Kralj. namjesničkom vijeću.

S obzirom na razloge navedene u izvješću od 16. pr. mj. br. 1920 podijeljuje kr. dvor. kancelarija učitelju više realne učione zagrebačke, Dru Petru Matkoviću, dopust od 1. travnja do 15. svibnja t. g. u svrhu, da o svom trošku može putovati i osobno učestvovati kod etnogr. izložbe u Moskvi.

Kr. nam. vijeće obavijestit će o tom dakle rečenoga učitelja, ter će rad popune i porazdijeljenja njegovih ura učiniti shodne odredbe prema predlogu svom.

Prilozi izvješća pomenuta u uvodu povraćaju se u prigibu.
U Beču, dne 14. ožujka 1867.

Vidi 13./3. Jellachich.
Daubach.
Stanković.

Příloha V.

Br. 5797/121.

Visoka kr. dvorska kancelarijo!

Privitom molbenicom obratio se, ravnatelj gimnazije zagrebačke, Adolfo Weber, na ovo kr. nam. vijeće, proseći da mu se za putovanje k predstojećoj etnogr. izložbi u Moskvu dozvoli dopust od 6 tjedana, računajući od 15. svibnja do konca lipnja t. g.

Uopće govoreći, mora ovo kr. namjesničko vijeće smatrati korisnim po zemlju i napredak njezin, da ljudi ozbiljni, čistom željom znanja vodjeni i predbježnom naukom zato priugotavljeni putuju i u druge i dalje krajeve svijeta, ter da se nastoje upoznati s kulturnim stanjem inih zemalja, kako se ono navlastito prikazuje na tako zv. izložbama. S toga dakle gledišta zaslužuje namjera ravnatelja Vebera, muža trijezna i revna znanstvenika nesamo da bude pudupirana nego i pohvaljena.

Nu kraj toga općenitoga obzira, ne može napose nevažen ostatek služben položaj Veberov, ukoliko bi se naime putovanje njegovo poradi poduzetoga izbivanja moglo protiviti interesima zavoda, kojemu on predstoji kao ravnatelj, naime gimnazije zagrebačke. Dvojbe, koje bi mogle nastati s te strane, razjasnio je on sam u privitoj predstavi, kojoj ovo kr. nam. vijeće može dodati, da je najstariji profesor Vjekoslav Babukić već više puta bio u prilici zastupati ravnatelja Vebera i da je to obavljao načinom, koji pruža dovoljno jamstva, da odsustvom ravnatelja ne bi ni ovaj put ništa trpio svestrani dobri red na zavodu. K tomu bi Veber svoj predmet do polaska na put dovršio, a neznatan broj učevnih ura njegovih lahko bi i rado preuzeli drugi učitelji. Napokon do ispita poluljetnih za koje je nužna prisutnost ravnateljeva, on bi se doista i povratio, budući da ti ispiti padaju u mjesec srpanj.

U takovim okolnostima, misli ovo kr. nam. vijeće, da s potpunim uvjerenjem može vis. dvor. kancelariji preporučiti molbu Veberovu, da mu naime visokoista za put u Moskvu o vlastitom trošku zamoljeni dopust od 6 tjedana naime od 15. svibnja do konca lipnja podijeliti blagoizvoli.

Opaziti je ovomu još kr. nam. vijeću da je Veber istina i zastupnik saborski, nu ukoliko bi sabor trajao preko 15. svibnja moraće posebno dopust zamoliti od predsjedništva saborskoga.

U Zagrebu, 26. travnja 1867.

N. Melinčević.
J. Jurković.

Priloha VI.

Kralj. Dalm. Hrv. Slav. Dvorska Kancelarija.

Br. 1896/514 1867. Dep. IV.
Dne 26. travnja 1867. Br. 5797/1211.
Primljeno 29.“

Kraljevsko namjesničko vijeće predlaže molbenicu ravnatelja gimnazije Zagreb, Adolfa Vebera u svrhu putovanja k etnografičkoj izložbi u Moskvu.

K r. n a m j e s n i č o m v i j e ć u !

Budući da je ravnatelj gimn. zagrebačkoga Adolfo Veber, učestvujući na saboru kao narodni zastupnik i onako već ove školske godine duže vremena odaljen bio od zavoda, kojemu je stavljen na čelo, bilo bi dalje izbivanje njegovo povodom etnogr. izložbe u Moskvi na uštrb napretku zavoda povjerena njegovu ravnanju.

S obzirom dakle na interese upitnoga zavoda učevnoga, koji prije svega valja uvažiti, nije dvorska ova oblast obnašla podijeliti rečenomu ravnatelju dopust za put na etnogr. izložbu u Moskvu. Prilog riješena tim izvješća od 26. travnja t. g. broj 5797 povraća se u prigibu.

U Beču, dne 4. svibnja 1867.

Jellachich.
Daubach.
Stanković.

Priloha VII.

Br. 552./Pr. prim. 25. stud. 1867.

K. K.
Ministerrath-Präsidium
Polizei-Abteilung

6009/I.

Bereits vor längerer Zeit ist mir aus Paris die Mittheilung gemacht worden, daß die Leiter der russisch-panslawistischen Propaganda in Rußland beabsichtigen abermals eine großartige Zusammenkunft hervorragender Führer der panslawistischen Tendenzen huldigenden Parteien zu veranstalten, und es sollte als Zugmittel zu diesem Zwecke ein großartiges, im nächsten Karneval in Moskau abzuhaltendes Ballfest dienen. Der Gewährsmann versicherte, daß zu diesem Ballfeste bereits Einladungen an slawische Koriphäen in Oesterreich ergangen wären, und hat auch einige dieser Personen namhaft gemacht.

Ungeachtet dieser Details schien mir die fragliche Notiz doch wenig glaubwürdig, schon aus dem Grunde, weil die Anziehungskraft der in Moskau zu gewärtigenden Freuden den Beschwerlichkeiten einer so weiten Reise in der tauhsten Jahreszeit kaum das Gleichgewicht zu bieten geeignet war.

Mittlerweile hat sich aber auch die Presse diese Angelegenheit bemächtigt, die in Wien erscheinende „Zukunft“ und nach ihr die „Národní Listy“ in Prag brachten die Notiz, daß tatsächlich im nächsten Karneval ein glänzendes Ballfest, aber nicht in Moskau, sondern in Warschau, — ein Umstand, welcher allerdings die Betheiligung österr. Gäste wesentlich erleichtern würde — abzuhalten werden wird, und daß hiezu bereits an 300 Einladungen mit namhaften Zugeständnissen bezüglich der Reisekosten und der Verpflegung nach Oesterreich versendet worden sind. Dieselbe Nachricht soll auch in allen polnischen Blättern die Runde gemacht haben, und speziell bezeichnet der „Dziennik P o z n a n j s k i“ die Städte Prag, Brünn, Krakau und Lemberg als diejenigen, denen die Mehrzahl der Einladungen zugekommen sind.

Offenbar hängt die Voranstellung dieser Festivität mit der Verwirklichung jenes Programmes zusammen, welches

gelegentlich der ethnographischen Ausstellung in Moskau bei Gründung des pansl. Vereins: Družeskoje slavjanskoje občestvo (slawianskoje obczestvo) (brüderlicher Slawenverein) festgestellt worden ist.

Obwohl nur bei dem in Rede stehenden Feste zunächst auf Theilnehmer aus Galizien, Böhmen und Mähren gerechnet werden soll, liegen gleichwohl Andeutungen vor, daß Einladungen auch in die südslav. Gebiete Österreichs versendet worden sind, und speziell sollen bereits vom Banquier Stanković in Agram, von Athanaskowić in Neusatz und von Pessiak in Laibach die Beteiligung in Aussicht stellende Erklärungen eingelangt sein.

Unter diesen Umständen glaubte ich nicht unterlassen zu sollen Euer Excellenz von der bezeichneten Agitationen zur allfälligen weiteren Veranlassung zu verständigen.

W i e n, am 23. November 1867.

Für den Minister:
S c h ä f e r m. p.

MILAN PRELOG:
LE PÉLERINAGE DES SLAVES
À MOSCOU 1867

RÉSUMÉ

L'auteur, professeur à la Faculté des Lettres de Skoplje, continue ses études slaves qu'il a inaugurées par sa grande œuvre « La Renaissance slave » (Zagreb 1924). Il affirme que les résultats du Congrès slave de Prague de 1848 avaient été très médiocres, il décrit la situation dans laquelle se trouvaient les Slaves autrichiens au temps de l'absolutisme de Bach et la situation en Russie sous Alexandre II. Les intellectuels russes commencèrent alors à avoir leur attention attirée vers les nations slaves. La révolution polonaise de 1863 fut à cet égard un évènement décisif, en ce qui concerne la situation intérieure de la Russie et même pour les relations entre peuples slaves.

L'idée d'une exposition ethnographique à Moscou naquit dans les années qui suivirent la révolution polonaise et l'idée que l'exposition serait panslave date de l'année 1865. Au début, elle devait avoir un caractère scientifique, mais avec le temps, surtout depuis le moment où l'affaire eut été prise en mains par les nationalistes et slavianophiles russes (Katkov, Ivan Aksakov, etc.) elle prit un caractère de plus en plus politique. Une campagne commença pour inviter, outre les savants slaves, les représentants politiques des peuples slaves.

L'auteur décrit en détail tous les facteurs d'ordre politique et culturel qui contribuèrent à lier à l'idée d'une exposition ethnographique celle d'un congrès panslave, il décrit la situation des différents peuples slaves qui reprirent l'idée d'un « pèlerinage » à Moscou. Puis il raconte le départ des Slaves pour Moscou, l'accueil qui leur fut réservé, le séjour à Pétersbourg et à Moscou ainsi que toutes les manifestations qui eurent lieu à l'occasion de leur séjour. Il attache une attention particulière à la persécution des personnalités slaves remarquables après leur retour dans leur patrie. Enfin, il donne un résumé du pèlerinage de Moscou; l'auteur constate que le monde slave n'y remporta point de succès spéciaux au point de vue de son unité. L'idée slave s'y consolida sans aucun doute, mais les problèmes les plus difficiles n'y furent point résolus, par exemple les problèmes russo-polonais et polono-ruthène. Puis il s'avéra d'une manière tout-à-fait claire que, même si les Tchèques furent satisfaits de leur pèlerinage, l'abîme qui existait entre leur point de vue sur la question slave et le point de vue russe ne put être franchi.

Tous les projets destinés à établir des relations plus durables et plus intimes entre les Slaves restèrent sur le papier. Les milieux officiels russes mirent de grands obstacles à toutes les tentatives en vue d'amener même le plus petit commencement de rapprochement des Slaves par l'initiative des Russes.

L'auteur admet pourtant que le publiciste tchèque Holeček a peut-être raison de dire que s'il n'y avait pas eu de pèlerinage de Moscou, on n'aurait pu constater entre 1870 et 1880 le fort sentiment slave qui se manifesta à l'époque où les Slaves balkaniques se révoltèrent contre les Turcs et où la Russie leur prêta son aide efficace.

L'auteur reprend le point de vue de M. E. Beneš dans son travail sur « les problèmes de la politique slave » a souligné que le Congrès a eu la plus grande importance pour la Russie parce qu'il a apporté dans l'opinion publique russe et dans les milieux qui s'occupaient des questions slaves un peu de la lumière et de l'atmosphère occidentales. Rieger et Palacký ont dit beaucoup de vérités désagréables. Cependant le Congrès de Moscou n'a été qu'une épisode pour l'évolution de l'idée slave en Russie. La politique gouvernementale russe a très bien flairé que derrière l'idée slave se dissimule un danger pour l'absolutisme, la bureaucratie, la théocratie et la réaction russes; aussi tout ce qui était en connexion avec ce congrès fut-il rejeté complètement à l'arrière-plan.

UKAZATEL

- „Abendpost“ (Videň) 126.
 „Agramer Zeitung“ (Záhřeb) 102.
 Aksakov, Ivan (1849) 3; členem Slov. výboru (1857/8) 4; — o Poláčích 6; — o Strossmayerovi 16; o slovanských otázkách 10, 30; propagace výstavy 31; vítání hostů a — 31, 32, 33; Garašanin o — 48; Pesti Naplo o — 66; — v Moskvě 95, 101, 104, 114; — o významu pouti 130—132.
 Alexander I., cář ruský 101.
 Alexander II., cář ruský 5, 24, 37; zahájení výstavy 68; audience poutníků 76, 79, 80; Gorčakov o — 77; E. Grégr o — 81; — a panlavismus 62, 82; 95, 100, 101, 109, 137, 151.
 Alexander carevič 114.
 Alexandrova, ruská zpěvačka 145.
 Amerika 117, 118, 147.
 Andrassy, Julius 19.
 Andreev, ruský žurnalista 86.
 Andrušov, mír (1687) 5.
 Anglie 12, 23, 24.
 Asie, 86, 120.
 Atanaskovič, Srb z Nového Sadu 153.
 Austroslavismus 2.
 Bach, Alexander 2, 14.
 Bachmetev, předseda Slov. výboru (1857) 4.
 Bakunin, Michal 1.
 Balkán 24, 25, 30, 59, 135, 137, 154.
 Balkánský poloostrov 98.
 Baltické moře 118.
 Baranov, Edvard Trofimovič hrabě, gen. gubernátor vilenský 73.
 Baršev, rektor 97.
 Bedekovič, Mirko (poutník) 45.
 Bedekovič, Koloman (chorvatský politik) 45.
 Begovič, Nikola (poutník) 46; projev v Częstochowé 71; u cara 76, 79.
 Belcredi, Richard 18 — 21.
 Belvedere (Varšava) 72.
 Beneš, Edvard 59, 132, 133, 154.
 Berezowski, Antonín, útočník na cara Alexandra II. 109.
 Berg, Fedor Fedorovič, polský místodržitel 72, 73.
 Berlín 14; Frič v — 17; 55; Alexander II. v — 83; Polit v — 123.
 Bessarabie 24.
 Beust, Ferdinand Fridrich baron 15, 18 — 20, 22, 23, 24; ruská politika — 25, 40, 121, 122; — a Napoleon III. 51; — a pouť (Revertera) 62, 64, 76, 82, 109; — a Slované 76; Vávra a Rieger o — 90; — a Palacký 114, 148; — a persekuce poutníků 124; — a rusofilství v Rak.-Uh. 146, 147, 148; list bánu Šokčevićovi (1867) 151.
 Bezborodko-Kušelev, kníže 87.
 Bělehrad 28, 48, 80; vyklizení Turky 80; sjezd mládeže 111; 113; sídlem příštího všeslov. sjezdu 115; 117.
 Biarritz 52.
 Bidlo, Jaroslav 7.
 Bílá Hora 84, 136, 153.
 „Birževija Vědomosti“ (Petrohrad) 130, 137, 149, 150.
 Bismarck, Otto — a Češi 17, 143; — o Rusku 29; — a Gorčakov 35. 36; 52.
 „Blätter, Slavische“ (Chorvatsko) 45.
 „Blaník“ (Berlín) 17.
 Bludova komtesa 109.
 Bogdanov, profesor moskevské university 27.
 Bogorov, lékař z Plovdiva (poutník) 48; — u cara 79; projev na universitě v Moskvě 96; — pro společný slovanský jazyk 107.
 Boris, kníže bulharský 83.
 Bořivoj, kníže český 83.
 Bosenci 101, 136.

Bosna 14, 150.
Brauner, Frant. Aug. Dr. — a polské povstání (1863) 11, 13; 35, 37, 40, 49; projev v Granici 70; — v Petrohradě 75 (u cara) 76; 90, 91, 93; — v Moskvě 106, 108; polemika s Fričem 138 — 140.
Brémy 118.
Brenner, baron 83, 123.
Brno 19, 31, 153.
Buenos-Aires 36.
Bulhaři (1867) 25, 48; Pogodin o — 101, 106; — a jednotný slov. jazyk 118; — a Rusko 136.
Byzantion (Byzanc) 3, 154.

de Carel 57.
Carnot 57.
Carskoe Selo 79, 80.
Cařihrad 84, 85, 142.
Cavour, Camillo Benso hrabě 52.
Cejnov, Dr 28.
Cenova, Florián (poutník) 49.
„Centralblatt für slawische Literatur und Bibliographie“ (zal. Smoljar) 49.
Cetyně 153, 154.
Clam-Martinič, Jindřich hrabě 21.
Mme Cornu, Hortense 51.
Culkič, srbský ministr 128.
Curych 14.
Czartoryski, Vladislav hrabě — a Strossmayer 16, 58; — a Palacký-Rieger 52.
„Czas“ (Krakov) 56.
Czestochowa 71.
Čechy (1863) 11, 12, 13; (1865) 17; 21, 28; pozvání na výstavu 38; obrat v — v ruské otázce 39; 55, (1867) 58; Lamanskij v — 69; 80, 81, 92; — a všeslov. universita 112; 113, 115, 137; rusofilství v — 145, 146, 148.
Čerkauskij, Vladimír kníže — v Polsku 8, 9; — a poutníci 99, 105, 106; — proti Němcům 113.
Černá Hora 14, 48.
Černé moře 118, 119, 122.
Černjaev generál — a Polit 86.

Černohorci 101.
Černý, Tomáš 50.
Černyševskij, Nikola Gavrilovič 9.
Česká Třebová 70.
Češi (Čechové) — a slov. sjezd (1848) 1; — a Rakousko (1861) 17, (1866) 18, protest z 13. dubna (1867) 22, (1867) 25, 30, 35, 37, 40; — a Francouzi 51; — a Poláci (1863) 11, 13, (1867) 15; styk s emigrací 52, 56; 57; — a pouť 36, 49; cesta do Moskvy 53, 54, 55; Lamanskij proti — 69; — v Granici 70; — v Czestochowé 71; Frič o — 75; — u Gorčakova 77, 78; — u cara 79; car o — 82; Ivanickij o — 89; Palacký o — 91, 111, 143; 93; — v Moskvě 98; Pogodin o — 101, 106; Holeček o — 104; Kosteckí o — 105; „Vidovdan“ o — 116; — a všeslov. universita 112, 113; vystěhovalecké hnutí 117, 118; — a pronásledování poutníků 121, 126, 132; Klaczko o — 136; rusofilství a — 146, 147; — a výsledky cesty do Moskvy 141, 154.

Dahlmann, Friedrich Christoph 135.
Dalmácie 15, 47, 127.
„Il Dalmata“ (Zadar) 47.
Dalmatinci 101.
„Danica Ilirska“ (Záhřeb) 45.
Daničič, Jiří 4.
Danilo, Ivan (poutník) 47; — u cara 74; — v Petrohradě 74; persekuce — 126, 127.
Darinka, černohorská kněžna 28.
Darmstadt 62.
Daškov, Vasil' Andrejevič, státní rada 27, 48, 68.
Deákova strana 19.
„Debatte“ (Vídeň) 65, 152.
„Den“ (orgán I. Aksakova) 4.
„Deutsche Volkszeitung“ (Praha) 140.
Deželič, V. 44.
Dobrovský, Josef 96.

Dolgorukij, Vladimír Andrejevič kníže, gubernátor moskevský 95, 125.
Drážďany 55.
Dubronník 78.
Dučman, Petr — lužický lékař (poutník) 49, 79.
Duchiński, František Jindřich 8.
Dunaj 67, 135.
Dušan: viz Štěpán.
Dušanovo carstvo 97.
„Dziennik Polski“ 56.
„Dziennik Poznański“ 53, 56.
Đorđević, Vladan (poutník) 48; — u Gorčakova 78; — u cara 79; — v Moskvě 106, 107, 111; — v Pavlovsku 119; pronásledování — 128.

Egypt 7.
Eim, Gustav — mladočeský politik 145.
Elsasko-Lotrinsko (1870) 121.
Erben, Karel Jaromír 37, 38, 49; — ve Vilně 74; — u cara 76, 79; Vávra o — 93, 108; 114.
Evropa — a Slované (1848) 1, (1860) 4; — a Poláci (povstání) 5, 8, 9, 12, 28, 102; 30, 32, 33, 52, 54, 57, 66, 71, 85, 86, 101, 115, 135 — 137, 139, 142.

Favre, Jules 51.
Filarct, Vasil' Michajlovič Drozdov — metropolita moskevský 110.
Fouché, Paul Henri 57.
Francie — a Poláci 23, 51; — a revise Pařížského míru 24; 30, 65; — a Rusko (1871) 122; 136; — a Černá Hora 153, 154.
Francouzi 51, 57, 99, 134.
Frankfurt 135; list Palackého do — 138, 141.
František Josef I., císař rakouský 19, 22; — a Beust 20, 23, (1868) 147; — a Subotič 45; — a Strossmayer 58; — a český boj státoprávní 122; — a Dr. Polit 123.
Frič, Josef Václav — český revolucionář; — a Bismarck 17; Palacký a Rieger v Paříži a — 52,

53, 54, 55; — a Brauner 70, 139, 140; — a poutníci (v Czestochowé) 71, (ve Varšavě) 72; 75, 90, (v Moskvě) 103; 107, 137, 138.

Gaj, Eudevít 43, 44; — v Moskvě 45.
Gaj, Svetislav 43, 44.
Gaj, Velimír 44.
Garašanin, Ilija — srbský politik 48; instrukce srbským poutníkům 49.
Gastýn 124, 147.
Gavrilovič, Jovan 48.
„Gazeta Narodowa“ 56; — o Strossmayerovi 58.
Germáni 65.
„Glasnosť“ (Chorvatsko) 45.
Glinkova opera „Život za cara“ 87, 93.
Goliceyn, Jiří Nikolajevič kníže 112.
„Golos“ o t. zv. Konstantinově plánu 113; — o Chorvatsku 151.
Golovackij, Jakov 49; — u cara 76, 79; 92; — v Moskvě (na universitě) 96; 90, (pro jednotný jazyk slovanský) 107, (se studenty) 111; 114; pronásledování — 128.
Gotuchowski, Agenor hrabě 13, 21, 56.
Gorčakov, Alexander Michajlovič kníže 10; — a Rakousko (1863) 23, (revise Pařížského míru) 24, (1870) 122; — a Bismarck 35; — a Garašanin 48; — a panslavistické 62; — a Revertera 63, 64, 82; poutníci u — 76; poutníci u cara a — 77, 78; — k Srbům 78; — a Václav Konstantinovič 84; Tolstoj o — 91; — o českých poutnících 138, 139; 141.
Granice 70, 71.
Grégr, Edvard 38; — o audienci u cara 80, 82; — o výsledcích pouti 144.
Grégr, Julius 17, 18, 38, 50; — o Rusku 60; — v Petrohradě 93; — v Moskvě 98, 108, 112; — o výsledcích pouti 144.

Grodno 5, 73.
 Grot, Jakov Karlovič akademik 117.
 Halíč 5, 21, 23, 32, 47, 49, 64, 74, 128.
 Hamerník, Josef 37, 49; — v Cze-
 stochové 71; — u cara 76, 79;
 názory — o Rusku 141.
 Hanka 151.
 Hannoversko 153.
 Hateuk, Ukrajinec 99.
 Hattala, Martin 37.
 Haulík de Várallya, Jiří — kardi-
 nál (Záhřeb) 152.
 Henri, Martin 51.
 Hercegovina 14.
 Hercen, Alexander 9, 188, 140.
 Hercenova strana 93, 103.
 Hilferding, Alexander Fedorovič
 — o polské otázce 7; — a Slo-
 vané 10; — proti Palackému 13;
 Pesti Naplo o — 66; předsedou
 Slov. výboru 130; — v Praze 147.
 Holeček, Josef 13, 17, 36, 37, 104,
 122; — o výsledcích pouti 154.
 Hradec, Králové (1866) 17, 18.
 Hradec, Štyrský 19.
 Hudec, slovinský paedagog 42, 47.
 Hugo, Viktor 57.
 Hus, Jan 57.
 Chelm (město) 9.
 Chicago 55.
 Chomjakov, Alexej Stepanovič 4.
 116.
 Chorvaté (1848) 126; — za Ba-
 chovy vlády 14; (1867/8) 15, 25;
 — a pouť 34, 41, 45, 58; Frič
 o — 54; — v Petrohradě 77, 79,
 92; — v Moskvě 101; — a jed-
 notný jazyk slovanský 118; 132,
 136, 151.
 Chorvatsko (1867/8) 15, 42, 43; —
 a Srbsko (1867) 48; — a vý-
 stava 40, 41; — a pouť 45; 124,
 150, 151; Rauch bánem v — 152;
 rusofilské hnutí v — 153.
 Ignat'ev 104.
 „Indépendance Belge“ 58, 137.

„Invalid, Russkij“ 129.
 Isakievský chrám 83.
 Itálie 65, 97.
 Itálové 25, 66, 99, 134, 135.
 Ivan III, kníže moskevský 3.
 Ivanickij, generál 89.
 Jablanowski, polský revolucionář
 14.
 Jadran 136.
 Janković, Ilija Dede hrabě (pout-
 ník) 47.
 Janković, Stojan 47.
 Jerusalém 96.
 Jesenský, Jan (poutník) 49, 76.
 Jihoslované (1857) 4, (1861) 18;
 45, 66; — a pouť 70; — a Rusové
 82, 91, 148; pronásledování —
 123.
 Jiří I, král řecký 119.
 Jiří Karadordě 83.
 Jiří Poděbradský, král český 83.
 Jordan, Jan Petr — o slov. sjezdu
 (1848) 1, 2.
 „Journal de St. Pétersbourg“ 79.
 Justinian, císař byzantský 9.
 Kalačev, předseda „Spolku přátel
 ruské literatury“ 99.
 Kalousek, Josef 58.
 Karadžić, Vuk Stefan 97.
 Kareš, Alois 118.
 Karlovice 77.
 Kašubové 28, 49.
 Katkov, Michal Nikeforovič
 (1857/8) 4; — o Polácích 6, 52;
 — proti Hercenovi 9, 88; 29, 30,
 34; Garašanin o — 48; Grégr
 o — 60; — v Moskvě 99, 103,
 108, 113, 114; Vávra o — 129;
 polemika — s Politem 149.
 Kaufman, Konstantin Petrovič —
 generál 86.
 Kavkaz 117, 120.
 Kazbunda, Karel 19, 121.
 Kazimír Spravedlivý, kníže polský
 83.
 Kellersperg, Leopold baron 36, 40.
 Klaczko, Julian 28, 29, 50; — o Pa-
 lackém a Riegrovi 52; poutníci
 v Granici a — 71; 85; — o po-

bytu v Petrohradě 86, 88;
 v Moskvě 103; — a české vystě-
 hovalecké hnutí 118; útok v „Re-
 vue des deux Mondes“ 135—137.
 „Kölnische Zeitung“ 40.
 Kollár, Jan 114.
 Kollárova vzájemnost 69.
 Kolář, Josef (poutník) 50.
 „Kolokol“ (Hercenův) 9, 88.
 Konstantin Nikolajevič, velko-
 kníže 62, 87; v čele slov. strany
 v Petrohradě 91; v Pavlovsku
 119; 141.
 Konstantinův plán 113, 119.
 Konstantinov, knihovník 117.
 Koperník, Mikuláš 136.
 Koříněk, František Bronislav —
 profesor v Záhřebě 152.
 Kosí Pole 84, 86, 135.
 Kosovo 136.
 Kostecki, Platon (Malorus) — list
 Riegrovi 104, 105.
 Kostič, Lazar (poutník) 47, 119.
 Kovačević, archimandrita (pout-
 ník) 47; — u cara 76, 79;
 111.
 Kovno (město) 5.
 Kozák, A. 17.
 Krakov 21, 23, 153.
 Královédvorský rukopis 73, 136.
 Kremľ 32, 66, 110.
 Kronštát 119.
 Krstić (poutník) 47.
 Krym 86.
 Krymská válka 3, 4, 9.
 Kukič, Rafael kníže 47, 76, 79.
 Kušević, Josef — generál, chorvat-
 ský kancléř 45; — a pronásledo-
 vání Polita 123; Subotiče 124,
 125.
 „Květy“ (Praha) 145.
 Kyjev 12, 13.
 Lamanskij, Vladimír Ivanovič 10;
 — v čele výstavní akce 33; Pesti
 Naplo o — 66; — při zahájení
 výstavy 68; projevy — v Petro-
 hradě 82, 85, 90, 91; v Moskvě
 95, (proti Riegrovi) 104, 113,
 118; — a rusofilské hnutí v Če-
 chách 145, 147.

Lavrovskij, Petr Alexejevič 10, 89,
 112, 114.
 Lay, Felix 46.
 Lazienky (Varšava) 72.
 Lebedev, profesor — list E. Gré-
 grovi 38.
 Leger, Louis 58, 141.
 Leont'ev, Pavel Michajlovič 99.
 Levy 57.
 Lieven, Vilém Karlovič kníže 79.
 Litevci (1863) 5.
 Litva (1863) 5, 7; — pod Mura-
 v'evem 8; 9, 53.
 Litvinovyč, Spiridon — metropo-
 lita lvovský 47.
 Livčak, Josef (poutník) 49, 119;
 — „Slavjanskaja Zarja“ 134.
 Lotrinsko 121.
 Lotyšů 5.
 Lublaň 153.
 Lukšić, Abel (poutník) 45.
 Lužice 28.
 Lužičané 101.
 Lvov 21, 28, 49, 111, 128, 153.
 Lykurg 9.
 Maciejowski, Václav Alexander 72.
 Maďari 2, (1867/8) 15, 19, 20, 23,
 25; — a Slované 32, 37, 39, 116;
 Pozor o — 65; Pesti Naplo o —
 66; Račinskij o — 74; Vávra o
 — 92; Palacký o — 114; Klaczko
 o — 136.
 Majar, Matija 42, 47; pronásledo-
 vání — 128.
 Majkov, Apollon Nikolajevič 4, 85.
 Malisz — o sjezdu (1848) 1, 2.
 Malorusové — smír s Poláky
 (1848) 2; (1863) 5; 13, (1866)
 18, (1867) 21; — a pouť 49, 74,
 92, (Rieger a Palacký o —)
 102; — a „Slavjanskaja Zarja“
 134; Klaczko o — 136.
 Mánes, Quido 50.
 Mangart, Dr. 28.
 Marie Nikolajevna, ruská carevna
 71.
 Marković, Jevrem — srbský dů-
 stojník 14.
 Marković, Svetozar — srbský poli-
 tik 14.

- Masaryk, Tomáš Garrigue 9.
 Matěj Trenčanský 84.
 Matice, Všeslovanská 129, 130.
 Matié, L. redaktor listu „Il Nazionale“ 127, 128.
 Matkovič, Petr (poutník) 28, 41, 42; u cara 76, 79; 152.
 Mattuš, Karel 35, 50.
 Mayer, dvorní rada v Petrohradě 150.
 Mazzini, Giuseppe 135.
 Mažuranič, Jan 18.
 Medakovič, Milorad (poutník) 48.
 Meščerskij, Nikolaj Petrovič kníže 99.
 Metternich, Kliment Václav Lot-
 har kníže 114.
 Mickiewicz, Adam 73, 75, 136.
 Mickiewicz, Vladislav — otevřený
 list Palackému a Riegrovi 55.
 Michal Obrenović, kníže srbský 15,
 28, 48, 124, 125.
 Michelet, Jules 57.
 Mikuláš I., cář ruský (1848) 1;
 3, 4, 37; — proti panslavismu 62.
 Mikuláš, velkokníže 87.
 Mikuláš, kníže černohorský 28.
 Mikulov 70.
 Miličević, Milan Đ. 44, 47, 48;
 — u Garašanina 48, 49; — o
 cestě do Granice 70; projev —
 v Czestochowé 71; ve Varšavě
 73; ve Vilně 74; — v Petrohradě
 76, (u Gorčakova) 78, (u cara)
 79, 89, 93; — v Moskvě 97, 99,
 104, 107, (o atentátu na Ale-
 xandra II.) 109; — a ruští stu-
 denti 111; názor na Rusko 110,
 133.
 Miljutin, Mikuláš 8, 9, 62, 118.
 Miloš Obrenović, srbský kníže 83.
 Milutinovič, Uroš prota (poutník)
 46, 75, 79, 111.
 Milwaukee 55.
 Minin, Koz'ma 12.
 Minkwitz, generál von 72.
 Mirskij, Svatopluk kníže 89.
 Miškatovič, Josef (poutník) 47,
 116; — články v „Pozoru“ 150.
 Mladočeši 36, 38, 39, 49, 144.
 Mnichov 55.
 Molčan, M. (poutník) 49.
 Mongolové 139.
 Montmorency 57.
 Morava (řeka) 80.
 Morava (země) 17, 21, 39; rusof-
 ilské hnutí na — 146, 147, 153.
 Moravané 70, 101, 132.
 „Mosk. Vědomosti“ 29, 103, 125,
 126, 149.
 Moskva (1857) 4; — třetí Řím 3;
 9, 10, 17, 26; vznik myšlenky ná-
 rodopisné výstavy a slov. sjezdu
 28, 29, 31, 32; přípravy k uvítání
 Slovanů 33, 34; Češi a cesta
 do — 35—41; Chorvaté a cesta
 do — 42, 43; Gaj v — 43, 44, 45;
 „poutníci“ 46, 47, 48; 52—58; J.
 Grégr v — 60, 61; Revertera
 a — 63; 65, 66; otevření vý-
 stavy 68, 69; 74, 76, 78, 84,
 90; poutníci v Moskvě 88, (pří-
 jezd) 94, („druhý slovanský
 sjezd“) 95, (schůze na univer-
 sitě) 97, (schůze „Spolku přátel
 ruské literatury“) 99, (manife-
 stace v Sokolnikách) 100, 102,
 103, (Riegrova řeč) 104, (nadše-
 ní v —) 108, (zpráva o atentátu
 na cara) 109; Slované v Tro-
 jické Lávře 110; (sbírky pro
 Slovaný v —) 111, 115, (Kon-
 stantinův plán) 113; 114; odjezd
 hostů z — 116; 118—120, 122—
 125, 128, 129, 131, 132; Klaczo
 o pobytu v — 136; 139, 142, 143,
 147—149, 152; — a všeslov. ples
 153; 154.
 „Moskva“ (časopis) 153.
 Mudroň, Pavel (poutník) 49.
 Murav'ev, Michal Nikolajevič ge-
 nerál 7, 8, 73, 118; „Kolokol“
 o — 88.
 Musulin (Chorvat) 77.
 Napoleon III, císař francouzský
 23, 51, 52.
 „Napredak“ (Bělehrad) 85.
 Náprstek, Vojtěch 35.
 „Narodne Novine“ (Záhřeb) 45,
 152.
 „Národní Listy“ (Praha) 13, 38,
 40, 71, 126; — o výsledcích
 sjezdu v Moskvě 133; — o vše-
 slovan. plese 153.
 „Národní Noviny“ (Praha) 39,
 41—43; o uvítání poutníků
 v Granici 70, 71; Vávroy do-
 pisy v — 92; — o všeslov. uni-
 versitě 112, 113; 128, 145.
 „Il Nazionale“ (Zadar) 47; proces
 proti — 127.
 Neman'a; viz Štěpán.
 Němci (1848) 1; 2; (1863) 5, 8,
 (1866) 18; 19; — a Beust 20;
 (1867) 25; — a sjezdy učenců
 31; — a „pout“ 33, 65; 53;
 Dziennik Polski o — 57; J.
 Grégr o — 60; „Pesti Naplo“
 o — 66; Lamanskij o — 69; Ra-
 činskij o — 74; E. Grégr o — 81;
 Ivanickij o — 89; Tolstoj o —
 91, 92; Rieger o — 98; Aksakov
 o — 32, 102, 130; Vávra o — 108,
 110; — a všeslov. universita 112;
 Palacký o — 114; Popov o — a
 češích 115; 116; — a moře Bal-
 tické 118; 123, 134; Klaczo
 o — 136; záborny polské půdy
 od — 139; — v Rusku (podle Po-
 lita) 149; (podle Miškatoviče)
 150.
 Německo 19, 20; Katkov o sjedno-
 cení — 30; Palacký o — 35; „Po-
 sel z Prahy“ o — 80; — a ruští
 studenti 92; Baršev o — 97; 113;
 Klaczo o — 136.
 Novi Sad 14, 47, 124, 153.
 Obradović, Dositej 97.
 Obolenskij, kníže 89.
 Olga, velká kněžna 119.
 „Opinion Nationale“ 57.
 Orient 83.
 Osek 125.
 Osmané 136.
 Ostrov (město) 75.
 Otakar; viz Přemysl.
 Palacký, František — a Poláci 8,
 (1863) 11, 13; — a Bismarckovy
 plány (1866) 17, 18; — a český
 protest z 13. IV. (1867) 22; —
 „Idea státu Rakouského“ (1865)
 35; — a pozvání do Moskvy 37,
 49; 48; — v Paříži 51—55, (se
 Strossmayerem) 57, 58; — ve
 Varšavě 71, 73; ve Vilně 74;
 v Petrohradě (audience u hr.
 Revertery) 76, (u Gorčakova)
 77, (u cara) 79, (ovace — v di-
 vadle) 87, (— projev v Belle-
 vue) 88; (Vávra o —) 93; — v
 Moskvě 94, (projev na univer-
 sitě) 96, (Rieger o —) 102, (— a
 Filaret) 110, (— a studenti)
 111; 114, 115; projev v Petro-
 hradě při odjezdu 120; „Abend-
 post“ o — 126; Frič a — 138;
 — o výsledku pouti 141—144;
 Beneš o — a Rusech 155.
 Palacký, Jan 35, 49; — o audienci
 u cara 80; o uvítání v Petro-
 hradě 89; v Moskvě 95.
 Panslavismus 3, 62, Vávra o — 74;
 62, 124; Brauner o — 139; 155.
 Paříž — polská emigrace v — 8,
 135; Frič v — 17; 24; světová vý-
 stava v — 47; Palacký a Rieger
 v — 51, 52, 54, 55, 57; Stross-
 mayer v — 58; odhalení pomní-
 ku Mickiewiczovi 75; car Ale-
 xander II. v Paříži 83, (atentát)
 108, 109; 146, 150, 153.
 Pařížský mír 3, 24, 122.
 Paštrovič Dr, redaktor listu „Il
 Nazionale“ 127, 128.
 Patent únorový (1861) 18.
 Patera, Adolf 50.
 Pavlovič, Evžen (poutník) 49.
 Pavlovsk, pevnost 104, 119.
 Perwof, Josef 26.
 Pessiak, Slovinc z Lublaně 153.
 „Pester Lloyd“ 66.
 „Pesti Naplo“ 66.
 „S. Peterburgskija Vědomosti“
 133.
 „Petersburger Zeitung“ 123, 149,
 150.
 Petr I. Njěgoš 83.
 Petr Veliký, cář ruský 151.
 Petrohrad 11, 24, 27, 29; přípravy

k přijetí hostů 33, 34; E. Grégr v—38; Matkovič v—43; Gaj v—44, 45; Subotić v—46, 124, 125; 55, 58, 62, 63, 66, 68, 74; příjezd poutníků do—75, 123; car při audienci o—80; odvolání Revertery z—40, 82; carův odjezd do Paříže 83; slovanští poutníci v—87, 108—110, 112, odjezd z—do Moskvy 88; Vávra v—89, 90, 115; 91; zájem o Malorusy v—92; 94, 100; druhý pobyt poutníků v—104, 116—119; odjezd 120; 121, 130, 133, 136, 142, 147; útoky na Slované v—149; Miškatovič o poměrech v—150; 152.

Petronijević, M. A. 48;—u Gorčakova 78;—u cara 79; 110.

Plamenac, Ilija 48, 153.

Platonov 96.

Plombières 52.

Plovdív 48.

Podolí 5, 8, 12, 13.

Pogodin, Michal Petrovič—předsedou Slov. výboru (1858—1861) 4;—a Poláci 7, (1864) 8, 53, 102;—a výstava 33;—a Gaj 44; Frič o—54;—v Moskvě 95, (projev v Sokolnících) 100, (u kn. Čerkasského) 106, 110, 114, 116.

Poláci (1848) 1, 2, (1863) 5, 11, 14, 102; Katkov o—6; Hilferding o—7; názory Pogodina na—8, (projev v Sokolnících) 100, 101; Čerkasskij o—9;—a výstava 10;—a Palacký 11, (1863) 12 a 13, (Palacký o smíru s Rusy) 53, 54, 142; názor Chorvatů na—15;—(1861) 18, (1867) 21, 22, 25, 38; car Alexander II. o—24; 26; Aksakov o—32; polic. řed. Straub o—39;—a pouť Čechů 52, 55, 56;—a Francouzi (intervence 1864) 28, (tisk franc.) 57, 108; Dr. Beneš o—59; Frič o—54, 138; J. Grégr o—61, 144; Beust o—v Rusku

64; Pestí Naplo o—66;—a poutníci (v Czeſtochové) 71, (ve Varšavě) 72; Berg o—73; Polit a—74, 149, 150; Tjutčev o—84; 88; Rieger o—102, 103, 104, 105, 106;—a Alexander II. (atentát) 109; Klaczko o—136; Brauner o—139, 140.

Polít, Michal 41, 44—47;—vstupu na ruskou půdu 70;—ve Varšavě 72;—ve Vilně 74;—v Ostrovu 75;—v Petrohradě (u Gorčakova) 78, (u cara) 79, (projev v šlechtické besedě) 85, 86, 87;—v Moskvě (na universitě) 96, 97, (u kn. Meščerského) 99, (v Obch. klubu) 109;—a studenti 111; 114; v Pavlovsku 119; pronásledování—122—124, 152;—o výsledcích cesty 149, 150.

„*Politik*“ (Praha) 130.

Polsko—za Alexandra II. 5; slavjanofilové o—6—8; 9; (1863) 12—15, 23;—a cesta Čechů do Moskvy 52; Dziennik Poznański o—a Rusku 54; Mickiewicz o—55; J. Grégr o—61; Polit ve Varšavě o—72; Tjutčev o—84; Kostecki o—105; Klaczko o—136.

Polynesie 87.

Popov, Nil Alexandrovič 10;—idea slov. odděl. při národop. výstavě 27, 28, 29, 30;—akce v „Pozoru“ 33, 34;—v Moskvě 68, 114, 115.

Porta 25.

„*Posel z Prahy*“ 80, 145.

Potěchin 125.

Potočká 21.

Poznaňsko 5.

„*Pozor*“ (Záhřeb) 15, agitace—pro výstavu 33;—o Gajovi 44, 45;—o Strossmayerovi 58; proti něm.-maď. listům 65, 66;—o pouti 73, 116;—o Subotićovi 125; Miškatovičovy články v—150, 151.

Požarskij Dimitrij Michajlovič, vojevůdce z doby rus. samozvanců 12.

Praha—slov. sjezd (1848) 1, 2, 30, 32, 95; (1866) 18, 19, 29; porady v—o pouti 36; 55, 70, 75, 79; ohlas audience u cara v—80; 103, 105;—a všeslov. universita 112;—a Konstantinův plán 113; 114, 117, 118; pronásledování poutníků 121; proces dr. Braunera v—140; Rusové v—147; pozvánky na ples v—153.

Pražák, Alois 146.

„*Prensos*“ (Buenos-Aires) 36.

Předníce, srbský spolek spisovatelů-studentů 47.

„*Presse*“ (Videň) 56, 66.

Prokop Holý 57.

Prusové 17, 89.

Prusko—a Rusko (1863) 23, (po r. 1866) 29, 35, (1870) 122;—a Rakousko (Beust) 24, 28, (1866) 29, 30; 49, 52;—a Francie 51; Palacký o—55, 142; 56, 57, 135.

Przegląd Polski 57.

Předlitavsko 35, 56.

Přemysl Otakar II, český král 83.

Přerov 70.

Pskov 75.

Pucič, Medo hrabě (poutník) 47, 76, 79.

Purkyně, Jan Evang. 29.

Pypin, Alexander Nikolajevič 61.

Quinet, Edgart 57.

Račinskij, ruský konsul ve Varně 74.

Rački, Franjo 41.

Radlinský, Ondřej (poutník) 49.

Raič 151.

Rajevskij, Michal Feodorovič 28, 34, 38, 40, 48.

Rakousko—a Rusko 3, 4, (1863) 23, 24, 25, 36, 60, 62, 65, 91, 104, 113, 135;—(1848) 2, 10, (1866) 18 a 29, (1867) 15, 19 a 39,

(Beust) 20, 21;—a český boj státoprávní 17, (Riegrův plán zřízení—1866) 18, (1867) 22, 35;—a Francie 51, (1870) 121;—a pouť 37, 40, 52, 55; „Gazeta Narodowa“ o—56; Kalousek o—58; „Pozor“ o—66; Račinskij o—74; Vávra o—75, 90; 79; E. Grégr o—81; 112; Popov o—115;—a pronásledování poutníků 123, 126; Klaczko o—136; Palacký o—142, 143; 144, 145; Katkov o—149;—a všeslov. ples 153;—a Černá Hora 154.

Rakušané 81.

Rauch, Levin baron 152.

Redlich, J. 19, 23.

Rechberg, Jan Bernard hrabě 23.

Revertera, Bedřich hrabě 36, 62, —a Gorčakov 63, 64, 78; poutníci u—76, 77;—a audience poutníků u cara 79; odvolání z Petrohradu 82; 87, 109.

Rieger, František Ladislav—proti Polákům (1863) 11, 102;—koresp. s Hilferdingem 13;—a Bismarckovy plány 17, 18;—program federalistického Rakouska z r. (1866) 18; český protest z 13. IV. (1867) a—22;—a pouť 37, 48, 49;—v Paříži 51—58;—o ruském uvítání 71;—ve Varšavě 73;—ve Vilně 74;—v Petrohradě (u hr. Revertery) 76, (u cara) 79, 80, (projev v „šlech. besedě“) 85, (ovace v divadle) 87, („Kolokol“ o—) 88, (—o Václavu Konstantinoviči) 89, (Vávra o—) 90, 93;—v Moskvě (řeč při univ. obědě) 97, 98, 116, (v Sokolnících pro Polsko) 100, 102—105, (—a Čerkasskij) 106; 114; projev v Zeměp. společ. v Petrohradě 117;—a otázka vystěhovalecká 118;—projev v Pavlovsku 119;—a Francie (1870) 121, 122; 126, 143, 145; Beneš o—a o Rusech 155.

Rostislav, český kníže 84.
Rothkirch, Karel hrabě 22.
Rumuni 18.
Rusini 25, 111.
Rusko — a *Češi* 35 — 37, 39, 40, 52, 55, 59, (J. Grégr o —) 60, 61, 144; (Vávra o —) 75, 90, 91, 93, 108; (Palacký o —) 77, 120; (E. Grégr o —) 81; (Rieger o —) 85, 104; (— a Václav Konstantinovič) 89, 119; (vystěhov. hnutí do —) 117, 118; (Beneš o —) 133; (Frič o —) 138; (Brauner o —) 140; 145, (ruso-filské hnutí v Čechách) 146 — 148; — a *Poláci* do mosk. pouti (1863) 5, 8, 9, (Klaczko —) 29, 30; 54, 56, 57; — a *Chorvaté* do mosk. pouti 15, 42, 43, 44, 58; — a *Srbové* do mosk. pouti 13, (1863) 14; — a *poutníci* 41, 45 — 51, 62, (Lamanskij) o —) 69, (Polit o —) 72, 74, 86; (Miličević o —) 73, 110; 88, 92, 94, 97; (Aksakov o —) 102, (Kosteckí o —) 105; 106, 113, 117, 120; (— a persequce poutníků) 124 — 126, 128; (— a výsledky pouti) 129 — 135, 141, 149, 150, 151; — a *Slované* (1848) 1; 3, 5, (1864) 10, (1863) 12, 30, 32, 82, 83, 95, 137, 153, 154, 155; — a *Rakousko* 20, (1863) 23, 24, 25, 62, 64, 65, 121, (revise Pařížského míru) 122, 123; — a *Turecko* 3, 4, 91.
Rusové — a *slovanské otázky* (1848) 1; 4, 25, 31, 32; (— a jednotný slov. jazyk) 99, 107, 118; (— a všeslov. universita) 112; (— a idea „Učené a liter. společ. slov.“) 114; (— a *Slov. výbor*) 130; (— a kulturní sbližení Slovanů) 154; — a *Poláci* (do mosk. pouti) 7, 8, 14, 15, 26, 52, 53, 55, 56, 57, 71; — a *Srbové* (1867) 48; — a *poutníci* 44, 70, 72 (ve Varšavě) 72, (ve Vilně) 74, (v Petrohradě) 78, 82, 84, 86, 89, 92; (v Moskvě) 97, 101, 105, 106, 108; (pronásledování pout.) 126; (výsledky pouti a —) 131, 133, 137, 138; 141, 149, 150; — a *Češi* (Palacký o —) 1863) 11, 13; 37, (Palacký o smíru — s Poláky) 53; (Frič o —) 54, 75; (Palacký o —) 54, 111, 142; (J. Grégr o —) 60, 61, 144; (Vávra o —) 74, 90, 108, 119; (E. Grégr o —) 81; 91; (Rieger o —) 98, 103, 104; 115; (Brauner o —) 139; (návštěvy — v Praze) 147.
Řekové 130.
Řím 3, 135.
Sabina Karel 29, 40, 80, 92.
Sadová (1866) 86.
Sakovič, ruský plukovník 70.
Samarin, Jiří 3, (1857/8) 4, 6, 33; — v Moskvě 105, 106, 116; — v Praze 147.
Sámo 83.
Sandič, Alexander 14.
Sarmaté 139.
Sasko 28.
Sasové 18, 70.
Sáva (řeka) 39, 65, 136.
Sedmíhradsko 70.
Seina 99.
Sv. Sergěj 110.
Schelling, Bedřich Vilém Josef 84.
Schmerling, Antonín sv. pán 17.
Schwarzenberg kardinál 36.
Sibiř 7, 53, 88.
„Siècle“ (francouzský list) 57.
Skarga, Petr 136.
Skvorcov, ruský lékař 70.
Sjezd slovanský v Praze (1848) 1, 17, 30, 32, 45, 52, 85, 94, 132, 133, 154.
Sjezd slovanský v Moskvě (1867) 95, 102, 115, 129, 139, 154, 155.
Skadar 154.
Skerlić, Jovan 13.
Skrejšovský, Jan Stanislav 13; — a Bismarckovy plány 17, 18; — o českém stanovisku v Moskvě 36, 37; 49; — v Petrohradě 88; — v Moskvě 108.

Sladkovský, Karel — a Bismarckovy plány 17; — a pouť 36; 89.
„Slávie“ (česko-americký list) 147.
Slavjanofilové 3 (1857) 4; — proti Polákům 6; plán výstavy 31; 33; J. Grégr o — 60 a 61; 93, 104, 131, 133, 142, 149.
„Slavjanskaja Zarja“ (Vídeň) 49, 134.
Slováci (1867) 25; — a pouť 49, 54, 69, 77, 101, 132.
Slované (1848) 1, 2; (— za cara Mikuláše I.) 3, 4; (— za Alexandra II.) 5, 10; 14, 15, (1866) 18, (— rak. a Belcredi) 20; 25; — a *pouť* 26, 28, 31, 33, 36, 38, 39, (Gaj a —) 43, (pozdání — a ruská vláda) 63; (— rak. a cesta do Moskvy) 64; (útoky něm.-maď. žurnalistiky na —) 65; (— a společný jazyk) 69, 98, 99, 100, 115, 134; 72, 76, 77, 78, 79, 80, 87, 88, 91, 95, 116; (— v Americe) 117; 119, 120, 121, 123, 125, 129, 130, 143, 145, 154; *projevy* o — (Mikuláš I. o —) 3; (Beust o —) 19; (Aksakov o —) 30, 31, 32, 131; (Popov o —) 34; (Pogodin o —) 44, 101; (polská emigrace o —) 52, 53; (Frič o —) 54; (Palacký o —) 55, 110, 114; (Wolowski o —) 57; (Dziennik Polski o —) 57; (Beneš o —) 59; (J. Grégr o —) 61; (Pester Lloyd o —) 66; (Lamanskij o —) 68, 69, 85; (Vávra o —) 70, 82, 92; (Rieger o —) 74, 76, 98; (Brauner o —) 75, 139; (Gorčakov o —) 78; (E. Grégr o —) 81, 144; (Tolstoj o —) 84; (Polit o —) 86, 149, 150; (Revertera o —) 87; (Golovackij o —) 92; (Baršev o —) 97; (Čerkasskij o —) 105; (Đorđević o —) 107; (Miličević o —) 109; (studenti o —) 111, 112; (Subotić o —) 118; (Klaczko o —) 135, 136; (Miškatović o —) 151.
Slovanstvo (1848) 1, 2; Aksakov a Samarin o — 6; — a Palacký (1863) 11, 12; 20, (1867) 25, 61, 66; Frič o — 75; Polit o — 86, 97, 150; 88, 96, 101, Rieger o — 102; Katkov o — 104; Đorđević o — 106; Vávra o — 108; — a studenti (ruští) 111, (srbští) 112; — a moře Baltické 118; 133, 146, 154.
Slovensko 39.
Slovinci (1866) 18, (1867) 22, 25; — a pouť 47, 101, 106, 118; pronásledování — 128; 132.
Stawacki, Julius 136.
Smoljar (Schmaler, Smolef), Ivan (poutník) 49, 79.
Sobieski, Jan — král polský 139.
Sofie Palaiologovna, manželka Ivana III. 3.
Sokolniki (Moskva) 99, 100, 102, 106, 107.
Sokolov 96.
Solov'ev, Sergěj Michajlovič 4, 113.
Srbové — a Rusko 13, 71, 109, 110, 133, 149; — a Poláci (1863) 14; — a pouť 48; Frič o — 54; — proti všeslov. řeči 69, 118; Polit o — 72, 85, 86, 96; — u Gorčakova 77, 78; — u cara 79, 80; Vávra o — 92, 108; Rieger o — 98; Pogodin o — 101, 106; „Vidovdan“ o — 116; pronásledování poutníků a — 128; *Srbové v Chorvatsku* 15, (1866) 18, (1867) 25, (pozdání na výstavu) 41; (— a pouť) 45, 79; *Lužičtí Srbové* 49; *Srbové v Rusku* 58.
Srbsko (1863) 14; vydání měst Tureckem 49; 80, 124, 125.
Sreznevskij, Izmail Ivanovič 37, 92.
Srém 42, 152.
Stackelberg, Arnošt Gustav hrabě 24, 124.
Stanković, záhřebský bankéř 153.
Staročesi — proti Polákům (1863) 13; 34, 37; — a pouť 38; 49; Vávra o — v Petrohradě 92; 140, 144.
Steklov, baron — ruský vyslanec ve Washingtoně 147.

- Straub*, rytíř — policejní řed. v Praze 39, 40.
- Stremukov*, úředník minist. zahr. věcí v Petrohradě 62, 78.
- Strossmayer*, Josip Juraj 14; — a polské povstání 16; (1866) 18; podpora výstavy 41; — v Paříži 57, 58.
- Stuttgart* 55.
- Subotić*, Jovan 41, 42; — a Gaj 44; — dovolená k cestě do Moskvy 45, 46; — u cara 79; — o pobytu v Petrohradě 90; v Moskvě 94, 100, 105 106; — u Samarina 106; Vávra o — 108; — o Palackém 110; 114; — projev na schůzi Zeměpisné společnosti v Petrohradě 118; pronásledování — 124-126, 152; — o výsledcích pouti 152.
- Subotić*, Dejan 45.
- Svatobor* (spolek) 39.
- Symeon*, cář bulharský 83.
- Šafařík*, Janko 48; — v Czestochowé 71; — ve Vilně 78; — u Gorčakova 78; — u cara 79, 80; 114, 116, 117.
- Šafařík*, Pavel Josef 96.
- Ščerbatov* kníže, starosta Moskvy 94.
- Ščurovskij* 96.
- Šeremetev* kníže 87.
- Širjaev*, měšťan moskevský 100, 130.
- Šokčević*, chorvatský bán 124, 151, 152.
- Šrámek*, petrohradský Čech 147.
- Štěpán Dušan*, cář srbský 83, 109.
- Štěpán Neman'a*, veliký župan rašský 83.
- Štulc*, Václav Svatopluk 36.
- Štúr*, Ludevít 2.
- Štyřané* 101.
- Šubić*, Nikola 84.
- Šuvalov*, Petr 60, 62, 83.
- Taaffe*, Edvard František Josef hrabě 122.
- Tarnowski* 21.
- Terentev*, Michal 120.
- Thiers*, Adolf 51.
- Thurn-Taxis*, Rudolf kníže 17.
- Tichý oceán* 136.
- Tjutčev*, Fedor Ivanovič — ruský básník 84.
- Todorović*, Steva (poutník) 48, 74, 78, 79.
- Tolstoj*, Dimitrij Andrejevič 62; — projev v Petrohradě 84; — o Václavu Konstant. 89; Vávra o — 91; — a Golovackij 92; 95, 112, 130, 135, 141.
- Tomáš*, Karel 147.
- Tončić*, Josef 127, 128.
- Trojická Lavra* 110.
- Trojediné království* 41, 151.
- Trubeckoj*, Sergěj Petrovič 3.
- Turánci* 8.
- Turci* 32, 71, 72, 74, 76; car o — 80; — a Rusko 91; — a Poláci 101, 139; 116.
- Turčanský Sv. Martin* 49.
- Turecko* — 10, 25, 28; — a Poláci 52; — a Rusko 3, 82, 135, 142, 154; — a Rakousko 126; Klaczk o — 136; — a Č. Hora 154.
- Turgenev*, Ivan Sergějevič 66.
- Tyroly* 21.
- Uhry* (1867/8) 15, 19, 23, 151; 67, 92, 137.
- Ukrajina* — polsko - ruský zápas 5, 8, 9, 12, 53.
- Ukrajinci* 57, 59.
- Uvarov*, ministr školství v Petrohradě (1857/8) 4.
- Václav Konstantinovič*, velkokníže 88, 89.
- Valujev*, ministr vnitra v Petrohradě 63.
- Varšava*, Gaj ve — 43, 44; 55, 70; poutníci ve — 71-75; — a všeslov. universita 112; — a všeslov. ples 153.
- Vasil'evskij* 99.
- Vávra*, Emanuel 40, 44, 50; — o cestě poutníků 70, 73, 74; — o Fričovi 75; — o pobytu poutníků (v Petrohradě) 77, 78, 82, 89-92, (v Moskvě) 96, 103, 108, 110; — o všeslov. universitě 112; — o politických plánech Rusů 113; 115, 128; — o výsledcích sjezdu 129; 141.
- Veber*, Adolf 42, 43, 152.
- Vetsera*, Albín 24, 82.
- Videň* 15, 19; schůze federalistů ve — (1867) 21; 22, 24, 28, 33; akce Rajevského ve — 34; 36, 38, 39; stanovisko k poutníkům 42; Subotić ve — 45; „Slavjanskaja Zarja“ 49 a 134; 63, 70; Muslim ve — 77; ohlas audience u cara ve — 80-82; 89, 114, 117, 122; — a persekuce poutníků 123, 124; 140, 145.
- „*Vidovdan*“ (Bělehrad) 116.
- Vilhar*, Ivan (poutník) 42, 47.
- Villani*, Karel baron 50, 119.
- Vilno* 5, 73; poutníci ve — 74, 75; 91; Golovackij ve — 128.
- Visla* 113.
- Vladimír Alexandrovič* velkokníže — čestný předseda moskevské výstavy 68.
- Vladuch* vévoda korutanský 84.
- Vltava* 39, 80, 136.
- Vocel*, Jan Erazim 37.
- Vojvodina* 47.
- Volyň* 5.
- Volyňsko* 8, 12, 13.
- Vončina*, Ivan 25.
- Vratislav* 29.
- Vrťátko*, Antonín Jaroslav 49.
- Vukašinovič*, Alexander (poslanec ze Srěmu) 46.
- Vukotić*, Petr (poutník) 48, 153.
- Vukotinovič*, Ljudevit 42.
- Washington* 147.
- Wolowski* (Polák) 57.
- Würzburg* 31.
- Zadar* 47, 127.
- Záhřeb* 28, 43, 45, 70; vzrušení nad audiencí u cara 80; 92, 116; pronásledování Polita 123, 124; Subotiće 125; pozvání na všeslov. ples v — 153.
- Zamojski, Ondřej* — a Strossmayer 16, 58; Palacký a Rieger u — 52.
- „*Zástava*“ (srbský list) 71, 149.
- Zeithammer*, Antonín Otakar 36.
- „*Zora*“ (Videň) 48, 111.
- „*Zukunft*“ (Videň) 153.
- Zvonimír* Demeter, král chorvatský 84.
- Železnov* 96.
- Ženeva* — a srbská mládež 14; Frič v — 17.
- Žižka*, Jan 57.